

Riksdagens protokoll

1989/90:85

Protokoll
1989/90:85

Onsdagen den 14 mars

Kl. 9.00–21.38

1 § Justering av protokoll

Utrikesdebatt

Justerades protokollet för den 8 mars.

2 § Utrikesdebatt

Anf. 1 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Nelson Mandela är i dag gäst i vårt land, frigiven efter 27 år av politisk fångenskap.

Namibias folk uppnår om en vecka sin självständighet, lotsat dit av Förenta nationerna.

I Chile har en demokratiskt vald president just tillträtt.

1990-talet kan bli ett de infriade förhoppningarnas decennium.

1989 blev det år då efterkrigstidens ordning i Europa rämnade. I land efter land i Östeuropa tvingade folkens krav på frihet, demokrati och mänskliga rättigheter de gamla regimerna att ge vika. Berlinmuren, själva symbolen för Europas delning, bröts igenom i fredlig glädjeyra.

Vi i Sverige, som har kunnat forma vårt samhälle i fred utan yttre inblandning, hälsar denna utveckling med djupaste tillfredsställelse. Det har hänt, som vi så länge hoppats på och väntat på.

Förutsättningar har skapats för att bygga ett annat Europa än det kalla krigets – ett Europa i demokrati, socialt och ekonomiskt framåtskridande och gemensam säkerhet.

Att tillsammans med övriga Europeiska länder delta i detta arbete är en central uppgift för Sverige och svensk utrikespolitik.

Neutralitetspolitiken, stödd på ett starkt och allsidigt sammansatt totalförsvaret, utgör som hittills grunden för vår säkerhetspolitik. Den har givit och ger ett avgörande bidrag till stabiliteten i vår del av världen.

Samtidigt ger oss neutralitetspolitiken särskilda möjligheter att arbeta internationellt för fred och solidaritet.

Den löftesrika utvecklingen i och utanför Europa äger rum mot en mörk fond av växande hot mot vår miljö, av svält och fattigdom för miljoner och åter miljoner människor, av förtryck och väpnade konflikter.

Det är därför viktigare än någonsin att Sverige fullföljer sin politik för stöd

till FN, för nedrustning, för de mänskliga rättigheterna och för bistånd till utvecklingsländerna.

Herr talman! Mikhail Gorbatsjovs omdaningspolitik i Sovjetunionen har utgjort en förutsättning för de dramatiska förändringarna i Östeuropa. Den är också av avgörande betydelse för avspänningen mellan supermakterna och mellan militärallianserna i Europa.

Det är viktigt inte bara för Sovjetunionen att denna politik fullföljs.

Det är med särskild tillfredsställelse vi i Sverige ser hur perestrojkan har öppnat nya möjligheter för de baltiska republikerna till självbestämmande och vidgade kontakter med omvärlden.

Den deklaration som Litauens folkförsamling den 11 mars avgav om att litauererna vill utöva sin rätt till nationellt självbestämmande genom en självständig stat uttrycker en stark folklig vilja. Vi utgår från att det litauiska folkets legitima rätt till nationellt självbestämmande skall uppfyllas i enlighet med bestämmelserna och andemeningen i Helsingforsdokumentet.

Efter decennier av påtvingad isolering kan de baltiska republikerna återknytta månghundraåriga förbindelser med omvärlden. Sverige har som grannland särskilda möjligheter att bistå de baltiska folken. Detta är en angelägenhet för hela det svenska samhället.

Demokratiseringen och uppgörelsen med det förflutna i Östeuropa har kunnat ske på fredlig väg – med ett djupt tragiskt undantag; Rumänien.

Övergången från kommunistisk diktatur och centralstyrd planekonomi till demokrati och marknadshushållning innebär en djupgående samhällsförändring.

För hela Europa är det viktigt att denna efterlängtnade förändring kan ske utan allvarliga konvulsioner. Därför är det en uppgift för oss alla att bidra till att underlätta denna förändring.

Regeringen föreslår i årets budgetproposition att en miljard kronor anslås för samarbete med Östeuropa över de kommande tre åren. För samarbete med Polen har redan avsatts 300 milj. kr. För stöd till demokratisering och ekonomiska och andra reformer i andra östeuropeiska länder föreslås 225 milj. kr. och för multilaterala insatser 375 milj. kr.

Genom samarbete mellan folkrörelser, politiska partier och andra organisationer kan vi föra folk och länder närmare varandra. Sverige har också redan prövat erfarenhetsutbyte på främst det ekonomiska och det finansiella området för att stödja omdaningsprocessen i Sovjetunionen och andra östeuropeiska länder.

Sverige medverkar aktivt i de multilaterala stödinsatser för Östeuropa som har kommit till stånd glädjande snabbt. Vi kommer t.ex. att delta i den europeiska banken för återuppbyggnad och utveckling.

Den växande miljöförstörelsen är särskilt hotfull i den ekonomiska krisens Östeuropa. Europeiskt samarbete med syfte att värna vår gemensamma miljö gagnar direkt och tydligt alla deltagare. Inbjudan från Polens och Sveriges regeringschefer till en konferens om Östersjöns miljö den 2–3 september i år är ett konkret exempel på sådant samarbete.

Herr talman! Den västeuropeiska integrationen är en utomordentligt betydelsefull byggsten i det Europa som skall ta form under kommande år.

De tolv E.G-länderna fullföljer arbetet på att skapa en gemensam inre

marknad till utgången av år 1992. Det gagnar hela Europa, inte minst de östeuropeiska staterna, att samarbetet mellan Västeuropas demokratier i EG och EFTA breddas och fördjupas.

Det gemensamma ministermötet mellan EG- och EFTA-länderna den 19 december i fjol bekräftade att förhandlingar om ett EES-avtal om en ny struktur för EFTA-EG-samarbetet skall inledas så snart som möjligt första halvåret 1990.

Som ordförande i EFTA detta halvår har Sverige ett särskilt ansvar. Vårt mål är att huvudkonturerna i ett avtal skall vara klara vid halvårsskiftet. Det förutsätter enighet om samarbetets omfattning och om principerna för de juridiska och institutionella lösningar som krävs. Här blir balansen mellan rättigheter och skyldigheter av avgörande betydelse.

Det svenska målet inför dessa förhandlingar är oförändrat. Så långt det är förenligt med neutralitetspolitiken vill vi tillsammans med övriga EFTA-länder bredda och fördjupa samarbetet med EG.

Vår utgångspunkt är att svenska medborgare, företag och institutioner skall kunna delta på lika villkor i det västeuropeiska samarbetet. Vi fäster här särskild vikt vid höga krav på miljö, full sysselsättning, ekonomisk rättvisa och social trygghet.

Riksdagens uttalande kvarstår att ett svenskt medlemskap inte är ett mål för de diskussioner som nu förs med EG.

För Sverige har Europa alltid varit liktydigt med hela Europa. Därför är det med utomordentlig tillfredsställelse vi nu ser möjligheter att överbygga klyftorna i Europa – att en gång förverkliga visionen av ett Europa, enat i sin mångfald.

Det råder ännu stor osäkerhet om detta framtida Europas utseende. Nedbrytningen av det kalla krigets konstlade barriärer har bara inletts.

Förutsättningarna för ett vidgat samarbete mellan Europas stater har emellertid förbättrats radikalt. Trots en alltför hög rustningsnivå har avspänningen mellan öst och väst i Europa befästs och fördjupats.

Med fördjupad avspänning och breddat samarbete i Europa finner också frågan om de båda tyska staternas framtid sin lösning. Det tillkommer det tyska folket att avgöra den – i samförstånd med de fyra segrarmakterna och Tysklands grannar. En förening av de båda tyska staterna är ett led i Europas enande. Det innebär samtidigt slutet på det kalla krigets epok i europeisk historia.

För samarbetet i Europa finns en rad organisationer med skiftande deltagarkrets och uppgifter. Konferensen om säkerhet och samarbete i Europa, ESK, är dock det ojämförligt viktigaste alleuropeiska forum som nu finns.

Med sitt breda verksamhetsfält – militär säkerhet, ekonomiskt och kulturellt samarbete, miljöfrågor och mänskliga rättigheter – kommer ESK att spela en central roll i det framtida Europa.

Sverige välkomnar tanken på ett toppmöte i år mellan ESK:s 35 stater. ESK-processen bör ges fastare former. Vidare måste samtliga 35 stater beredas möjlighet att delta i de militära förhandlingarna.

Vi räknar med att Wienförhandlingarna inom ramen för ESK i år skall leda till ett avtal om betydande styrkereduktioner i Europa.

Trots detta är fortsatta kraftiga styrkeminskningar, omfattande också

kärnvapen, nödvändiga – liksom mera defensiva försvarsstrukturer och utbyggda förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder.

Först därigenom kan en ny, stabil europeisk säkerhetsordning skapas, byggd på gemensam säkerhet.

Inte minst när det gäller de mänskliga rättigheterna och de kulturella banden i Europa, har Europarådet som forum för Europas demokratier en växande uppgift att fylla. Former bör skapas för samverkan mellan Europarådet och ESK.

En gradvis anpassning från de östeuropeiska staternas sida till Europarådets regelverk lägger grunden till deras framtida inträde. Det kan ske när de själva önskar och när de uppfyller stadgans krav på demokrati, rättssäkerhet och respekt för mänskliga rättigheter.

Herr talman! De mångskiftande förbindelserna mellan Nordens länder bildar ett värdefullt inlag i det framtida europeiska samarbetet.

Det är ett centralt svenskt intresse att avspänningen mellan supermakterna och militärallianserna leder till minskade rustningar också i det nord-europeiska och nordatlantiska området.

En kärnvapenfri zon i Norden kan bli ett betydelsefullt bidrag till Europas och vår egen säkerhet. Frågan bereds av en ämbetsmannagrupp, tillsatt av de nordiska utrikesministrarna. Det är vår mening att den internationella utvecklingen förbättrat förutsättningarna för detta arbete.

De motåtgärder som har vidtagits visar vår fasta beslutsamhet att få slut på främmande undervattenskränkningar av svenskt territorium. Regeringen kommer att fortsätta att bygga ut ubåtsskyddet, eftersom allvarliga misstankar kvarstår om att främmande undervattensverksamhet har förekommit i svenskt vatten.

Herr talman! Att aktivt medverka i forandet av det framtida Europa är en angelägenhet för oss alla.

Det innebär inte att värt engagemang i världen utanför Europa blir svagare eller mindre betydelsefullt.

Efter årtionden av sydafrikansk ockupation och folklig frihetskamp blir Namibia nu självständigt. Efter mer än 16 års brutal militärdiktatur har Pinochet-regimen i Chile nu tvingats överlämna makten till en demokratiskt vald regering.

Namibias självständighetskamp och det chilenska folkets kamp för demokrati och mänskliga rättigheter har båda under lång tid engagerat det svenska folket och fått svenskt stöd på olika sätt. Namibia och Chile är båda exempel på svensk politik för internationell solidaritet, frihet och demokrati.

Sverige har deltagit med civilpolis och valövervakare vid genomförandet av FN:s plan för Namibia. En proposition om att upphäva sanktionslagstiftningen vad gäller Namibia ligger på riksdagens bord. Vi är också beredda att inleda ett utvecklingssamarbete med det fria Namibia.

Äntligen kan vi hysa förhoppningar om utvecklingen i Sydafrika och om fred i hela södra Afrika.

Apartheidmotståndarnas enade kamp har tillsammans med det internationella trycket mot Sydafrika givit resultat. Men ännu har inte den sydafrikanska regeringen visat sig redo att avskaffa grundpelarna i det avskyvärda apartheidssystemet.

De åtgärder, som nyligen har tillkännagivits av president de Klerk, innebär betydande steg mot direkta förhandlingar mellan regeringen och apartheidmotståndarna.

Den sydafrikanska regeringen måste nu vidta de återstående åtgärder som krävs för att förhandlingar skall kunna inledas om att skapa ett demokratiskt, icke-rasistiskt och enat Sydafrika. I avvaktan härpå måste ett effektivt internationellt tryck, inkl. sanktioner, upprätthållas mot apartheidregimen.

Herr talman! Förenta staternas invasion av Panama i december förra året strider mot grundläggande folkrättsliga principer, inkl. FN-stadgan. Panamas folk måste ges möjlighet att i fria och demokratiska former avgöra det egna landets angelägenheter.

Trots betydande svårigheter fortsätter fredsprocessen i Centralamerika. Att valet i Nicaragua har kunnat genomföras i god demokratisk ordning utgör ett positivt exempel för hela regionen.

Sverige stöder helhjärtat FN:s engagemang för fred i Centralamerika. Generalsekreterarens ansträngningar att åter få i gång förhandlingar mellan parterna i El Salvador är hoppningivande.

Folken i Centralamerika måste nu själva få avgöra sina egna angelägenheter utan hot eller militär inblandning utifrån. Omvärlden måste öka sitt ekonomiska bistånd till regionen.

Läget i Mellanöstern inger alltså oro. Ännu har inget genombrott skett i fredsprocessen.

Trots skarp internationell kritik fortsätter den israeliska ockupationsmaktens förtryck och övervåld mot den palestinska civilbefolkningen. Israels fortsatta övergrepp mot det palestinska folkets rättigheter måste återigen fördömas.

PL.O har accepterat samtal med Israel som den enda framkomliga vägen till fred. Den israeliska regeringen måste ta konsekvenserna av sitt eget fredsinitiativ och godta att det är PL.O som företräder palestinierna.

En dialog mellan Israel och PLO måste leda vidare till ytterligare steg på vägen mot fred. Freden måste grundas på FN:s resolutioner 242 och 338 – vilket innebär *alla stater, inkl. Israels, rätt till säkra och erkända gränser* – och på principen om palestiniernas självbestämmanderätt, inkl. rätten till en egen stat.

I Etiopien har befolkningen under årtal utsatts för ett oerhört lidande till följd av krig och svält. Sverige stöder aktivt de fredsdiskussioner som pågår mellan den etiopiska regeringen och den eritreanska rörelsen EPLF och mellan regeringen och motståndsrörelsen TPLF.

FN gör en värdefull insats för att bistå Iran och Irak att nå fram till en fredsavgörelse i enlighet med säkerhetsrådets resolution 598. Sverige ger FN:s ansträngningar sitt stöd.

Vi välkomnar Vietnams beslut att dra tillbaka sina trupper från Cambodja. Omvärlden kan aldrig tillåta att Pol Pot-regimen åter får möjlighet att utöva sin folkmordspolitik. Konflikten i Cambodja måste nu lösas i förhandlingar, och FN bör få en ökad roll i fredsprocessen.

Herr talman! Sverige medlemskap i FN är en hörnsten i vår utrikespolitik. Vi fortsätter att verka för att stärka FN:s möjligheter att motsvara de allt högre krav som ställs på världsorganisationen.

FN måste ha en stabil finansiell grund. FN:s arbete får inte äventyras genom att vissa medlemsstater ignorerar sina stadgeenliga åtaganden att solidariskt bidra till FN:s budget.

Orättvisa sociala och ekonomiska förhållanden är ofta roten till krig och konflikter. Att utplåna världsfattigdomen är en av mänsklighetens stora, långsiktiga fredsbyggande uppgifter. Växande skuldbördor hindrar många fattiga länders utveckling. De verkar destabiliserande på hela världsekonomin.

Hot mot den globala miljön utgör hot mot mänsklighetens överlevnad. Insikten om detta har blivit alltmera allmänt spridd. Men åtgärder för att skydda den globala miljön kan bara bli effektiva, om miljöfrågorna sätts in i ett brett utvecklingsperspektiv.

Det svenska initiativet till en ny FN-konferens om miljö och utveckling har nu lett till beslut om en konferens i Brasilien 1992. Inför den måste ett grundligt förhandlingsarbete utföras, så att konferensen kan fatta konkreta, bindande beslut om handling.

Att främja respekt för de mänskliga rättigheterna och folkrätten är en central uppgift för svensk utrikespolitik. Trots en hoppningivande utveckling under det gångna året förekommer förfärande kränkningar av de mänskliga rättigheterna runt om i världen. Vi minns alla bilderna från Himmelska fredens torg i Peking.

Men det finns också områden som inte har uppmärksammats av internationella massmedia på samma sätt. Ett sådant är Myanmar, tidigare Burma, där situationen inger djup oro.

Som medlem i FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna fortsätter Sverige att arbeta för att de internationellt fastslagna principerna skall respekteras och att värna om de granskningsmekanismer som FN har antagit. Kommissionen tog t.ex. på svenskt initiativ förra året upp Rumänien på sin dagordning.

Barnens lidande och utsatthet på många håll i världen har alltmera uppmärksammats internationellt. Sverige tillhör initiativtagarna till det toppmöte om barnens situation som skall hållas i höst. Sverige har också nyligen undertecknat den FN-konvention om barnets rättigheter som antogs förra året.

Herr talman! När vi bygger för freden, är inget viktigare än att avskaffa redskapen för kriget.

Den fortsatta avspänningen mellan supermakterna och det nya samförståndet över upprivna blockgränser i Europa har ökat förutsättningarna för överenskommelser om nedrustning.

Förenta staternas och Sovjetunionens förhandlingar om en kraftig minskning av de strategiska kärnvapnen kan förväntas leda till ett avtal i år. Men det måste följas av ytterligare reduktioner av de orimligt stora arsenalerna.

Vårt yttersta mål är och måste vara att alla kärnvapen avskaffas. Viktiga steg mot detta mål är ett totalt stopp för alla kärnvapenprov och att vidare spridning av kärnvapen förhindras.

Sverige har föreslagit att överläggningar inleds om marin nedrustning och marina förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder. Taktiska kärnvapen till sjöss måste helt förbjudas. Sverige kommer att verka för att så skall ske. Vi

arbetar också internationellt för att kärnvapenmakterna skall uppge sin princip att inte deklarerat om det finns kärnvapen eller ej ombord på sina örlogsfartyg.

Också kemiska vapen är massförintelsevapen. Under svenskt ordförandeskap arbetar nedrustningskonferensen i Genève för att nå fram till ett kontrollerbart totalförbud mot produktion, lagring och användning av kemiska vapen och en fullständig förstöring av existerande vapen. Vi uppfattar de amerikanska och sovjetiska utrikesministrarnas överenskommelse nyligen som ett betydelsefullt steg i riktning mot ett sådant förbud.

Herr talman! 1989 var ett år av stora framsteg för demokratin och de mänskliga rättigheterna – framför allt i Europa. Men den politiska avspänningen måste också få konkreta uttryck på det militära området. 1990 måste bli ett år av stora framsteg för nedrustningen och det fredliga samarbetet – inte minst i Europa.

Anf. 2 CARL BILDT (m):

Herr talman! 1989 innebar slutet för det gamla Europa. 1990 innebär början på det nya Europa.

Förändringen är dramatisk. I utrikesdebatten för ett år sedan inledde jag mitt anförande med att ta upp den dom till nio månaders fängelse som Václav Havel fått dagen innan i Prag för sitt deltagande i en demonstration.

I dag är samme Václav Havel president i den tjeckoslovakiska republik som nu vägrar att kalla sig socialistisk och bedriver en utrikespolitik som i sitt försvar för sanning, rätt och frihet får också västeuropeiska stater att framstå som lätt förskrämda.

På ett år har hela det sovjetiska väldet över Central- och Östeuropa rasat ihop som det korthus det i grunden alltid har varit.

Det sovjetiska väldet över dessa stater och områden vilade ytterst på våldet. Det var med detta våld som ordningen säkrades i Berlin 1953, i Budapest 1956, i Prag 1968 och i Warszawa 1980. Och så länge hotet från de sovjetiska stridsvagnarna upplevdes som verkligt bestod de förstelnade stalinistiska strukturerna.

Men när det stod klart att den nya sovjetiska ledningen menade allvar med vad den sagt om att inte använda våld, rasade korthuset med exceptionell snabbhet.

Från valen i Polen i juni till revolutionen i Bukarest i december förflöt föga mer än ett halvt år. Men under detta halva år vräktes de politiska strukturerna i halva Europa över ända.

Skall ett datum lyftas fram speciellt så blir det ofrånkomligen torsdagen den 9 november. På kvällen denna historiska dag strömmade berlinare från öst genom den mur som sedan den 13 augusti 1961 delat dem från berlinare i väst.

När Berlinmuren föll, föll också det delade gamla Europa, ty utan muren föll delningen av Tyskland, och utan delningen av Tyskland faller delningen av Europa. Muren i Berlin var inte bara den främsta symbolen för det delade Europa; den var också det delade Europas faktiska förutsättning.

Historiker kommer att skriva detta dramatiska års historia och teckna dess bakgrund. I grunden handlar det enligt min mening om en dubbel kollaps

för det socialistiska system som under ett halvt århundrade styrt över halva vårt Europa.

Den första kollapsen är ett resultat av att gapet mellan de fria marknads-ekonomierna i Västeuropa och de styrda planekonomierna i Central- och Östeuropa har blivit allt större. Människorna har själva sett skillnaderna, och dessa allt större skillnader i frihet och välfärd har lett till att avståndstagandet från systemet har blivit allt tydligare. Sitt allra klaraste uttryck har detta fått i flykten från det ena Tyskland till det andra.

Den andra kollapsen är den sovjetiska ekonomins oförmåga att klara det västliga svaret sedan slutet av 1970-talet på den sovjetiska överrustningspolitiken sedan mitten av 1960-talet. Bresjnevperioden i Sovjetunionen innebar ju en kombination av intern stagnation och intern expansion, och det var en utveckling som i det långa loppet inte var möjlig att upprätthålla, eftersom en yttre kraftutveckling på sikt förutsätter en viss inre styrka.

Den sovjetiska politiken var från mitt mitten av 1960-talet inriktad på att bl.a. genom en kraftig militär upprustning åstadkomma en förskjutning av den s.k. styrkekorrelationen i världen. Under 1970-talet lyckades denna politik också i väsentliga hänseenden, men den kom att misslyckas dels genom att den yttre styrkans inre bas förföll, dels genom att den i början av 1980-talet mötte en kraftfull och klar västlig motreaktion.

Inte minst det senare är betydelsefullt. Utan den västliga politiken i början av 1980-talet hade inte den sovjetiska politiken nödvändigtvis behövt så tidigt och så tydligt drabbas av de misslyckanden som sedan kom att tvinga fram den stora omprövningen.

Syftet bakom den reformpolitik som inleddes 1985 i Sovjetunionen under Mikhail Gorbatsjov var säkert att under en period av extern konsolidering genomföra en kraftfull intern reformering av systemet. Den stapplande supermakten skulle moderniseras i överensstämmelse med en ny tids anspråk.

På det utrikespolitiska området har kursen från Sovjetunionens sida varit radikal. Den ena positionen efter den andra har övergetts på ett sätt som skapat unika förutsättningar i dag för bl.a. mycket vittgående nedrustnings- och rustningskontrollavtal. Men på det inrikespolitiska området har kursen varit mer stapplande. Det har varit stora politiska förändringar och glasnost, men det har inte kunnat dölja en fortgående försämring av det ekonomiska läget, vars grund bl.a. varit en felaktig och ofullständig ekonomisk reformpolitik.

Den situation som Sovjetunionen i dag befinner sig i är utan tvivel mycket allvarlig. Det finns skäl t.o.m. att tala om en överlevnadskris, inte bara i Sovjetunionen som vi känner den sedan 1945, utan också om en överlevnadskris för Sovjetunionen som vi känner den sedan 1917.

Av speciell betydelse är självfallet nu de spänningar som växer sig allt tydligare mellan det sovjetiska imperiets ryska kärna och dess olika icke-ryska yttre områden.

I vårt land finns det i dag en bred, förankrad och djupt känd sympati med Estlands, Lettlands och Litauens försök att utnyttja sin historiska möjlighet att återupprätta den självständighet som genom sovjetisk ockupation togs i från dem 1940.

Jag hade själv möjlighet att i söndags delta i och tala inför den av 600 000

ester i ett fritt och demokratiskt val utsedda kongress som med alla demokratiska mått mått måste anses vara esternas legitima och representativa församling. Styrkan i de krav på frihet och rättvisa för Estland som där kom till uttryck kan ingen ha tagit miste på.

Vi har anledning att utgå från att det under de närmaste veckorna skall komma självständighetsförklaringar också från Estland och Lettland av ungefärligen den art som den som nu kommit från Litauen.

Enligt min mening måste det vara alldeles klart att Sverige erkänner och respekterar dessa nationers rätt till nationellt självbestämmande. Har vi under decennier talat om avlägsna folks rätt till en egen stat, kan vi inte börja sväva på målet när det gäller våra egna grannar. Kraven på nationellt självbestämmande har dessutom en klar och tydlig förankring såväl i Förenta nationernas stadga som i slutakten från Helsingforskonferensen 1975.

Samtidigt är det oklokt att underskatta de problem som den process mot självständighet som nu inletts faktiskt innebär. Den är fylld med stora möjligheter, men den är förvisso inte fri från faror.

Sedan lång tid tillbaka har den ryska och den sovjetiska makten sträckt ut sina säkerhetsanspråk mot Östersjön. Under olika historiska skeden har dessa säkerhetsanspråk tagit sig olika konkreta uttryck.

Trots tekniska och strategiska förändringar som sker i dag och som vi kan förutse i morgon förblir det baltiska området av stor betydelse för den sovjetryska statens säkerhet, och det vore oklokt av oss att undervärdera det inflytande som denna faktor kan komma att utöva på den process som nu inleds. Ett totalt militärt tillbakadragande från de baltiska staterna ställer de facto den sovjetiska säkerhetspolitiken inför delvis mycket svårlösta problem.

Sverige har ett starkt intresse av stabilitet och fred i Östersjöområdet. Det handlar ju faktiskt också om vår egen säkerhet. Denna stabilitet kan i det långa loppet bara byggas på att alla de intressen som här kommer till uttryck når en harmonisk, erkänd och respekterad balans. Men denna balans kommer aldrig att vara möjlig om inte esternas, letternas och litauernas rätt till självbestämmande och frihet respekteras.

Det som vi i dag står inför är en direkt konflikt mellan den sovjetryska centralmakten och de baltiska folkens krav på självständighet. Hur den kommer att utvecklas och vilka former den kommer att få kan vi i dag bara spekulera om. Det är klokt att utgå från att de krafter som står mot varandra i denna konflikt är mycket starka på bägge sidor.

Vid det sammanträde som vi hade i utrikesnämnden i går rådde enighet om att Sverige just nu inte kan erkänna Republiken Litauen. Någon annan ståndpunkt är inte möjlig med hänsyn till sedan länge accepterade och riktiga principer för svensk utrikespolitik.

Men detta får inte innebära att Sveriges politik är passiv. Det som nu inletts är en process, och i denna process bör olika steg kunna tas successivt och ett efter ett. Att upprätta diplomatiska förbindelser, som man nu talar om, är det sista snarare än det första steget i en sådan process.

Ett första steg var utrikesministerns i utrikesnämnden förankrade uttalande om att Sverige förutsätter att Sovjetunionen kommer att respektera Litauens och därmed också Estlands och Lettlands rätt till självbestämmande.

Detta första steg innebär för det första att Sverige inte kan acceptera den sovjetiska uppfattning som kommit till uttryck bl.a. genom det sovjetiska utrikesdepartementets talesman, att denna konflikt bara är en intern angelägenhet för Sovjetunionen.

Det innebär för det andra att Sverige i denna konflikt principiellt och moraliskt har ställt sig på litauernas, esternas och letternas sida när de åberopar den av oss erkända rätten till nationellt självbestämmande.

Detta är viktiga ställningstaganden. Det är naturligt att dessa också på ett officiellt sätt bringas till Sovjetunionens kännedom.

Ett andra möjligt steg kan vara att Sverige sänder en emissarie för politiska samtal med den litauiska – och i ett senare skede, den estniska och den lettiska – ledningen. Vi diskuterade detta också vid nämndens sammanträde i går.

Vi vet att svensk utrikespolitik – om jag uttrycker mig försiktigt – i andra sammanhang har visat betydande flexibilitet när det har gällt formerna för kontakter med olika organisationer och regeringar som vi inte kan eller ännu inte kunnat ge fullt diplomatiskt erkännande. Den flexibiliteten borde kunna bli en tillgång i just detta sammanhang.

En sådan emissarie skulle ge möjlighet till en direktkontakt med de nya ledningarna i Litauen, Lettland och Estland i den konfliktprocess som vi nu ser framför oss. Vi har redan väl etablerade officiella diplomatiska kontakter med regeringen i Moskva.

Ett tredje steg kommer naturligen och oundvikligen att bli en bredare internationell diskussion kring denna fråga. Det är inte svårt att förutse att den baltiska frågan, vid sidan av den tyska frågan, kommer att stå i centrum för diskussionerna inför och under det kommande toppmötet i Helsingfors mellan 35 stater om Europas framtid.

Sverige måste självfallet aktivt delta i dessa samtal för att där söka nå en lösning. I dessa samtal skall vi bedriva både den öppna diplomatin och den tysta diplomatin i avsikt att försöka nå den lösning som förr eller senare måste nås.

Parallellt med dessa olika steg måste vi löpande pröva frågan om ett fullt diplomatiskt erkännande. Det finns kriterier för ett sådant. De är fastlagda, de är riktiga och de får inte rubbas i en akut situation. De är emellertid inte så absoluta att de inte lämnar utrymme för rent utrikespolitiska bedömningar.

I en fråga av denna betydelse är de nära kontakter inom ramen för utrikesnämnden en nationell nödvändighet. För regeringen är det dessutom en enligt grundlagen stadgad skyldighet.

Det nya Europa kommer – det kan vi vara övertygade om – att innebära betydelsefulla, långsiktiga förändringar i Östersjöområdet. Dessa förändringar kommer under de närmaste månaderna och åren att ställa svensk utrikespolitik inför viktiga och mycket svåra avgöranden.

Arbetet med att bygga det nya Europa är dock bredare än så. Låt mig nämna ytterligare tre viktiga frågeområden – övergången från socialistisk planekonomi till fri marknadsekonomi, Tysklands enande samt det västeuropeiska integrationsarbetet och Sveriges plats i detta.

Jag har haft anledning, som utrikesministern vet, att tidigare kritisera

regeringen för senfärdighet när det gäller olika stödsatser till omvandlingen i Centraleuropa. Den kritiken finner jag nog i dag snarast anledning att skärpa.

Strax före jul hade vi ett skede av plötslig aktivitet från regeringens sida. Det hölls anföranden och det kallades till sammanträden. Det utlovades både snabbhet och samråd i denna fråga. Sedan såg vi mest senfärdighet, och vi hörde praktiskt taget ingenting om samråd – om man med samråd menar samråd värt namnet.

Nu på morgonen för dagen för utrikesdebatten har det delats ut en gulfärgad produkt till oss, som i mycket allmänna ordalag beskriver vad man har tänkt sig. Detta uppfyller inte kravet på vare sig snabbhet i agerandet eller samråd i förfarandet. Det beklagar jag.

Vi skall inte övervärdera Sveriges möjligheter att göra en insats. Samtidigt måste vi dock inse att i vissa delar, framför allt när det gäller det baltiska området, kan och måste Sverige göra en viktig insats.

Det är också viktigt att Sverige helt och fullt deltar i arbetet i den s.k. 24-gruppen för att ta fram olika hjälpprogram. I en situation som denna är det långt viktigare att arbeta tillsammans med andra demokratier och marknadsökonomier än att göra olika nationella solonummer. Det måste finnas ett klart samband mellan Sveriges Västeuropa- och Östeuropapolitik.

Professor Assar Lindbeck, som är en av våra främsta nationalekonomer, tillhör dem som varnat för tron att det finns några halvlösningar på de ekonomiska problemen i de socialistiska samhällena. Det är bara genom en snabb, bestämd och radikal övergång till en fri marknadsekonomi som det finns förutsättningar för framgång. Ljuset finns i slutet av tunneln – inte i dess mitt, som Assar Lindbeck så målande har formulerat saken.

Det är viktigt att svensk politik inte uppfattas så att den skulle vilja bromsa övergången från planhushållning till marknadsekonomi genom att förespråka någon s.k. tredje väg som innebär att obehagliga beslut kan undvikas eller nödvändiga ställningstaganden uppskjutas.

Vi måste vara på det klara med att försök att nu skapa en tredje väg mellan planhushållning och marknadsekonomi är dömda att sluta i misslyckanden och misär. Behöver vi ge exempel på den saken kan vi tragiskt nog studera fallet Jugoslavien sedan år 1948.

Sedan 1945 har det delade Tysklands problem varit något av hjärtat i det delade Europas problem.

Under decennier har den i grunden artificiella statsbilden DDR sökt folkriktigt erkännande, men utan att någonsin få det folkliga erkännande som på sikt är en förutsättning för att en stat skall kunna överleva.

I dag befinner sig statsbildningen DDR i ett skede av delvis okontrollerad avveckling. Dess befolkning sitter till stor del med packade koffertar och avvaktar utvecklingen efter de viktiga val som kommer att äga rum på söndag.

Förbundsregeringen i Bonn har tagit djärva och framåtblickande initiativ för att genom snabba steg mot ett tyskt enande inom dagens tyska gränser stabilisera situationen i det östtyska området.

En politisk union kommer nu de facto att växa fram efter valen. En valutaunion, som också blir en ekonomisk union, är en tvingande nödvändighet. En social union kommer med logisk kraft att följa av detta.

Det är självklart att ett nyförenat Tyskland ställer Europa inför vissa problem. En förening med utnyttjande av de möjligheter som § 23 i den västtyska författningen ger förefaller att nu komma att äga rum under detta år. Detta lämnar en rad frågor öppna – kanske framför allt på det säkerhetspolitiska området.

Trots de radikala nedskärningar av styrkor som nu diskuteras i de s.k. CFE-förhandlingarna kommer det på dagens DDR:s territorium att kvarstå en mycket stark gruppering av sovjetiska arméer. Detta, i förening med den tyska enigheten, kommer att ställa krav på säkerhetspolitiska lösningar av mycket speciell och innovativ art.

Jag tillhör dem som har sett och i dag ännu mer ser ett förenat Tyskland som positivt för Europa och positivt för Sverige.

Det är positivt för Europa därför att ett övervinnande av Tysklands delning är en förutsättning för ett övervinnande av Europas delning.

Det är positivt för Sverige, eftersom en starkare ställning för det Tyskland som historiskt alltid varit vår främsta kontakt med den europeiska utvecklingen borde stärka våra möjligheter till deltagande i denna.

Under det dramatiska året 1989 med dess kollaps för Central- och Östeuropas socialistiska ekonomier och politiska strukturer har de tolv EG-staterna tagit nya steg i sitt samarbete.

Det fanns de som kanske trodde att EG var en produkt av det kalla kriget. De har anledning att notera att när nu det kalla kriget är över, börjar den verkliga våren för det västeuropeiska samarbetet.

Arbetet med den inre marknaden fortskrider, samtidigt som man nu diskuterar de steg som skall tas mot en ekonomisk och monetär union. I december kommer en regeringskonferens att sammanträda för att revidera såväl Romfördraget som enhetsakten. Denna konferens kommer sannolikt att dra upp riktlinjerna för 1990-talets västeuropeiska samarbete.

Därmed tror jag att frågan om vad som måste komma efter det steg som Sverige nu tillsammans med övriga EFTA-stater tar kommer att aktualiseras tidigare än vad vi hitintills haft anledning att utgå från.

Min uppfattning om vad som skall komma därefter är väl känd. Jag ser en lösning genom EFTA som en i nuläget absolut nödvändig men för framtiden otillräcklig mellanstation. Den gör oss till en randstat som är beroende av beslut som vi saknar inflytande över.

Det steg som måste diskuteras därefter är steget mot ett fullt medlemskap. Avgörande för det är vår egen prövning av huruvida detta kan förenas med vår neutralitetspolitik eller ej.

Jag tillhör som bekant dem som anser att neutralitetspolitikens hårda kärna – det starka försvaret och den militära alliansfriheten – bibehåller sitt värde och sin betydelse också i ett starkt förändrat Europa, också i ett Europa där de militära blocken de facto upplösts. Den är inte bara en produkt av historien, utan den råkar dessutom vara en konsekvens av geografien.

Men jag tillhör också dem som i dagens utveckling ser större möjligheter att förena denna med ett fullt deltagande i alla delar av EG-staternas samarbete. Det är längs denna linje som Sveriges Europapolitik måste utvecklas under de närmaste åren.

Herr talman! Mitt anförande har handlat om Europa. Med viss rätt kan

jag anklagas för "eurocentrism" i en tid när vi också ser dramatiska förändringar i Östasien, i Mellersta Östern, i södra Afrika och i Latinamerika. De är viktiga. Men viktigast för oss är Europa.

Vi är svenskar, men vi är också européer. Den politik som inte har kraft i förändringarna i den egna delen av världen kommer heller aldrig att kunna ha kraften att verka i förändringarna i andra delar av världen.

Anf. 3 INGEMAR ELIASSON (fp):

Herr talman! Det blåser en liberal och frihetlig vind över världen. Den raserar murar, fäller diktatorer och löser upp imperier. Där möjlighet givits att i fria allmänna och hemliga val få ge sin mening till känna har enpartivärlden fallit som käglor. Ännu har inte en enda kommunistisk regim klarat mötet med demokratin. Kommunismen sveps tvärtom bort av människors längtan efter frihet och demokrati. Tidigare s.k. folkrepubliker stryker nu raskt bort socialismen i nationens namn, och kommunistiska partier är i full färd med att försöka vaska bort all samhörighet med kommunismen i både partinamn och partiprogram. Världskommunismens sönderfall är ett faktum, och freden, friheten och framtidstron tjänar på det.

Varje vecka, ja nästan dagligen, kommer nya rapporter om protester mot ofrihet och förtryck runt om i världen. Inte bara kommunistiska diktaturer skakas och faller sönder. Enpartistater av alla kulörer ifrågasätts av medborgarna, nu senast i flera stater i Västafrika. De frihetliga vindar som öppnat Östeuropa har blåst in också över de västafrikanska staterna. Ekonomiskt missnöje och korruption har också där utlöst politiska krav på reformer och politisk mångfald.

I Latinamerika är det väl nu – sedan president Aylwin installerats i Chile – i stort sett bara Kuba som saknar en demokratiskt vald ledning. Där värjer man sig ännu mot såväl glasnost som perestrojka. Castros Kuba var länge ett av den svenska socialdemokratins skötebarn. Man kan undra vilka råd, om några, utrikesministerns parti numera ger sina gamla socialistiska vänner i Kuba.

Man kan också undra vad det blev av utrikesministerns ivriga försök att medla i Mellanösternkonflikten. Det var länge sedan vi hörde något om det. Behovet av konstruktiva insatser synes inte ha minskat. Israels ockupation av territorier består. Intifadan fortsätter föda våld och övervåld, hat, grymhet och oerhört lidande.

Den svenska regeringen och riksdagen bör göra klart att vi stödjer de politiker i Israel som är beredda att möta motparten i en fredsprocess. De finns fr. o. m. i dag dess värre kanske bara utanför regeringen. Det förutsätter nära och förtroliga kontakter inte bara med PLO utan också med Israel. Man kan fråga sig om sådana finns. Ännu har nämligen inte utrikesministern infriat sitt löfte från en tidigare utrikesdebatt, att till Sverige välkomna höga gäster från Israels regering. Varför dröjer det, herr utrikesminister?

Herr talman! Denna vecka gästar Nelson Mandela vårt land. Vi hälsar honom välkommen ut i friheten och hit till Sverige. Vi känner oss hedrade av besöket.

Den 2 februari i år höll den nye presidenten i Sydafrika, de Klerk, ett uppmärksammat och hoppingivande tal, som i bästa fall kan ses som början till

slutet på den avskyvärda apartheidperioden. Också i Sydafrika klämtar frihetens klocka.

Samma dag, den 2 februari, gästades Sverige av en delegation ur ledningen för ANC med Walter Sisulu i spetsen. Några av oss i utrikesutskottet fick tillfälle att sammanträffa med dem. Det blev en minnesvärd stund. Vi överöste våra gäster med frågor om det framtida Sydafrika. Någon sade att det måste bli en svår uppgift att balansera olika gruppers krav och intressen i ett fritt Sydafrika.

Som svar fick vi, företrädare för en gammal stabil men en aning trött demokrati, en lektion just i demokratins elementa. I en demokratisk rättsstat, sade den gamle medborgarrättskämpen, skyddar man inte gruppens rättigheter utan individens. Om varje människa tillförsäkras fri- och rättigheter, då tillgodoser man också varje grupps legitima intressen.

Det var ett storslaget svar. Ingen hade kunnat förtänka om svaret blivit ett annat. Mänskligt förståeligt hade varit om någon av dem med tortyrens ärr på kroppen, berövad större delen av sitt liv genom apartheidregimens förtryck, med indignation hade tillbakavisat tanken på att de skulle värna förtryckarnas intressen. Men ingen sådan bitterhet lyste igenom. Tvärtom vittnade svaret och det korta mötet om en anmärkningsvärd insikt om rättsstatens fundament. Det var inte bara frihetskämpar vi mötte, utan statsmän.

Vi kan bara hoppas att det skall visa sig finnas statsmän med denna resning på ömse sidor om det förhandlingsbord som nu ställts fram i Sydafrika.

Man kan spekulera i vad som förmått president de Klerk att ta de steg mot försoning han nu tagit. Det kan finnas idealistiska skäl. Han kan kanske ha en annan människosyn än tidigare presidenter.

Men tyngst väger sannolikt krasst ekonomiska och maktpolitiska skäl. Fortsatt hårdnackat motstånd mot demokratisering kunde bara leda till allt bittrare inbördesstrider och till ökad internationell isolering.

Ingen nation, inte ens den mäktigaste stormakt, kan leva obekymrad om relationerna till andra länder. Den isolering som Sydafrika utsatts för ekonomiskt, kulturellt och politiskt är sannolikt – ja, enligt Nelson Mandela helt klart – en viktig förklaring till den utveckling vi nu skönjer i Sydafrika.

De svenska insatserna härvidlag skall naturligtvis inte överskattas. Vi kan emellertid känna en viss tillfredsställelse med att Sverige varit pådrivande i opinionsbildningen för internationella sanktioner. De som genom åren bromsat svenska initiativ på detta område vill säker helst glömma bort att de gjorde det. För andra är det en källa till inspiration att fredliga medel kan skaka den grymmaste regim.

Herr talman! Som på så många andra håll i världen handlar det i Sydafrika ännu mest om förhoppningar. Det är därför för tidigt att nu lyfta bort några sanktioner: det skulle vara förhastat. Den svenska regeringen bör tvärtom se som sin uppgift att vaka över att sanktionerna mot Sydafrika vidmakthålls till dess apartheidsystemet avvecklats och en demokratisk stat upprättats i Sydafrika.

Herr talman! Demokrati är en nyckfull historia – sett i maktens perspektiv. Det fick nu senast den sandinistiska regeringen i Nicaragua erfaras. Det är befriande och uppfriskande när väljarna på det sätt som skedde i Nicaragua ställer alla tips och utsagor från förståsigpåare på huvudet.

Det har uppenbarligen tagit den svenska regeringen med överraskning. Socialdemokraterna i Sverige hade gått långt i försäkran om sandinisternas folkliga legitimitet.

När Somoza föll var det naturligt för den dåvarande folkpartiregeringen att Sverige skulle ge ett generöst bistånd till utveckling och återuppbyggnad. Efter Somozas fall samverkade också flera politiska meningsriktningar i Nicaragua i den nya politiska ledningen. Men efter hand tog marxisterna inom sandiniströrelsen över.

Några regimkritiker bildade "contras", som med hjälp av vapen och pengar från USA har bekämpat sandinistregeringen. Andra, bland dem Virgilio Godoy och hans liberala parti, valde att med fredliga medel opponera mot regeringen och arbeta för en demokratisering.

Att nu en ny regering valts i allmänna och hemliga val är därför inget skäl för någon, inte heller för socialdemokraterna i Sverige, att hänga med huvudet. Se det tvärtom som ett närmande till det demokratimal som satts upp för vårt bistånd!

Jag noterade i utrikesdeklarationen att det förekom många värdeomdömen om många förändringar i världen, men inget värdeomdöme om *utgången* av valet i Nicaragua. Vi kan bara hoppas att den nya presidenten och hennes regering visar sig vara vuxna folkets förtroende. Av sandinisterna måste vi kunna begära att de fullt ut respekterar valutslaget.

Biståndet till Nicaragua kan nu fortsätta i ett land där förhoppningsvis fred och försoning får råda. Kanske kunde vi nu också få förståelse för folkpartiets propåer att kanalisera medel via svenska politiska partier till projekt som *främjar pluralism och mångfald i Nicaragua*. Tidigare försök att stödja självständiga tidningar har avvisats av biståndsmyndigheten.

Nu diskuteras formerna för det svenska stödet till Östeuropa. Också utrikesministern har, såvitt jag förstår, uttryckt önskemål om att svenska politiska partier bör hjälpa till att där bygga upp politiska partier och skapa övriga förutsättningar för en fullvärdig demokrati.

Det är klokt. Folkpartiet deltar i ett sådant erfarenhetsutbyte. Det är en viktig del i vårt internationella arbete. Det borde också bli en reguljär del av stödet till biståndsländer för att hjälpa till med demokratiseringen. Det skulle kunna bli till nytta inte bara i Central- och Östeuropa utan också i Nicaragua och andra programländer för svenskt u-landsbistånd. Det vore värdefullt om utrikesministern ville uttala en positiv inställning till denna tanke.

Herr talman! Demokratiseringen i Central- och Östeuropa fortskrider med stor kraft och beslutsamhet. Hösten 1989 kommer att skrivas in i historieböckerna som tidpunkten för Östeuropas befrielse.

De befriade sig själva – folken i Östeuropa – med minimalt utövande av våld. Det var tvärtom med protestmarscher, fackeltåg och det talade och skrivna ordet som ofriheten kämpades ner. Det är med fredliga medel som en Lech Wałęsa och en Vaclav Havel lyfts fram som ledare. Bilder vi knappast trodde att vi skulle få se har etsats sig fast på näthinnorna. Aldrig skall vi glömma bilden av ungdomar från öst och väst dansande på Berlinmuren eller bilden av Alexander Dubcek när han på nytt fick vinka till massorna i Prag. Bilderna är sanna. Det *har* inträffat.

Och nu Litauens självständighet. Vem hade vågat tro det för kort tid sedan! Nu har den socialistiska sovjetrepubliken Litauen fått ett demokratiskt valt parlament och vill kasta av sig såväl socialismen som unionen med Sovjet.

Sverige har en gång erkänt de baltiska staternas införlivande med Sovjetunionen. Det ställningstagandet kan diskuteras. Men det är historia och det är vad vi har att utgå från.

Den nya kongressen i Sovjetunionen förklarade redan förra året Molotov–Ribbentrop-pakten för olaglig. Därmed borde den förment rättsliga grunden för införlivandet av de baltiska staterna med Sovjetunionen ha fallit. Vi borde inte minst av det skälet kunna förutsätta att sovjetledningen, trots de tongångar som nu hörs från Moskva, kommer att respektera Litauens legitima skäl att få sin självständighet bekräftad.

Sverige bör på allt sätt stödja den nya demokratin i Litauen och motsvarande ansträngningar i Estland och Lettland. Vi skall inte oombedda lägga oss i mellanhavanden som behöver regleras mellan dem och sovjetledningen. Men vi bör göra klart att folken i de baltiska republikerna själva måste få besluta om sin framtid och att Sverige är berett att på grundval av folkrätten och den praxis vi tillämpar erkänna deras självständighet. Som jag ser saken är frågan inte *hurvida* utan *när* republiken Litauen kan erkännas av Sverige. Det vore intressant att höra om utrikesministern delar det synsättet.

Efterkrigstiden måste nu sägas vara definitivt slut. Det kalla kriget har äntligen avlösts av mer förtroliga relationer mellan stormakterna och av avspänning mellan militärallianserna. En ny era har inletts. Vi kan se framför oss förverkligandet av det fria Europa.

Förhoppningarna därom realiserar sig steg för steg. Men ännu återstår många hot som kan omintetgöra freden och friheten, omintetgöra drömmen om det fria Europa.

Också Sverige har ansvar för hur dessa hot bemästras. Vi som åtnjuter både frihet och relativt välbästand får inte se oss bara som åskådare och betraktare av demokratiseringen i Östeuropa. Vi är också medagerande. Våra ekonomiska, kulturella och politiska kontakter med Central- och Östeuropa bör vidgas och fördjupas.

När det sker undanröjs också konfliktrisker. En väg är den samverkan mellan demokratiska parlament som sker inom Europarådets ram. Den fredsbevarande betydelsen av samarbetet inom EG kan inte heller överskattas. Det är därför angeläget att de fria sammanslutningar av demokratiska stater som Europarådet och EG utgör i den ena eller andra formen vidgas till större del av Europas nationer.

För folkpartiet är därför önskan om närmast möjliga relationer till marknadsekonomierna inom EG inte endast grundad på ekonomiska motiv. Vi ser oss naturligen höra samman med de länder vilkas kulturtraditioner och demokratiska värderingar vi delar. I takt med att staterna i Central- och Östeuropa stabiliseras som öppna demokratier och fria ekonomier är det önskvärt att integrationen i Europa också kommer att omfatta dem.

Det är ett svenskt intresse att så sker. Endast fortsatt och fördjupad integration mellan EG:s stater är inte nog, allra minst om det skulle ske på be-

kostnad av utbyggda relationer med EFTA-länderna och Östeuropa. Det kunde riskera att ånyo dela Europa. Ett organiserat samarbete medverkar omvänt till att bekräfta avspänning och minska konflikthanledningar. I ett sådant fritt Europa bör Sverige kunna vara fullvärdig medlem i EG utan att äventyra trovärdigheten i Sveriges neutralitetspolitik.

Herr talman! Central i Europeintegrationen i dag är den s.k. tysktyska frågan. Det är begripligt att drömmen om sammansmältning av de båda tyska staterna växer sig allt starkare. Om människorna i dessa båda stater i demokratiska former väljer att gå samman, med vilken rätt skulle då någon utanförstående kunna motsätta sig det?

Vi har emellertid rätt att förutsätta att man då respekterar de nuvarande gränserna i Europa. Att så kommer att ske har nu gjorts klart bl.a. tack vare en stabil och resolut hållning av den liberale utrikesministern i Västtyskland, Hans-Dietrich Genscher. Det vore värdefullt om Sten Andersson på samma sätt ville precisera den svenska regeringens syn på frågan om den tyska återföreningen.

Svensk säkerhetspolitik måste baseras på vad vi faktiskt vet och på fattade beslut, inte på förhoppningar och önsketänkande. Därför kan vi i Sverige ännu inte dra några slutsatser rörande våra grundläggande säkerhetspolitiska doktriner av utvecklingen i vår omvärld. Alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig skall alltså vara en hörnsten i vår utrikespolitik.

Jag tror att full klarhet på den punkten är ägnad att i Nordeuropa skapa stabilitet i ett läge då det mesta i övrigt är under omstöpning. I sinom tid får vi dra våra slutsatser. Säkerhetspolitiken måste baseras på långsiktigt och konsistent agerande. Den tål inga chansningar. På många områden kan försöksverksamhet vara klokt. Dit hör inte säkerhetspolitiken.

Sveriges alliansfrihet och oberoende förutsätter ett starkt försvar. Av vad jag sagt följer att det vore äventyrligt att tumma på denna sanning. Jag saknade det konstaterandet i deklarationen. Om utrikesministern har en annan mening vore det bra om den kom fram här i dag.

De fortsatta kränkningarna av vårt territorium av undervattensfarkoster är en påminnelse om att ett respektingivande försvar inte kan avvaras. Det kan synas glädjande att ÖB kan rapportera om minskade aktiviteter. Men att kränkningarna alltså pågår trots avspänningen i vår omvärld är ytterligt oroande.

Dessa kränkningar måste beivras och bekämpas med alla till buds stående medel.

Att bevara friheten och oberoendet i vårt land och efter måttet av förmåga medverka till motsvarande villkor för människorna i andra länder är målet för vår utrikespolitik.

Den gamle engelske politikern Ernest Bevin har formulerat denna tanke på följande sätt, och jag utelämnar för säkerhets skull ett kraftuttryck.

Utrikespolitikens mål, sade Bevin, är att bara kunna gå ner till Victoria Station och köpa en biljett till vart hm som helst i världen.

Inte varje år har vi kunnat säga att den drömmen kommit närmare sitt förverkligande. Det finns så mycket större anledning att i år konstatera att vi sedan vi senast hade utrikesdebatt i Sveriges riksdag har kommit något närmare Ernest Bevins dröm.

Anf. 4 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Under det år som har gått sedan vi senast hade vår traditionella utrikespolitiska debatt här i kammaren har Europas politiska karta i grunden förändrats. Jag tror att det är svårt att hitta tidigare exempel då så stora förändringar skett så snabbt under fred.

Tidigare talare har värtaligt skildrat de förändringar som har skett i vår omvärld och i synnerhet i vår egen världsdel. Jag skall inte ytterligare upprepa dessa beskrivningar. Jag vill bara intyga att jag delar den glädje som vi alla känner över att vi nu ser en utveckling mot en friare och en fredligare värld.

Det är klart att de förändringar som vi ser i vår omgivning också ställer krav på politiskt nytänkande. I en förändrad värld måste vi också vara beredda att pröva nya politiska vägar för att anpassa oss efter de nya omständigheter som gäller. Men detta faktum innebär inte att vi har anledning att ändra på de grundprinciper, eller avvika från de grundläggande värderingar, som har styrt och styr vår utrikespolitik. Det är klart att det måste vara ett grundläggande mål för oss i Sverige att även fortsättningsvis föra en utrikes- och säkerhetspolitik som främjar vårt eget folks fred och frihet.

Likaså kan vi konstatera att vikten att kämpa för en värld som präglas av ekonomisk och social rättvisa och respekt för demokrati och mänskliga rättigheter inte har minskat, snarare tvärtom. Behovet av att föra en politik som underlättar samarbete mellan länderna och som motverkar konflikter, i synnerhet konflikter som kan bli ett hot mot freden, kvarstår naturligtvis, även om det kalla kriget, såsom vi har upplevt det under de gångna 40 åren, håller på att avvecklas.

Nödvändigheten av att åstadkomma en internationell samling kring åtgärder mot de globala överlevnadshoten, som miljöförstöringen och världsfattigdomen, blir bara alltmer påträngande. Fortfarande stärks våra möjligheter att aktivt verka för dessa syften om vi också i fortsättningen kan föra en utrikespolitik som är oberoende i förhållande till stormaktsintressen. Och det är ju själva grunden för vår neutralitetspolitik.

Bekännelser till neutralitetspolitiken, herr talman, hör ju till traditionen i utrikespolitiska debatter och i andra sammanhang när vi talar högtidligt om utrikespolitik. Jag skulle vilja påstå att dessa bekännelser i dessa dagar kanske är viktigare än någonsin, därför att det nu förs en aktiv debatt om neutralitetspolitikens framtid. Och jag tror att det är betydelsefullt att det inte uppstår några tvivel om Sveriges vilja att också fortsättningsvis föra en aktiv neutralitetspolitik och att den viljan har en bred politisk förankring.

Vi kan alltså konstatera att det finns vissa politiska konstanter som i varje fall vi i centern anser bör bestå i den svenska utrikespolitiken också i dagens extremt föränderliga värld. Naturligtvis kan medlen behöva förändras och förnyas vartefter vår omgivning förändras och förnyas.

Det nordiska samarbetet, herr talman, blir enligt vårt sätt att se viktigare än någonsin i ett mer integrerat Europa. Tyvärr har vi inte upplevelsen att regeringen gör riktigt samma prioritering, och det tycker vi är beklagligt. Den utveckling som vi ser innebär att det ekonomiska, kulturella och sociala samarbete som utvecklas i Norden också kan utvidgas till vad man skulle kunna kalla ett nordeuropeiskt samarbete. Det bör omfatta också de bal-

tiska republikerna, Polen, i synnerhet dess norra del, kanske också Nordtyskland, Leningradområdet och Karelen. Det är områden som närmare skulle kunna knytas till ett sådant nordeuropeiskt samarbete. Vi ser att en intensifierad och utvidgad samverkan i Norden på viktiga samhällsområden skulle kunna stärka utvecklingen i vår del av världen och dessutom vara en nyttig motvikt mot en alltför stark koncentration till västra Centraleuropa, som naturligtvis är en ganska tydlig tendens annars i utvecklingen i Europa i dag. För att detta skall bli möjligt och politiskt realistiskt är det viktigt att Sverige positivt stöder de baltiska folkens frihetssträvanden. Det är alldeles självklart.

För några dagar sedan uttalade sig den nya demokratiskt valda folkförsamlingen i Litauen för Litauens självständighet och deklarerade att det självständiga Litauen hade återuppstått. Från centerns sida hade vi förmånen att vara representerade vid det mötet och följa de mycket spännande diskussioner som fördes där. Vi har också mycket nära kunnat följa den demokratiska valrörelse som föregick mötet. Det är viktigt att vi har en hög beredskap för ett erkännande av republiken Litauen så fort det över huvudet taget är möjligt ur folkrättslig synpunkt och med hänsyn till de principer som vi tillämpar i Sverige. Sverige var pinsamt snabbt med att erkänna Sovjetunionens annektering av de baltiska republikerna. Det är viktigt att vi inte blir pinsamt senfärdiga med att erkänna Litauen och andra baltiska staters självständighet. Jag hoppas som sagt att vi håller en hög beredskap och utnyttjar det tidigast möjliga tillfälle med hänsyn till folkrättens principer att erkänna Litauen och sedan övriga baltiska republiker när det blir aktuellt med en frigörelse även av dem.

Vidare är det viktigt att vi utvecklar vårt samarbete med de baltiska republikerna ekonomiskt, socialt och kulturellt. Det är viktigt att Sverige och andra länder i västvärlden visar tydliga signaler i god tid att vi förväntar oss en positiv medverkan från ledningen i Moskva till den oundvikliga frigörelseprocessen i de baltiska republikerna. Det måste vara helt klart att vi måste förebygga varje missförstånd om att det skulle kunna finnas en acceptans i omvärlden för en sovjetisk politik där man med olika påtryckningsmedel försöker tvinga kvar de baltiska republikerna i Sovjetunionen.

Den delning som har präglat Europa under de gångna fyrtio åren har också präglat Norden i väldigt hög grad. Vi har kunnat utveckla ett omfattande nordiskt samarbete trots denna politiska delning. Men den har inneburit olika säkerhetspolitiska lösningar, att vissa stater har varit västallierade och att Sverige och Finland har varit neutrala. Det har inneburit att områden som naturligt skulle ha kunnat ingå i ett nordiskt samarbete har stängts utanför därför att de har tillhört Sovjetunionen eller på annat sätt har varit anslutna till östblocket. Det är helt klart att det nya politiska läget skapar stora och intressanta möjligheter. Det gör också på ett annat sätt än tidigare möjligt ett samarbete som också kan ha vissa säkerhetspolitiska inslag. Men det viktigaste uppslaget på det området är naturligtvis tanken på en kärnvapenfri zon i Norden. Utrikesministern nämnde den ämbetsmannakommitté som ägnar sig åt denna fråga. Det är bra att arbete pågår. Samtidigt tycker jag att det känns angeläget att uttrycka förhoppningen att inte denna ämbetsmannakommitté innebär något slags hedersam begravning av idén utan att vi

verkligen får se resultat av kommitténs arbete någorlunda snart. Jag tycker också att man med intresse bör notera att det finns en vilja i Baltikum att i en framtid ingå i en sådan zon. Förutsättningarna är nya, och det är viktigt att ta dem till vara.

Naturligtvis är det, herr talman, viktigt att Sverige blir delaktigt i det samarbete som utvecklas och intensifieras i Västeuropa. Sverige har allt intresse av att kunna bli delaktigt i så mycket som möjligt av de fyra friheter som nu utvecklas inom EG och som också diskuteras i samverkan mellan EG och EFTA. Samtidigt har vi naturligtvis ett starkt intresse av att kunna bibehålla vårt utrikespolitiska oberoende, vår neutralitetspolitik. EG håller på att utvecklas inte bara till en ekonomisk utan också en politisk union, med ett omfattande samarbete även på det utrikespolitiska området. Jag tror att det är illusionsmakeri att göra gällande att det skulle vara möjligt att bibehålla en neutral och oberoende utrikespolitik och samtidigt ingå i en politisk union. Den realismen att vi inser denna motsättning måste prägla vår EG-debatt. Givetvis kan man tänka sig att EG utvecklas till någonting annat än vad det för närvarande strävar emot. Men den diskussionen bör i så fall tas när detta är ett faktum. Nu måste vi i vår bedömning av EG utgå från organisationens egna ambitioner och egen färdriktning, och den är i riktning mot en politisk union. Deltagandet i sådant kan inte vara förenligt med en neutral och oberoende utrikespolitik. Vi har naturligtvis också ett intresse av att kunna bibehålla en egen och hög ambitionsnivå på andra områden – på miljöområdet, arbetsmiljöområdet och när det gäller sysselsättning och regionalpolitik. Den ideala lösningen för Sverige är således att kunna delta i ett nära västeuropeiskt samarbete men ändå bibehålla vår egen slutliga självbestämmanderätt.

Mycket talar för att detta önskemål också kan tillgodoses genom de förhandlingar mellan EFTA-länderna och EG som nu pågår. Inom EES får vi den nära samverkan som vi önskar oss. Men EES är ett samarbetsorgan bestående av självständiga parter. Vi kan alltså inte tvingas böja oss för beslut som fattas över våra huvuden. Det är en viktig skillnad i förhållande till ett medlemskap i EG.

Enligt vår uppfattning finns det goda förutsättningar för att ett EES-samarbete blir just den lösning som passar Sverige allra bäst. Därför bör det vara en självklarhet att vi nu helhjärtat satsar på den lösningen. Skulle EES-förhandlingarna misslyckas, får man ta upp en diskussion om hur Sverige skall lösa sina problem i det läget. Men det finns det enligt vår uppfattning inte någon anledning att räkna med.

EES skulle också kunna bli en bas för ett vidare europeiskt samarbete som även omfattade de östeuropeiska staterna. Målet för vår Europapolitik måste givetvis vara att skapa en alleuropeisk gemenskap, inte bara en västeuropeisk. Att EG skall utvecklas till en sådan alleuropeisk gemenskap är inte särskilt sannolikt, i varje fall inte med den färdriktning som organisationen för närvarande har. Det verkar heller knappast ligga i EG:s eget intresse. Å andra sidan vore en struktur, där EG skulle bli ett slags spindel i ett nät av bilaterala handelsavtal, också ganska olycklig. Det skulle leda till en väldig centralisering av ekonomisk makt i Europa.

En gemensam organisation av EES typ skulle däremot kunna skapa ett

alleuropeiskt samarbete mellan likvärdiga parter som nära skulle kunna knytas till ett utvidgat Europaråd och kanske också till en fortsättning på ESK-processen. Sverige hör aktivt arbeta för en sådan alleuropeisk gemenskap, där alltså alla deltar som likvärdiga parter.

Vi bör också på ett mera generöst sätt stödja utvecklingen i Östeuropa. Regeringen har i dag på morgonen presenterat ett gult häfte med information om den nya östeuropeiska politiken. Denna presenterades alltså på morgonen i dag. Tydligt vill man inte ha någon debatt om detta häfte just nu – vi har ju inte haft möjlighet att studera det. En hastig blick på häftet ger kanske en förklaring till varför innehållet verkar skäligen tunt. De 300 miljoner om året som regeringen förordar är inte något högt belopp. Det ger inte uttryck för en särskilt hög ambitionsnivå. Vi i centern kommer att verka för ett mera generöst Östeuropabistånd från Sveriges sida.

Samtidigt tycker vi att det är cyniskt att låta våra samarbetsländer i Afrika, Asien och Latinamerika i praktiken stå för kostnaderna för vårt Östeuropabistånd.

Behovet av stöd till tredje världen har verkligen inte minskat bara därför att behovet av stöd till Östeuropa har ökat. Också i tredje världen är behovet av stödsatser i ökande. Det gäller i synnerhet Afrika. I Sveriges riksdag har vi ju högtidligen slagit fast enprocentsmålet. Men genom det förslag som regeringen nu har lagt fram har det målet svikits. I stället borde vi alltså, herr talman, ägna oss åt att försöka effektivisera uppfyllandet av enprocentsmålet, så att 1 % av vår bruttonationalprodukt verkligen utbetalas varje år till de fattiga länderna i tredje världen. Vi måste naturligtvis också diskutera hur vi kan göra vårt bistånd effektivare, så att det verkligen inriktas på de grundläggande överlevnadsproblemen i de fattiga länderna. Vi måste ta itu med skuldbördan och försöka medverka till internationella lösningar som *inte* innebär att man framtvingar nedskärningar på viktiga sociala områden, på utbildningsområdet osv. i de fattiga länderna.

Det finns, herr talman, många positiva exempel på att långvariga konflikter nu får en fredlig lösning. Det är en glädje att hälsa Nelson Mandela välkommen till Sverige. Hans frihet ger oss rätt att hoppas att det förhatliga apartheidsystemet snart skall gå under. Men samtidigt måste vi konstatera att några grundläggande förändringar ännu inte har skett i Sydafrika, även om det finns ett hopp i det avseendet. Fortfarande råder apartheid, fortfarande råder undantagstillstånd och fortfarande finns det tusentals politiska fångar. Därför måste vi fortsätta att stödja Mandelas antiapartheidrörelse med fortsatta sanktioner mot apartheidregimen.

När det gäller Latinamerika kan vi också med glädje hälsa tillkomsten av demokratiskt valda presidenter i Chile och Nicaragua. Fidel Castro är nu den ende kvarvarande diktatorn i Latinamerika. För några timmar sedan lovade han att fortsätta med sin diktatur. Låt oss hoppas att hans ambitioner beträffande det löftet kommer på skam!

Naturligtvis finns det också många andra mörka punkter i den värld som omger oss. Mengisturegimen fortsätter sitt svältkrig i Etiopien och Eritrea. Förhandlingarna tycks ha gått i stå. En orsak till det är uppenbarligen att det sovjetiska stödet nu har bytts ut mot ett israeliskt stöd. Detta är tragiskt, och lika tragiskt är det att den israeliska regeringen hittills har visat ovilja att

förhandla med palestinierna på rimliga villkor. Vad den nu aktuella rege-
ringskrisen utmynnar i är svårt att förutse.

I Irak fortsätter Khomeinis arvtagare att regera genom avrättningar, och i
Kina regerar fortfarande mördarna från Himmelska fridens torg.

Trots de glädjeämnen som finns måste vi alltså räkna med en framtida
värld präglad av motsättningar och konflikter. Kampen för en fredlig och
rättvis värld måste fortsätta. En fri och självständig svensk utrikespolitik
som drivs inte bara utifrån våra nära ekonomiska intressen utan av en vision
om framtiden behövs också under kommande år.

Anf. 5 GUDRUN SCHYMAN (vpk):

Herr talman! Jag tror att vi alla delar den glädje som utrikesministern i
dag har uttryckt över utvecklingen i Sydafrika. Och jag tror att vi alla med
samma värme i våra hjärtan mottar Nelson och Winnie Mandela som gäster
i vårt land. Jag tror också att vi alla känner samma stolthet över det faktum
att det är just Sverige som de har valt att komma till på sitt första utländska
besök. Vi vet varför – det är ju inte bara för vår skull. Men det finns ett djupt
symboliskt och faktiskt värde i att det är just i vårt land som planeringen av
den fortsatta kampen mot apartheid försiggår.

Det visar på värdet av varje människas och varje lands aktiva engagemang
i vad som händer i världen, även om människorna inte är så många och även
om landet är litet. Det visar på vikten och värdet av små nationers möjlighe-
ter att bedriva en självständig utrikespolitik, utifrån egna självständiga be-
dömningar.

Det är väl just det som är den centrala frågan i dag, eller som i alla fall
borde vara den centrala frågan i en säkerhets- och utrikespolitisk debatt. Det
handlar alltså om varje folks legitima rätt till nationellt självbestämmande,
om demokrati, om frihet och om mänskliga rättigheter. Vi stöder den ut-
vecklingen världen över: i Namibia, i Chile och i de östeuropeiska länderna –
senast i Litauen. Vi delar den uppfattning som tydligen en enig utrikes-
nämnd har kommit fram till. Jag skulle i det här sammanhanget vilja ställa
frågan till Sten Andersson: Hur kommer det sig att inte samtliga partier får
vara med i den diskussion som bl.a. Carl Bildt menade var så viktig för de-
mokratien, nämligen den diskussion och de överväganden som görs i utrikes-
nämnden? Vpk är inte med i de diskussionerna. Jag undrar varför.

En grundsten i den svenska utrikespolitiken utgörs av en aktiv solidaritet
med fattiga och förtryckta människor. Ett av de mest konkreta uttrycken för
denna solidaritet är viljan att i vårt land ge en fristad till dem som har utsatts
för eller riskerar politisk förföljelse i sitt hemland. Här prövas vår solidaritet,
inte bara vad gäller vackra ord utan i konkret handling. Här prövas också
hur starkt vi vill prioritera försvaret av de mänskliga rättigheterna och vår
syn på människors lika värde.

Det råder inte längre enighet här i riksdagen om den grundläggande inrikt-
ningen av den svenska flyktingpolitiken. Regeringen har, bl.a. för att i god
tid anpassa den svenska flyktingpolitiken till EG, övergivit stora delar av
våra traditioner av solidaritet och humanitet på flyktingpolitikens område.

Dörren till folkhemmet stängs alltmer, och i stället sänder man ut signaler
om att det är dags att inleda en arbetskraftsimport från Baltikum. Människor

skall komma hit som ett slags gästarbetare, så länge konjunkturen gör att vi har behov av dem, och sedan skickas hem. Samtidigt vill en stor mängd flyktingar som redan är här inget hellre än att börja arbeta.

Regeringen måste upphäva beslutet om att vissa skyddsbehövande skall vägras skydd i Sverige, se över mottagningssystemet för flyktingar, göra det mer flexibelt och ge ökat utrymme för flyktingarnas egna initiativ.

Herr talman! Europa befinner sig i en ny situation inför 1990-talet. Utvecklingen i Östeuropa har ställt Europafrågan inför helt nya utmaningar. De som för något år sedan gjorde EG liktydigt med Europa har snabbt tvingats omvärdera sin snäva syn.

Det är i dag omöjligt att teckna en exakt bild av den kommande utvecklingen, men i grova drag kan vi ändå teckna två utvecklingsvägar. Den första är ett Europa med delvis nya över- och underordnade förhållanden. Lyckas EG bygga sin politiska union, som innebär en ny typ av statsbildning, ett nytt kapitalistiskt stormaktsblock, är risken uppenbar att nya läsnings skapas i Europa. Östra Europa riskerar att bli något av en bakgård till en av världens största handelsmakter, på ungefär samma sätt som Latinamerika i dag är visavi USA. Lyckas EG med att bygga sin politiska union, som skall inkludera gemensam utrikes-, försvars- och säkerhetspolitik, kan kraftiga spänningar återigen uppstå som äventyrar en fredlig utveckling.

Den andra utvecklingsvägen är ett demokratiskt och öppet Europa, där länderna i Europa uppträder på jämlika villkor. Det kan bli ett Europa där olika sociala och ekonomiska system tillåts blomstra sida vid sida. Det kan bli ett Europa som gemensamt arbetar för att lösa hela Europas försörjnings- och miljöproblem. Det kan bli ett Europa där militära medel kan överföras till civila och mänskliga ändamål.

Vilken av dessa utvecklingsvägar som blir verklighet är en fråga om styrkeförhållanden. Inget är längre förutbestämt. Folken bygger själva sina samhällen. Detta har med tydlighet visat sig i östra Europa under 1989, och vi menar att det är den enda väg Europas folk kan ta.

Den svenska EG-anpassningen i enlighet med riksdagsbeslutet 1988 – för att inte tala om ifall folkpartiets och moderaternas krav på medlemskap skulle bli verklighet – utgör ett hot mot svensk nationell självbestämmanderätt.

Om ca tio år skall 80 % av den ekonomiska och sociala lagstiftningen beslutas av EG:s institutioner. Läger vi därtill planerna på den ekonomiska och monetära unionen, som innebär kraftiga inskränkningar i de nationella ländernas rätt att bestämma över den egna budgeten, blir läget allvarligt, inte bara för EG:s länder, utan även för EFTA-länderna, som tycks ha accepterat underkastelsen under EG:s beslutsmaskineri.

När vi i vpk kritiserar detta beskylls vi för att vara isolationister, men det är felaktigt. Vpk har alltid varit ett internationalistiskt parti, men vi anser inte att det står i motsättning till värnandet av den nationella självbestämmanderätten.

Herr talman! Europa präglas av avspänning och nedrustning, men hur ser det ut i resten av världen? Hur förhåller sig den andra stormakten – USA? Utan tvekan är man i dag intresserad av att överge det kalla kriget i förhållande till Warszawapakten och Europa, men man är knappast inriktad på

nedrustning eller avspänning gentemot övriga världen. Tvärtom har USA:s militärledning lanserat tesen om "lågintensiva konflikter", en tes som innehåller följande element:

- USA förser sina allierade med vapen för att säkra sina ekonomiska och politiska intressen. Sådan upprustning pågår t.ex. i Filippinerna, Sydkorea, Taiwan, Israel och El Salvador.
- Militärt stöd till kontrarevolutionära organisationer som Contras i Nicaragua, UNITA i Angola och olika gerillagrupper i Afghanistan.
- Direkta militära operationer som i Panama, Grenada och Libyen.

Gorbatsjovs nya politik att inte ge militärt stöd till andra länder har inte följts av motsvarande åtgärder från USA:s sida.

Även andra länder är opåverkade av nedrustningsprocessen. Japan är inne i en intensiv militär upprustning, i fullt samförstånd med USA. En annan asiatisk stormakt, Indien, rustar sig till tänderna, bl.a. med kanoner från Bofors. Mest oroad är utvecklingen av nya kärnvapen. Indien, Kina, Pakistan, Iran, Israel, Sydafrika, Argentina och Brasilien är länder som är aktuella, och det finns i dag ingenting som tyder på att dessa länder ändrar på sin rustningspolitik på grund av avspänningen mellan NATO och Warszawa-pakten.

Intensiva krig pågår dessutom mellan och inom en rad stater i tredje världen, t.ex. Etiopien-Eritrea, Sudan, Tchad, Marocko-Västsahara, Libanon, Afghanistan, Sri Lanka, Cambodja, Filippinerna, Östtimor, El Salvador och Guatemala.

Nationalgränser och etniska gruppers mänskliga rättigheter ifrågasätts, och många mer eller mindre folkligt förankrade organisationer anser sig ha rätt att ta till vapen för att hävda sina intressen. Detta är en typ av konflikter som ökar och mot vars bakgrund Europa snarast framgår som en ö av avspänning i ett hav av krig.

På samma sätt framstår den svenska politiska debatten som beklämmande Europacentrerad, om vi ser den mot bakgrund av den globala världssituationen. Jag skall bara ta några belysande exempel.

- I-ländernas befolkning utgör mindre än 25 % av världens befolkning men konsumerar 75 % av all energi, 85 % av trävarorna och 72 % av allt stål. Dessa rika 25 % har 94 % av världens hälsoutgifter, 92 % av industrin och 89 % av utbildningen.
- Genomsnittsinvånaren i den rika världen förbrukar ca 80 gånger så mycket energi som genomsnittsinvånaren i Afrika.
- På 1960-talet drabbades 18 miljoner människor i världen av torka, på 1970-talet 25 miljoner, och på 1980-talet har 35 miljoner drabbats enbart i Afrika.
- 100 miljoner människor saknar tak över huvudet.
- 700 miljoner människor har inte tillräckligt med livsmedel för att föra ett aktivt och hälsosamt liv.
- 60 000 människor dör varje dag - 18 miljoner per år - därför att deras basala behov, dvs. av vatten, kläder och tak över huvudet, är otillfredsställda, samtidigt som alla analyser visar att alla skulle kunna överleva om resurserna fördelades bättre.

Mot den bakgrunden är det också cyniskt att konstatera att regeringen har valt att urholka Sveriges enprocentiga biståndsmål genom att föra in biståndet till Östeuropa under den rubriken.

Det kusliga är, att med dessa förändringar i Östeuropa och i Sovjet kan vi också se hur en ny självbelåtenhet i väst tonar fram. "Äntligen", säger man, "inser de att socialismen är underlägsen, äntligen inser de att kapitalismen är den enda rätta vägen. Se bara hur illa ställt det är med ekonomin och med miljön hos dem!".

Samma självbelåtenhet dyker upp i Världsbanken, Internationella valutafonden och andra internationella ekonomiska organisationer. Den tredje världen är på väg in i det tydligen enda globala ekonomiska system som skall finnas, nämligen kapitalismen.

Ändå, herr talman, är det odiskutabelt så, att detta system också är en av huvudfaktorerna bakom såväl människors lidande som miljöförstöringen.

Tänk om de 75 % som inte tillhör det rika väst nu försöker bli som västerlandets 25 %, vars livsstil skapar ständigt ökande klyftor. Tänk om alla i världen vill ha lika många bilar, flygresor, modekläder, prylar och lika höga vinstter. Tänk om kapitalismen och den hittills praktiserade statsocialismen är katastrofala som globala ideologier. Är det inte så att båda egentligen bygger på en ideologi om materialism, tillväxt och människans självhåvdelse över andra människor och över naturen?

De rika länderna, som har haft en historiskt unik tillväxt och välståndstegring de senaste 40 åren samtidigt med en egen förslumning och samtidigt med att majoriteten av jordens befolkning har sjunkit ned i misär, satsar nu på ännu mer tillväxt, ännu mer marknadskrafter, ännu mer privatisering och multinationalisering, för att som det heter "bättre kunna hjälpa de fattigaste"! Experter och politiker talar om "vår gemensamma framtid" och förespråkar massiv ekonomisk tillväxt som botemedel mot det lidande som just denna tillväxt har skapat!

Herr talman! Vad kan vi då göra här i Sverige? Vad kan vi göra för att påverka utvecklingen i riktning mot en global rättvisa och vad kan vi göra för att påverka utvecklingen i riktning mot en värld i ekonomisk och ekologisk balans? Vad kan vi göra för att medverka till att alla tillgängliga resurser används för försvaret av vår jord, vår natur och hela mänskligheten?

Jo, vi kan föregå med gott exempel och vi kan vara aktiva i den nedrustnings- och avspänningsprocess som nu pågår i vår del av världen, i Europa.

Tyvärr lyser den aktiviteten med sin frånvaro i dag. I stället för att ta initiativ intar den svenska regeringen en passiv och avvaktande hållning och hänvisar till de internationella förhandlingsborden. Man upprepar med sömngångaraktighet samma gamla fraser som tidigare år: "Neutralitetspolitiken, stödd på ett starkt och allsidigt sammansatt totalförsvaret, utgör som hittills grunden för vår säkerhetspolitik."

Inte ett ord om den urholkning som vår neutralitetspolitik genomgår genom anpassningen till EG, inte ett ord om den ökande vapenexporten, som genom ett allt flitigare användande av så kallade samarbetsavtal innebär att vi snart kan exportera vapen till varje krigförande land, inte ett ord om det fega hukandet bakom UD:s fasader när det gäller frågan om flottbesök av kärnvapenbestyckade fartyg. Inte ett ord om den dramatiskt förändrade mi-

litära hotbilden och, framför allt, inte ett ord om vilka konsekvenser det borde få för vårt eget militära försvar.

Något kontinentalt storkrig, av den typ vi sett i historien, och som alla europeiska länders säkerhetspolitik byggt på, är inte längre troligt. Möjligheterna att skapa ett fredligare Europa har aldrig varit större än i dag. I dag finns det en faktisk chans att det system av konkurrerande stormakter som skapat så många krig i Europa kan ersättas av ett nytt system, en "fredlig säkerhetsgemenskap", byggd på samarbete och nedrustning. I dag har alla länder i Europa ett ansvar för att bidra till den utvecklingen, genom att ta initiativ till samarbete, öppenhet och nedrustning. Och det gäller även Sverige.

Men i stället för att ta till sig den internationella utvecklingen, ikläda sig en aktiv roll i nedrustningsprocessen och utgöra ett internationellt föredöme, har Sverige i dag hamnat på efterkälken.

Starka krafter inom den svenska krigsmakten och inom den svenska rustningsindustrin driver fortfarande kampanjer för ökade försvarsutgifter och svensk upprustning. Den politiska och massmediala debatten handlar om risken för ett "strategiskt överfall" på Sverige, och man kräver nya miljarder att kasta bort i det redan havererade JAS-projektet.

Den svenska utvecklingen visar att säkerhetspolitiken, lika litet som all annan politik, är något som vi kan lämna åt experter. Om demokratin skall kunna stärkas och utvecklas här som i andra länder, måste fler göra sin stämma hörd också på det här området. Det är dags att beröva de militära experterna deras självpåtagna tolkningsföreträdare. Svensk militär nedrustning, en successiv krympning av den svenska vapenindustrin och ett förbud mot all svensk vapenexport måste i dag vara de första och självklara stegen.

Sedan är uppgiften att forma en fredspolitik för Nordeuropa med målsättningen att öka samarbetet över blockgränserna för att kunna lösa de ekonomiska, ekologiska och säkerhetspolitiska problem som vi står inför. Lösningen kan ligga i ett regionalt samarbete mellan länderna kring Östersjön.

Östersjön har historiskt varit sammanbindande för regionalt samarbete som det i dag finns möjligheter att återuppta. Handel, forskning, utbildning, transporter, energi och teknik är exempel på områden där samarbetet kan utvecklas.

Östersjön är ett döende hav. De 300 miljoner som regeringen satsat på miljösamarbete med Polen är bokstavligen en droppe i havet. Det miljötekniska samarbetet måste prioriteras. Enligt en opinionsundersökning 1989 ansåg 64 % i Sverige att miljöförstörelsen var så stor att den hotade vår överlevnad och 88 % var villiga att sänka sin levnadsstandard för att rädda miljön.

Sverige bör initiera förhandlingar om militär nedrustning i länderna kring Östersjön. Ett första steg kan vara att alla offensiva styrkor dras bort, att alla kärnvapen med tillhörande infrastruktur skrotas. Länderna kan också agera gemensamt för att militära övningar och patrullering av stormakternas högsjöflottor skall förbjudas. Liknande initiativ kan tas i Nordatlanten. De pengar och kunskaper som frigörs av den militära nedrustningen kan i stället användas i det ekonomiska och ekologiska samarbetet.

Herr talman! Inom den internationella fredsörelsen och i den internatio-

nella diskussionen finns i dag ett stort intresse för neutralitetsfrågorna. Man ser neutralitet som ett konstruktivt alternativ till medlemskap i militära allianser. Intresset är stort från flera östeuropeiska länder, framför allt från Ungern, som diskuterat visionen om parvis neutralisering med början i Ungern och Grekland. Neutralitetsfrågan finns också med i diskussionen om ett framtida enat Tyskland.

En aktiv neutralitetspolitik förutsätter att man inte bara ser den legala sidan av neutraliteten, utan också, och framför allt, att man lyfter fram den politiska sidan av neutralitetsbegreppet, dvs. att man ser neutralitet som ett verktyg i det internationella arbetet för fred och nedrustning.

I dag krävs en ny diskussion av neutralitetsbegreppet. När öst-väst-konflikten klingar av, vilken roll skall då vår neutralitetspolitik spela? När nord-syd-konflikten kanske skärps, vilken roll har neutralitetspolitiken då? Kan de neutrala länderna vara pådrivande, som praktiska exempel, i den pågående nedrustningsprocessen? I Schweiz t.ex. röstade 36 % av befolkningen för ett förslag som innebar total avveckling av det militära försvaret.

Frågorna måste ställas och diskussionen måste föras. Målsättningen måste vara att komma fram till en ny internationell förståelse av begreppet neutralitet och få den förankrad i folkrätten, så att länder som inte har några stormaktsambitioner skall kunna få sköta sig själva, utan att för den skull vara tvungna att satsa alla sina pengar på ett s.k. starkt försvar.

Herr talman! Jag vill avsluta det här anförandet med att citera ett afrikanskt ordspråk. Det lyder så här: "När de stora elefanterna slåss så bryts gräset, men också när de älskar!"

Jag tycker att det är en bra illustration till små länders situation i den internationella debatten och jag tycker att det är en bra illustration till varje människas situation i den politiska processen. Vad sensmoralen blir, tror jag var och en kan räkna ut.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 6 PER GAHRTON (mp):

Herr talman! Litauens självständighetsförklaring och Nelson Mandelas Sverigebesök är två hoppningivande tidens tecken. Miljöpartiet de gröna stöder litauers och azaniers rätt till självbestämmande och politisk suveränitet utan reservationer, precis som vi stöder liknande krav från andra förtryckta folk. Sverige bör givetvis avbryta alla bojkottåtgärder och öppna alla förbindelser med Sydafrika så snart det landet genom fria val har fått en demokratisk regering – men inte tidigare.

På samma grundval bör Sverige nu utan dröjsmål erkänna det fria Litauen, som utropats av landets första demokratiskt valda parlament på 50 år. Jag trodde till häromdagen att det var ett självklart svenskt krav, helt okontroversiellt efter alla dessa uttalanden, efter alla dessa politikerresor till alla dessa möten i Baltikum, efter alla dessa flammande appeller i de olika baltiska staterna. Kunde man få något annat intryck än att svenska partier och den svenska regeringen enhälligt och utan krumbukter skulle erkänna varje baltisk stat så snart denna själv fann det rimligt och förenligt med folkrätten

att utropa sin självständighet? Och här visar det sig att miljöpartiet de gröna plötsligt är ensamt i Sveriges riksdag om denna helt självklara hållning. Det är i sanning märkligt, och jag skall strax återkomma till det.

Men låt mig först notera några glädjeämnen – att Namibia blir självständigt, att Chile har fått en demokratiskt vald president i stället för en bödel, och att i Nicaragua en revolutionär regering faktiskt tycks vara beredd att lämna makten efter ett fritt förlustval.

Man skulle kunna tro att vi lever i demokratis och de fria småfolkens tidevarv. Men än är inte alla diktatorer och maktmissbrukare störtade. När skall palestinier, eritreaner, kurder och västsaharier få de egna stater som internationell legalitet och humanitära principer ger dem rätt till ?

Och när skall världens fattiga få ekonomisk rättvisa? 1980-talet var ju ett vinstårtionde för den rika världen och ett förlustårtionde för den fattiga världen, där skulderna ökade, lönerna sjönk, matlagren krympte och dödstalen ökade. Och man fick se nya företeelser som miljöflyktingar och ekologisk utpressning i den sociala och politiska verkligheten.

Herr talman! Vi kunde lyssna på Nelson Mandela här i går. Det var ett översvallande beröm han gav svensk solidaritetspolitik, och det finns berättigande i det, till dels – precis som i den uppskattning som Sverige får av vietnameser, palestinier och nicaraguaner, för att nämna några.

Det finns några skinande ljuspunkter i den svenska utrikespolitiken som påminner om den forna tid när Sverige självklart uppfattades som alla småfolks vän och alla supermaktens besvärliga utmanare.

Men det finns också andra sidor, som gör att utrikesdepartementet ibland påminner om en underavdelning till exportrådet, räddhågat svansande efter storföretagens vinkar och underdånigt inväntande klartecken från Europas supermakter – oberoende av om centrum råkar ligga i Bryssel eller Moskva.

Efter Litauen kommer med säkerhet fler sovjetrepubliker att begära utträde ur unionen: Estland, Lettland, kanske Georgien och Armenien. Kommer Moskvaregeringen att visa sig mer storsint och framsynt än dess maktpolitiska motpol, USA, gjorde när den ställdes inför ett liknande öde för mer än ett sekel sedan?

Det är intressant att amerikanska historiker nu har visat att det var en myt att Abraham Lincoln gick i krig mot sydstaterna för att han ville avskaffa slaveriet. Det hade avskaffats ändå, av tiden och ekonomiska realiteter. Nej, han gick i krig för att bevara unionen – men han behövde slaveriet som en förevändning.

En ödesfråga för Europa är om Sovjetimperiets maktthavare nu skall hitta lämpliga förevändningar för ingripanden mot Litauen och andra stater. Det beror inte bara på maktkampen i Kreml, utan i minst lika hög grad på omvärlden, hur vi som är vänner till både rysk perestrojka och baltisk självständighet hanterar situationen.

Det krävs ett principfast agerande. Å ena sidan måste vi visa att vi tveklöst stöder små folks rätt till frihet och suveränitet; det får inte finnas någon tvekan på den punkten. Å andra sidan måste vi samtidigt visa att vi motsätter oss att befriade småstater förenar sig med motsatt läger, att de blir spjutspetsar för en verksamhet som kan hota den f.d. supermaktens säkerhet. Det gäller alltså att undvika både kryperi och skadeglädje.

Tyvärr verkar det som om regeringen inför Litauens självständighetsförklaring har varit så till den grad rädd att uppfattas som skadeglad och provokativ att den i stället har agerat så att man får ett intryck av kryperi. Såväl regeringsförklaringen som det uttalande som gjordes i går efter utrikesnämndens sammanträde består av vaga formuleringar som mer tycks syfta till att undvika bannor från Moskva än till att ge stöd åt ett litet grannland i dess ödesstund.

Och detta filttoffeltassande ställer alltså de borgerliga partierna upp bakom! Vad har det blivit av Carl Bildts fräna kritik mot Sten Andersson om Baltikum? "Två gamla trätobröder är helt eniga", sade man i Rapport i går – eniga om att Sverige inte kan erkänna en republik som just befriat sig från en ockupation, bara för att man ännu inte har en uppgörelse om ockupationstruppernas framtid.

Är det alltså ockupationsmakten som skall avgöra när ett förtryckt folks frihet får internationell legalitet? Den frågan är vi inte ensamma om i miljöpartiet de gröna, den ställs i dag bl.a. på Dagens Nyheters ledarsida. Nej, Litauens självständighetsförklaring är inte en självständighetsförklaring av någon exilregering eller av någon av många befrielseörelser i världen som saknar territorium och kontroll över sitt land. Det är en självständighetsförklaring av ett demokratiskt valt parlament som tidigare har underkänt den sovjetiska ockupationens legalitet – och av en regering och ett parlament som har effektiv politisk och administrativ kontroll över landets territorium. Det kan få förneka. Vad mer kan man begära? Vilka stater skulle klara sig genom UD:s och utrikesnämndens nålsöga om man höjde kravet, om det inte fick finnas trupper från andra länder på deras territorium? Vad skulle vi ha gjort med Norge under andra världskriget, och alla de andra länderna? Det är nya och märkliga förevändningar och skenargument som här förs in i debatten i stället för en rak politik på grundval av den folkrätt som vi också självfallet ansluter oss till.

Herr talman! Det luktar litet av ugglor i mossen om det samförstånd om Litauen som moderater och socialdemokrater tycks ha kokat ihop bakom utrikesnämndens lyckta dörrar.

Moderata samlingspartiet har ju i en riksdagsmotion med gillande kallat utvecklingen i Polen i dag för "en borgerlig kontrarevolution". Moderaterna kräver att Sverige skall hjälpa Östeuropa att "bygga kapitalismens institutioner". De vill att västvärlden massivt skall gå in och bestämma samhällssystemen i de östeuropeiska länderna, enligt en märklig och intressant partimotion som de har väckt.

Om det finns någonting som kan vara en förevändning för Moskvas stalinister att göra comeback, så är det nog just misstanken att bakom Polens, Litauens och de andra folkens frihetssträvanden står borgerliga kontrarevolutionärer, som väntar på att från väst införa och återupprätta kapitalismens institutioner!

Är det männe så att Carl Bildt har fått kalla fötter av den här moderatmotionen? Är det männe så att han har insett att den sortens knivhugg i ryggen på frihetsrörelserna i öst kanske kan vara litet besvärande och att han nu vill två sina händer och avsvära sig den där moderatpolitiken genom att stödja socialdemokratisk filttoffelpolitik om Litauen?

Är det så det hänger ihop? Eller är det möjligen så att det finns en djupare ideologisk grund bakom socialdemokratiskt-moderat samarbete beträffande utrikespolitiken? Ni samarbetar ju faktiskt väldigt bra om mycket viktiga och grundläggande utrikespolitiska frågor. Om vapenexporten är ni helt eniga. Nu samarbetar ni om flyktingpolitikens anpassning till EG:s inåtvända "Festung Europa" med taggarna mot muslimer, afrikaner och andra icke-europeer. Ni samarbetar inte sällan om förvrängning av biståndsmålen, nu senast om att låta u-länderna betala stödet till Östeuropa. Ni samarbetar om JAS-projektet – flygplanet som inte kan flyga och som t.o.m. militärer protesterar mot och som två riksdagsutskott har funnit anledning att närmare granska. Och ni är ju överens om att Sverige skall låta sig annekteras av den framväxande västeuropeiska supermakten.

Är det många så att dessa båda partier som är principiella anhängare av storskalighet och stormakter, dessa båda partier som anser att Västeuropas småstater bör försvinna och smälta samman till en EG-supermakt, är det många så att de inser att miljöpartiet har helt rätt, när det hävdar att det i längden är omöjligt och livsfarligt, om Europa präglas av obalans mellan en supermakt som faller sönder och en annan supermakt som växer fram? Är det möjligen så att ni nu börjar få kalla fötter inför Sovjetmaktens sönderfall och inser att östblockets upplösning oundvikligen kommer att leda till att byggandet av EG-imperiet kommer att misslyckas?

Är det många så att ni är så stora anhängare av detta EG-byggande och att ni har en sådan övertro på stora enheter, stora partier, stora partiblock och stora stater att det har lett till, nu när sanningens minut har kommit, denna oheliga filttoffelallians, när ett grannland efter alla dessa löften och utfästelser från alla era utsända delegater inte har kunnat få något annat intryck än att erkännandet skulle komma omedelbart, då man själv fann att tiden var mogen? Är det så? Jag ställer en fråga? Och det vore intressant att få den utredd. Jag har angivit olika hypotetiska möjligheter. Förklara för oss som inte har insyn i kohandeln i utrikesnämnden. Det kan vara helt felaktigt, ni kan ha en helt annan verklighet att redovisa, men redovisa då den för en undrande offentlighet som inte vet vad som ligger bakom denna märkliga utveckling som gör att Sten Andersson och Carl Bildt plötsligt är de sätaste bröder om att svika Litauen i dess ödesstund. Vi behöver en förklaring, och jag tror inte att jag är ensam om att önska en sådan. Jag tror inte att ni kan vifta bort det här som något miljöpartistiskt påfund. Det är många som ställer sig dessa frågor.

Det är på sätt och vis lättast att förstå moderaterna. Ni har talat klartext i den här motionen. Ni vill ha kapitalistiska institutioner och fria marknader i Östeuropa. Demokratiska institutioner och fria folk är ni inte lika intresserade av. Det står ingenting i motionens 23 punkter om frihet för de östeuropeiska nationerna, men det står mycket om frihet för företagen, framför allt de västeuropeiska, på den östeuropeiska marknaden.

Socialdemokraterna har inte varit lika tydliga. Vad är det som gör att Litauens frihet inte tycks vara lika viktig för Sten Andersson som Sydafrikas? Vad är det som gör att Nelson Mandela helt riktigt kan hedras som en statschef redan innan hans folkrörelse har fått chansen att möta folket i val, medan Vytautas Landsbergis inte tycks tas på allvar, trots att han har en så mas-

siv demokratisk legalitet bakom sig att faktiskt också den svenska regeringen borde känna en viss avund. Det är inte många som har ett så massivt stöd av folket.

Herr talman! En kärnpunkt i denna diskussion är attityden till supermakterna. I miljöpartiet de gröna har vi en klar uppfattning. Låt oss försöka befria världen och Europa från supermakterna. Låt oss i stället samarbeta, regioner och folk, mer, djupare och effektivare. Låt varje folk och varje region få den grad av självstyrelse och politisk suveränitet som eftersträvas och se till att alla dessa regioner och folk binds samman, funktionellt, så att de kan samarbeta – om mänskliga rättigheter, miljö, kultur, studier och allt sådant som vi verkligen behöver samarbeta om över gränserna. För några år sedan skulle detta ha låtit fullständigt utopiskt. I dag borde det vara ganska självklart. Små folk och regioner kräver överallt självstyrelse. Demokratin frodas, i varje fall i Europa. Ett nätverk av samlagsorganisationer finns ju redan: säkerhetskonferensen för mänskliga rättigheter och säkerhet samt Europarådet för kultur och sociala rättigheter m.m., vidare FN:s ekonomiska kommission som sysslar med miljö liksom FN:s miljöorganisation UNEP som också sysslar med miljö. Det finns ett organisationsnät. Sveriges roll i denna brytningstid skulle kunna vara mycket stor. De små folken vänder sig till Sverige för att finna alternativ till supermakterna, för att finna en samhällsmodell som förenar frihet med ansvar och materiell trygghet med social rättvisa, miljömedvetande och global solidaritet. Det var hit PLO kom för att finna en samtalskanal till USA och Israel, och det var hit Nelson Mandela kom på sin första resa utanför Afrika. Och det är alltså hit balter och östeuropéer har blickat för att finna förebilder och inspiration.

Adam Michnik sade häromdagen i en tidning: Jag tror att Polens chans ligger i att samarbeta med Skandinavien och bli en länk mellan nord och syd. Vi borde bygga en vertikal axel i Europa. Annars kommer den gamla axeln Moskva–Berlin tillbaka. Och Vaclav Havel som t.o.m. Carl Bildt hyllade har andra mål för Europa än konsumism och varuexport. Han har ju gått i spetsen för att Tjeckoslovakien av moraliska skäl helt och hållet skall avveckla sin vapenexport. Ställer Carl Bildt upp även på detta, när han berömmar Vaclav Havel? Nej, han är väl en dåre den där författarpresidenten i Prag, när han vill avstå från feta vapenexportinkomster! Det skulle väl inte Sverige kunna tänka sig, Sverige som inte ens kan tvätta den vapenbyk som vi har – trots utrikesministerns många löften.

Herr talman! Miljöpartiet de gröna har om och om igen berättat vad den s.k. EG-anpassningen egentligen innebär, nämligen en förvandling av Sverige till en lydstat under en uppväxande västeuropeisk atomsupermakt, som präglas av sexfaldigt högre arbetslöshet och genomgående sämre hälso- och miljöskydd än Sverige. Vi har varit ganska ensamma ganska länge. Nu kan man knappast öppna en tidning eller en tidskrift utan att se liknande rapporter. Överallt i organisationspressen rapporterar organisationerna om de nackdelar som de kommer att drabbas av till följd av en EG-anpassning. I Dagens Nyheter kunde vi häromdagen läsa om hur man försöker kringgå grundlagen för att det inte skall synas att Sverige blir en lydstat till EG. I 400 EG-lagar skall Sverige anta före ikraftträdandet. Hur kan det vara möjligt att genomföra detta, även om man vill det, på ett demokratiskt anständigt

sätt – i en riksdag som brukar ha svårt att anta ett hundratal propositioner om året? Hur skall vi före 1992 kunna anta 1 400 EG-lagar på, jag betonar detta, ett demokratiskt anständigt sätt? Ingen har förklarat detta för oss i riksdagen eller för svenska folket.

Jag har med stort intresse läst centerns Europamotion. Den innehåller mycket av värde. Jag tycker ändå att Pär Granstedt borde se litet noggrannare på vad EES egentligen kommer att innebära. Ingen skulle vara gladare än jag, om han har rätt i sin analys. Analysen i Dagens Nyheter om vad det i verkligheten handlar om leder till ett helt annat resultat.

Herr talman! När Adam Michnik intervjuades i en svensk tidning fick han av den svenske intervjuaren beröm för att han hade medverkat i en organisation som öppnat dörrarna för en ny politisk utveckling. Michnik svarade själv: Jag håller med dig, men de gröna har också bidragit. Polacken fick tala om för svensken att de gröna har bidragit till denna viktiga utveckling. Och det är de gröna i Europa som envetet och enigt över hela kontinenten motsätter sig supermaktsdominans och militärpakter. Det är de gröna som samarbetar över alla gränser och som tillhandahåller en modell av och en vision om ett samhälle som är både fritt och solidariskt och som inte tvingar folken att välja mellan pest och kolera, mellan kommunism och konsumism. Därför utvecklas de gröna i öststaterna ännu snabbare än i väst.

Herr talman! När jag på fredag åker till Budapest för att delta i den första internationella gröna konferensen i ett östeuropeiskt land, räknar jag med att träffa gröna parlamentsledamöter från Litauen. Det känns skönt att kunna berätta för dem att miljöpartiet i Sverige har hållit sitt löfte att erkänna dem så snart de själva funnit det lämpligt att respektera deras vilja. Som svensk känns det beklämmande att ens behöva försöka förklara hur de fem övriga partierna enigt har lyckats få till det, dvs. att inte erkänna Litauen som en självständig stat just när det bäst behövs. Det är en annan sak att göra det om några veckor när världens nationer kanske har bildat kö för att göra det. Det är betydligt svårare att vara först. Det är nu det verkliga behövs och kostar politiskt mod.

Jag hade trott mycket mer om Sten Andersson. När det går att erkänna PLO och Sydafrika, vad är det då som gör att det inte går att erkänna Litauen?

Anf. 7 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! När jag tillträdde som utrikesminister för snart fem år sedan sade jag att jag skulle ha tre ledord för min utrikespolitik – säkerhet, solidaritet och samförstånd. Jag sade också att jag såg det som en förpliktelse för en svensk utrikesminister att försöka ena partierna och nationen kring utrikespolitiken, helt enkelt därför att det är bättre för Sverige. Vi står starkare då vi hävdar svenska ståndpunkter antingen det är i FN, i Genève, i Wien eller i bilaterala samtal med främmande makt.

Det är lätt att visa att den enighet som verkligen har rått genom att de andra partierna har ställt sig bakom den förda utrikespolitiken har haft stor betydelse för Sverige. Jag behöver bara nämna Östersjöförhandlingarna med Sovjetunionen och de samtal som föregick våra ansträngningar att åstadkomma en dialog mellan PLO och USA. Jag tror uppriktigt sagt att

denna strävan till enighet kring utrikespolitiken är viktigare i dag än någon gång tidigare.

Förändringarna i världen sker snabbt och är omvälvande. Det är de också i vår närmaste omvärld. Förändringarna har stor betydelse för oss, men vi kan bara i begränsad omfattning påverka dem. Våra möjligheter att utöva inflytande ökar om vi står eniga. Men denna enighet är naturligtvis av mindre värde om den inte föregås av debatt och bygger på övertygelse. Därför är det nödvändigt att vi samråder med varandra.

Gudrun Schyman frågade mig varför inte alla partier fick vara med i samrådet i utrikesnämnden. Det finns två skäl till det. Två av partierna i riksdagen, vpk och miljöpartiet, är för små. Det skall inte utestänga dem från samråd. Den mest aktuella frågan, nämligen det uttalande som har gjorts i Litauenfrågan, föregicks i söndags av samtal med samtliga partiledare och miljöpartiets företrädare Inger Schörling. Miljöpartiet tycks ha lika många åsikter som man har ledamöter i kammaren. Jag redogjorde för Inger Schörling vad ett uttalande skulle komma att innehålla, och hon sade sig acceptera det. Då trodde jag att hon talade för hela miljöpartiet, vilket i och för sig inte var förvånansvärt eftersom det är ett bra uttalande. Då jag tycker att det är av vikt att uttalandet införs i riksdagens protokoll, skall jag be att få läsa upp det. Av uttalandet framgår, Ingemar Eliasson, att det inte råder något tvivel om att vi ställer upp till stöd för de baltiska republikernas strävan mot frihet. Uttalandet lyder:

”Vi hälsar med tillfredsställelse att den pågående samhällsomvandlingen i demokratisk riktning i Sovjetunionen har gjort det möjligt för Litauen att hålla fria val till republikens parlament.

Den nya folkförsamlingen har nu inlett sin första session, och den har med överväldigande majoritet förklarat att litauerne vill utöva sin rätt till nationellt självbestämmande genom en egen, självständig stat. De antagna besluten speglar en bred enighet och en stark folklig vilja.

Vi utgår från att det litauiska folkets legitima rättigheter till nationellt självbestämmande skall uppfyllas i enlighet med bestämmelserna och andemeningen i Helsingforsdokumentet.

Under den gångna helgen har också den estniska kongressen sammanträtt i Tallinn och uttalat klara krav på självständighet. Även detta måste tolkas som en brett förankrad folklig manifestation och den utgör ytterligare ett steg i processen mot ökat politiskt självbestämmande.”

Flera talare har varit inne på frågan om när ett erkännande av Litauen kan komma från Sverige. Carl Bildt sade helt korrekt att de regler vi följer är viktiga och riktiga. Jag utgår från att de inte är allmänt kända, varför jag skall tala om vad de innebär.

Svensk praxis vid erkännande av nya stater är helt i överensstämmelse med folkrätten att vi erkänner stater uteslutande på grundval av faktiska förhållanden. De avgörande folkrättsliga kriterierna som bedömningen grundar sig på är för det första att det finns ett folk – och det finns det i Litauen – för det andra att det finns ett visst territorium – och även det finns det i Litauen – och för det tredje att det finns en regering som utövar suverän och effektiv kontroll över detta territorium. I Litauen kan frågan om effektiv kontroll ännu inte med säkerhet bedömas. Det är ett faktum att betydande

sovjetiska styrkor är stationerade på litauisk mark, och vi vet ännu inte hur man i Moskva slutgiltigt ställer sig till Litauens krav. Till detta kommer – och det är viktigt – att litauererna själva har sagt att de avser att återkomma till frågan om ett erkännande.

Mot denna bakgrund kan situationen i nuläget inte anses vara sådan att Sverige bör erkänna Litauen som självständig stat. Uttryckt på ett mindre diplomatiskt språk innebär ett erkännande av Litauen enligt svensk uppfattning inte en diplomatisk kärleksförklaring utan ett erkännande av faktiska förhållanden, nämligen att makten har övergått till andra händer, att det nu finns nya myndigheter att träda i kontakt med för våra bilaterala förbindelser etc. På dessa punkter är läget ännu oklart. Men tvivla inte på vår vilja att stödja utvecklingen mot självständighet i de baltiska republikerna.

Jag skall härnäst besvara några frågor som ställts i debatten. Carl Bildt vidhöll sin kritik mot att regeringen, som han sade, varit senfärdig vad gäller bistånd till Östeuropa. Själv hade jag önskat att vi hade fått fram pengar snabbare och mer pengar än som blev möjligt. Men som också Carl Bildt vet är ekonomiska realiteter mer tvingande för regeringar än för opposition.

Carl Bildt har fel när han säger att det inte har förekommit något samråd. I utrikesnämnden i går redogjorde jag för de beslut som redan har träffats angående Östeuropa och Baltikum samt även för de beslut som är under beredning. När jag kallade till ett sammanträde med partiledarna hade varken Carl Bildt eller någon annan moderat tillfälle att delta. På sammanträdet diskuterades bl.a. partiernas och folkrörelsernas möjligheter att medverka.

Det finns möjligheter till fortsatt samråd. Till förfogande står 100 milj. kr. vars användning vi ännu inte har bestämt. Det pågår ett intensivt arbete på den punkten. Vi är beredda att inbjuda partierna till överläggningar, och min förhoppning är att moderaterna då skall ha tillfälle att komma. Jag tror nämligen det är värdefullt att representanter från alla partier är med.

Anf. 8 CARL BILDT (m) replik:

Herr talman! Jag vet att utrikesministern ibland är genuin när han söker samråd, men ibland följs orden inte riktigt av handling.

I fråga om Östeuropastödprogrammet har det icke förekommit något seriöst samråd och knappt ens något försök till det. Partierna sammankallas till ett möte på en dag, sedan man en vecka i förväg fått beskedet att ingen företrädare för det största oppositionspartiet kan delta den dagen. Dagen därefter framträder utrikesministern i utrikesutskottet med en så till den milda grad allmän redogörelse att sakinnehållet är närmast obefintligt. Så kan man göra, men tala då inte om samråd. På den punkten är jag besviken på utrikesministern och på statsministern. Ni talade om samråd, men därefter gjorde ni faktiskt ingenting.

I mitt anförande nämnde jag inte de fortsatta ubåtskränkningarna. Låt mig bara registrera att de fortsätter. Jag skall i annat sammanhang be att få återkomma till den frågan.

Vad gäller EG-utvecklingen är det inte utan att man fylls av häpnad när man lyssnar på Per Gahrton. Han kallar EG för en atomsupermakt. Per Gahrton och miljöpartiet liksom även vpk och Gudrun Schyman lever i sin egen värld. Ni tycks inte veta vad som händer i Europa. Nio av tio väst-

européer är i dag medborgare i EG-stater. De uppfattar EG-samarbetet som det historiska arbetet på att bygga upp ett samarbete över de gamla nationsgränserna för att säkra välfärd, frihet och demokrati. De lever inte kvar i 1800-talets gamla nationella begränsningar. De känner en europeisk solidaritet och en demokratisk samhörighet genom Europaparlamentet. Där utkämpar de sina politiska strider om hur morgondagens Europa skall se ut. Det finns isolationister som lever kvar i den gamla tiden. Ni kommer att leva kvar i det gamla om ni inte förmår att se det nya.

Visst är det besvärligt, Per Gahrton, att i efterhand anta 1 400 nya lagar; det håller jag med om. Men vårt alternativ har aldrig varit att Sverige skall vara en anpassande randstat utanför EG. Det hade varit bättre om Sverige hade blivit medlem 1971 när man hade den möjligheten. Då hade vi sluppit den här situationen. Jag tror att det för framtiden är bättre om Sverige är med i Europaparlamentet och där, dag för dag och vecka för vecka, diskuterar och i demokratisk ordning stiftar europeisk lag än att vi anpassar oss i efterhand.

Så till Litauenfrågan där vi tycks få avvakta miljöpartiets samråd om vad man tycker i den frågan.

Per Gahrton hade där en parallell med det amerikanska inbördeskriget, ett av 1800-talets allra blodigaste krig, som jag nog inte tycker var så där alldeles välfunnen, mot bakgrund av att vi alla önskar en fredlig lösning på denna konflikt. Om inte annat borde väl denna mindre väl valda parallell ha kunnat leda till en viss försiktighet från miljöpartiets sida.

Detta är en konflikt i vårt närområde mellan rättsligt väl grundade krav på nationellt självbestämmande och supermaktens maktanspråk. Det är inte tid för yvighet, det är inte tid för äventyrlighet. Det är heller inte, för att använda en av Gahrtons formuleringar, ödesstunden.

Ödesstunden är tack och lov inte här. Tack och lov befinner vi oss enligt min bedömning i början på en process som kommer att leda till självständighetsförklaringar från Estlands och från Lettlands sida som kommer att följas av en förhandlingsprocess i den ena eller andra formen med Moskva. Den stora toppkonferens som kommer att hållas i Helsingfors mot slutet av året kommer att bli den kanske avgörande punkten, då samtliga europeiska stater skall lägga fast de principer som skall gälla och som skall tillämpas också vad gäller Estland, Lettland och Litauen.

I det arbetet måste Sverige kunna spela en aktiv, en principiell och en konstruktiv roll. I konflikten mellan rätten, som ligger hos esterna och letterna och litauerna, och makten som mycket tydligt fortfarande ligger hos Moskva – underskatta inte den moskovitiska makten – måste Sverige steg för steg med stor konsekvens men också med den försiktighet som följer av det nationella ansvarstagandet kunna verka för en lösning som gör att alla folks rätt till nationellt självbestämmande respekteras och också ger den stabilitet i Östersjöområdet som är en avgörande förutsättning – låt oss inte glömma detta – för Sveriges frihet och för Sveriges fred. Vi hanterar inte bara freden och friheten för andra. Vi diskuterar också långsiktigt förutsättningarna för vår egen fred och vår egen frihet.

Anf. 9 INGEMAR ELIASSON (fp) replik:

Herr talman! Om Litauen först. Det viktiga nu, herr utrikesminister, menar jag är att våra vänner demokratiskt utsedda förtroendevalda i Litauen och medborgarna där får alldeles klart för sig att våra sympatier och våra välgångsönsknningar ligger på deras sida.

Jag har ingen invändning mot de uttalanden och de redovisningar som har gjorts om folkrätt och praxis. Litauen befinner sig nu i en process, och den processen skall Sverige följa noga. Vi kan konstatera att åtminstone två av de tre kriterierna redan är uppfyllda, och jag skulle nog vilja uppmana utrikesministern att inte alltför mycket stressa invändningarna mot det tredje kriteriet, dvs. att det är främmande trupper på territoriet. Litauerna själva har ju sagt sig inte för närvarande vilja att de sovjetiska trupperna drar bort från Litauen.

Det handlar alltså om en bedömning när det faktiska läge har uppkommit som utrikesministern talade om. Om också utrikesministern ville göra min formulering till sin, dvs. att det inte gäller om utan när ett erkännande kan komma, menar jag att den svenska inställningen skulle bli ännu tydligare.

Jag förutsätter att utrikesministern återkommer till regeringens syn på den tysk-tyska frågan och till Mellanösternfrågan och min upprepade fråga om när vi skall göra sällskap ut till Arlanda för att hälsa höga dignitärer från Israel välkomna till Sverige. Det var ju ett löfte som vi har utestående sedan tidigare debatter.

Herr talman! Jag skulle vilja använda resten av min repliktid till att uttala min djupa bestörtning och förvåning över Gudrun Schymans inlägg. Hon hävdade att vpk, de svenska kommunisterna, alltid har varit ett internationellt parti, och det kan man kanske hävda, att de alltid har varit snabba att rätta sig efter de senaste tongångarna från världskommunismen.

Jag lyssnade med spänning på hur Gudrun Schyman skulle försöka förklara att denna världskommunism har fallit sönder, men någon sådan förklaring gavs inte. Hur skall man för svenska lyssnare och väljare förklara att när alla människor i kommunistiska länder får chansen att i fria val säga sin mening, vänder de kommunismen ryggen? Det finns naturligtvis inga bra förklaringar, och det fanns inte något försök i Gudrun Schymans inlägg. Hon gick förbi det med tystnad.

Kommunismens sanna väsen har nämligen avslöjats. Den har hållit medborgare i en rad länder i Östeuropa och i många u-länder kuvade, förtryckta, förnedrade. Den har ödelagt deras ekonomier. När man äntligen i fria val får säga sin mening stormar människor i raseri mot makthavare och mot kommunismens insignier. Med sina röster lyfter man bort kommunisterna från makten, och med lyftkran lyfter man bort Schymans glorifierade lärofader Vladimir Lenin. Så ser det ut. Så går det till. Om detta hade Gudrun Schyman inte ett ord att säga.

Det svenska partiet tog avstånd från den östeuropeiska kommunismen redan 1964, får vi höra i sådana försvarstal som ändå har hållits. Tro det? Jag gjorde ett par slumpvisa grepp i hyllan med kommunistiska skrifter, och de visar en annan bild.

En framträdande kommunist som hette Fritjof Lager skrev fyra år efter det att kommunisterna i Sverige vände östeuropakommunismen ryggen ett

brinnande försvarstal för Berlinmuren. De båda partiledarna C. H. Hermansson och Lars Werner skrev tillsammans med Ceausescu, av alla, ett försvarstal för att Europa skulle välja den kommunistiska och socialistiska vägen så sent som 1980.

Hur kan man med en sådan historia alls försöka förklara hur svenska väljare skulle välja den kommunistiska vägen? Det är begripligt om Gudrun Schyman förbigår detta med tystnad, men jag tycker nog att med ett sådant förflutet och en sådan historia borde man tala med något mindre bokstäver.

Vad har det med svensk utrikespolitik att göra? Jo, att påvisa att vpk:s röst är opportunistens. Att lyssna till svenska kommunisters råd om svensk utrikespolitik är att sätta bocken till trädgårdsmästare. Med hänsyn till världskommunismens sönderfall borde kanske en svensk kommunism tala med något mindre bokstäver, dvs. om sanningslidelse och ödmjukhet hör till själsegenskaperna.

Anf. 10 PÄR GRANSTEDT (c) replik:

Herr talman! Utrikesministern talade om värdet och betydelsen av enighet i utrikespolitiken, inte minst när det gäller så betydelsefulla frågor som vår relation till Litauen. Det vill jag gärna understryka. Jag tycker att det är ett stort värde att den svenska utrikespolitiken präglas av enighet i sina grunddrag och att vi kan agera gemensamt i viktiga frågor. Jag tycker också att det var bra att utrikesministern tog initiativ snabbt till ett samråd omkring Litauen, både genom sina kontakter i söndags och genom det sammanträde som utrikesnämnden hade i går. Jag tror att det är en styrka för Sverige.

Jag måste erkänna att jag tyckte att Per Gahrton tog sin mun ganska full när han diskuterade frågan om erkännande av Litauen. Det är beklagligt att inte miljöpartiet finns med i den enhetliga bilden. Jag har fått intrycket att det i någon mån kan bero på interna kommunikationsproblem inom miljöpartiet, och det är i så fall synd.

Litauens ledning har inte än begärt att vi skall erkänna Litauen. Då tycker jag inte att det är särskilt upprörande om vi nu inte heller ansett oss skola göra det. De paralleller som Per Gahrton drog med Palestina och Sydafrika är också i och för sig talande, eftersom Sverige inte har erkänt vare sig en palestinsk stat eller någon demokratisk icke-rasistisk sydafrikansk stat.

Det är ju helt klart att vår erkännandepolitik, här som i andra fall, måste bygga på realiteterna i Litauen. Till realiteterna hör naturligtvis att det finns sovjetiska trupper och sovjetiska försvarsanläggningar i Litauen. Till realiteterna hör också att det finns allsovetiska företag i Litauen. Det här är frågetecken som måste rätas ut innan det svenska erkännandet kan bli ett faktum.

Men samtidigt, herr talman, som vi konstaterar detta måste vi vara väldigt tydliga om att det är Sverige som självt avgör erkännandefrågan, efter en självständig bedömning av realiteterna i Litauen. Det får inte uppstå någon som helst misstanke om att Sveriges handlande i erkännandefrågorna skulle dikteras av hänsyn till den sovjetiska supermakten i vår närhet.

Där vill jag gärna säga att jag blev litet grand förvånad över Carl Bildts inlägg för en stund sedan. Jag tyckte att han så att säga skrämde med ryssen på ett sätt som inte kändes riktigt aktuellt i den politiska debatt vi nu för här.

Det är ett klart svenskt intresse att erkänna Litauen så tidigt som det över

huvud taget är möjligt, med hänsyn till de regler vi själva har satt upp för erkännande. Det måste vara helt klart att det är vår avsikt att utnyttja tidigaste möjliga tillfälle att erkänna Litauen och att vi kommer att följa samma politik också när det gäller övriga baltiska stater då det kan bli aktuellt.

När det gäller Östeuropa i övrigt och också när det gäller Baltikum är det, som jag sade tidigare, viktigt med ett generöst svenskt stöd till det demokratiska uppbyggnadsarbetet och inte minst till insatser på miljöområdet och för att allmänt stödja den ekonomiska utvecklingen. Jag har sagt tidigare att det stöd som regeringen har föreslagit är för litet. Till hela Östeuropa skall vi satsa lika mycket som vi ger till ett normalt huvudmottagarland för svenskt bistånd, ett enda. Här gäller det stöd till en halv världsdelen.

Då säger utrikesministern att ekonomiska realiteter är mer tvingande för regeringar än för opposition. Det låter sig naturligtvis sägas, men det döljer inte det faktum att det här handlar om prioriteringar. Vad regeringen har gjort är att placera stödet till Östeuropa på en relativt låg nivå och att finansiera det genom att ta pengarna från u-länderna, från våra traditionella huvudmottagarländer.

Vi vet att det finns en betydande oro i tredje världen för att de rika länderna skall minska sitt stöd till de verkligt fattiga länderna på grund av intresset för Östeuropa. Jag har själv mött det, t.ex. när jag var i Zimbabwe. Då, det var före jul, fick jag frågan: Kommer det att bli så nu att man tar u-hjälpspengar och ger till Östeuropa? Jag sade enfatiskt att i varje fall är jag övertygad om att Sverige aldrig kommer att göra en sådan sak. Det var min tilltro till den socialdemokratiska regeringens politik före jul. Jag är besviken över att jag nästa gång jag kommer till Zimbabwe måste säga: Jag hade fel. Även Sverige föll för den frestelsen.

Anf. 11 GUDRUN SCHYMAN (vpk) replik:

Herr talman! Jag skall börja med att ta upp Sten Anderssons mycket knapphändiga svar på min fråga varför vpk och miljöpartiet inte är representerade i utrikesnämnden. Sten Andersson och flera andra här talar om vikten av att ena partierna i de utrikespolitiska frågorna, göra gemensam front och ge tydliga signaler. För att detta skall bli möjligt krävs överläggningar. Om det skall bli fråga om någon enighet över huvud taget så måste denna vara väl förankrad. Jag anser inte att detta uppnås genom telefonsamtal till två partiers företrädare och genom i övrigt, antar jag, timslånga diskussioner i en utrikespolitisk nämnd.

Jag har inte av Sten Andersson fått något svar på min fråga varför vi inte är representerade i utrikesnämnden, och Sten Andersson säger angående min fråga om det beror på att vi är för små, att detta inte är något bra argument. Jag skulle då gärna vilja höra något bättre argument till varför vi inte får vara med i nämnden.

Sten Andersson uttryckte sin besvikelse över att vi inte har mer pengar att ta till samarbetet med de östeuropeiska länderna. Men det kan ju inte vara obekant för Sten Andersson att det finns andra delar inom det säkerhetspolitiska området där det faktiskt finns pengar. Vi har i Sverige hittills fört en säkerhetspolitisk debatt, som till 99 % har dominerats av det militära försva-

rets anslagsäskanden, och till åtminstone 96 % har också säkerhetspolitiken i praktiken dominerats av dessa pengar.

Det vore väl rimligt att man i detta läge, när man ser att de militära hoten i det nuvarande Europa har minskat, tar pengar från den delen av säkerhetspolitiken för att i stället satsa dem på ett utvidgat samarbete ekonomiskt och, inte minst, ekologiskt med de östeuropeiska länderna. Jag kan inte förstå att man inte på utrikesdepartementet drar den slutsatsen av utvecklingen.

Carl Bildt säger att vi har en mycket märklig uppfattning om EG. Han säger att nio av tio västeuropéer är medlemmar i EG. Det låter som LUX reklam för tvålar: Nio av tio filmstjärnor använder LUX. Men det är inte säkert. Carl Bildt, att alla blir lika vackra som filmstjärnorna för det. Jag tror nog att vi också har reda på hur människor i dessa EG-länder lever.

Det är inte så att nio av tio lever i den välfärd som Carl Bildt målar upp. Det finns i dessa länder en arbetslöshet, en social utslagning och ett förtryck som är långt mycket värre än vad vi kan ana. Det finns ökade klassklyftor som uppstår i förlängningen av den råa kapitalism som EG-länderna faktiskt står för. Det finns också oppositioner inom de olika länderna, oppositioner som menar att detta är en mycket olycklig utveckling.

Så till Ingemar Eliasson. Jag tycker faktiskt att jag drivs i mitt politiska arbete av både sanningslidelse och ödmjukhet. Jag tycker att denna ödmjukhet saknas hos andra politiska partier i Sverige i dag när de diskuterar utvecklingen i Östeuropa.

Jag är glad över att kommunistiska diktatorer i Östeuropa i dag lyfts med lyftkran. Jag är glad över den demokratiska utveckling som nu sker. Jag kan beklaga att vpk, precis som andra politiska partier i Sverige, kanske har varit något svag i sin kritik av dessa regimers interna förhållanden.

Den debatt som vi för inom vpk i dag är enligt min mening bra. Vi granskar nu kritiskt vårt partis historia och vårt förhållande till de östeuropeiska länderna. Jag välkomnar denna utveckling, och jag kan försäkra Ingemar Eliasson att det, ur denna granskning och ur det kritiska förhållningssätt som vi har, kommer att växa fram en mycket stark tro och en politisk praktik, som kommer att innebära att vi fortsätter att utöva den socialism som i dag är nödvändig inte bara i Östeuropa utan även i Västeuropa och i hela världen, den socialism som står till försvar för svaga grupper i samhället och som står för solidaritet och för alla människors lika värde. Denna politik är kanske i dag viktigare än någonsin.

Jag kan sedan, tillsammans med Ingemar Eliasson, lyfta bort alla diktatoriska regimer med lyftkran om det skulle behövas. Detta gäller då även de diktatoriska regimer som finns i andra delar av världen än Östeuropa.

Vad jag efterlyser är en ödmjukhet, en sanningslidelse och en respekt för de demokratiska krafter som nu växer fram i Östeuropa. Hur kan vi i Västeuropa vara så förmätna att vi säger: "Visst skall vi ge ekonomiskt bistånd, men bara under förutsättning av fria, hemliga val, marknadsekonomi och långtgående privatiseringar i fråga om den offentliga sektorn"? Vilka är vi som kan tala om för dem exakt hur de skall göra och, framför allt, att de skall göra exakt så som vi vill? Jag menar att man, om man ser på utvecklingen i andra länder på detta sätt, har varken ödmjukhet, sanningslidelse eller en demokratisk uppfattning.

Möjligen är det också därför som Ingemar Eliasson säger att man skall avhålla sig ifrån att lyssna på vpk i Sverige i dag när det gäller säkerhetspolitiska frågor. Är det kanske av denna anledning som Ingemar Eliasson anser att vi inte skall vara representerade i utrikesnämnden? Ingemar Eliasson kanske fortfarande är så besjälad av dessa det kalla krigets tankar att han anser att vpk utgör en säkerhetsrisk.

Anf. 12 PER GAHRTON (mp) replik:

Herr talman! Det har uppstått vissa logiska svårigheter när det gäller att kunna försvara sveket mot Litauen. Man talar om att frågan inte är *om* utan *när* Litauen skall erkännas. Men om frågan inte är *om* vi skall erkänna Litauen, *om man redan i dag* vet att förutsättningar för ett erkännande föreligger, vad är det då som gör att man inte också i dag erkänner Litauen? Vad är det som gör att man väntar om man i dag vet att man vill göra ett erkännande i framtiden? Vad är det då som kommer emellan om inte hänsyn till andra faktorer, som man här inte redogör för?

Man talar om trupperna. Men har vi inte, utrikesministern, erkänt Tjeckoslovakien, Ungern, Östtyskland och andra stater där det mot folkviljan har funnits trupper i landet? Det hänger inte ihop, det finns ingen logik i detta.

Det är naturligtvis av denna anledning som jag är bekymrad över att vår utrikesminister väljer ett tarvligt angrepp mot miljöpartiet. Det är tarvligt mot Inger Schörling som person. Inger Schörling har inte diskuterat frågan om ett erkännande. Hon har definitivt inte för miljöpartiets del utlovat att vårt parti skulle avstå från att kräva ett erkännande i den stund det stod klart för oss att Litauens demokratiska parlament utropade en fri stat.

Detta angrepp är tarvligt mot Inger Schörling som person och det är tarvligt mot oss som parti. Tror någon att vårt språkrör, vårt kongressvalda språkrör, går ut via TT och förkunnar miljöpartiets ståndpunkt utan att denna är förankrad i partiet? Tror någon att jag står här och håller ett tal som inte är läst av samtliga riksdagsledamöter i vår grupp? De som tror det måste bygga sin uppfattning på erfarenheter från sina egna partier. Där kanske det går till så, hos oss gör det det inte. Det vi här har sagt är djupt demokratiskt förankrat i miljöpartiet de gröna.

Sten Andersson talar om behovet av enighet inom nationen. Vi skapar inte oenighet för oenighetens skull, inte på något sätt. Men vi kan inte gå med på att hela den utrikespolitiska debatten i brännande frågor skall föras bakom utrikesnämndens lyckta dörrar. Det finns ingen möjlighet till detta. Vi befinner oss inte i den sortens utrikespolitiska krisläge. Vi kommer också att ställa upp på en nationell samling om den situationen inträffar.

Men nu handlar det inte om det. Det handlar i stället om att vissa partier på många olika sätt i Baltikum har skapat intryck av att det bara för balternas del var fråga om att själva bestämma när tiden var mogen för en självständighetsförklaring och att de då från Sverige skulle få ett oreserverat stöd, och det handlar om att de partier som har skapat detta intryck, av olika oförklarade skäl, nu plötsligt enas om en filttoffelpolitik. Det är märkligt, och det är ganska beklämmande. Skulle ett inval i utrikesnämnden innebära att miljöpartiet tvingas till någon sorts permanent kohandelstystnad tillsammans

med övriga partier, får vi nog diskutera om vårt krav på inval i utrikesnämnden kvarstår. Det kan inte vara detta som är syftet.

Carl Bildt menar att det är fel att säga att EG är en atomsupermakt i vardande. Vad är det för fel att säga det? EG är en supermakt i vardande. Man håller på att bygga en politisk union, man har atomvapen och man har kärnkraft. Vad är det för fel att säga att det är en atomsupermakt – även om nio av tio medborgare skulle gilla en sådan? De kanske gillar en atomsupermakt. De gröna EG-länderna gör det inte, och det gör inte miljöpartiet heller. Det är likafullt en atomsupermakt även om en stor del av medborgarna råkar gilla den.

Vi vill inte ansluta oss till USA, trots att det är ett demokratiskt land. Vi vill inte ansluta oss till Sovjetunionen, trots att det håller på att bli en demokrati. Vi vill inte ansluta oss till någon supermakt, och definitivt inte till en atomsupermakt. Det brast litet grand i logiken i det resonemang som fördes. Däremot skulle det kunna finnas en viss grad av logik i det Carl Bildt sade om det amerikanska inbördeskriget. Det var just det jag försökte förklara. Frågan är vad som kan vara en förevändning för en stormakt och var gränsen går till kryperi.

Klara signaler om att Sverige erkänner de stater som själva förklarar sin självständighet kan, menar vi, inte tjäna som förevändning. Motioner av den typ som moderata samlingspartiet har väckt är en krigsförklaring – med fredliga medel förutsätter jag, men dock – mot hela det sovjetiska samhällssystemet, inte bara mot diktaturen utan mot hela samhällssystemet. Det är ett hot mot en massiv västlig invasion för att exploatera det som hänt.

Detta är en motion i 23 punkter i vilken man inte säger ett enda ord om fria folks fria stater i Östeuropa, men man talar väldigt mycket om västliga företags frihet att exploatera. Detta är en borgerlig kontrarevolution. Men det skall sägas till protokollet: Carl Bildt har inte skrivit under den här motionen. Det är en motion från utrikesutskottets moderata ledamöter. Det skulle hedra Carl Bildt att han med dessa krumbukter i själva verket tar avstånd från denna unikt skandalösa motion från moderaterna.

Anf. 13 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Jag är av naturen optimist. Därför tänker jag göra ett nytt försök, även om jag förstår att jag har begränsade möjligheter att nå fram, att övertyga Per Gahrton om vad det är för regler som vi följer i Sverige och som vi alltid har följt när det gäller erkännande av andra stater.

Ett erkännande från svensk sida av en annan stat är ingen diplomatisk kärleksförklaring. Det är inget uttryck för en sympati utan ett erkännande av faktiska förhållanden. Per Gahrton nämnde själv Sydafrika och PLO. De flesta svenskar känner väldigt liten sympati för regimen i Sydafrika. Men där finns ett folk, det finns ett territorium och där finns en regering som har kontroll över landet. Följaktligen erkänner Sverige Sydafrika som stat.

När det gäller PLO känner Per Gahrton och jag och många svenskar sympati för det palestinska folkets krav på självbestämmande och en egen stat. De har en regering, de har inget territorium och följaktligen ingen kontroll över detta territorium, och därför erkänner vi inte landet. Det är en mycket

strikt folkrättsligt grundad regel som Sverige alltid har följt och som vi förhoppningsvis skall fortsätta att följa.

Jag fick några frågor som jag inte hann besvara i den första replikomgången. Ingemar Eliasson frågade om den svenska regeringens syn på de båda tyska ländernas återförening. I mitt tal sade jag bl.a.: "En förening av de båda tyska staterna är ett led i Europas enande. Det innebär samtidigt slutet på det kalla krigets epok i europeisk historia." Bakom detta uttalande finns en mycket positiv inställning till de båda tyska staternas återförening.

Men jag vill också gärna instämma i Genschers uttalande i Ottawa, som Ingemar Eliasson hänvisade till: "Vi talar om för alla våra grannar vad vi vill förena: Förbundsrepubliken Tyskland, Tyska demokratiska republiken och hela Berlin – varken mer eller mindre". Sedan kommer ett viktigt tillägg: "Vi har inga territoriella anspråk på någon av våra grannar."

Sker återföreningen av två demokratiska stater på de villkoren, när folken så vill, och i avsikt att förstärka samarbetet och den demokratiska utvecklingen i Europa, är det naturligtvis någonting mycket positivt. Det är mycket viktigt att vårt engagemang för frihet och demokrati i Östeuropa inte sker på bekostnad av vår solidaritet med tredje världen.

Behoven i u-världen, i synnerhet i Afrika, har ökat under senare år. Inkomstklyftorna mellan i- och u-världen och mellan olika ländergrupper i tredje världen har ökat. Samtidigt har insikten vuxit om det ömsesidiga internationella beroendet i exempelvis miljö- och naturresursfrågor.

De ökade klyftorna och behoven i tredje världen, likaväl som vårt starka ömsesidiga beroende, ställer ökade, inte minskade, krav på det internationella samfundet. Avspänningen gäller inte endast mellan de militära allianserna utan den har också underlättat lösningen av regionala konflikter.

Det finns ett samband mellan dessa två avspänningstendenser. Avspänningen lösgör även resurser som kan överföras till tredje världen. Det är därför som vi måste tillvarata dessa möjligheter och sträva efter ett bättre samarbete mellan nord och syd.

Ökad frihet och fred i Europa måste också leda till motsvarande resultat i exempelvis södra Afrika, Mellanöstern och Centralamerika. Det internationella samfundet måste bidra härtill.

Vi har alla ett ansvar för och ett intresse av att stärka solidariteten och samarbetet med tredje världen, samtidigt som vi stödjer frihetsprocessen i Östeuropa. Det råder inte någon motsättning mellan dessa båda engagemang, tvärtom. Det ena kan föda det andra och vice versa.

Den svenska utrikespolitiken, och stödet till tredje världen, ger Sverige en särskild möjlighet och ett ansvar. Vi måste kunna infria de förväntningar som nu ställs på oss från tredje världen antingen det gäller olika former av stöd till fredsprocesser och konfliktlösningar eller att främja nord-syd-samarbetet eller bistånd till de fattiga länderna och folken. Det är också vår förhoppning att FN skall kunna tjäna som en länk och katalysator i detta oerhörda och snabbt föränderliga solidaritetsarbete.

Detta ställer självfallet stora krav på FN-systemet. Sverige avser att fortsätta att aktivt driva dessa frågor i FN. Sverige vill medverka till att FN får en framträdande roll i denna nya era. Det ligger i Sveriges intresse att även på detta sätt stärka FN.

Herr talman! Jag vill slutligen i denna replikomgång svara på den fråga som Ingemar Eliasson ställde om Mellanöstern. Vad har det blivit av utrikesministrernas ansträngningar att bidra till fred i Mellanöstern? Ja, det kan jag svara på, men det skall jag inte göra. Det är otvivelaktigt så att Sverige – inte framför allt av egen förtjänst, tack vare mig eller det svenska utrikesdepartementet, utan framför allt beroende på avspänningen mellan stormakterna, de förbättrade relationerna, men naturligtvis också vår neutralitetspolitik, vårt bistånd och våra goda kontakter – i dag kan spela en aktiv och konstruktiv roll inte bara då det gäller Mellanösternkonflikten utan också då det gäller en del andra regionala konflikter. Men så är fallet bara under en bestämd förutsättning, nämligen att vi gör det i tysthet – inte på scenen utan bakom scenen – och håller en låg profil.

Det där leder ofta under processens gång till att man ibland möter klander och en viss misstänksamhet. Jag minns att vi 20 minuter innan vi nere i Genève lyckades i våra försök att åstadkomma en kontakt mellan PLO och USA klandrades av de pressmän som ansågs vara de mest insatta för att ha lurat amerikanarna.

Det enda som jag kan göra nu är att försäkra att då hemligstämplingen en gång kan hävas beträffande det som vi nu haft för oss, kommer man att finna att Sverige har fortsatt att spela en lika aktiv och konstruktiv roll som den som vi har spelat tidigare.

Låt mig sedan svara på den mycket konkreta frågan: Varför dröjer det så länge innan Ingemar Eliasson får följa med mig ut på Arlanda och hälsa höga gäster från Israel välkomna till Sverige? Jag ber härmed att få inbjuda Ingemar Eliasson att följa med mig ut på Arlanda den 21 maj. Då kommer Israels president Herzog hit.

Anf. 14 CARL BILDT (m) replik:

Herr talman! Jag vet att det finns personer som anser att Per Gahrton har ett visst underhållningsvärde när han deltar i riksdagsdebatten. Det är möjligt att så är fallet, men det är väl under sådana förhållanden där som det stannar.

Jag frågade vad Per Gahrton menade med att EG är en atomsupermakt, och han kommer tillbaka och meddelar att EG har atomvapen. Hur är det i längden möjligt att från denna talarstol i denna kammare föra vad som skall vara en demokratisk och civiliserad dialog med en person som så totalt ignorerar vad som är av alla känd verklighet? Det är genant att behöva från riksdagens talarstol påpeka för en ledamot från ett riksdagsparti i en utrikespolitisk debatt att EG inte har atomvapen, men så är det. EG har inte atomvapen.

Jag vill be Per Gahrton att lära sig något om verkligheten. Tala om det Europa som är! Håll den där typen av billig retorik till de allra minsta partimötena! Där finns det kanske någon liten anhängare som kan övertygas med den typen av grotesk osaklighet, men här hör den inte hemma.

EG är de facto de demokratiska västeuropeiska staternas ansträngning att för det första säkra freden – det var så det började – och för det andra att bygga en frihet och en välfärd som inte är möjlig om man inskränker sig till de gamla nationalstaternas ramar. I detta samarbete är, Gudrun Schyman,

nio av tio västeuropeer med. Bland dessa nio av tio, oavsett vilken tvål de använder, ingår också de västeuropeiska kommunistpartierna. Jag skall inte ta ställning till deras skönhet – den är ibland något tvivelaktig. De håller för närvarande på att tvätta sig – det finns åtskilligt som behöver tvättas av i deras förflutna – men de står i alla fall upp i Europaparlamentet och arbetar för att utveckla detta EG-samarbete.

Sveriges dilemma – och det är ett problem – är att vi står utanför. Vi får anpassa oss i efterhand, och det är besvärligt från demokratiska och principiella utgångspunkter, men det är det val som bl.a. ni har drivit fram för Sveriges del. Jag hade önskat ett annat val. Då hade vi varit med om att diskutera och debattera och att fatta beslut, vilket hade varit långt lättare. Vad gäller vpk har detta dock inte varit förenligt med den öststatsorientering som vpk haft i sin utrikespolitik, och vad gäller miljöpartiet är det oförenligt med både den allmänna isolationism och närmast Khadaffi-orientering som utmärker miljöpartiets utrikespolitiska profil.

Så några få ord om Baltikum och utvecklingen där. Det gäller – jag upprepar det – en av de viktigaste, svåraste och långsiktigt mest betydelsefulla situationer som svensk utrikespolitik har stått i på mycket länge. Även på denna punkt vill jag beklaga att Per Gahrton har fört in uttrycket "inbördeskrig" i debatten. Han har nu dragit paralleller med det amerikanska inbördeskriget när han diskuterat vad som kommer att inträffa i Baltikum. Den typen av yvighet och oförsiktig retorik tycker jag att alla i denna viktiga stund skall undvika, och jag vet att man betackar sig för den på andra sidan Östersjön, där man målmedvetet, med stor skicklighet och beundransvärt mod kämpar för sin frihet.

Det finns sådant som vi kan och bör göra. Jag tycker att utrikesministerns uttalande var bra. Är det bra, skall man också säga det. I uttalandet redovisades klart och tydligt att i konflikten mellan makten i Moskva och rätten hos esterna, letterna och litauerna står Sverige på rättens sida och utgår från att makten förr eller senare på ett eller annat sätt kommer att vika. Det var ett viktigt utrikespolitiskt ställningstagande.

Jag tycker att vi kan gå vidare med en emissarie. Det är ett känsligt steg, som kan diskuteras från principiella utgångspunkter. Jag tycker att vi skall ha den djärvheten, och jag tycker också att Sverige skall vara redo att spela en roll i de viktiga diskussioner som nu kommer att föras inför Helsingforskonferensen mellan de 35 staterna. Det är där som jag tror att avgörandet kommer.

Per Gahrton säger vidare: Ni har förespeglat dem någonting annat. Nej, det har vi inte. Det var för någon månad sedan som jag träffade Landsbergis, och då diskuterade vi bl.a. detta. Det var bara några dagar sedan som jag träffade den samlade ledningen i Estland, alla grupperingar från kommunistpartiet till oberoende och självständighetspartiet. Jag redogjorde då mycket tydligt för vad jag tycker är Sveriges politik och skall vara Sveriges politik, för vad vi kan göra och vad vi kommer att göra, för våra möjligheter och våra begränsningar, och det uppskattades. Vad man där i dag vill ha är klara besked om realiteter.

De där borta har i den kamp som de står inför ingen som helst nytta av osakliga yvigheter som man inte kan leva upp till. Vad de efterlyser från sina

vänner och grannar är stadga, styrka, konsekvens och kontinuitet, och kan vi ge dem det stödet genom en saklig, bra och nationellt förankrad svensk utrikespolitik, skall vi göra det, men tala inte om inbördeskrig och förfall inte till allmänt fäktande! Då skapar Per Gahrton problem och skadar dem som han talar så vackert om.

Anf. 15 INGEMAR ELIASSON (fp) replik:

Herr talman! Jag ber att få tacka utrikesministern för klargörandet beträffande den tysk-tyska frågan. Jag tackar också för beskedet beträffande besöket från Israels president. Min fråga var vad det blev av den svenske utrikesministerns medlingsansträngningar. Det började ju så bra, men sedan har det varit tyst, och det beror på att utrikesministern har ägnat sig åt tyst diplomati. Ja, det är en tröst som vi tar fasta på. Det var inte direkt tyst diplomati som utrikesministern ägnade sig åt när Yassir Arafat var i Sverige. Andra uttryck kommer väl bättre till pass därvidlag. Jag antar att det också blir en del ståhej nu när Israels president kommer hit. Det är ett välkommet besked. Man kan dock misstänka att det har dröjt därför att relationerna till Israel inte har vårdats på samma sätt som relationerna till PLO. Om nu en vändning därvidlag har inträffat och detta besök är resultatet av det, är det så mycket mera välkommet. Det tog lång tid och det fanns många frågor, men när beskedet väl kom var det välkommet.

Herr talman! Gudrun Schyman valde det gamla knepet att höja rösten när argumenten tryter. Inte ett ord hade hon dock som förklaring till världskommunismens fall och inte ett ord till försvar för varför de svenska kommunisterna ägnade sig åt skriftställerit tillsammans med Ceausescu och försvarade Berlinmuren. Nu tar hon avstånd från kommunismen och är på jakt efter en annan ideologi. Good hunting, Gudrun Schyman!

Ur kommunismens källor finns inget mer att hämta. Den som vill övertyga sig om det behöver inte gå till utländska kommunisters program utan det räcker att gå till det svenska kommunistiska partiets program – något mera föråldrat är svårt att hitta. I det programmet kan man läsa att det i flera länder har börjat byggas socialistiska samhällen. För varje parti som arbetar för en socialistisk omvandling är det en uppgift att kritiskt granska och dra lärdom av erfarenheterna av utvecklingen i de socialistiska länderna. En sådan granskning är ägnad socialismens framtid och förverkligandet av marxismens frihetsidéer.

De lärdomar man har dragit är just att när man får och kan i fria val så vänder man de frihetsidéerna ryggen och skakar av sig den ideologin.

Man kan vidare läsa i vpk-s program att socialismen som ekonomi uppvisar storslagna resultat när det gäller att resa länder ur underutveckling och fattigdom och omskapa dem till industrialiserade välfärdsstater.

Den lärdom vi har dragit är att denna marxistiska och leninistiska ideologi har lagt ekonomier i ruiner och fångat människor i förtryck och förnedring. Det är lärdomen vi har att dra. Det är inte att undra på att man är på flykt ifrån en sådan ideologi.

Då är Gudrun Schyman glad, säger hon. Hon är glad när statyer av Lenin – utan Lenin skulle det inte finnas någon kommunism – lyfts bort med lyftkranar ifrån torg och mötesplatser. Försök att tänka er in i hur det skulle kännas

om statyn av en lärofader för någon annan ideologi lyftes bort och man skulle uttrycka sin glädje över det. Föreställ er att jag skulle vara glad om en lyftkran kördes fram på Jarlaplan här i Stockholm och lyfte bort statyn av Karl Staaff eller att jag skulle vara glad därför att de som har byggt upp demokrati och välfärd i Sverige skulle visa sig ha i grunden fel. I en sådan situation skulle jag gå och gömma mig, och jag skulle vänta länge innan jag gav politiska råd och lade fram synpunkter på hur svensk inrikes- och utrikespolitik skall utformas.

Gudrun Schyman frågar hur vi kan vara så förmätna att vi nu stöder demokratier och fria ekonomier i Östeuropa. Vi gör det därför att vår erfarenhet är att demokrati ger människor upprättelse, skapar fria människor och välfärd och därför att vi vet att medborgarna – människorna i dessa länder – ber oss stödja just en sådan utveckling. De ber oss komma till hjälp och stöd just nu när de äntligen har fått chansen, rätten och möjligheten att skapa fria stater, fria demokratier, en framtid i frihet. Det är därför, Gudrun Schyman, som vi nu är så "förmätna" att vi vill hjälpa dem en smula.

Anf. 16 PÄR GRANSTEDT (c) replik:

Herr talman! Först skulle jag bara vilja göra en sista liten kommentar när det gäller erkännandefrågan. Jag gissar att vi kommer att få många tillfällen att återkomma till den. Jag kan dock bara konstatera att miljöpartiet uppenbarligen inte delar grundsynen om vilka principer som skall gälla i fråga om erkännande. Det har framgått ganska tydligt av Per Gahrtns inlägg. Jag erinrar mig också – jag tror i alla fall inte att jag missminner mig – att miljöpartiet krävde att vi skulle erkänna Palestina när den staten utropades. Inte heller i det fallet är våra kriterier uppfyllda. Det är bara att konstatera att miljöpartiet i denna fråga har en egen syn, som skiljer sig från vad alla övriga partier står för. Då är det naturligtvis en realitet. Jag hoppas vidare att vi snart skall kunna återkomma till denna fråga och nå positiva resultat.

Jag tror att det är viktigt att vi får en dialog på lämpligt sätt och på lämplig nivå mellan den svenska regeringen och den litauiska regeringen, så att man kan undvika alla missförstånd om den svenska linjen och så att vi verkligen underlättar ett så tidigt svenskt erkännande som över huvud taget är möjligt. Man kanske t.o.m. skulle kunna tänka sig att inbjuda Litauens president, Landsbergis, och ge honom samma mottagande som vi nu har gett Nelson Mandela. Det skulle också kunna vara ett sätt att göra en bra politisk markering.

När det gäller våra relationer till Östeuropa i övrigt har jag kunnat konstatera att vår utrikesminister är en man, som har en utomordentlig förmåga att hålla masken. Det måste vara en tillgång i dessa diplomatiska arbetsuppgifter. I tidigare replik fick vi höra Sten Andersson läsa upp ett litet avsnitt om solidaritet med tredje världen, där han bl.a. sade att vårt engagemang för Östeuropa inte får ske på bekostnad av vår solidaritet med tredje världen och att det inte finns någon motsättning mellan dessa båda engagemang. Utrikesministern inte ens så mycket som rodnade på örsnibbarna medan han sade detta, trots att vi alla vet att verkligheten är den motsatta. Vårt stöd till Östeuropa sker på bekostnad av stödet till tredje världen. Pengarna tas från

den pott som vi annars skulle ha ägnat åt länder i Afrika, Asien och Latinamerika.

Det finns en motsättning mellan dessa båda engagemang, med den uppläggning som regeringen har valt. Detta är anmärkningsvärt och allvarligt. Regeringen har skapat en motsättning mellan solidaritet med tredje världen och solidaritet med Östeuropa. Detta är djupt beklagligt. Man kan bara hoppas att regeringen så snabbt som möjligt skall ta sig ur den situationen.

Jag hoppas naturligtvis också att riksdagen skall vara beredd att rätta till detta. Det går inte att skylla på de ekonomiska begränsningarna, eftersom detta är en fråga om prioritering. Centern har lagt fram ett budgetalternativ, som är starkare än regeringens men som ger utrymme för ett kraftfullare Östeuropabistånd, vilket inte sker på de fattiga ländernas bekostnad. Politik är att vilja, utrikesministern. Det gäller även i denna fråga.

Till sist skulle jag också vilja göra en kommentar till den debatt som här har förts om våra relationer till EG och till den europeiska integrationen i övrigt. Som jag konstaterade i mitt inledande anförande måste målet för den svenska utrikespolitiken vara att främja en alleuropeisk gemenskap, inte bara en västeuropeisk. Det står helt klart att EG knappast har förutsättningar att bli basen för denna alleuropeiska gemenskap och inte heller ambitionen att bli det. EG omfattar drygt en tredjedel av Europas stater och har inte någon större längtan efter att utvidgas. I stället för att geografiskt bredda sig är EG:s ambition mycket tydlig att fördjupa sig i riktning mot en politisk union.

Jag tycker vi skall visa respekt för detta. Det är EG:s vilja och ambition att gå den vägen. Vi skall inte kräva att EG försöker gå en annan väg. Vill vi skapa en alleuropeisk gemenskap måste vi finna ett annat forum. Jag tror att EES skulle kunna bli det forumet. Det är i alla fall en möjlig väg att gå.

Vi främjar alltså inte den alleuropeiska gemenskapen genom att ansluta Sverige till EG. Men vi främjar den inte heller genom den typ av isolationistisk politik som miljöpartiet och, såvitt jag förstår, också vpk är anhängare av, genom att inte alls delta i den europeiska integrationsprocessen.

Jag tror att Sverige hittills har valt en väg som är framgångsrik, som tillgodoser våra intressen och också ett större europeiskt perspektiv, om vi lyckas. Låt oss satsa helhjärtat på att detta skall lyckas.

Det är intressant när det här talas om att Sverige skulle bli en randstat. En sådan debatt förs också i ett annat land, nämligen i Storbritannien. I Storbritannien är man mycket rädd för att landet skall bli en randstat i EG. Man är rädd för att Tyskland och i någon mån Frankrike kommer att dominera. Då kan vi tänka oss Sveriges roll i EG, med 2 % av Västeuropas befolkning.

Det är i EES, där vi kan bibehålla vår självständighet, som vi bäst kan tillgodose våra intressen och vår självbestämmanderätt.

Anf. 17 GUDRUN SCHYMAN (vpk) replik:

Herr talman! Sten Andersson säger att engagemanget i öst inte får ske på bekostnad av engagemangen för u-länderna. Jag tycker att det är en bra deklaration, men det är tråkigt att den inte följs upp i praktiken. I praktiken ser det faktiskt ut så, att de biståndspengar som skall användas till u-länderna i dag till en del används till bistånd till öst. Jag antar att utrikesministerns

försäkran på denna punkt kommer att innebära att det blir förändringar, att finansieringssättet förändras och också att nivån höjs.

Utrikesministern sade också att avspänning lösgör resurser till andra saker, till att arbeta med de stora globala hoten, som är de reella hoten i dag – underutvecklingen, svälten, de stora ekologiska hoten. Jag delar den uppfattningen. Men jag begriper inte varför inte samma resonemang kan gälla i Sverige. Varför skulle inte avspänning och nedrustning i Sverige också kunna lösgöra resurser till ekonomiskt och ekologiskt samarbete och ökat bistånd till tredje världens länder? Varför gäller vissa resonemang inom säkerhetspolitiken bara utanför landets gränser och inte innanför? Det är en genomgående hållning från utrikesdepartementet. Jag kan inte förstå logiken i detta.

Till Carl Bildt skulle jag vilja säga att jag är medveten om att också kommunistiska och socialistiska partier deltar i det samarbete som försiggår inom EG. Det är självklart! De verkar i länder som är medlemmar i EG, i NATO. Det vore orimligt att de skulle ställa sig utanför, när hela deras land deltar. Men det de gör, inom ramen för EG, är att kämpa för den typ av förslag och förändringar som vi i Sverige, liksom de som verkar inom andra kommunistiska och socialistiska partier runt om i världen, kämpar för: jämlikhet, rättvisa och solidaritet. De framför också ganska skarp kritik och bedriver propaganda därför att dessa frågor är så åsidosatta i EG-samarbetet. Detta har hotat att spoliера framfarten, takten i det ekonomiska integrationsarbetet, om man inte gör någonting åt det hela. Detta är antagligen Carl Bildt medveten om. Det innebär inte att vi tar ställning på samma sätt som de, nämligen genom att gå in och driva dessa frågor. Vi driver dem utanför. Vi är ett kommunistiskt och socialistiskt parti i ett neutralt land. Vi tycker att det finns ett stort värde i att hävda Sveriges neutralitet, inte minst för vår möjlighet att delta i nedrustningsprocessen i världen. Detta är anledningen. Vi gör naturligtvis självständiga bedömningar. Vi hjälper varandra. Vi samarbetar i dessa frågor.

Så till Ingemar Eliasson. Jag höjde inte rösten därför att jag hade brist på argument. Om jag möjligen höjde rösten så att det slog lock för öronen på Ingemar Eliasson, är det att beklaga. Då får han väl gå till snabbprotokollet i morgon. Jag sade så här: Naturligtvis vänder människorna regimen ryggen i de stater som har levt under diktatur och förtryck utan demokrati och mänskliga rättigheter. Dessa regimer har kallat sig kommunistiska. Det rimmar inte med den ideologi som vpk företräder, på inget sätt. Vi företräder en demokratisk socialism. Vi företräder ett pluralistiskt samhälle med flerpartisystem.

Jag är medveten om att de delar av vårt partiprogram som Ingemar Eliasson läste upp kan tyckas föråldrade utifrån den utveckling som har skett. Jag är också en av dem som i partiledningen har tagit initiativ till att förändra partiprogrammet utifrån den utveckling som har varit och de insikter vi har. Jag upprepar att jag skulle välkomna samma ödmjukhet, samma möjligheter till förnyat tänkande också från de andra partierna här i Sveriges riksdag.

Jag skulle välkomna ett accepterande av att det fortfarande i stor utsträckning finns människor i de östeuropeiska länderna som vill slåss för de socialistiska idealen, en ideologi som förespråkar jämlikhet, rättvisa och solidari-

tet, som vill ha slut på de orättvisor, den ofrihet och det förtryck som också finns i de kapitaliska länderna. Den ideologin går jag inte på jakt efter. Den finns.

Slutligen skulle jag vilja säga något till Pär Granstedt när det gäller den Europeiska gemenskapen, där vi till stor del är kritiska på samma punkter. Vi för inte en isolationistisk politik. Vi är mer kritiska än centerpartiet till det förestående eller pågående EES-samarbetet. Anledningen till det är att det inte kan föras någon fri och demokratisk debatt i dessa frågor. Det är ett evigt hemligstämplande och undanhållande av information. Regeringen har visat ovilja att diskutera de säkerhetspolitiska och försvarspolitiska konsekvenserna av EG:s konstruktion, en ovilja att öppna hela debatten om neutralitetspolitiken och dess konsekvenser för EG-samarbetet. Det är det vi är kritiska mot. Vi hävdar att det inte kan fortgå på detta vis. Vi vill ha papperen på bordet. Vi vill ha en öppen och fri debatt om EG-frågan, där man också tar upp dess långsiktiga konsekvenser.

Den smyganpassning som i dag pågår är ju oåterkallelig. Vad gör vi när dessa förhandlingar inte slår väl ut, Pär Granstedt? Vad skall vi då säga? – Oj då, vi gjorde visst fel. Nu måste vi backa. Hur skall vi dra oss ur den ekonomiska integration som redan har skett? Hur skall vi backa de steg som vi redan har tagit? Det är en omöjlighet! Vi målar in oss i ett hörn. Resultatet kommer att bli att vi säljer ut vår neutralitet till marknadskrafternas fromma.

Anf. 18 PER GAHRTON (mp) replik:

Herr talman! Först vill jag notera att ingen talare upprepade förlöpningsarna mot Inger Schörling och miljöpartiet, så vi kan dra ett streck över det.

Sten Andersson säger att ett diplomatiskt erkännande inte är någon kärleksförklaring. Vi vet det. Vi har det fullständigt klart för oss. Men om man, trots att förutsättningarna föreligger, inte utfärdar ett diplomatiskt erkännande, måste det uppfattas som motsatsen. Om man, som flera av de partier som står bakom samma beslut, kan säga att det inte gäller *om* utan *när*, då har man sagt att förutsättningarna föreligger, men att det finns någon sorts mystiska skäl till att vi ännu inte vill komma med ett erkännande. Då kan det gärna inte uppfattas som annat än motsatsen till en kärleksförklaring.

Det finns väl ändå ingen som tror att ett land som utropar sig som självständigt, talar om att den gamla grundlagen inte längre gäller och att man nu är en självständig republik, inte vill bli erkänt. Det har antytts här i debatten att man inte har skickat speciella, extra depescher om att man vill bli erkänd. Det är en märklig diplomatisk praxis, att självständighetsförklaringen i sig själv inte skulle vara ett tillräckligt budskap om att man i nästa steg givetvis vill ha ett erkännande. Det vore helt absurt annars.

Ja. Carl Bildt, jag kan inte återgälda det beröm jag fick om att jag har underhållningsvärde. Jag har aldrig träffat någon som sagt att Carl Bildt har underhållningsvärde här i talarstolen. Men det han säger här är ofta mycket farligt.

Nu förnekar Carl Bildt att EG är en atomsupermakt i vardande – som om inte flera av EG:s medlemsstater har atomvapen, som om inte den franska debatten präglas av att man vill att också EG-organisationen formellt skall

få makt över den franska *force de frappe*, som om inte Helmut Kohl i Väst-tyskland öppet har sagt att han vill att EG också skall ha en armé, som om inte elva av de tolv EG-staterna redan var medlemmar i NATO.

Det är ju ren formalism att förneka att EG är en atomsupermakt i vardande, som sagt. Den är inte färdig än, men den håller på att bildas.

Jag tror att Carl Bildt har allvarliga problem. Han har fått kritik i den moderata pressen, han har inte levt upp till deras förväntningar när det gäller Litauen. Han säger nu att han inte har skapat några förväntningar. Vad sade då Carl Bildt när han var i Baltikum? Klandrade han Landsbergis för att denne ägnar sig åt isolationism, för att han vill ha nationell suveränitet, för att han ägnar sig åt 1800-talsmässiga nationalistiska begränsningar, för att han vill ha en självständig stat och liknande saker som han häver över oss därför att vi väldigt modest vill bevara ett visst svenskt självbestämmande inför framtiden, därför att vi inte vill bli underordnade en atomsupermakt i vardande?

Sade Carl Bildt alla dessa saker, eller vilka besked gav han? Vilka besked har Carl Bildt gett om den beryktade moderatmotionen? Den har han hållit helt tyst om. Är det den som ligger och trycker i bakgrunden? Den moderatmotionen handlar om att jag talar om inbördeskriget. I ena stunden är det jag säger här i talarstolen av underhållningsvärde, i den andra kan det skapa våldsamma förvecklingar i öststaterna. Jag tror att de kan läsa innantill – ecce, jag har sagt vad jag har sagt!

Men denna motion är uttryck för Sveriges största oppositionspartis politik så länge inte partiledaren tar ställning till den. Det är en krigsförklaring där man vill, icke befria de baltiska folken från Sovjetväldet, utan införa kapitalismens institutioner i stor skala i hela Sovjetsamhället, där man betecknar det som pågår som en borgerlig kontrarevolution som man jublar över. Det är de facto vad moderaterna skriver.

Det vore intressant att få klart om Carl Bildt står bakom den motionen eller inte, eftersom han inte har skrivit under den. Det kan dess värre tänkas att Carl Bildt står något närmare ministerposter än vad miljöpartiet de grönas representanter gör. Det kan tas som förevändning för en supermakt som vill slå till att det kommer en massiv systemförändring, ideologisk attack stödd av det västerländska kapitalet som skall exploatera Sovjetväldets bekymmer. Det är verkligen att provocera Ligatjovarna.

Herr talman! Det verkar som om miljöpartiet är det enda parti som har en konsistent grundsyn som håller även i besvärliga lägen. Vi har alltid i alla lägen tagit ställning för den lilla skalan: för småföretagen, för kommunal självstyrelse, regionalt självbestämmande och de små folkens rätt till självbestämmande, och det gör vi också i detta fall. Det leder till en konsekvent politik *för* de små folkens självbestämmande och *mot* supermakterna, de må sedan återfinnas i öst eller väst.

Vi strävar tillsammans med gröna över hela Europa och mer och mer över hela världen efter en värld utan supermakter. Det som nyligen verkade helt utopiskt är inte längre utopiskt. Det är faktiskt den mest realistiska politiken när den utgår från att supermakternas tid är förbi. Jag tror det skulle tjäna många syften – fredens och Sveriges – att anpassa Sveriges utrikespolitik till realiteten att supermakternas tid är förbi.

Andre vice talmannen anmälde att Carl Bildt anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Prot. 1989/90:85
14 mars 1990

Utrikesdebatt

Anf. 19 STIG ALEMYR (s):

Herr talman! Nu går utrikesdebatten in i andra andningen, och de som nu kommer att tala har kortare taletid och kortare repliktid till förfogande. Det innebär att vi inte avser att vara heltäckande utan väljer att ta upp några enstaka ämnen. Jag vill erinra om att vi så småningom i olika betänkanden från utrikesutskottet återkommer här i riksdagen till flera av de ämnesområden som utrikesdeklarationen nämner. Det gäller bl. a. frågorna om Östeuropa och de problem som diskuterats när det gäller huruvida det föreslagna biståndet till Östeuropa skulle innebära att vi sviker tredje världen. Den debatten skall vi föra här i kammaren den 2 maj mot bakgrund av ett betänkande från utrikesutskottet.

Herr talman! Låt mig till att börja med framföra ett tack till riksdagens talman för den högtidsstund han beredde oss i går då Nelson Mandela talade i Sveriges riksdag. Enligt Mandelas egen uppgift var det första gången i hans liv som han talade i ett parlament. Det var en stor upplevelse för oss alla. Jag vill gärna, som de andra partiernas företrädare har gjort, å min riksdagsgrupps vägnar deklarerera hur oerhört betydelsefullt vi upplever detta besök och hur angeläget vi anser det vara att man snarast kan komma i gång med förhandlingar som leder till att apartheidsystemet avskaffas.

I en debatt vi för några veckor sedan förde i Europarådet framförde ledamoten Ragnhild Pohanka ett påstående som jag tyckte var litet underligt, och jag lovade då att ta reda på om hon hade rätt. Det gällde Turkiet. Jag kan nu konstatera att Ragnhild Pohanka i allt väsentligt hade rätt. Sju turkiska socialdemokratiska riksdagsmän deltog i en konferens i Paris om kurderna. När de kom hem blev de ställda mot väggen i det socialdemokratiska partiet och tvangs att lämna det. En kommission i det turkiska parlamentet har där efter föreslagit att de skall berövas sin parlamentariska immunitet.

Herr talman! Jag vill vädja till de representanter på den turkiska ambassaden som kommer att läsa detta protokoll att verka för att det turkiska parlamentet inte genomför kommissionens förslag. Om man genomför kommissionens förslag så är det ett mycket allvarligt brott mot det parlamentariska regelsystem som alla Europarådets länder har skrivit på och förbundet sig att tillämpa. Det måste vara en grundläggande rättighet för alla valda parlamentariker att delta i de konferenser de önskar utan att parlamentet självt skall utesluta dem, eller ens tänka på att utesluta dem, och beröva dem deras parlamentariska rättigheter.

Herr talman! I söndags blev en demokratiskt vald president installerad i Chile. Jag hade förmånen att representera riksdagen som observatör då valet ägde rum. Jag vill gärna inför kammaren intyga att det var en stor personlig upplevelse att få vara med om det valet och känna den oerhörda entusiasm som Chiles folk visade inför detta fria val. Självfallet hade jag möjlighet att följa bara en del av valproceduren, men det var ett mycket starkt intryck att allt gick lugnt, stillsamt och städat till på en valplats där 46 000 människor röstade och att ofattbart många människor personligen engagerade

sig i valproceduren, inte bara som väljare utan som valarrangörer. Jag tror knappast det finns så många politiskt aktiva människor någon annanstans.

De hade uppgiften att sköta valet. Oppositionen och den tidigare regeringssidans representanter deltog i skötseln av valet och genomförde det på ett utomordentligt monstergillt sätt! Det finns anledning att nu, liksom jag gjorde i ett tal i Chile i samband med valet, hälsa den chilenska staten välkommen i de demokratiska ländernas krets. Jag hoppas att vi tillsammans med chilensare skall ha möjligheter att i olika internationella fora spela en roll i kampen för mänskliga rättigheter.

I utrikesdeklarationen talas det om Europarådets betydelse, och den har vi understrukit flera gånger i Sveriges riksdag. Vi har också understrukit betydelsen av att Europarådet nu utvidgar sitt medlemsantal, så att även de östeuropeiska staterna successivt i någon form kommer in i Europarådet. För att bli fullvärdiga medlemmar måste länderna ha fritt valda parlament och demokratiska institutioner i enlighet med Europarådets stadgar. Jag hoppas att det snart skall bli möjligt för dessa länder att ansöka om medlemskap och upptas som medlemmar.

Det står även i deklarationen att Europarådet kan vara ett viktigt organ för kontakter med säkerhetskonferensen. Det tycker jag är riktigt. Men jag vill på en punkt sätta ett frågetecken. Det finns de inom Europarådets ledning som gärna skulle vilja förvandla Europarådet till ett ESK-parlament, där även säkerhetspolitiska frågor skulle diskuteras. Jag tror att det vore mycket olyckligt. Europarådet skall även fortsättningsvis ha som sin väsentliga uppgift att arbeta för mänskliga rättigheter, slå vakt om lagstiftningen i de egna länderna och söka vidga känslan för grundläggande mänskliga rättigheter på andra håll i världen. Det är det grundläggande för Europarådet, och det vore mycket olyckligt om Europarådet blev ett forum för säkerhetspolitiska diskussioner. Därför vänder jag mig mot tanken på att man skulle förvandla Europarådet till något slags ESK-parlament. Jag läser inte in det i utrikesdeklarationen, men jag vill ändå ta detta tillfälle i akt att varna för att man på det sättet förändrar Europarådets regler och sätt att fungera.

Jag vill vidare säga att ett par partier här i riksdagen har beklagat att de inte har möjlighet att delta i utrikesnämndens sammanträden. Jag är ordförande i riksdagens valberedning och har därför varit engagerad i dessa frågor. När vi efter det förra riksdagsvalet valde utrikesnämnd framfördes önskemål från vpk och miljöpartiet att få plats i utrikesnämnden. Men konstitutionen reglerar hur platserna skall fördelas, och mandatantalet för dessa partier räckte inte till för att de av egen kraft skulle komma in i utrikesnämnden. Förutsättningen för medlemskap hade då varit att något annat parti hade avstått från en plats och erbjudit den till icke representerat parti. Och det var inte något parti som var berett att göra detta. Det var resultatet av de överläggningar som föregick valet. Ett parti måste ha ett betydligt större antal riksdagsledamöter för att få plats i den utrikesnämnd som endast har nio valda ledamöter.

Jag vill också, herr talman, konstatera att riksdagen vid två tillfällen har antagit grundläggande regler för förhandlingarna med den Gemensamma marknaden. Och det som nu sker på en lång rad olika nivåer är ett uppföljande av riksdagsbeslut. Jag anser därför att det finns anledning att konsta-

tera, som det står i regeringsdeklarationen och som vi känner från den praktiska verkligheten, att regeringen nu på alla punkter uppfyller de krav som riksdagen har ställt på regeringen för att förhandla fram ett så nära samarbete som möjligt med den Gemensamma marknaden. När det nu riktas kritik och attacker mot detta arbete vill jag erinra om att det är en mycket stor majoritet av Sveriges riksdag som vid bägge tillfällena har stått bakom detta krav att få så nära kontakter som möjligt med den Gemensamma marknaden utan att medlemskap för den skull nu är aktuellt. Det som regeringen gör är alltså endast att genomföra de beslut som riksdagen har fattat. Det finns ingen anledning att i något avseende rikta kritik mot regeringen för detta.

Jag vill, herr talman, sluta mitt inlägg med ytterligare några ord om ett annat stort och tragiskt ämne, nämligen utvecklingen i Etiopien. Det är nu t.ex. inte möjligt att utöva ett reguljärt biståndsarbete i Etiopien. Så trasig och så svår är situationen. Och vi tvivlar också i hög grad på att det kommer att vara möjligt att föra in katastrofbistånd till de miljontals människor som nu hotas av svältdöden i torkans spår. Många av oss upplevde i Etiopien den förra torrkatastrofen och såg hur oändlig tragedin var. Vi står nu på tröskeln till motsvarande elände, en av de förfärligaste händelserna i vår moderna historia i världen. Det vilar ett tungt ansvar på den etiopiska regimen att få slut på kriget och se till att vanlig internationell kontakt kan upprättas, så att katastrofen kan lindras. Jag beklagar att det inte har varit möjligt att nå resultat vid de överläggningar som har förekommit. Det är djupt tragiskt, och, herr talman, om den etiopiska regimen inte löser dessa problem kommer vår tid med alla våra resurser och alla våra enorma möjligheter att drabbas av en av historiens mest tragiska katastrofer.

Anf. 20 MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! De frihetens vindar som blåser över Europa för också med sig en positiv utveckling i den tredje världen, i utvecklingsländerna.

Medan det under 60- och 70-talen tragiskt nog var den marxistiska enpartistaten och socialismen som blev till inspirationskälla för många av de nya styrande i den tredje världen, så är det nu återigen frihetens, demokratins och marknadsekonomins ideal som blir till ledstjärna för utvecklingen.

Hur kraftigt den socialistiska planhushållningens kollaps i Östeuropa påverkar de globala idéströmningarna visas av att t.o.m. de kvarvarande tyrannerna finner för gott att åtminstone i ord omfatta marknadsekonomins principer. Så har Etiopiens diktator Mengistu nyligen förklarat att landet skall reformeras i marknadsekonomisk riktning. I Vietnam pågår också sedan en tid vissa marknadsekonomiska reformer. Bara på Cuba och i Albanien tycks den kommunistiska istiden fortsätta ostörd. På Cuba hamnar man numera i fängelse om man läser den sovjetiska tidskriften Sputnik, allt enligt uppgift i dagens nummer av Dagens Nyheter.

Som de tragiska händelserna i Kina i fjol visar måste ekonomisk frihet få åtföljas av politisk och vice versa. Människorna inser själva att politisk och ekonomisk frihet hänger samman. Utifrån skilda utgångspunkter har folken i Chile och Nicaragua i fria val valt demokratins väg. I Namibia har fria val genomförts framgångsrikt, och landet beträder nu självständighetens väg.

I apartheids Sydafrika pågår mäktiga förändringsprocesser. När det gäller

den fortsatta politiken mot Sydafrika finns det anledning att överväga denna mot bakgrund av de betydelsefulla steg som under den senaste tiden har tagits i riktning mot förhandlingar och nationell försoning och den betydande risk som också finns för ett bakslag i reformprocessen. Det är viktigt att omvärlden stimulerar en utveckling mot demokrati i Sydafrika och inte stärker de krafter som vill behålla apartheid. Också i Västafrika reses, enligt färsk rapport, kraven på ökad politisk frihet.

Herr talman! Östeuropas folkliga revolution till förmån för friheten är inte bara en idémässig inspirationskälla. Den leder till djupgående förändringar i det världspolitiska klimatet. För många konfliktdrabbade utvecklingsländer innebär detta att nya möjligheter till konfliktlösning och en framtid i fred öppnar sig. Mycket konkret märker en del stridande parter redan i dag av minskade vapenleveranser från Östeuropa och hemkallade militära rådgivare. Hemliga poliser får inte längre stöd av Östtyskland och andra. Nya möjligheter borde öppna sig för utvecklingsländerna att minska sina militära utgifter och att använda dessa medel till fredlig utveckling.

De nya strömningarna till förmån för marknadsekonomi och demokrati i den tredje världen öppnar självfallet också stora möjligheter för svensk utvecklingshjälp på 90-talet. Det blir av stor vikt för oss att tillse att den svenska utvecklingshjälpen stöder reformprocesserna, att den bistår i framväxten av marknadsekonomin, att den uppmuntrar uppkomsten av ett pluralistiskt och demokratiskt samhälle.

Alltför mycket av svenskt bistånd har ju hitintills pumpats in i statliga strukturer i socialistiska enpartistater och har därmed i betydande utsträckning förötts. 90-talet, som det ter sig i dag, borde ge nya möjligheter härvidlag. Genom de nya frihetssträvandena i utvecklingsländerna borde möjligheterna öka att ge ett meningsfullt bistånd som verkligen stöder en välfärdsutveckling för folkflertalet.

Det sägs att utvecklingsländerna nu oroar sig för att industriländernas intresse i alltför hög grad skall koncentreras på Östeuropa och att utvecklingsländerna därmed skall glömmas bort. Jag menar att detta är ett kortsiktigt synsätt. Ju snabbare Europa lyckas lösa sina egna problem och utveckla en gemensam stark ekonomi, i desto bättre skick kommer Europa att vara att som en stark och frihandelsvänlig handelspartner köpa u-ländernas produkter och bistå i deras utveckling. De investeringar som väst nu gör i reformländerna i Öst- och Centraleuropa kommer litet på sikt också utvecklingsländerna till godo.

Västeuropa måste nu visa att man är beredd att motsvara de förhoppningar om hjälp, kunskap och resurser som folken i Östeuropa hyser. Västeuropa måste visa sin solidaritet med de europeiska grannländer som under så lång tid lidit under det kommunistiska förtrycket bakom järnridån.

Det är beklagligt, herr talman, att just vi i Sverige, som själva har så mycket att vinna på att våra nära grannländer återigen blir en del av den demokratiska gemenskapen, skall ha så svårt att komma ur startgroparna och inleda ett brett upplagt och omfattande samarbete och kontaktutbyte.

Den gula promemoria som utrikesdepartementet presenterat här i dag ändrar faktiskt ingenting i detta mitt omdöme. Det understryker snarast hur svårt regeringen har haft att samla sig till att för riksdagen presentera ett ge-

nomarbetat Östeuropaprogram. I stället för en proposition har vi nu fått en promemoria från UD. En hastig genomläsning visar att denna promemoria innehåller en blandning av regeringsbeslut och något som mera har karaktären av allmänna tankegångar. Jag skulle gärna vilja ta ett exempel på detta. På s. 28 i denna gula promemoria talas om att det vore intressant att intensifiera och stödja samarbete mellan universitet och högskolor. Man uttrycker sig så här: "På nationell nivå" – jag förstår att det är Sverige – "kan man inrikta sig på att ställa medel till förfogande för stipendier m.m. för att underlätta direktkontakter i form av studentutbyte och lärarkontakter mellan universiteten."

Uttryckssättet är egentligen ganska förbluffande: kan man inrikta sig på. Jag undrar om detta innebär – och jag riktar gärna denna fråga till föregående talare utrikesutskottets ordförande Stig Alemyr – en avsiktsförklaring. Tycker man att detta är bra? Vill man detta? I så fall måste det innebära att moderaterna – och jag tror även folkpartiet har likartade förslag – nu får stöd i utrikesutskottet för att ställa stipendier till förfogande för att underlätta direktkontakter i form av studentutbyte och lärarkontakter mellan universiteten. Detta är alldeles utmärkt, om det nu verkligen är en viljeförklaring. Men det är litet svårt att utläsa av papperet. Det visar också karaktären av papperet.

Det kan gå både fort och snabbt ibland i socialdemokratiskt ledd utrikespolitik att uttrycka stöd för och utsträcka bistånd till fjärran liggande länder. När det gäller vår egen världsdel och våra egna nära grannländer är trögheten påfallande. Såsom redan har betonats här i dag av bl.a. Carl Bildt är det nu framför allt de baltiska republikerna Estland, Lettland och Litauen som behöver vårt stöd och vår solidaritet.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarrens förhandlingar.

Anf. 21 MARIA LEISSNER (fp):

Herr talman! Händelserna i Europa det senaste halvåret har gjort den utrikespolitiska debatten i Sverige något mer "eurocentrisk", som har framhävts tidigare i dag. Många välkomnar att för en gångs skull få ägna sig åt Europa i denna debatt. Trots det tänkte jag nu rikta in blicken mot mera avlägsna kontinenter, mindre viktiga för Sveriges omedelbara välfärd men betydelsefulla för världsfreden och för världsmedborgarnas mänskliga rättigheter.

Den 16 november förra året, när vi alla satt som klistrade vid TV och radio för att följa det snabba sönderfallet av kommunismen i Östeuropa, gjorde en grupp kamouflageklädda salvadoranska soldater en räd in på det katolska universitetet UCA:s område i San Salvador. De hade order från sina överordnade i armén att identifiera och avrätta ledarskapet för jesuituniversitetet, ett känt centrum för självständig politisk debatt i El Salvador. Jag var där för någon månad sedan för att för Svenska frikyrkorådets räkning studera situationen för de mänskliga rättigheterna och fick tillfälle att se platsen för massakern. Man hade inte städat sedan dess. Det var det mest ohyggliga vittnesbörd om våld och terror som jag någonsin sett med egna ögon. Kvar på väggarna fanns stänk från prästernas hjärnsubstans. Tjocka blodspår fanns

kvar på golvet efter det att prästernas döda kroppar släpats in på rummen igen. Ordern var utförd med största noggrannhet av soldaterna. De misstänkta regeringsoppositionella prästerna hade avlivats av sitt lands armé.

Tragedin i El Salvador är inte enbart det intensifierade kriget mellan gerillan och armén. Det är framför allt den oerhörda brist på respekt för mänskliga rättigheter som följer i spåren av en polariserad konflikt. Det är ett resultat av att regeringen, trots att den tillsatts genom val, hyser en sådan grundläggande misstro mot kyrkor och samfund, fackliga organisationer och politiska partier, mänskliga rättighets-grupper och flyktingorganisationer, att dessa utsätts för attentat, trakasserier och förföljelser. Våldsamma räder mot snart sagt alla folkliga organisationer följde på gerillaoffensiven i november förra året. Samfund och mänskliga rättighets-grupper fick kontoren vandaliserade, material stulet eller förstört, medarbetare hotade, fängslade eller i vissa fall avrättade. Politiska och fackliga ledare lever under ständigt dödshot, har flyttat och gått under jorden eller avrättats. Vem som står för dessa förföljelser är helt klart: de utförs av armén och måste därmed ha regeringens stöd.

Mitt i denna häxkittel finns USA. Med stora summor och välutbildade experter bistår USA samma salvadoranska armé som förutom sitt krig mot gerillan också förföljer de folkliga organisationerna i landet. Militära och politiska rådgivare från USA bistår den salvadoranska regeringen med råd och dåd.

Den ljusglimt som finns i detta är FN:s generalsekreterares ambition att bistå fredsförhandlingar mellan de stridande parterna. Det är just i sådana situationer som FN gör allra mest nytta.

I Nicaragua finns en annan problembild. Valsegern för UNO, där en liberal valts till vice president, är ett uttryck för ett djupt känt folkligt missnöje inte minst mot den galopperande ekonomiska försämringen i landet. Valsegern är historisk för Nicaragua, eftersom det har varit högst osäkert om värdet av den demokrati som genomfördes efter Somozas fall. Skulle sandinisterna acceptera ett av fundamenten i demokratin, nämligen maktskiftet? Vi vet inte ännu säkert. Det har hörts gurgel från sandinisterna. Även de svenska sandinistanhängarna har slokat som vissna rosor och verkar tro, några av dem i alla fall, att 60 % av nicaraguanerna är nationella förrädare som inte inser sitt eget lands bästa.

Själv är jag fundersam beträffande sandinisternas förmåga att till 100 % acceptera ett demokratiskt system. Jag har hört sandinistiska regeringsföreträdare tala om att "revolutionen inte kan rullas tillbaka" och om att oppositionen har orealistiska ambitioner. Men förhoppningsvis har man reviderat sin syn på demokratin sedan dess. Troligen går allt väl. Därmed har, hoppas jag, ytterligare ett steg tagits för Nicaraguas del på den väg som säkrar demokrati och respekt för mänskliga rättigheter i landet.

Detta är inte USA:s verk. Tvärtom har USA genom sitt ekonomiska och moraliska stöd till contras försvärat situationen för den inhemska, demokratiska och fredliga oppositionen i Nicaragua, som har kämpat i svår motvind under den sandinistiska regeringsperioden. Virgilio Godoy och Erick Ramirez har aldrig hyllats som frihetskämpar av USA. Förhoppningsvis kommer

den amerikanska administrationen att inta en mer konstruktiv attityd i framtiden.

Centralamerika rymmer fler tragedier. Det gäller exempelvis situationen i Panama, där visserligen en diktator har försvunnit, men genom en flagrant kränkning av internationell rätt från USA:s sida. Sedan har vi den bekymmersamma situationen i Guatemala, där konflikterna tar sig uttryck i grava övergrepp och kränkningar av mänskliga rättigheter. Detta har dess värre drabbat även den svenska ambassaden. I snart sagt varje inrikespolitisk soppa i Centralamerika märks USA:s kockslev. Det är inte något nytt – det som är nytt är vårt eget perspektiv.

USA:s Centralamerikapolitik står i plötslig och oväntad relief mot den nya sovjetiska utrikespolitiken. Sovjets president förefaller t.o.m. heja på sina forna lydstatar när dessa säger av kedjorna till Sovjet. I enlighet med den politik som har kommit att kallas för Sinatradoktrinen utlovas de forna öststaterna en självständig utveckling utan sovjetisk inblandning – "I did it my way".

Den tidigare sovjetiska utrikespolitiken, där militära invasioner i grannländer var ett naturligt inslag, föranledde dåvarande presidenten i USA att kalla Sovjet för onskans imperium. Men det vore klädsamt om den amerikanska administrationen gjorde en genomgripande översyn av sin egen politik gentemot grannländerna. Det skulle gagna freden och demokratin.

"Ramboraider" på den nicaraguanska ambassaden i Panama, militärt stöd till gerillagrupper som vill störta lagligt valda regeringar och militärt stöd till arméer som systematiskt så att säga förgriper sig på mänskliga rättigheter passar inte in i den nya världsordning som vi alla drömmer om. Världen håller på att skaffa sig en ny måttstock för stormakters uppträdande. Oavsett om Sovjet lyckas införa demokrati och respekt för mänskliga rättigheter eller inte och oavsett om Baltikum ges frihet eller inte blir denna nya måttstock ett bestående bidrag från Gorbatsjov till världens framåtskridande. Kraven på världens demokratiska stormakt har därmed ökat. Kanske behövs en Sinatradoktrin även för USA.

Det centralamerikanska exemplet har inte bara lokalt intresse.

Det finns två viktiga fundament för en värld i fred. Det ena gäller respekten för mänskliga rättigheter. Det andra gäller respekten för folkrätten. Om dessa båda fundament finns, minskar misstron dramatiskt stater emellan. Vi har sett detta i Östeuropa: Motorn för nedrustningsarbetet blev till stor del den islossning som skedde mellan USA och Sovjet. Denna islossning utlöstes bl.a. av Sovjets nya attityd till omvärlden som präglades av en större respekt för internationell lagstiftning, av ett avståndstagande från militära invasioner, av en större respekt för mänskliga rättigheter, åtminstone i omvärlden, av uttåget ur Afghanistan och av frigörelsen i Östeuropa – detta blev den naturliga följderna av denna förändrade attityd.

Nu skjuter nedrustningsarbetet äntligen fart. I Genève har Sverige tagit över ordförandeskapet för förhandlingarna om kemiska vapen – och detta i en tid då det politiska trycket kraftigt har ökat när det gäller att helt förbjuda kemiska vapen.

Hur oerhört viktigt det är att förbjuda kemiska vapen har inte minst Iraks hänsynslösa användande av sådana vapen mot den egna befolkningen visat.

Ingela Mårtensson kommer senare i debatten att för folkpartiets räkning tala mera om situationen i Irak.

Även på kärnvapenområdet har vi förhoppningar om framsteg. Kärnvapnen måste utplånas från jordens yta! Deras blotta existens utgör ett så starkt hot mot hela mänsklighetens och även jordens överlevnad att ingen tid får spillas i arbetet på att undanröja kärnvapnen helt och hållet. Risken finns dock att man, när de landbaserade missilerna försvinner, i stället företar en upprustning till havs. Marin nedrustning är därför ett område som alltmer glider in i fokus. Det är viktigt att inte detta område sväller när andra militära hot i vår omvärld minskar. Här är det svenska initiativet mycket viktigt.

ESK-processen får nu en större och mera betydelsefull roll. Inte minst viktiga är de förhandlingar som där sker om den faktiska konventionella nedrustningen.

Drömmen om en värld utan vapen förutsätter inte enbart skickliga förhandlare eller politisk vilja från kloka statsmän, utan den drömmen blir verklighet först när varje människa åtnjuter respekt för sina mänskliga rättigheter och när alla demokratiska stater i omvärlden är förvissade om att andra länder, stora som små, respekterar internationell rätt. Först då smälter misstron bort. Först då upplevs vapnen som onödiga.

Inte minst därför kommer FN, förhoppningsvis, att få en allt större roll i det internationella samspelet. FN behöver användas, och vi måste tillåta FN och även förvänta oss av FN att man tar aktiv del i konfliktlösandet.

Till slut, herr talman, vill jag understryka att det framför allt är glädjande att vi snart tycks kunna vinna nämnda segrar – det handlar då om dels respekten för folkrätten, dels respekten för mänskliga rättigheter även på vår egen kontinent. Det är inte ett decennium för tidigt!

Anf. 22 KARIN SÖDER (c):

Herr talman! Nordiskt samarbete är en omistlig del av vårt mellanfolkliga samarbete och hör också hemma i en utrikespolitisk debatt. Det här är en unik form av samarbete som väcker beundran i vår omvärld därför att det har växt fram på folklig grund. Det är människorna i de nordiska länderna som har velat ha detta samarbete, och det har varit till ovärderlig glädje för oss alla.

Det nordiska samarbetet består av två delar:

Det pragmatiska samarbetet i Nordiska rådet, där man tillvaratar de nordiska medborgarnas intressen på olika områden, dock inte utrikesintressena eller de säkerhetspolitiska intressena.

Utrikesministrarnas, handelsministrarnas och biståndsministrarnas samarbete på de olika områdena.

Utrikesministern har nu lämnat kammaren. Men jag skulle vilja säga att samarbetet i Nordiska rådet, framför allt på ministernivå, inte får komma i skymundan för andra integrationssträvanden som tar väldigt mycket tid i anspråk i regeringskanslierna. Det nordiska samarbetet måste tillmätas ett större intresse. Det måste få en mera dynamisk prägel. Konsckvenserna för det nordiska samarbetets del måste få en mycket mer framträdande plats i t.ex. EFTA-EG-förhandlingarna.

Det finns en rädsla, och även en otålighet, hos parlamentarikerna för att

man i dessa sammanhang skall glömma bort det nordiska eller för att man inte skall ge det nordiska tillräckligt med tid eller resurser. Det här framstår som mycket märkligt i vår omvärld, där demokratiseringsprocessen går allt snabbare och där den nordiska samarbetsmodellen väcker både intresse och beundran.

Jag skulle här vilja föreslå att man till riksdagen lämnar en redovisning också för ministerrådets arbete på samma sätt som sker från parlamentarikersidan. Det är mycket rimligt att vi får en sådan redovisning. Vi skall inte låta oss nöja med det som kommer till Nordiska rådets parlamentariska församling. Det är ju viktigt att vi får se till helheten.

Vidare skulle jag vilja poängtera några saker när det gäller den andra delen av det nordiska samarbetet. Det gäller då framför allt samarbetet mellan utrikesministrarna. Vi har genom pressmeddelanden kunnat ta del av utrikesministrarnas beslut om signaler till resp. land vid deras möte i Åbo här-förleden. Det är intressant och glädjande att se att alla de fem ministrarna tillsammans på allvar har kunnat diskutera och komma fram till väsentliga ståndpunkter i fråga om situationen i Sydafrika och kunnat följa upp hela vårt arbete när det gäller kampen mot apartheidregimen.

De har också tagit upp Mellanösternfrågan och sökt att i någon mån påverka den fruktansvärda utveckling som har ägt rum där och som inte tycks komma till någon lösning, där det ena bakslaget följer efter det andra på grund av oförmågan både från israelisk och från arabisk sida att tänka sig in i vilken situation man så småningom hamnar i om man inte sätter sig vid förhandlingsbordet. Där har vi anslutit oss till uppfattningen att det är PLO som skall företräda palestinierna.

De har vidare tagit upp frågan om Etiopien, som utrikesutskottets ordförande nyss nämnde. Det är mycket viktigt att vi på nordisk bas kan göra insatser där för ett av världens absolut fattigaste folk, som lidit i många årtionden under förtryck, svält och umbäranden av ett helt ofattbart slag.

Det är viktigt att vi inte bara nationellt utan också tillsammans i Norden kan föra ut detta budskap till de människor som behöver vårt stöd men också till omvärlden, så att man ser att små länder verkligen kan samarbeta på en praktisk grund men också på solidaritetens grund. Vi kan göra det med stolthet, därför att Norden skall inte bara skapa en trygghetsfär för de nordiska medborgarna, utan nordiskt samarbete är en nödvändighet i en alltmer internationaliserad värld. Det finns ingen motsats mellan detta att små länder samarbetar och att de samtidigt är aktiva utåt – tvärtom är det en styrka.

Därav kommer också det engagemang som finns för att komma våra grannar i de baltiska republikerna till mötes. Vi har traditionellt mycket gemensamt med dem. Vi parlamentariker i Nordiska rådet har funnit att miljö, kultur och handel är frågor som tillsammans med mellanfolkligt samarbete på bred folklig grund skall vara utgångspunkten. Där förbereds nu ett arbete för den delegation som skall besöka dessa länder samt högsta sovjet i Moskva inom en nära framtid.

Det är också viktigt att kunna konstatera att man på ministernivå diskuterar liknande saker och har kommit med en hel del åtgärder, t.ex. det nordiska miljöfinansieringsinstitutet, som skall stödja de östeuropeiska ländernas strävan att söka lösningar på den katastrofala miljösituationen – en miljö

som också är en del av vår. Något av detta framgår i den redovisning som vi i dag har fått från utrikesministern när det gäller utvecklingen i Östeuropa. Det finns alltså möjligheter till både nationell och nordisk mångfald i vårt stöd.

Jag skulle vilja utveckla ett ämne som Margaretha af Ugglas tidigare var inne på, nämligen samarbetet med de baltiska länderna, så att ungdomar därifrån kan komma hit och studera på olika nivåer. Detta togs också upp i Nordiska rådet, där det dess värre inte fattades något beslut om att dessa ungdomar skulle ingå i Nordplus, som det nordiska samarbetet nu heter, men jag hoppas att vi tillsammans skall kunna verka för att situationen blir sådan att ungdomar från Baltikum kan ingå som en integrerad del i det arbetet. Det skulle vara av omätligt stort värde för de unga människor som så gärna vill lära sig hur demokratiska samhällen fungerar och öka sina kunskaper.

När det gäller biståndet till Östeuropa har vi inom centerpartiet mycket svårt att förstå att dessa länder skall stödjas med biståndsmedel. Behoven är oändliga i de områden som Sverige stöder med sin biståndspolitik. Fattigdomen, miljöförstörelsen och förtrycket tar ifrån miljoner, kanske miljarder barn och ungdomar deras framtid. Det är under sådana förhållanden helt främmande för oss i centerpartiet att ta biståndsmedel i anspråk för stödet till de östeuropeiska länderna. Här är det fråga om stöd på två skilda nivåer. Det är en avgrund mellan den situation som man i biståndsländerna befinner sig i och den prekära situation som man i Östeuropa befinner sig i. Problemen måste lösas var för sig. Vi får inte skapa ytterligare oro förutom den oro som redan finns i tredje världen, i de fattiga länderna, genom att vi i Europa sviker dem till förmån för Östeuropa.

Jag vill också apostrofera Nelson Mandelas besök här i vårt land. Vi kan glädja oss över hans översvallande ord om det stöd han erfarit från Sveriges regeringar och det svenska folket. Samtidigt skall vi också besinna den verklighet som man har i Sydafrika, där man kanske inte ens har nått början på avskaffandet av apartheidpolitiken, där de flesta problem trots allt i dess djupa bemärkelse finns kvar och där människor förnedras dag efter dag.

För att än en gång återvända till Nordiska rådet, vill jag säga att den parlamentariska församlingen vid sessionen i Reykjavik beslöt att uppdra åt regeringarna att kontrollera att sanktionerna och bojkotterna mot Sydafrika efterlevs. Det var dess värre inte en enig församling som fattade detta beslut, men det var en bred majoritet. Det här är mycket viktigt, för så länge denna avskryvade politik är ett faktum måste den med de medel som står oss till buds bekämpas, så att folket får sina självklara rättigheter tillgodosedda. Då kan vi verkligen glädjas, inte bara åt Nelson Mandelas frigivning och hans energiska insatser, som är värda all beundran, utan också åt att folket har fått sin verkliga frihet.

Herr talman! Trots den avspänning som vi bevittnar är vägen lång till en stabil situation och en värld i fred byggd på solidaritet och rättvisa. Fortfarande lurar kärnvapenhotet. Den nedrustning som de facto ägt rum och de beslut om nedskärning av kärnvapenarsenalerna som fattats har ju inte inneburit annat än en mycket blygsam minskning av kärnvapnens antal. Riskerna och hotet finns kvar där.

Det är med den insikten som företrädare för alla riksdagspartier tillsammans med en rad yrkesgrupper mot kärnvapen bildat en arbetsgrupp som kommer att anordna en internationell konferens kring problemet "kärnvapenkrig av misstag". Detta är denna risk för misstag som har tagits på djupt allvar och diskuterats av många forskare över hela världen, och det är mycket väsentligt att den får komma till större uttryck. Ett stort antal experter – mer än 20 – har accepterat att delta. Riksdagens talman Peterson, Kungl. Vetenskapsakademien och utrikesdepartementet stöder konferensen, som kommer att äga rum här i riksdagshuset i november.

Folk världen över hyser stor oro, ja, skräck för krig, och det är framför allt kärnvapnen som är så skräckinjagande. Vi har en lång tradition här i Sverige av att arbeta för nedrustning, inte minst på kärnvapenområdet, och det är därför av stor betydelse att detta arbete fullföljs. Det är vår önskan i arbetsgruppen att slutdokumentet skall följas upp av den svenska regeringen i FN och i andra fora där det hör hemma.

Till allra sist, herr talman, är jag glad att utrikesministern i sitt tal nämnde barnkonventionen. Att förverkliga dess intentioner är ett gigantiskt arbete, som jag hoppas skall bli en betydelsefull del av vårt lands internationella liksom nationella arbete. Barn i krig, barn som prostitueras, barn som svälter, barn som inte får någon utbildning, flyktingbarn, barn som utsätts för miss-handel – alla dessa får genom konventionen ett lagligt internationellt skydd. Det är vår uppgift att se till att det också blir en verklighet för barnen att få leva i värdighet och med dessa rättigheter tillgodosedda. Men vägen dit är mycket lång, och det fordras stora insatser.

Ingbritt Irhammar kommer att för centerpartiets räkning ta upp övriga frågor om mänskliga rättigheter.

Anf. 23 MARIANNE SAMUELSSON (mp):

Herr talman! Jag vill börja med ett avsnitt från Dalai Lamas bok:

Över allt i världen sker i dag viktiga förändringar som kan förändra framtiden för oss och för hela mänskligheten och för den planet vi delar.

Hoppet om fred, hoppet om miljön och hoppet om en mera människovänlig lösning för världens problem tycks vara större än någonsin tidigare.

Jag vill ställa frågan: Kommer de som har makten i världen att klara av att fatta de beslut som behövs för att tillfredsställa dessa önskemål från mänskorna?

Herr talman! Vi måste förstå och se sambanden mellan de beslut vi fattar. Det är därför olyckligt med mycket av den sektorsindelning vi tillämpar när vi delar in så många av besluten i olika utskott. Ibland, ja ganska ofta, tappar vi helhetsbilden. Det är kanske därför som vi ofta fattar beslut som i grunden strider mot varandra.

Ett exempel är att vi måste ta miljöhänsyn i alla våra beslut. Vi säger att regnskogen måste bevaras, men samtidigt poängterar vi i ett annat utskott vikten av handeln med ädelträ, en handel som skövlar regnskogen.

Ett annat exempel: Vi säger att det är viktigt att värna om freden. Men i försvarsutskottet, som hanterar frågorna om vårt försvar, beslutar vi att vi för vår säkerhet måste ha en egen konkurrenskraftig försvarsindustri som hela tiden måste ligga före. Det innebär i praktiken att vi inte alls strävar

efter nedrustning utan i stället självklart bidrar till upprustningsspiralen. Försvarsindustrin vet hur hotbilden ser ut 2010. Vet vi politiker det, och är vi mogna att fatta de beslut som krävs för att förändra samhället i den riktning vi vill inför 2010?

Sverige har under många år gjort sig känt internationellt för sina strävanden efter fred och nedrustning, för solidaritet med utsatta grupper. Men hur är det i dag med solidariteten?

Under den senaste tiden har vi fått se en kraftig nedrustning på solidaritetssidan. Ett av de mest markanta exemplen på detta var det skamliga sätt som regeringen hanterade frågan om turkbulgarerna på. Den delegation som skickades till Bulgarien för att på plats studera de förtrycktas situation innebar ett klart steg tillbaka vad gäller Sveriges strävanden efter solidaritet och rättvisa i världen.

Herr talman! Vem tror att förtryck är så lätt att se att en delegation efter några dagars besök kan konstatera att förtryck inte råder? Det skulle möjligen ha kunnat gå att se att förtryck råder. Det är betydligt enklare att konstatera. Men för att konstatera att förtryck inte råder behövs det ganska noggranna undersökningar. Om detta skulle t.ex. våra barn som har varit mobbade i skolan kunna vittna. Vi har under de senaste åren sett åtskilliga exempel på barn som varit mycket illa utan att vuxna ens observerat detta. I flera fall har det t.o.m. lett till att barn har begått självmord.

Den svenska flyktingpolitiken vittnar inte längre om solidaritet med förtryckta grupper. Den vittnar mera om värnandet om det egna skinn.

Sverige behöver arbetskraft. Regeringen har föreslagit att vi kan ta arbetskraft från Baltikum, trots att de baltiska staterna säkert själva behöver sin arbetskraft. Under tiden detta diskuteras släpar polisen, på regeringens uppdrag, ut turkbulgarer och andra som funnit sin fristad här hos oss.

Var finns logiken, solidariteten och helhetstänkandet? Vem kan över huvud taget förstå eller försvara detta?

Inte heller på kärnvapensidan hänger ord och handling ihop. Sverige har föreslagit att överläggningar inleds om marin nedrustning. Taktiska kärnvapen till sjöss måste helt förbjudas, sade utrikesministern i sitt tal. Men samtidigt hindrar regeringen de kommuner som inte vill ta emot dessa kärnvapenbestyckade båtar i sina hamnar från att säga nej tack. Då är det inte deras vilja som gäller, utan då är det vår utrikespolitik.

Hur tror regeringen att man över huvud taget skall nå resultat om man hela tiden förhindrar att det görs något i positiv riktning? Och hur har det blivit med solidariteten med de fattigaste och mest utsatta i världen?

Ja, i den senaste informationen från biståndsministern framkom klart att det folkligt förankrade enprocentsmålet inte längre var avsett för de allra fattigaste, utan också skulle inkludera hjälp till bl.a. Östeuropa.

Visst måste vi gå in och hjälpa till för att klara bl.a. vår egen miljö genom hjälp till öst. Vi i miljöpartiet de gröna motionerade om detta redan förra motionsomgången. Men vi måste kunna ta från vårt eget överflöd och inte från de allra fattigaste. Vi vet att nöden på inget vis har minskat i världen, och skall vi vara drivande i denna fråga, kan vi inte lägga oss på den miniminivå på 0,7 % som FN satt upp för bistånd.

Herr talman! Det beslutsärende från utrikesutskottet som i dag ligger på

vårt bord är en mycket glädjande handling. Äntligen har det slit som bl.a. ISAK och andra folkrörelser bedrivit lett till resultat – ett fritt Namibia. Jag, som hade glädjen att få följa valrörelsen på plats i Namibia, känner en stor glädje över deras frigörelse, och jag önskar dem allt gott i framtiden.

Nelson Mandelas besök här i går var en stor högtidsstund. Jag besökte ANC:s huvudkontor i Lusaka i höstas och fick på plats dela litet av känslan och kampen för Nelson Mandelas frigivande, som då var inne i en intensiv fas.

Nu är det otroligt viktigt att vi inte glömmer att kampen för de svarta i Sydafrika på inget vis är över. Att som moderaterna har föreslagit lätta på bojkotten nu vore ett hårt slag mot frihetskampen. Det kommer att bli en lång och knagglig väg fram till ett rättvist och demokratiskt Sydafrika, och frihetskämparna där behöver vårt stöd.

Anf. 24 STIG ALEMYR (s) replik:

Herr talman! Vi kom överens om att jag skulle avvakta en hel utskottsrunda innan jag begärde replik, och jag vill säga några ord till några av mina meddebattörer.

Margaretha af Ugglas frågade mig hur jag ställer mig till vissa avsnitt i den promemoria om Östeuropasamarbetet som har delats ut och hur vi i utskottet kommer att ställa oss till vissa yrkanden från olika partier. Den debatten är jag inte beredd att ta här. När vi träffas i utrikesutskottet skall vi diskutera moderata och andra yrkanden. Jag har heller ingen möjlighet att kommentera den gula promemoria vi har fått. Jag har ännu inte hunnit läsa den.

Däremot tycker jag att Margaretha af Ugglas är mycket orättvis när hon talar om den socialdemokratiska regeringens tröghet i samarbetet med Östeuropa. Det är bara några månader sedan Berlinmuren föll. Hur fort skall man kunna genomföra ett miljösamarbete? Det är bl.a. på det området samarbetet ligger. Det tar sin tid. Jag vill påstå att Sverige var mycket tidigt ute och lovade hjälp till de östeuropeiska staterna. Det krävs mycket expertarbete innan samarbetet kan sjasättas. Därför menar jag att Margaretha af Ugglas inställning på denna punkt är klart orättvis och felaktig.

Till Karin Söder vill jag säga att jag delar den uppfattning som hon framför, att vårt bistånd skall gå till tredje världen. Det som sker nu är att biståndet ökar extra kraftigt. Då det kommer att innebära stora svårigheter att använda alltsammans i tredje världen är en tillfällig lösning att använda pengar för hjälp till Östeuropa.

Karin Söder säger att tillståndet i östra Europa inte alls är så dåligt som det är på många håll i u-världen. Men jag har den senaste tiden sett ganska dramatiska skildringar av de stackars aids-drabbade barnen i Rumänien eller soppköksfolket i delar av Polen. Jag undrar ändå, Karin Söder, om inte i förhållande i delar av östra Europa i väsentliga avseenden kan jämföras med förhållandena i länder som vi ger bistånd till.

Till sist några ord till Marianne Samuelson. Det är inte så att Sverige tar hit arbetskraft från Baltikum, utan vi ger ett visst antal människor i Baltikum tillfälle att komma hit för att få utbildning och även inkomster i svenska industrier. Det är inte något tvång, utan det är ett erbjudande som är riktat till Baltikums folk.

Jag vill sedan bara till Marianne Samuelson tillägga att vi skall vara på det klara med att utrikespolitik inte är någon kommunal angelägenhet – det är en statlig angelägenhet.

Anf. 25 MARGARETHA AF UGGLAS (m) replik:

Herr talman! Det är inte bara fråga om senfärdighet från socialdemokratins sida när det gäller Östeuropapolitiken – det är också fråga om nonchalans mot riksdagen. Jag framförde redan tidigt i höstas att regeringen borde framlägga en proposition till riksdagen som vi som riksdagsledamöter fick möjlighet att ta ställning till, så att vi inte bara skulle kunna läsa i tidningarna att Ingvar Carlsson eller Sten Andersson hade hållit ett tal vid något socialdemokratiskt partimöte och föreslagit att si och så mycket pengar skulle gå till Östeuropa och att si och så stor andel av beloppet skulle ges till det ena och det andra.

Detta framförde jag som sagt tidigt i höstas här i riksdagen. Sedan har denna politik från socialdemokratins sida fortsatt. Man utnyttjade inte ens budgetpropositionen till att lägga fram ett ordentligt Östeuropaprogram. Vi får leta oss fram i budgetpropositionen för att hitta de olika posterna med anslag till Östeuropa, och det är mycket besvärligt att där uttyda vad socialdemokratin verkligen menar.

Nu befinner vi oss i mitten av mars, och vi har utrikesdebatt. Det delas då ut till ledamöterna i riksdagen ett gult häfte om Sveriges samarbete med Östeuropa – det är väl en riksdagsteknisk innovation! Uppenbarligen har utrikesutskottets ordförande själv inte hunnit läsa det. Jag har i varje fall ögnat igenom det och kunnat upptäcka vissa saker i det. Jag tycker det är både nonchalant mot riksdagen och senfärdigt!

Anf. 26 KARIN SÖDER (c) replik:

Herr talman! Det är absolut så att barnen i Rumänien, lika väl som de otroligt drabbade barnen i miljökatastrofområdena i Polen, lider oerhört mycket. Men ett faktum är ändå att det i de länderna finns en struktur på samhället. Samhället har vanskötts under många år, men det finns, framför allt i Rumänien, stora möjligheter att odla jorden, att få fram föda, osv. Det är bakgrunden till att vi bedömer de länderna på ett annat sätt än länderna i tredje världen. Det finns inga likheter mellan t.ex. Etiopien och Rumänien i de avseendena. Därför, menar vi, får vi inte agera så att man i de i dessa avseenden verkligt behövande länderna får uppfattningen att vi kan ta av det som varit avsett för dem och använda det i Östeuropa. Vi har faktiskt råd att också stödja utvecklingen i Östeuropa utan att behöva ta av biståndsanslaget – det är vår uppfattning i centerpartiet.

Anf. 27 MARIANNE SAMUELSSON (mp) replik:

Herr talman! Det är glädjande att utrikesutskottets ordförande inte har samma uppfattning när det gäller biståndet som biståndsministern utan anser att vi måste öka biståndet för att klara även stödet till Östeuropa – det var inte alls så som biståndsministern uttryckte sig vid informationsstunden i förra veckan. Där framkom det ganska klart att enprocentsmålet skulle täcka hela det internationella engagemanget.

När det gäller arbetskraften lämnade Stig Alemyr också en annan information än den som utgått från regeringen, nämligen att vi skall erbjuda folk från Baltikum utbildning i vår industri. När den propån kom var det faktiskt motiverat av att vi behövde arbetskraft till vår industri. Förslaget var att människor från Baltikum skulle få komma hit och arbeta. Jag kan i så fall inte förstå varför inte människorna från Bulgarien skulle ha samma behov av att lära sig industriarbete. Jag ser liksom ingen skillnad mellan de grupperna.

Så till frågan om kärnvapenbestyckade fartyg i kommunala hamnar. Det kanske kan anses vara utrikespolitik att de kommer och hälsar på i kommunen, men om man inbjuder arméchefen tror jag inte att han kommer åkande med sina stridsvagnar. Det finns ingen anledning att göra kommunala besök med kärnvapenbestyckade fartyg. Det tycker jag att regeringen och kommunerna tillsammans kan säga nej tack till.

Anf. 28 STIG ALEMYR (s) replik:

Herr talman! Det finns ett mycket stort behov av arbetskraft i Sverige – det har jag aldrig förnekat; ingen har förnekat det. Men jag förnekar att vi skall ta hit folk från Baltikum. Det är sant, som jag säger, att vi erbjuder dem att komma hit, och vill de komma till oss är det ett mycket värdefullt tillskott på vår arbetsmarknad. Samtidigt får dessa människor en inkomst och en utbildning, ökade kunskaper, att sedan använda i uppbyggnaden av det egna landet.

Margaretha af Ugglas talade på nytt om senfärdighet. Jag hävdar att det är ett felaktigt påstående – det är inte fråga om någon senfärdighet. Där står mening mot mening. Men sedan sade Margaretha af Ugglas att det också är nonchalans mot riksdagen. Det kan inte vara nonchalans mot riksdagen att man inte gör som Margaretha af Ugglas vill varje gång. Det är ju fråga om ett enskilt framfört önskemål, och det finns ingen skyldighet för regeringen att tillgodose sådana.

Till sist några ord till Karin Söder. Jag tror inte vi har några delade meningar om situationen i Östeuropa. Det finns säkert mycket goda förutsättningar, om man får en förständig samhällsorganisation, att verkligen bygga upp de här länderna. Det finns t.ex. oerhört mycket jord och mineral. Men länderna är förstörda genom felaktigt styrelseskick.

Men just i dag är läget ändå sådant – det är just i dag de här barnen lider så eländigt, och därför är det just i dag så nödvändigt att man visar solidaritet med dem. På sikt är jag ganska optimistisk. När det har gått något årtionde har, tror jag, det centrala Europas förhållanden väsentligt förbättrats, och då kommer det inte längre att föreligga behov av svenskt bistånd där.

Anf. 29 MARGARETHA AF UGGLAS (m) replik:

Herr talman! Jag brukar sällan få mina önskningar uppfyllda av den socialdemokratiska regeringen. Men nu är det ju riksdagspraxis och demokratisk praxis i Sverige att regeringen presenterar sina förslag till riksdagen i form av propositioner – så är det faktiskt, Stig Alemyr.

Jag vet inte riktigt vilken status papperet med det vackra gula omslaget har. Det är uppenbarligen så att även utrikesutskottets ordförande är tämligen förvirrad på denna punkt. Det som står i papperet blir uppenbarligen

inte säkert socialdemokratisk politik i utrikesutskottet. Stig Alemyr kunde ju inte ge mig besked, huruvida det som står här också kommer att föras fram i utrikesutskottet och huruvida vi därmed kan få en del av våra motionsförslag bifallna. Uppenbarligen råder det tämligen stor förvirring om vilken status det här papperet har. Och det tycker jag är alldeles riktigt – man kan vara förvirrad på den punkten. Det är en riksdagsteknisk innovation att komma med ett sådant papper i början av en utrikesdebatt, och det är nonchalant mot riksdagen.

Anf. 30 KARIN SÖDER (c) replik:

Herr talman! Det är inget tvivel om att det finns många barn som lider orhört i de östeuropeiska länderna liksom det finns det också i andra europeiska länder, t.o.m. i vårt land, även om vi kanske inte alltid vill inse det. Men det synes vara en skillnad i uppfattningen att vi menar att vi måste stödja barnen också i Östeuropa och hjälpa dem till ett värdigt liv men inte på bekostnad av många miljoner barn i andra länder som faktiskt också behöver vårt stöd. Däri ligger skillnaden.

Det finns många organisationer som är djupt engagerade i stödet till barnen i Östeuropa, inte minst i Rumänien, där det har påbörjats ett mycket fint arbete och dit det, både på frivillig väg och på annan väg, kommer resurser som man kan använda för detta. Det finns lösningar också för den delen. Man skall inte tro att det råder ett motsatsförhållande här; vi kan göra både – och.

Anf. 31 MARIANNE SAMUELSSON (mp) replik:

Herr talman! Det var ju bra att utrikesutskottets ordförande erkände att vi faktiskt behöver arbetskraft, och att det var en av idéerna med att använda den här modellen – att ta hit folk från Baltikum.

Men då kanske också utrikesutskottets ordförande kan tala om varför regeringens inte kan låta dem som redan befinner sig i landet – och i det här fallet tänker jag på Bulgarienturkarna – få utgåra den arbetskraften och få en chans, om de så vill, att direkt börja jobba, i den mån det går.

Anf. 32 STURE ERICSON (s):

Herr talman! Jag tänker här kort ta upp två internationella frågor som direkt berör vårt eget land, och då speciellt det arbete kring säkerhetspolitiken som nu pågår inom försvarskommittén.

Under de två senaste dagarna följde jag de nedrustningsförhandlingar i Genève som nu i huvudsak ägnas en konvention, som skall göra att det nägon gång efter år 2000 inte längre finns några kemiska vapen i världen. Vår nedrustningsambassadör Carl Magnus Hyltenius är i år ordförande i denna del av nedrustningskonferensen, CD.

Den internationella avspänningen har naturligtvis lett till vissa framsteg i kemivapenförhandlingarna, även om de ännu inte varit så stora som vid exempelvis förhandlingarna om konventionella rustningar i Wien. Det mest påtagliga är att Sovjet och USA bilateralt – dvs. vid sidan av CD i Genève – kommit överens om att skära ned sina lager av kemiska vapen med 80 %. De har också lovat att skynda på förhandlingarna om en konvention i Genève.

Dåvarande vicepresidenten Bush lade 1984 fram ett kemivapenförslag vid ett besök hos CD i Genève. Många tror därför att USA är angeläget att få ett avtal under Bushs första presidentperiod, dvs. senast 1992. Positivt är exempelvis att Bush i sitt FN-tal i september 1989 konstaterade att det är möjligt att lösa verifikationsfrågorna i samband med en kemivapenkonvention.

Förra veckan meddelades att de kemiska vapen som USA haft lagrade i Europa – i Västtyskland – nu skall transporteras till Johnstonatollen i Stilla havet och förstöras där. Det är en viktig politisk markering från USA:s sida, som visar att man inte längre anser att retalieringskapacitet behövs gentemot Sovjet.

USA och Sovjet är hittills de enda stater som verkligen medgivit att de har kemiska vapen, men många misstänker att sådana vapen finns lagrade i flera andra s.k. kemivapenkapabla länder. Kemiska vapen har senast bevisligen med viss militär framgång använts av Irak i Gulfkriget.

USA håller sedan några år på med att utveckla en ny och mycket sofistikerad typ av kemiska vapen – s.k. binära vapen. Det projektet är försenat till följd av tekniska problem, så några binära vapen har inte som planerats kunnat tillföras USA:s arsenaler. Det är naturligtvis absurt att stora resurser nu satsas på att utveckla och tillverka nya kemiska vapen för att sedan enligt en internationell konvention förstöra dem under den följande tioårsperioden.

USA har för övrigt meddelat att man avser att behålla ca 2 % av sina kemiska vapen – det motsvarar ca 500 ton – till dess man är absolut säker på att alla "kemivapenkapabla" stater fullt ut följer kemivapenkonventionen och förstör alla sina vapen.

Tyvärr kan man inte befria sig från intrycket att en av anledningarna till att det just nu går trögt i kemivapenförhandlingarna i Genève helt enkelt är att en del av Bushadministrationen – Pentagon – först vill få fram fungerande binära vapen och lägga upp ett lager av dem, som sedan blir de sista kemiska vapen som kommer att förstöras, om vi får en världsomfattande konvention om förbud mot sådana vapen.

Om det vill sig riktigt illa kan det komma att dröja långt in på 90-talet innan denna förutsättning för en kemivapenkonvention är uppfylld. Sedan tar det naturligtvis flera år innan tillräckligt många stater ratificerat konventionen, så att den träder i kraft, och sedan följer en tioårig avvecklingsperiod, som kan bli längre om USA insisterar på att behålla 2 % av sina lager.

Mycket tyder därför på att vi kommer att få leva med de kemiska vapnen långt in på 2000-talet.

Samtidigt är det uppenbart att varken USA eller Sovjet har behov av några kemiska vapen för sin säkerhet. Ingen kan rimligen förneka att de två supermakterna har mer än nog av andra och mer verkningsfulla vapen, om de någon gång i framtiden skulle behöva retaliera vid ett kemivapenangrepp. Sovjet har för övrigt mot denna bakgrund erbjudit sig att gå ned till nollåget, dvs. förstöra sina kemiska vapen.

USA:s resonemang om behovet av att behålla 500 ton – 2 % – är därför inte bara ologiskt och svärbegripligt, det är också ett ställningstagande som nästan säkert gör det omöjligt att uppnå en kemivapenkonvention åtminstone under Bushs första presidentperiod.

När USA säger sig vilja behålla 500 ton, handlar det om en så liten kvanti-

tet att den inte är meningsfull annat än som retaliation mot någon mindre stat i tredje världen – och i en sådan situation har USA mycket bättre militära vapen, som ger mindre politiska skadeverkningar, att ta till.

Det enda säkra sättet att få bort de kemiska vapnen från alla vapenarsenaler före år 2000 vore att USA och Sovjet bilateralt beslöt sig för att förstöra alla sina kemiska vapen. Då skulle förhandlingarna om en kemivapenkonvention kunna slutföras i Genève inom ett års tid. Därmed skulle en kontrollregim skapas, som effektivt spårar upp eventuella brott mot ett universellt kemivapenförbud.

USA, Sovjet och andra större industristater har redan fredliga men synnerligen effektiva sanktionsmöjligheter, om mot förmodan någon stat, exempelvis i Mellanöstern, skulle försöka skaffa sig kemiska vapen.

Min slutsats är att det finns mycket goda rationella skäl för att ta politiska initiativ vid sidan av CD-förhandlingarna i Genève, om världen under över-skådlig tid skall kunna befrias från det gissel, framför allt för u-länderna, som de kemiska vapnen hotar att bli, om ingenting görs.

Herr talman! Den andra frågan jag tänkte ta upp gäller Sovjets kärnvapenprov.

Vid ett utskottsförhör i Högsta Sovjet i Moskva förra veckan meddelade en representant för Röda armén att Sovjet inom en treårsperiod kommer att sluta testa kärnvapen i Semipalatinsk, som ligger i Kazachstan. I framtiden skall alla test genomföras på en ö i Barents hav, Novaja Zemlja, norr om polcirkeln.

Orsaken till detta beslut är de mycket starka protester som framförts från hundratusentals sovjetmedborgare som lever i närheten av Semipalatinsk. De leds av en kazakisk poet, Suleimenov, som bor nära Semipalatinsk och som valts till Högsta Sovjet i Moskva. Enligt honom läckte två underjordiska kärnvapenprov så sent som i februari i år och utsatte lokalbefolkningen för höjda doser av radioaktivitet.

En annan parlamentariker, Shcherbak, har i egenskap av ledamot av Högsta Sovjets miljökommitté undersökt förhållandena i testområdet. Han berättar att den "socio-psykologiska atmosfären" i Semipalatinsk är mycket spänd. Befolkningen anser sig ha blivit utsatt för läckande radioaktivitet vid ett flertal tillfällen.

Enligt Röda arméns talesman skall dock ytterligare 27 underjordiska kärnvapensprängningar genomföras i Semipalatinsk under de närmaste tre åren innan verksamheten definitivt flyttas till Novaja Zemlja. Om den siffran motsvarar alla planerade sovjetiska provsprängningar under de närmaste tre åren, innebär det en kraftig minskning av antalet prov jämfört med tidigare år.

Från nordiska utgångspunkter kunde inte Sovjets val av nytt testområde vara mer olämpligt. Att man bestämt sig för en arktisk ö beror naturligtvis på att befolkningen där är så liten att miljörelsens protester kan hanteras lättare än i Kazachstan. I början av 1960-talet genomförde Sovjet stora vätebombsprov i atmosfären över Novaja Zemlja. Folkrättsligt har naturligtvis Sovjet rätt att testa kärnvapen på sitt eget territorium. Det är faktiskt först när radioaktivitet sprids utanför Sovjets gränser som frågan kommer i en helt annan dager.

Om Sovjet hittills inte har kunnat göra helt täta underjordiska prov i Semipalatinsk, dvs. utan att radioaktivitet läckt ut i omgivningen, har man anledning att frukta liknande incidenter på Novaja Zemlja. Det betyder okontrollerad spridning av radioaktivitet i den känsliga arktiska miljön. Det innebär också en risk för spridning av radioaktivitet över Barents hav, Kolahalvön och de nordliga delarna av Norge, Finland och Sverige.

Detta kan vi naturligtvis inte acceptera. President Gorbatjov höll i oktober 1987 ett tal i Murmansk, där han inbjöd till samarbete med de nordiska länderna kring skyddet av den arktiska miljön. Han upprepade detta i sitt Finlandiatal i fjol höst.

Det finns nu goda skäl för Sverige, Norge och Finland att var för sig och gemensamt protestera mot de sovjetiska planerna att flytta kärnvapenproven till Novaja Semlja. Många medlemmar av Nordiska rådet har varit synnerligen angelägna att ta upp parlamentariska kontakter med sina kolleger i Högsta rådet i Moskva. Det borde vara en självklarhet att frågan om kärnvapenprov på Novaja Semlja ges högsta prioritet vid sådana kontakter.

I den nya glasnostanda som nu också präglar kontakterna med de delar av Sovjetunionen som gränsar mot Norden bör vi från nordisk sida nu göra vårt yttersta för att väcka miljöopinionen på Kola, i Leningrad och i Baltikum för de faror som hotar vid en flyttning av kärnvapenproven från Semipalatinsk till Novaja Semlja.

Självfallet bör också den svenska riksdagen reagera mot dessa planer, om inte förr så till hösten när vi behandlar nedrustningsfrågorna.

Det måste rimligen vara möjligt att få en ändring på beslutet i Moskva. Kan opinionen i Kazachstan få Högsta Sovjet och Röda armén att stoppa proven i Semipalatinsk, måste det vara möjligt för en liknande opinion i de nordvästra delarna av Sovjetunionen och i de närbelägna nordiska länderna att sätta stopp för planerna att flytta hela provverksamheten till Novaja Semlja.

Den bästa lösningen på det här problemet är att helt upphöra med kärnvapenprov. Tyvärr har förhandlingarna i den frågan vid CD i Genève på senare år blockerats av USA.

En ny möjlighet att öka det internationella politiska trycket mot beslutsfattarna i Washington och Moskva ges i augusti, då en ny översynskonferens om icke-spridningsfördraget, NPT, samlas i New York. Där har de nordiska länderna ytterligare en anledning att agera mycket kraftfullt – var för sig och gemensamt.

Anf. 33 INGER KOCH (m):

Herr talman! Det är en glädjande utveckling mot demokrati som vi i dag upplever på flera håll i världen. Vi ser den i Öst- och Centraleuropa, där genomförande av fria val där även oppositionen kan delta kommer att leda till att allt flera länder styrs av folkvalda regeringar. Vi ser den i Latinamerika, där fria val nyligen har hållits i Chile och Nicaragua. Vi ser den i södra Afrika, där genomförandet av de fria valen i Namibia i november förra året nu leder till att den nya staten Namibias självständighet utropas den 21 mars. Frisläppandet av Nelson Mandela och flera andra fängslade ledande ANC-medlemmar och erkännandet av de svarta motståndsrörelserna i Sydafrika

kan ses som en början på en period av förhandlingar och förändringar i riktning mot en liberalisering även där.

Tyvärr finns det också länder och regioner, där vi upplever att utvecklingen går åt rakt motsatt håll.

Situationen för invånarna i länderna på Afrikas horn är i dag ännu svårare än för ett år sedan. I Etiopien pågår fortfarande det mest omfattande och blodigaste kriget i Afrika. Lidandet för civilbefolkningen fortsätter. Hundratusentals människor har redan dött på grund av kriget och den etiopiska arméns terrorbombningar och repressalieaktioner.

Den etiopiska regimen får fortfarande stöd i sin krigföring mot gerillan i form av vapen och militära rådgivare från bl.a. Sovjet och Nordkorea. Det är med beklagande som vi konstaterar att de återupptagna diplomatiska förbindelserna mellan Etiopien och Israel också har lett till att Israel sänder militära rådgivare och utrustning i form av bl.a. vapen och helikoptrar till den etiopiska regimen. Detta stöd har bidragit till att ytterligare komplicera det redan svåra politiska och militära läget i landet och har fått hård kritik av det amerikanska representanhusets Afrikautskott.

De olika befrielseströrelserna har i dag en djup, folklig förankring. En mycket klar majoritet av Eritreas befolkning sympatiserar med gerillan.

Det finns också ett brett missnöje inom hela den etiopiska befolkningen både mot kriget och mot den alltmer sviktande ekonomin i landet. Stridsmoralen hos de etiopiska trupperna och lojaliteten mot den militära ledningen är låg. Det militära kuppförsocket i maj förra året är ett bevis på detta. Mer än hälften av statsutgifterna går direkt till att täcka kostnaderna för krigföringen.

Det var motståndsrörelsens militära framgångar, de eritreanska och tigreanska folkens outtröttliga motståndskamp mot terror och förtryck och deras längtan efter fred och självbestämmande, som ledde fram till att den etiopiska regeringen förra året ansåg sig tvingad att gå med på att inleda förhandlingar med både EPLF och TPLF. Samtidigt pågick också strider med ytterligare befrielseströrelser närmare huvudstaden Addis Abeba.

Att dessa inledande förhandlingar som skulle leda till reella fredsförhandlingar kommit till stånd är givetvis positivt. Samtidigt ifrågasätts nu av allt flera internationella observatörer de inblandade parternas vilja att verkligen komma överens. Båda sidor beskyller öppet varandra för att bara söka vinna tid, och striderna mellan regeringen och gerillan fortsätter med oförminskad styrka. FN:s medverkan som observatör vid förhandlingarna är fortfarande inte löst.

Etiopien är under Mengistus regim ett totalitärt styrt samhälle, som inte tillåter någon opposition. Diktaturen har använt terror som ett vapen för att hänsynslöst kunna fullfölja sin politik med bybildningar och folkomflyttningar som ett led i krigföringen. Detta har medfört ett oerhört lidande och svält. Och det har kunnat fortgå länge utan att världsupinionen har reagerat och fört upp konflikten högt på den internationella politikens dagordning.

Den senaste tidens utbyte av ministrar i Mengistus regering har inte medfört någon påtaglig förbättring i politiken, och landets befolkning ser inte några tecken på liberalisering eller ökad respekt för mänskliga rättigheter.

Landet hotas nu dessutom återigen av en svår hungersnöd på grund av

missväxt i de norra delarna av landet. Redan nu svälter enligt uppgift över tre miljoner människor. Gerillatrupperna och regeringen ger varandra skulden för att hjälpen inte når fram till de behövande. Förstörda hamnar, belägrade städer, ofarbara och osäkra vägar, urskillningslösa angrepp på plan med nödhjälp och bombangrepp mot livsmedelslager gör att kyrkorna och FN:s organisationer i Etiopien har svårt att få fram den mat som redan finns i landet. Det komplicerade politiska och militära läget i landet fördjupar de lidandes nöd alltmer för varje dag. Jag delar den oro som Stig Alemyr nyss gav uttryck för.

Men det är inte bara kriget i Eitopien som måste få ett slut för att Afrikas horn skall få fred. Området härjas totalt av sju eller åtta olika väpnade konflikter, som alla är mer eller mindre politiskt invävda i varandra.

I Somalia pågår inbördeskrig på tre fronter. De tre motståndsrörelserna vinner snabbt terräng med det gemensamma målet att störta enväldshärskaren Siad Barres regim. Skillnaden mellan de tre rörelserna är främst geografiska, men grupperna är också splittrade mellan olika klaner.

Även i Sudan pågår sedan flera år tillbaka ett grymt inbördeskrig. Enligt uppgift i massmedia har det enbart under de två senaste åren krävts mellan en halv och en miljon offer i strider och av svält.

SPLA-gerillan, som kämpar för en frigörelse för den södra delens svarta, kristna befolkning från den dominerande arabiska och muslimska befolkningen i norr, har haft stora militära framgångar under det senaste året. Sudans regering har vid flera tillfällen anklagat Etiopien för att militärt stödja SPLA-gerillan.

Inbördeskriget, som pågick mellan 1955 och 1972, utbröt på nytt 1983, när den dåvarande regimen beslutade införa islamska sharialagar i hela landet.

USA:s förre president Jimmy Carter har påtagit sig en medlarroll även i denna konflikt, men misslyckades vid samtal i Nairobi i november 1989 att få till stånd ett förhandlingsgenombrott.

På grund av de upptrappade striderna i Sudan och Somalia ökar nu antalet flyktingar i Etiopien kraftigt. Totalt beräknas antalet personer som flytt undan kriget i Sudan och Somalia till Etiopien uppgå till över 700 000. Detta medför ytterligare stora problem med matförsörjningen i landet.

I ett internationellt perspektiv framstår det nu som alltmer angeläget att få ett snabbt slut på alla dessa blodiga och långvariga krig som pågår i hela regionen och medför så oerhörda lidanden för befolkningen i de tre länderna. Risken för att kriget utvidgas till att omfatta även mellanstatliga konflikter ökar också ju längre de interna striderna fortsätter.

Det är därför viktigt, att Sverige i olika internationella fora spelar en pådrivande roll för att lösa konflikten i denna region.

Herr talman! Jag vill vid detta tillfälle fästa kammarens uppmärksamhet på ännu ett problem som kräver en lösning. Det är det kurdiska folkets situation i sina hemländer och i exil.

Kurderna har under århundraden varit ett jagat folk och utsatts för tvångsflyttningar från sina hem, folkmord och massakrer. Efter det att nationsgränserna i Mellanöstern fastslogs i början av seklet, kom kurderna att splittas mellan främst tre länder, Irak, Iran och Turkiet. Mindre grupper finns också i Syrien och i Sovjetunionen.

I Turkiet är kurdiska organisationer och partier förbjudna. Språket får inte användas officiellt eller i skrift. I Iran har tusentals människor avrättats under de senaste tio åren. Kriget mellan Irak och Iran innebär en tragedi även för den kurdiska minoriteten. Iraks användande av kemiska stridsmedel mot den egna civila kurdiska befolkningen och mot försvarslösa kvinnor och barn har väckt omvärldens avsky.

Trots fördömande uttalanden från många av världens länder har Irak fortsatt sina aktioner mot sin kurdiska befolkning. Bombningarna av kurdiska byar har fortsatt och tvångsflyttningar av stora grupper av kurder förekommer fortfarande. Den irakiska regimen fortsätter sina ansträngningar att utplåna den kurdiska befolkningens särart.

Situationen för kurderna blir alltmer pressad. Inga nationer tar upp deras problem i internationella sammanhang. Med rätta känner kurderna, att vad som än sker så tigs deras sak ihjäl. Det är nu nödvändigt att ta upp även kurdernas situation i olika internationella fora där Sverige deltar. Vårt land bör även i denna fråga ha en pådrivande roll.

Anf. 34 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Herr talman! Visst är allt det som händer i Europa just nu intressant och revolutionerande. Men vi får inte bli så förblindade av det att vi inte ser vad som sker på andra kontinenter. Det har också stor betydelse för vår säkerhet i Europa, om vi nu snävt skall se till våra egna intressen. Jag tänker då på konflikten i Mellanöstern och kurdernas situation, som också Inger Koch berörde i sitt anförande. Den konflikten förbises av alltför många.

Palestinafrågan har, trots att problemen funnits så länge, inte närmat sig någon lösning. Men för ett par veckor sedan såg det ut som om den israeliska regeringen skulle ta ställning till den fredsplan som USA lagt fram. Tyvärr resulterade det i stället i en regeringskris. Ställningstagandet till fredsplanen har på nytt skjutits framåt, vilket är att beklaga.

Situationen i Israel och i de ockuperade områdena är ohållbar för båda parter. Misstron och spänningen mellan palestinier och judar ökar. Jerusalem är i dag en delad stad. Något måste göras för att bryta detta dödläge och förhindra att nya generationer växer upp och indoktrineras till hat. I dag sker enorma övergrepp mot palestinerna.

För att lösa denna konflikt tror jag liksom många andra bedömare att man måste skapa två stater för de två folken. Kanske kan man senare – liksom vi i Europa är på väg att göra – lösa upp gränserna också i detta område. Men för att kunna integrera två parter måste de vara något så när jämbördiga, och det är de inte i dag. Palestinierna i de ockuperade områdena har inte alla samma rättigheter som t. ex. israelerna. De har inte ens yttrandefrihet. Inte heller palestinerna i Israel har samma rättigheter som övriga invånare.

Den svenska regeringen bör göra vad den kan för att fredsförhandlingar skall komma till stånd i Mellanöstern.

Jag instämmer i Ingemar Eliassons yttrande tidigare, att det var länge sedan vi hörde något från den svenska regeringen och om utrikesministerns försök att medla i Mellanösternfrågan. Därför var det välkommet att vi under denna debatt fick ett svar på Ingemar Eliassons fråga om några initiativ hade tagits av regeringen. Bl. a. fick vi veta att Israels president kommer till

Sverige den 21 maj. Det tycker vi är positivt. Vi hoppas att man försöker trycka på så att fredsförhandlingar kommer i gång.

En annan allvarlig konflikt gäller kurderna. De har levt i Kurdistan i över 4 000 år. Ändå kämpar de fortfarande för sitt självbestämmande. Som vi hörde är Kurdistan i dag delat mellan Irak, Iran, Turkiet och Syrien. Under 1900-talet har många olika regeringar lovat kurderna självbestämmande, men när det kommit till kritan har de blivit lurade. De är fortfarande underordnade de nämnda staterna. Krav på autonomi har i stället mötts med tortyr, försvinnanden och tvångsförflyttningar.

Jag var för två veckor sedan tillsammans med fyra andra riksdagsledamöter – vilka senare kommer upp i denna debatt – två journalister och en fotograf i Irak och besökte kurdiska byar. Vi var inbjudna av Iraks regering. Presidenten hade själv sagt att vi skulle få se allt vad vi önskade. Det fick vi också med ett undantag: vi fick inte besöka något fängelse. När vi kom till den stad där det fanns ett fängelse, fick vi beskedet att det hade rivits.

I Irak har hundratusentals kurder tvingats flytta från sina hem. Anledningen sägs vara att det är för deras säkerhets skull och för att de skall få bättre service i de nya byarna. Mönstret känns igen från andra stater. Vi kan också erinra oss vad Peter Nobel sade häromdagen om Sveriges sätt att hantera samerna. Mot dem har vi betett oss på liknande sätt, varför vi historiskt sett inte har så mycket att yvas över. Men vi måste ändå reagera när detta mönster går igen. Under detta besök upplevde vi vad man i Europa reagerade starkt mot i Rumänien, nämligen Ceausescus planer på tvångsförflyttningar och förstörelse av byar. Lyckligtvis hann inte han sätta så många av dessa planer i verket. Däremot har man i Irak lyckats tvångsförflytta hundratusentals kurder. Reaktionerna från omvärlden har inte varit särskilt starka. I Rumänien gällde det ungrare och tyskar, och i Irak gäller det kurder. Jag undrar om det spelar någon roll för vårt förhållningssätt, dvs. att vi inte reagerar mer än vi gör.

Irak har inte bara tvingat kurder att flytta. Man har också med berätt mod dödat tusentals kurder. På fredag är det två år sedan gasbomber släpptes ned på befolkningen i Halabja varvid 5 000–6 000 personer dödades. På TV-skärmar världen över kunde människor se förfärliga bilder på hur kvinnor och barn samt även män hade dödats av dessa gasbomber. Det var en smärtsam död utan möjlighet att komma undan.

Under vår vistelse i Irak besökte vi både gamla och nya Halabja. Det var fasansfullt att gå omkring i den gamla staden. En till synes mycket vacker gammal kulturbygd i ett underbart landskap med gröna fält och höga berg var helt raserad. Bland ruinerna fanns tecken på att människor hade levt där. Vi hittade övergivna skor, och i ett hus såg jag en pärm full med uppgifter om och fotografier på skolflickor. I en underbar liten park lyste blå och vita blommor på gräsmattan. Det var en underlig upplevelse som jag aldrig skall glömma.

Irakierna sade att det var iranierna som hade bombat och gasat ihjäl befolkningen i Halabja och sedan kommit till platsen för att hämta byggnadsmaterial. Det vi såg var ju bara ruiner. Men det är bevisat att det är irakisk militär som har bombat staden, troligen för att befolkningen inte gjort motstånd när iranierna försökte ta över Halabja utan snarare stödde angriparna.

Situationen är ju så grotesk att de irakiska kurderna stöder Iran, medan de iranska kurderna stöder Irak, på grund av att kurderna är förtryckta var de än bor.

Vi fick också se nya Halabja. Märkligt nog påminde mig staden om Angelred i Göteborg. Det är likformiga hus, breda gator och säkert väldigt rationellt, men det finns ingen kultur som har successivt byggts upp av invånarna själva där.

Många av de personer som vi mötte längtade tillbaka till sina gamla hem, och det kunde man ju väl förstå. Men de irakiska regeringsföreträdarna sade att det var osäkert att bo närmare gränsen än tre mil, och därför fick kurderna inte bo där. Presidenten var det tydligen inte så noga med, för han hade byggt sig ett stort palats precis intill en by som hade tömts. Dessutom planeras turistanläggningar i området som skall konkurrera med Schweiz – förutsättningarna finns i form av underbar natur med snöklädda berg.

Många av de irakiska kurderna har flytt till Turkiet och befinner sig i flyktingläger där. I vissa fall har de utsatts för förgiftning. Det påstås också att en irakisk delegation har besökt lägren för att försöka få flyktingarna att flytta tillbaka till Irak. Ingen har rätt att gå in i läger och försöka tvinga flyktingar att flytta tillbaka. Det är flyktingens egen rätt att bestämma var han vill bo.

Naturligtvis vore det bäst om de irakiska kurderna kunde komma tillbaka till Irak, men då måste de också ha garantier för att inte bli förföljda eller torterade eller att de "försvinner". FN borde kunna ställa upp och garantera säkerheten för kurderna, om de skulle välja att gå tillbaka till sina hemländer. Sverige borde också ta upp frågan och agera för att sådana garantier utfästs.

Vid diskussionerna i Irak tog Hans Göran Franck vid ett flertal tillfällen upp dödsstraffet, något som blev aktuellt häromdagen, när vi fick höra att en brittisk journalist med iranskt ursprung dömts till döden. Det vore bra om svenska regeringen, precis som den brittiska, kunde vädja till den irakiska regeringen att upphäva dödsdomen.

En tredje konflikt, som jag kort skulle vilja ta upp, gäller Västsahara. Västsaharierna vill också ha självbestämmande. Marocko ockuperar deras land sedan 15 år tillbaka, och krig pågår sedan nästan lika länge.

I höstas var det en gemensam uppslutning i FN för en fredsplan som går ut på att västsaharierna själva skall få bestämma om de vill tillhöra Marocko eller om de vill vara självständiga. Även Marocko har i princip ställt upp på den planen, men kung Hassan har tyvärr inte hörsammat beslutet utan förhalar och förhalar hela frågan. Under tiden pågår kriget med stora umbäranden för både det marockanska och det sahariska folket.

Även här bör Sverige aktivt verka för att fredsförhandlingarna kommer till stånd. Över huvud taget borde Sverige aktivt verka för att man kan lösa konflikter på fredliga vägar och inte med vapen.

Anf. 35 INGBRITT IRHAMMAR (c):

Herr talman! 15 miljoner människor är i dag på flykt utanför sitt lands gränser och miljoner människor ytterligare är på flykt innanför det egna landets gränser. De flyr undan förtryck, förföljelse, svält, krig och elände. Hur kan vi visa solidaritet med dessa utsatta människor, som har det så svårt?

En del flyr till vårt land och får asyl, men även om vi skulle dubbla, tredubbla eller mångdubbla flyktingkvoten, vilket vi dessutom inte har möjlighet och kapacitet för nu, så är det omöjligt att lösa dessa problem enbart genom ökat flyktingmottagande.

I första hand måste vi försöka förebygga konflikter och motsättningar som resulterar i flyktingströmmar. Till detta kommer också det viktiga arbetet med att i olika fora försöka påverka de länder och regimer, som på olika sätt förtrycker folket, att respektera de mänskliga fri- och rättigheterna.

Vi drömmer alla om demokrati, en värld i fred och frihet för våra medmänniskor. För att kunna uppnå detta måste respekten för de mänskliga rättigheterna värnas och en rättvisare fördelning av jordens resurser uppnås. Det finns mycket att göra på dessa områden. Världen är inte så god, även om vi på senare tid sett vissa ljuspunkter. En sak vi kan göra är att berätta för varandra och världen vad vi vet om förtryck och försöka skapa internationell opinion mot allehanda övergrepp.

Över hela världen förföljs människor på grund av politik, religion, etnisk tillhörighet och hudfärg. Människor försvinner utan förklaringar, hålls fängslade under långa tider, många gånger utan att ha fått någon rättgång. I många länder användes tortyr och annan grym, omänsklig och förnedrande behandling under såväl utredningstiden som under fängelsetiden. Människor döms till döden utan att ha fått en rejäl chans att försvara sig. Det är inte ovanligt att rättegångarna är summariska, enbart en formsak i direkt anslutning till avrättningen. Fortfarande har runt 120 länder kvar dödsstraffet, även om alla dessa inte nu praktiserar dödsstraffet. Dödsstraffet måste bort.

Trots hot och risker att utsättas för repressalier, finns en mängd människor i olika förtryckta länder, som vågar föra en fortsatt envis och modig kamp för frihet och demokrati. Enskilda personer, såväl män som kvinnor, har gjort och gör storartade insatser både i det tysta och utåt för att väcka omvärldens uppmärksamhet på grava brott mot de mänskliga rättigheterna.

För närvarande gästas Nelson Mandela Sverige. Han är ett mycket gott exempel på en frihetskjälte, som kämpar för människors lika rättigheter emot det förhatliga apartheid i Sydafrika, ett system som är unikt bland världens förtryckarregimer. Sydafrika är det enda land som har hela sin konstitution uppbyggd på ett rastänkande. Enligt Sydafrikas grundlag är det förbjudet och straffbelagt att behandla en person med en annan hudfärg som sin jämlike. På det sättet har fem miljoner vita med europeisk bakgrund blivit herrefolk över 25 miljoner färgade och svarta.

Visst ser vi ljusningar på olika håll i världen i dag, en utveckling mot ett mera demokratiskt och rättvist system människor emellan. Jag tänker på perestrojkan och glasnost i öst, såväl i Sovjetunionen som i många andra östländer. Mycket har sagts om det tidigare här i dag. Också utvecklingen i Chile till ett demokratiskt system är glädjande, liksom att demokratiska val nyligen hållits i Nicaragua.

I Namibia har demokratiska val också hållits under FN:s övervakning. I nästa vecka blir Namibia självständigt efter årtionden av sydafrikansk ockupation och förtryck. Dessa händelser väcker hopp inför framtiden.

Även frisläppandet av Mandela och Sisulu inger förhoppningar om ytterli-

gare förändringar mot en demokratiseringsinriktning i Sydafrika. Samtidigt måste vi däremot konstatera att det fortfarande råder undantagstillstånd i Sydafrika. Många politiska fångar finns. Föräldrar fortsätter att leta efter försvunna barn. Barn, ner till tio års ålder, tas fortfarande i fångsligt förvar. Föräldrarna underrättas sällan om deras öde. Tortyr används mot de arresterade och fängslade.

Samtidigt med frigivandet av bl.a. Mandela har det kommit rapporter om dödsskjutningar och polischocker mot demonstranter. Nya dödsoffer har krävts under de senaste månaderna. Ständigt sker nya bannlysningar av skrifter i Sydafrika. Men framför allt består den förhatliga rasdiskrimineringen i landet, och så länge den består måste bojkotten och sanktionerna mot Sydafrika bestå, ja t.o.m. effektiviseras, bl.a. vad gäller försöken att kringgå handelsbestämmelserna genom handel via tredje land.

Herr talman! På andra håll i vår värld förföljs och förtrycks andra folkgrupper. Jag tänker på västsaharierna, som Ingela Mårtensson talade om, tibetanerna, eritreanerna, palestinierna och andra.

Även jag var med i den delegation, bestående av fem riksdagsledamöter från alla partier utom moderaterna, som var på besök i Irak för att med egna ögon se och bedöma under vilka förutsättningar det irakiska folket lever och framför allt hur den kurdiska minoriteten behandlas. Den irakiska regimen hade, som Ingela Mårtensson sade, inbjudit oss som en följd av att vi tidigare hade riktat kritik mot såväl Turkiet som Irak för deras behandling av kurderna. Kritiken var grundad på det som vi fått se och höra under vårt besök i de kurdiska flyktinglägren i Turkiet i fjol.

Positivt är att vi blev inbjudna, likaså är det positivt att vi fick möjligheter att i huvudsak se och besöka de platser som vi i förväg hade önskat besöka. Det enda som inte gick att arrangera, trots våra önskemål, var, som Ingela Mårtensson sade, just besök i fängelse och polisarrest. Tidspress var en faktor som bidrog till detta, men undanflykter och undvikande svar och besked var andra faktorer. Vi fick besked om att fängelset i Mosul hade stängts och att det inte längre fanns några politiska fångar. Det var en nyhet för oss!

Något som var förfärligt att se var just alla de förstörda kurdiska byarna längs gränserna till Turkiet och Iran. Men det hade faktiskt även förstörts och raserats byar längre in i landet. Schaktmaskiner har utplånat t.o.m. ruiner av tidigare samhällen. Inte ens religiösa och historiska minnesmärken har sparats! Växtligheten har förgiftats i stora områden, och brunnar har, enligt andra rapporter, täppts till med cement. Vidare har fårbeståndet på tidigare 7 miljoner djur reducerats till 50 000, och tiotusentals bikupor har förstörts, vilket har gjort slut på en tusenårig tradition.

Nu hade i stället tusentals kurder tvingats gå från sina byar, marker och djur till nybyggda byar på slätten, byar som inte gav dem de möjligheter de tidigare hade till självförsörjande och sysselsättning. Arbetslösheten var därmed stor, och den kan inte, så som man gjorde, skyllas enbart på kriget.

Irak driver här en tvångsflyttningspolitik som raserar de naturliga förutsättningarna till självförsörjande och gör att kurderna, helt i onödan, blir beroende av den irakiska staten för sin försörjning. De ersättningar som den irakiska regimen ger till kurderna för förstörda hus och marker räcker inte långt när det gäller att skapa en ny framtid i de nya samhällena. Den upp-

byggnad av skolväsendet och sjukvården som har skett hade varit möjlig även om människorna hade fått bo kvar i sina gamla byar. Det har vi bevis för från så många andra länder där man driver en aktiv regionalpolitik.

De säkerhetspolitiska skäl som Irak anförde för tvångsförflyttningarna, dvs. behovet av en säkerhetspolitisk zon, klingade väldigt falskt när vi kunde konstatera att presidentens sommarpalats byggdes inom denna säkerhetszon. Ett turisthotell hade också byggts där redan innan kriget var slut.

Liknande motsägelsefulla besked fick vi när vi ställde frågor inom andra områden. Ibland fick vi inga besked alls. T.ex. kunde inga klarlägganden ges vad gäller olika fall av försvinnanden, politiska fångar, gasbombningar m.m.

Ett klart besked fick vi. Myndigheterna påstod nämligen att tortyr inte användes alls. Detta är närmast ett fall av skrottretande desinformation med tanke på alla de bevis för och rapporter om hur illa fångar och arresterade behandlas av regimen.

Den irakiska regimen är en av de mest brutala och repressiva regimer som finns i dag. Den torterar och dödar rutinmässigt politiska fångar. Detta skriver Middle East Watch, en gren av människorättsorganisationen Human Rights Watch i Washington, i en rapport som publicerades så sent som i förra månaden.

Låt oss ändå hoppas att det i Irak i dag finns en vilja att börja en demokratisering i landet. I det sammanhanget vill jag uttala starka tvivel över att man kommer att lyckas med detta så länge det i landet finns en så stark personkult i fråga om presidenten som är fallet i dag. Denna personkult ser jag som ett av de största hindren när det gäller att kunna starta en demokratiseringsprocess i landet. Likheten med den personkult som fanns i Rumänien tidigare under Ceausescus tid är skrämmande stor.

För att den uttalade strävan efter en demokratisering i Irak skall bli trovärdig i omvärldens ögon fordras en uppriktighet, en ödmjukhet och en strävan efter en korrekt historiebeteckning, och detta har man hittintills inte visat tecken på att vilja åstadkomma. Jag kan bara uttala en förhoppning om att detta skall kunna bli möjligt.

I Sverige har vi flera flyktingar från just Irak men också från Iran och Turkiet. Detta är en följd av bl.a. den förföljelse och det förtryck som kurder utsätts för i dessa länder.

Det är emellertid inte enbart kurder som är föremål för dessa brott mot mänskliga rättigheter, utan även andra invånare i dessa länder drabbas. Det är därför viktigt att vi i Sverige nära följer utvecklingen speciellt i dessa länder, kritiserar och för fram de kränkningar som sker i ljuset, detta med den förhoppningen att detta skall leda till ändrade och förbättrade förhållanden som förhoppningsvis i framtiden skall kunna leda till att dagens flyktingar i Sverige, men också flyktingar i andra länder, kan återvända till sina hemländer.

Detta arbete med att försöka få till stånd respekt för de mänskliga rättigheterna i olika länder får inte glömmas bort i helhetssynen vad gäller flykting- och invandrapolitiken. Därför måste de svenska representanterna i FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna få i uppdrag att ta upp frågan om de kränkningar när det gäller de mänskliga fri- och rättigheterna som riktas mot kurderna men även mot de övriga invånarna i dessa länder.

Till slut vill jag instämma i Ingela Mårtenssons begäran om att den svenska regeringen skall vädja för den brittiske journalist av iranskt ursprung som nu har dömts till döden i Irak.

Anf. 36 VIOLA FURUBJELKE (s):

Herr talman! Kurdernas flertusenåriga historia är full av exempel på kränkningar av mänskliga rättigheter. Ständigt förföljda, icke erkända, icke önskvärda, missgynnade socialt och ekonomiskt har kurderna jagats och flytt mellan de olika nationalstater vars gränser i dag omöjliggör ett enat Kurdistan.

Trots att de lever spridda – det finns ca 10 miljoner i Turkiet, 5–6 miljoner i Iran, 4 miljoner i Irak, 800 000 i Syrien, ca 500 000 i Sovjetunionen och därtill lever många som flyktingar i andra länder – värdat man sin kulturella egenart och definierar sig som ett folk.

Kurderna förenas av en gemensam historia, sin rika kultur, sina traditioner och sin värdighet.

Merparten av kurderna bor i länder där man gör sitt bästa för att frånta dem deras kurdiska identitet. I t.ex. Turkiet, som vi har hört nämnas tidigare, förnekas själva existensen av det kurdiska folket – kurderna finns helt enkelt inte officiellt sett.

I Turkiet är det lika med högförräderi att tala om kurdernas sak. Det bestraffas enligt någon eller några av paragraferna 141, 142, 143 m.fl. som handlar om "hot mot den turkiska statens nationella enhet" eller "försvagande av turkarnas nationella känslor".

Bara innehavet av en enda bok på kurdiska kan ge fängelsestraff. Så har det varit sedan 1920-talet. Då förbjöd den turkiska regeringen det kurdiska språket och all litteratur på kurdiska. Kurdiska skolor stängdes, kurdernas namn på städer och byar ändrades till turkiska, obligatorisk turkisk undervisning infördes i syfte att assimilera de kurdiska barnen. Internatskolor byggdes för att skilja barn och föräldrar åt så att barnen inte skulle kunna lära sig kurdiska. Begreppen kurd och Kurdistan ersattes i alla officiella turkiska skrifter med "Östra Anatolien".

Kurderna fanns inte, säger man, och de finns fortfarande inte. De kallas för "bergsturkar" och är även som sådana socialt och ekonomiskt missgynnade.

I samma syfte men med delvis andra medel arbetar man i Irak. Där genomförs i dag en medveten arabisering av irakiska Kurdistan. Hundratals kurdiska byar har jämnats med marken, och lågt räknat 150 000 invånare har tvångsflyttats till läger eller tillfälliga bosättningar, även till ökenområdena i södra Irak.

Enligt en av Amnestys rapporter har hundratusentals kurder flytt över gränsen till Turkiet och Iran undan Iraks attacker som mest kan liknas vid folkmord.

Herr talman! Från svensk sida bör vi återigen försöka få upp Iraks behandling av kurderna till granskning i FN:s kommission för mänskliga rättigheter.

I varje konflikt mellan Iran och Irak har vardera sidan exploaterat den andres kurdiska minoritet och använt kurdernas frihetssträvanden och kamp mot den egna regimen för sina egna syften. När det så blivit vapenvila mot

huvudfienden har man tagit itu med förrädarna som under kriget samarbetat med fienden.

Vedergällningsaktionerna, framför allt i Irak, har varit fruktansvärda. Gashombningar och kemiska vapen har använts vid flera tillfällen. Aldrig skall vi glömma bilderna från Halabja.

Under kriget samverkade Turkiet och Irak i sin strävan att förgöra kurderna och träffade ett avtal som gav och fortfarande ger resp. land rätt att jaga kurder in på varandras territorium. Detta gäller fortfarande.

35 000–40 000 kurder har flytt till östra Turkiet. Instängda i lägren, som är omringade av taggtråd och beväpnade vakter, svälter och fryser nu kurderna för andra året i de kalla bergstrakterna. Brittiska forskare har funnit belägg för att många lider av sviter efter förgiftning av nervgas och kvicksilver. I minst två av lägren har flyktingarna också blivit utsatta för förgiftning genom bröd.

Viljan att hjälpa flyktingarna saknas inte från det internationella samfundet, men Turkiet ställer orimliga krav på hjälporganisationerna och gör i realiteten hjälpen omöjlig. T.ex. har insamlade kläder skickats tillbaka med den enda motiveringen att de inte var nya.

Från svensk sida bör vi öka ansträngningarna att hjälpa de kurdiska flyktingarna dels genom den svenska flyktingkvoten, dels genom UNICR.

Kurderna är numera en av de största flyktinggrupperna också i vårt land. Tiotusentals kurder har sedan 70-talets början fått uppehållstillstånd här. Trots att så många kurder lever som flyktingar här är kunskapen om kurderna och deras historia inte särskilt utbredd.

Även för kurderna själva är det svårt att behålla och förmedla kunskaper till sina barn om sitt språk, sin litteratur och sina traditioner.

Under allmänna motionstiden lämnades en sexpartimotion till riksdagen om iordningställande av ett kurdiskt kulturcentrum i Sverige. Ett sådant skulle göra det möjligt för kurderna och deras barn i Sverige att lära känna sitt rika kulturarv, sitt språk, sin musik och de klassiska historiska berättelserna. Samtidigt skulle det ge möjlighet åt icke-kurder att lära känna en av de allra äldsta kulturerna i Mellanöstern.

Herr talman! Det är glädjande, men inte särskilt vanligt, att kurdfrågan debatteras så flitigt i en utrikesdebatt. Det har tidigare här i kammaren sagts att kurderna är ett folk som tigs ihjäl. Det ligger väldigt mycket i det. Men från svensk sida får vi inte medverka till detta. Vi måste fortsätta att tala för kurderna i FN. Vi måste också skärpa våra ansträngningar för att hjälpa flyktingarna och stödja kurderna i deras strävan att behålla och utveckla sin kulturella identitet.

Ett kurdiskt kulturcentrum i Sverige – som de sex riksdagspartierna föreslagit i motionen, med en vpk-ledamot som första namn – skulle vara ett viktigt bidrag för att föra ut kunskap och information om en av våra största flyktinggruppers historia, kultur, språk och traditioner, inte bara för kurderna själva utan också till glädje och kunskap för oss andra. Det är min förhoppning att riksdagen längre fram i vår kommer att fatta ett sådant beslut.

Anf. 37 BERITH ERIKSSON (vpk):

Herr talman! Den resa till Irak som jag tillsammans med riksdagsledamöter från de andra partierna och några journalister gjorde för 14 dagar sedan

var omtumlande och på sitt sätt skrämmande. Men det var nyttigt att se och uppleva hur ett skräckvälde, en totalitär stat, en diktatur, fungerar, att få uppleva deras stora ansträngningar för att manipulera oss, deras försök att försvara en lögn med en ny lögn, som till slut ledde till löjligt ologiska förklaringar. Men värst var ändå att se den förnedring som människorna utsattes för, den rädsla som många utstrålade och de korta, pragmatiska uppgifter om försvinnanden och terror som man kunde få när man lyckades manövrera sig bort några meter från våra bevakare. Ögonblicksupplevelser som för evigt har etsat sig fast på näthinnan.

Jag minns en gammal man i en av dessa nya bosättningar, en stad ute på en lerig slätt med likadana hus i oändliga rader där 28 000 människor bodde. Han föstes fram för att läsa sin ramsa – "tack vare vår store ledare Saddam Hussein har vi fått det så här bra" – medan hans ögon var brunnar av sorg och rädsla.

Andra ögonblickskontakter och upplysningar är omöjliga att ta upp i denna kammare i dag, eftersom vad vi säger nu helt säkert nog kommer att analyseras av den Irakiska regimen.

Kontrasten mellan vad vi såg och vad våra värdar sade var mycket stor. Det stod också klart för oss att Irak tillmätte vårt besök en viss vikt. Min uppfattning om vad Irak förväntade sig av vårt besök var bl.a. att vi skulle anse det nu vara så bra för kurder i Irak att flyktingarna från lägren i Turkiet och Iran kunde återvända, dvs. de flyktingar som i augusti 1988 gasbombades och flydde över gränserna till Turkiet och Iran. Den irakiska regimen är påverkad av vad som händer i Östeuropa, och då framför allt av vad som händer med Ceausescu i Rumänien, och vill av den anledningen förbättra sitt rykte inför omvärlden vad beträffar demokrati och mänskliga rättigheter. Vår grupp var säkert också en testgrupp, eftersom vi var de första som fick besöka de här områdena i Kurdistan.

Rapporten om mänskliga rättigheter i Irak från Middle East Watch som kom i februari i år, och som Ingbritt Irhammar nämnde, tar upp frågan om huruvida Irak kan anklagas för försök till folkmord på den kurdiska minoriteten.

I folkmordskonventionen från 1948, artikel II, sägs att:

I denna konvention förstås med folkmord envar av följande gärningar förövad i avsikt att helt eller delvis förrinta en nationell etnisk rasmässigt bestämd eller religiös grupp såsom sådan genom

- a) att döda medlemmar av gruppen;
- b) att tillfoga medlemmar av gruppen svår kroppslig eller själslig skada;
- c) att uppsåtligt påtvinga gruppen levnadsvillkor som är avsedda att medföra dess fysiska undergång helt eller delvis;
- d) att genomföra åtgärder som äro avsedda att förhindra födelser inom gruppen;
- e) att med våld överföra barn från gruppen till annan grupp.

Det exakta antalet dödade och försvunna i Kurdistan är okänt. Men man vet att tusentals irakiska kurder har avrättats, torterats, dödat eller obotligt skadats av kemiska och biologiska vapen.

Och mördandet fortsätter – det måste beskrivas just så fasanfullt som det

faktiskt är. Hundratusentals har tvångsflyttats, tiotusentals är försvunna, tiotusentals finns i koncentrationsläger i öknen i södra Irak.

Middle East Watch anser i sin rapport att frågan om folkmord mot kurderna bör väckas och undersökas under definitionerna b) "att tillfoga medlemmar av gruppen svår kroppslig eller själslig skada" och c) "att uppsåtligt påtvinga gruppen levnadsvillkor som är avsedda att medföra dess fysiska undergång helt eller delvis" i folkmordskonventionen.

Rapporter som kommit från kurdiska exilorganisationer har alltid visat sig stämma. Därför finns det anledning att sätta tilltro även till de rapporter som kom förra våren om tvångssteriliseringar av kurdiska flickor över 15 år och om experiment med sterilisering med kemiska medel av unga kurdiska flickor. Därmed skulle även folkmordsdefinitionen under d) vara aktuell, dvs. "att genomföra åtgärder som äro avsedda att förhindra födelser inom gruppen".

När det gäller definitionen under a) "att döda medlemmar av gruppen" är antalet dödade kurder kanske inte lika stort som i fall där andra folkgrupper uppgivits ha drabbats av folkmord, men det anges inte heller att det skall vara fråga om något visst antal, och det vore mycket cyniskt att se det på det sättet.

Mönstren, tillvägagångssätten och uppbyggnaden av säkerhetstjänsten kan man känna igen från Hitler-Tyskland och från Ceausescus Rumänien. Irak har under en flerårsperiod använt kemisk gas mot den kurdiska befolkningen. Mest känd för omvärlden är bombningen av Halabja, som skedde den 16 mars för två år sedan. Men diktaturerna lär av varandra, och rapporter har kommit om att även Turkiet har använt kemisk gas mot sina kurder. Tvångsflyttning av kurder och förstörelse av byar har skett även i Turkiet i olika omgångar och sker fortfarande. Dessa brott mot mänskliga rättigheter kan fortgå därför att omvärldens reaktion inte är tillräckligt stark.

Skall respekten för folkrättens regler upprätthållas, måste begångna brott beivras – i annat fall framstår folkrätten som en samling värdelösa paragrafer. Vad Irak gjort och fortfarande gör vad beträffar brott mot folkrätten bör av riksdagen uppmärksammas, och Sverige bör i olika internationella fora arbeta för att Iraks brott mot folkrätten blir föremål för insyn och behandling.

Om Irak skall gå mot demokrati har landet ingen annan väg att gå än den som Östeuropa i dag går, nämligen att göra upp med sina gamla begångna brott, att hålla fria val, att tillåta fri partibildning och fria fackföreningar, att respektera mänskliga rättigheter och andra internationella lagar, att respektera och även i verkligheten tillåta och tillämpa autonomi för Kurdistan.

De demokratiska länderna måste samordna sina protester och påtryckningar mot diktaturer som Irak. Vi får inte svika alla dessa människor vars enda hopp är att omvärlden skall reagera och agera mot deras förtryckare. Sverige måste och kan göra mycket mer i det arbetet.

I dagarna, den 23 mars, firar kurderna sitt Newros, sitt nyår och sin nationaldag. Firandet bygger på en gammal sägen om en händelse som skall ha inträffat på 500-talet. En schah som härskade i Kurdistan sägs ha begärt kurdiska barn, som han dödade och vars hjärnor han sedan åt. En modig man som hette Kala var den som organiserade kurdernas uppror mot denne de-

spot och gick tillsammans med andra kurdiska män upp i bergen för att kämpa mot barbari och för frihet. Att den kampen är lika aktuell, lika levande och lika nödvändig i dag som på 500-talet är djupt tragiskt. Vi måste fortsätta vårt arbete för att hjälpa kurder i den här kampen.

Anf. 38 RAGNHILD POHANKA (mp):

Herr talman! Jag vill tacka Stig Alemyr, som från denna talarstol i dag har gjort ett starkt ställningstagande i frågan om behandlingen av kurder i Turkiet. Här har han bekräftat att sju parlamentariker har ställts mot väggen och eventuellt kommer att befrias från sina uppdrag som parlamentariker därför att de deltagit i en konferens i Paris om kurder. Året dessförinnan talade en socialdemokratisk parlamentsledamot från Turkiet om kurder i Europarådet, och han blev entledigad från sitt uppdrag. Detta visar hur man arbetar i fråga om kurder. De får inte nämnas på parlamentarikernivå. Man får inte delta i konferenser som behandlar kurdfrågan, och detta fullföljs hela vägen ned till gräsrotsnivå, i de kurdiska bergen i Turkiet. Det gäller att dra de rätta slutsatserna av detta. I allt väsentligt instämmer jag med alla föregående talare.

Förra året var en grupp parlamentariker med en representant för vardera av fem riksdagspartier på besök i Turkiet för att studera flyktingläger i norra Kurdistan, dvs. i östra Turkiet. Flyktingarna i de tre lägren var irakiska kurder, som flytt undan gasbombningarna i norra Irak. Bombningarna utfördes av den irakiska militären mot det egna folket. Situationen i lägren var enormt svår.

Sedan dess har läget ytterligare förvärrats. Förgiftningar genom bröd som delats ut till flyktingarna har förekommit i alla tre lägren, och sjukdomar och undernäring, kyla och hetta har skördat många offer, speciellt bland barnen.

Vi träffade också många privatpersoner, advokater och MR-organisationer utöver de företrädare för parlament och lokala myndigheter som tog emot oss. Vi var kritiska mot den negativa attityd Turkiet visade mot FN:s organ UNHCR, mot Röda korset och mot andra organisationer när det gällde humanitär hjälp till lägren. Likaså var vi kritiska mot den förekomst av tortyr och de brott mot mänskliga rättigheter som vi fått rapporter om från Amnesty, mänskliga rättighets-organisationer m.fl. och mot de brott som vi fick uppgifter om under vår vistelse i landet.

Bl.a. just denna kritik föranledde Irak att inbjuda samma delegation att komma till Irak för att studera kurdernas situation där.

I månadsskiftet februari-mars i år blev denna resa av. Vi var med ett undantag samma ledamöter som for till Irak, och även två av journalisterna deltog i bägge resorna, vilket bidrog till att förbättra rapporteringen.

Vad fick vi se? Irak höll sitt löfte, och vi fick resa vart vi ville och tala med vem vi ville. Men när vi talade med någon var alltid minst en säkerhetsman eller några soldater närvarande.

I Bagdad besökte vi först parlamentariker, andra politiker och en kvinnoorganisation. Sedan for vi i snabba bilar med poliseskort till norra Irak – södra Kurdistan – där kurder har egen "autonomi". Den autonomin visade sig vara en teaterkuliss. De har t.ex. ingen egen ekonomi, och de rättar sig efter det styrande Baathpartiet. I delstatsparlamentet kan man väljas in

enbart om man är högtbildad, har deltagit i kriget på Iraks sida och företräder regeringspartiets åsikter.

De kurdiska skolorna var också en kuliss. De hade en timme kurdiska i veckan på schemat. Det fanns inte heller något bevis för att de verkligen fick denna timma.

Vad såg vi mera? Saddam Husseins porträtt fanns i alla storlekar överallt – i hemmen, i affärerna, på hotellen, i skolor, på sjukhus och efter de stora vägarna. Han var klädd i olika kläder – kostym, uniform eller kurdisk dräkt. Han drack te, samtalade med folket eller framställdes som barnens vän med små barn i knät.

Överallt fanns det militärer och åter militärer. Vid infarten till varje stad eller större by stod säkerhetspolis och vakter. Vi fick åka rakt igenom eftersom vi tillhörde just denna delegation, medan andra självfallet fick stanna.

Uppe i de vackra kurdiska bergen fick vi se Saddams palats med en kvadratkilometer stor trädgård med tre meter höga murar omkring.

Vad fick vi se mera? Den folkomflyttning som förbereddes i Rumänien var redan verkställd här. Minst 30 kilometer längs den långa gränsen mot Iran och den litet kortare mot Turkiet var öde med raserade städer, byar samt frukt-, vin- och nötodlingar. Man har använt samma taktik på den turkiska sidan. Det betyder att man har skilt det kurdiska folket åt med 60 kilometer. Dessutom har, som Viola Furubjelke sade, både turkar och irakier tillstånd att gå in på varandras områden och skjuta ned de människor som vistas här.

Här har således den grymma folkomflyttningen fullföljts, föregången av förföljelser, passutdelning, fängslanden, tortyr, massakrer m.m. Människorna flyttas ned till de heta "stepperna" längre söder- och västerut, medan de bördiga, vattenrika och klimatiskt ljuvliga dalarna och lägre bergstrakterna har avfolkats. Folket har tvångsförflyttats. De talade själva om 300 000 människor. Enbart i Halabja – den mest kända staden – lär det ha bott 70 000 människor. Uppgifterna varierar. Det betyder således att det var många fler människor än i de raserade byar och städer som vi kunde se, vi som ändå inte var överallt.

Här har man sprängt det sociala nätverket och den släktkänsla som betyder så mycket för kurderna. I varje familj finns det säkert någon som har fängslats, torterats eller försvunnit. Man har flyttat ned med delade familjer eller också har man delat på familjerna – de har ett annat familjebegrepp än vi har – till olika bosättningar. Jag fick uppfattningen att det i en del av dessa nya bosättningar växer upp förvildade barn utan den sociala förankring som tidigare har funnits. Det är inte underligt. Vi har kunnat se det även i våra stora nya byggen, där vi ändå har haft många andra positiva inslag, som saknades där.

Vad hörde vi? Varje tal, anförande och även samtal med "vanliga människor" började och slutade med beröm åt "den store ledaren".

Hos oss kvarstår intrycket av det totala förtrycket, kontrollen och skräcken. Middle East Watch och Amnesty rapport – som beskriver och redogör för övergrepp, tortyr, massakrer, gasbombningar och hundratals namn på byar och städer som jämnats med marken – ger en skakande skild-

ring av att det i detta land pågår ett folkmord och en arabisering och indoktrinering av stora mått.

Vad såg vi mera? På många av fotona av Saddam Hussein fanns en klocka. Är det en symbol för att den här regimen är evig eller är det en symbol för att tiden rinner ut även för s.k. stora ledare?

Vi har hittills uttryckt oss ganska kraftigt när det gäller Irak. Samtidigt är vi dock rädda om handelsförbindelserna. Irak är en viktig exportör av olja till Sverige. Sverige borde starkt fördöma regimen behandling av oliktkänkande och av minoriteter i landet. Att återsända asylsökande till Irak torde vara att sända dem till en säker dödsdom.

I Sverige har vi inte heller sopat rent framför vår egen dörr. Vi har kommunarrestorer och det gamla kurdspåret, som med mycket illa underbyggda fakta har förföljt kurderna. Detta har undergrävt svenskarnas solidarisering med det sargade folket. Det är viktigt att vi rättar till dessa felbedömningar.

Jag har även varit på PKK-rättegången i Västtyskland, som har skadat kurderna i Turkiet oerhört hårt.

Jag anser också att Sverige skall beivra de brott mot folkrätten som begås i alla de fyra länder där kurderna bor. I detta sammanhang instämmer jag med de föregående talarna.

Vidare tycker jag att vi skall försöka vädja för den iranske journalist, boende i England, som har fått en dödsdom. Han har varit här förut. Hans kvinnliga chaufför hotas med 15 års fängelse. Vi bör även vädja för henne.

Vi fick mycket starka upplevelser vid vårt besök. Det kommer vi säkert tillbaka till i kommande debatter.

Helheten med det kurdiska folket bör tas upp när man behandlar asylansökningar från kurderna – speciellt ifrån de turkiska kurderna där man är särskilt sträng och återsänder den ena efter den andra. De får utvisning på löpande band. Vi borde ändra vår attityd i det avseendet.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 39 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Fru talman! Konflikten mellan Iran och Irak tilldrar sig inte den uppmärksamhet som är påkallad och motiverad. Så är heller inte fallet i regeringsförklaringen, där frågan inte alls berörs.

Det meningslösa, åttaåriga kriget ledde till fruktansvärda förluster i dödade och skadade och förstörd egendom. De sår som kriget medfört politiskt, socialt, ekonomiskt och på annat sätt har långt ifrån helats. Det tar lång tid.

Det råder visserligen vapenvila mellan Iran och Irak, men den djupa fiendeligheten mellan dessa länder utgör ett allvarligt hinder för att fredsavtal skall kunna uppnås.

På ömse sidor ger parterna i konflikten en ensidig och propagandistisk bild av krigets uppkomst, utveckling och händelseförlopp. Det ingår i spelet. För att parterna skall kunna uppnå resultat i fredsprocessen fordras emellertid en mer realistisk bild. Det går inte att bara lägga ansvaret på den andra par-

ten för krigföringsmetoder som står i uppenbar strid mot internationella konventioner.

Det rader ingen tvekan om att Iraks folk liksom folket i Iran är i starkt behov av att snarast kunna få ett fredsavtal. Det internationella stödet och påtryckningarna måste intensifieras. Vapenleveranser till de berörda länderna bör stoppas från alla håll.

Många andra frågor, inte minst på de mänskliga rättigheternas område, är beroende av att ett fredsavtal uppnås. De allvarliga kränkningarna av mänskliga rättigheter som äger rum i såväl Iran som Irak, kan dock på inget sätt legitimeras eller försvaras av att ett fredsavtal inte uppnåtts. I själva verket måste demokratiseringsprocessen ske parallellt med fredssträngningarna.

Under besöket i Irak framfördes stark kritik mot dödsdomar och avrättningar som ägt rum i stor omfattning. Jag nämnde vid besöket avrättningen av den 16-årige Ribwar Mohammed Karim Aziz, en kurd från Sulemania, som greps när han var bara 13 år. Han dömdes till döden av en specialdomstol och avrättades därefter. Efter vår hemkomst från Irak har, som tidigare berörts, det upprörande meddelandet kommit att Observer-journalisten Farzad Bazoft dömdes till döden i torsdags i förra veckan. Enligt irakisk lag kan en dom som avkunnats av en revolutionsdomstol inte ens överklagas. Iraks president Saddam Hussein måste utan allt vidare dröjsmål upphäva denna dödsdom.

Det rutinemässiga bruket av tortyr i Iran, som är väl dokumenterat av flera internationella organisationer däribland Amnesty International, måste upphöra. Tortyrkonventionen gäller på samma sätt som andra konventioner och innebär att tortyr aldrig, oavsett om krigs- eller undantagstillstånd råder, får förekomma.

Vi begärde besked om tortyr liksom om andra övergrepp utan att få tillfredsställande svar. Jag kommer att upprepa frågorna och protestera så länge övergreppen fortsätter.

Tvängsförflyttningar av hundratusentals kurder är särskilt allvarliga. Protesterna mot dem har inte uteblivit bland den drabbade kurdiska befolkningen. Under besöket i Irak framförde jag stark kritik mot att en delegation från provinsen Sulemania förra året utsattes för övergrepp då den besökte Bagdad för att framföra protester till presidenten. Ledaren för delegationen, Mulla Mohammed Delgahi, försvann i samband därmed och uppgavs ha blivit fängslad. Om han blivit frigiven eller inte gick det inte att få besked om vid besöket.

Av de ca 70 000 kurder som flytt från Irak har några tusentals återvänt enligt uppgifter som lämnades under besöket. De flydde efter några dagars strid, då den irakiska regimen brukat giftgas och urskillningslösa bombningar mot den kurdiska befolkningen bl.a. i Halabja. Det stora flertalet av de kurdiska flyktingarna finns alltså kvar i exil, framför allt i Turkiet och Iran.

Den rapport som jag lämnade efter ett besök i flyktinglägren i Kurdistan i östra Turkiet 1988 står i allt väsentligt fast vad gäller bakgrunden till flykten och deras situation. Kurderna hade starka och goda skäl för att fly och bli betraktade som flyktingar. Enligt färskna rapporter lever de nu under mycket

osäkra och oacceptabla förhållanden, och UNHCR har inte lyckats att er-hålla de bidrag från FN:s medlemsstater som är erforderliga för att lösa flyk-tingfrågan, bl.a. genom det så kallade Mardinprojektet.

Jag sammanträffade under besöket med flyktingar som återvände från Turkiet till Irak. Det kanske var symptomatiskt att de kom från det läger där de i särklass sämsta förhållandena råder, nämligen Muz i nordöstra Turkiet. Vid hemkomsten blev de tvångsförflyttade från sina hemorter och lever nu i saknad av sina egna hem i nya och osäkra förhållanden, i städer och byar som nyskapats i delvis stora sterila koncentrationer.

Principen att en flykting inte skall behöva återvända till sitt hemland utan att det sker av fri vilja är en oförytterlig rättighet enligt gällande internatio-nella rättsregler. Om världssamfundet inte lever upp till sitt ansvar kan de kurdiska flyktingarna tvingas till lösningar av sina svåra problem som kan medföra ny förföljelse och diskriminering.

Sverige måste agera kraftfullt för att de kurdiska flyktingarna äntligen får den hjälp de har rätt att kräva samt att skyddet för de återvändande flykting-arna till Irak bevakas och kontrolleras. Detta gäller givetvis också hela den kurdiska minoriteten i Irak.

Här gäller det främst att ge ett ökat stöd till UNHCR och internationella Röda korset, som gör mycket viktiga insatser men saknar tillräckliga resur-ser och möjligheter.

En intensiv observation av läget i Irak är otvivelaktigt av stor betydelse för att motverka nya kränkningar. Den amnesti för flyktingar och fångar som Irak beslutat om för en tid sedan och i dagarna utvidgat, måste närmare granskas. Klart är emellertid att utan en demokratisering och garanti för re-spekt för mänskliga rättigheter kan amnestibesluten bli illusoriska.

Fru talman! Det finns ett annat krig som ofta kommer i skymundan. Det gäller konflikten i Sydostasien i allmänhet och den i Cambodja i synnerhet. Inte heller denna fråga ägnas någon uppmärksamhet i regeringsförkla-ringen. Ett antal riksdagsledamöter och organisationer ordnar i morgon ett seminarium här i riksdagen om Cambodja.

Ett dominerande krav i Cambodja är att få garantier för att Pol Pot-regi-men inte skall återkomma till makten. Det är också rimligt att folkmordspo-litiken 1975–1979 blir föremål för en rättslig prövning.

I vart fall bör FN:s kommission för mänskliga rättigheter närmare granska folkmordet i Cambodja. Det trauma som kambodjanerna befinner sig i kan inte övervinnas utan att folkmordspolitiken blir föremål för en inträngande och omfattande granskning och bedömning. En sådan undersökning bör inte bara avse verkningarna av folkmordspolitiken utan även och framför allt vad det internationella samfundet kan göra för att bistå offren för detta folk-mord.

Sverige har varken erkänt demokratiska Kampuchea eller republiken Cambodja. Det finns nu skäl att pröva nya ställningstaganden. Sedan de avi-serade parlamentsvalen genomförts i Cambodja bör Sverige kunna erkänna Phnom Penh-regimen, dvs. republiken Cambodja och upprätta diplomatiska förbindelser med den regering som utses efter parlamentsvalen. Därmed kan Sverige inte bara som nu ge humanitärt bistånd till Cambodja utan även u-hjälp till detta land, som har så väldiga behov av utvecklingshjälp. I FN bör

Sverige verka för att Cambodjas FN-plats tills vidare skall vara obesatt. Den intas för närvarande av den Khmer Rouge-stödda koalitionen. De humanitära insatserna behöver under alla förhållanden förstärkas, men det är framför allt UNICEF, UNESCO och Röda korset som gör de mest betydelsefulla insatserna i Cambodja och som behöver väsentligt utökade bidrag.

Fru talman! För övrigt anser jag att apartheidssystemet i Sydafrika skall totalt förstöras och att Sverige skall skärpa isoleringen och sanktionerna mot apartheidregimen *nu*.

Anf. 40 EVA BJÖRNE (m):

Fru talman! Guldkriget mellan Iran och Irak var efterkrigstidens blodigaste krig. Libanon har haft inbördeskrig sedan 1975. Israel har haft fyra krig, ständiga terroristattacker och sedan drygt två år intifadan.

Tillkomsten av Israel fördömdes länge av samtliga arabiska stater. Det var Camp David-avtalet 1979 som blev en vändpunkt. Israel slöt fred med Egypten och uppgav hela sitt ockuperade territorium i Sinai i utbyte mot ett erkännande. Principen om land för fred etablerades.

De nationer som talar för staten Israels försvinnande har blivit färre. Men fortfarande har Syrien ett motstånd mot staten Israels existens och ger dessutom stöd till palestinska fraktioner som bedriver terrorism. En uppgörelse mellan israeler och palestinier försvåras så länge inbördeskriget i Libanon pågår. Libanon är en bas för terroristgrupper som söker förhindra en överenskommelse mellan palestinier och israeler.

Kommunistregimernas fall i Östeuropa ger även ökade förhoppningar för de fredssträngningar som görs i Mellanöstern, eftersom flera regimer i Östeuropa tidigare gav palestinska terroristorganisationer både utbildning och materiel.

Frågan om förhandlingar mellan israeler och palistinier är nu mycket aktuell. Intifadan har demonstrerat den palestinska befolkningens missnöje med den israeliska ockupationen och en betydande oenighet även mellan palestinier. Den har kostat alltför många människoliv. Terrorismen och krigshandlingarnas brutalitet på båda sidor har inneburit och innebär ett alltför stort mänskligt lidande.

På den palestinska sidan har stora framsteg gjorts. PLO:s ordförande säger att PLO accepterar Israels existens, accepterar FN-resolutionerna 424 och 338 samt fördömer terrorism. Det är dock inte klart om det palestinska nationalrådet instämmer i detta. Men tankar som tidigare var helt omöjliga att framföra uttalas nu öppet av ledande palestinier.

Även på den israeliska sidan har vissa framsteg skett. Israelerna är med på att förhandla med palestinerna och att anordna val på de ockuperade områdena. Däremot vill israelerna inte förhandla med PLO som de anser vara en terroristorganisation:

Skall det vara möjligt att nå en fredlig lösning måste den byggas vidare på den process som inleddes med Camp David. Utvecklingen därefter bekräftar att Egyptens linje har varit den rätta.

USA och Egypten utgör den naturliga mellanlänken. Principen om fria val som en väsentlig del av fredsprocessen har accepterats av Israel, PLO och

Egypten. Det är ett stort steg framåt för den västerländska grundprincipen att det nationella självbestämmandet skall vila på demokratins grund.

USA har en viktig roll i Mellanöstern och har nyligen satt en viss press på den israeliska regeringen vad gäller fredsprocessen. Det ekonomiska bistånd som USA ger Israel och Egypten är en viktig faktor i den processen.

Demokratin gör i dag stora landvinningar. I Mellanöstern är Israel det enda land som är demokratiskt. Om befolkningen på Västbanken och i Gaza ges möjligheter till en verklig demokrati vore det betydande framsteg inte bara för konflikten mellan araberna och israelerna utan också för att främja det demokratiska inflytandet i hela det arabiska området.

Anf. 41 KARL-GÖRAN BIÖRSMARK (fp):

Fru talman! Det har gått mer än 40 år sedan världens nationer i deklarationen om de mänskliga rättigheterna fastslog att varje människa har rätt till utbildning. Alla skall ha möjlighet att få utbildning i basfärdigheterna läsa, skriva och räkna. Detta har alltså i mer än fyra decennier varit fastslaget som en mänsklig rättighet.

Trots att betydande kraftansträngningar och satsningar ägt rum runt om i världen för att försöka tillförsäkra medborgarna denna rättighet tvingas vi i dag konstatera bl. a. följande fakta:

- * Mer än 100 miljoner barn, av vilka majoriteten är flickor, har inte tillgång till grundläggande skolutbildning.
- * Mer än 960 miljoner vuxna, av vilka två tredjedelar är kvinnor, är år 1990 analfabeter.
- * Mer än en tredjedel av världens vuxna befolkning har inte tillgång till kunskap genom det tryckta ordet och därmed inte tillgång till ny teknik och nya färdigheter som skulle kunna höja deras livskvalitet.
- * Mer än 100 miljoner barn och ett osäkert antal vuxna misslyckas med att fullfölja grundutbildningskurser. Ytterligare miljoner fullföljer formellt en utbildning så till vida att de deltagit, varit närvarande, men har för den skull inte tillägnat sig nödvändiga kunskaper och färdigheter så att de funktionellt kan fungera i ett modernt samhälle.

Jag vill framhålla ytterligare några siffror för att belysa hur allvarlig situationen är. Siffrorna är hämtade från UNESCO:s statistiska årsbok:

Analfabetismen bland dem som är över 15 år är i i-länderna 1,7 % bland män och 2,6 % bland kvinnor. Motsvarande siffror i u-länderna är 27,9 % bland män och 48,9 % bland kvinnor; alltså ungefär hälften av kvinnorna kan varken läsa, skriva eller räkna.

Antalet boktitlar per miljoner invånare i i-länder är över 500 under det att motsvarande siffra för u-länder är runt 50 – alltså endast en tiondel av i-ländernas.

Vad gäller dagstidningar räknar man med att det går 319 sådana per 1000 invånare i i-länderna under det att u-länderna även på denna punkt får nöja sig med en tiondel av i-ländernas eller 33 per 1000 invånare.

Men, säger kanske vän av ordning, med tiden och utvecklingen så kommer situationen att förbättras. Beklagligtvis är så inte fallet. Tyvärr är det tvärtom! Utvecklingen går nämligen åt fel håll. Trots att skolutbildningen i

absoluta tal när fler växer ändå antalet barn som inte får lära sig läsa, skriva och räkna. Satsningarna inom grundutbildningens område håller inte jämna steg med befolkningsökningen. Om inte radikala åtgärder vidtas kommer världens analfabeter att till år 2000 ha stigit till över en miljard. Det blir alltså allt fler människor som inte får tillgång till den mänskliga rättigheten, nämligen den att få lära sig läsa, skriva och räkna.

Det är för att försöka bryta denna för mänskligheten oroväckande, ja jag skulle vilja säga katastrofala utveckling, som FN har proklamerat år 1990 som läskunnighetens år. I år, 1990, skall den negativa trenden vändas. Målsättningen är att analfabetismen i världen när vi går in i nästa sekel skall vara näst intill utrotad.

Jag behöver knappast inför denna församling motivera varför det är så viktigt att vända utvecklingen och öka läskunnigheten i världen. Vi är alla medvetna om hur avgörande detta är för all utveckling – både för den enskilde individen och för samhället i dess helhet.

Läskunnigheten har stor betydelse för

- * demokratiutvecklingen,
- * den personliga utvecklingen,
- * hälsovården,
- * miljöfrågorna.
- * att förstå och delta i samhällsutvecklingen och för att
- * överföra ny kunskap till barnen.

Kan man inte läsa, kan man inte heller ta till sig information om miljöutveckling och miljökatastrofer.

Listan på exempel kan göras hur lång som helst.

I förra veckan samlades representanter från 150 länder i Jomtien i Thailand till en konferens anordnad av UNESCO, UNDP, UNICEF och Världsbanken för att dra upp riktlinjerna och formulera ett handlingsprogram för utrotande av analfabetismen. Den 9 mars – i fredags alltså – antogs enhälligt två dokument. Det ena var en deklaration om *utbildning för alla* och det andra var en *handlingsplan för att klara av just denna grundutbildning för alla*.

Ur slutordet i denna deklaration hämtar jag följande citat:

”Vi förbinder oss att gemensamt agera inom våra egna ansvarsområden och vidta alla nödvändiga åtgärder för att nå målet utbildning för alla. Till sammans uppmanar vi regeringar, berörda organisationer samt individer att medverka i detta angelägna åtagande.”

Sverige har ställt sig bakom detta. Det innebär att i bl. a. biståndssammanhang en kraftigare prioritering just på *grundutbildningsområdet* måste ske för att målet – att utrota analfabetismen i världen till början av nästa sekel – skall kunna bli verklighet.

Vägen dit är svår men ingalunda omöjlig att gå. Något som u-ländernas representanter vid konferensen i Jomtien framhöll som ett stort hinder för att de tillräckligt och fullgott skall kunna satsa på grundutbildningsfrågorna är deras stora skuldbörda. Den hårda ekonomiska prioritering som måste göras får dock inte gå ut över för människan så väsentliga mänskliga rättigheter som att få lära sig läsa, skriva och räkna.

Fru talman! Sverige måste göra sin insats och känna sitt ansvar för att FN:s internationella läskunnighetsår 1990 blir det är då den negativa trenden vänder, att 90-talet skall visa att det går att minska analfabetismen i världen och att analfabetismen är utrotad när vi går in i 2000-talet.

Anf. 42 HÅKAN HOLMBERG (fp):

Fru talman! Den kommunistiska apparaten vet mycket väl att en nations frihet har sin källa i individernas rättigheter och att denna enda frihet inte låter sig plagieras. Detta är vad apparaten fruktar, att människorna skall känna igen och återfinna sig själva i det tysta. Och då plötsligt skall ljusen tändas runt omkring och projektionen avbrytas. Så skrev den store polske författaren Kazimierz Brandys i mars 1968. Nu, mer än 20 år senare, är detta just vad som har hänt. I halva Europa har människor återfunnit sig själva, ljusen har tänts, och projektionen har fått lov att avbrytas. Föreställningen är slut, verkligheten är tillbaka. Hela Europa kan i dag återknyta till hela världsdelens gamla demokratiska traditioner.

Det här är något som ställer oss alla inför en ny situation. När det gäller den svenska utrikespolitiken ställs vi i Sverige inför problem och ställningstaganden som är svårare än dem som vi har haft att hantera under hela den s.k. efterkrigstiden. Jag tycker att det är nödvändigt att i den här debatten göra några ytterligare markeringar i fråga om det som nu sker i Litauen. Den, som det förefaller, i stort sett eniga svenska hållningen kan vara rimlig för dagen, men den kan mycket snabbt bli orimlig. Enligt litauiska källor i Moskva, som refereras i dagens morgontidningar, kan samtal mellan de två regeringarna i Vilnius och Moskva komma att inledas redan inom ett par dagar – det talas om den 15 eller den 16 mars – samtal som av åtminstone en av parterna definieras som förhandlingar och i praktiken givetvis är förhandlingar. Om de startar på detta sätt betyder det redan i sig att en ny situation har inträtt och att Sverige har att ta ställning till ett nytt förhållande. Samtal eller förhandlingar av denna typ har aldrig tidigare ägt rum. Men vi kan inte heller låta Sveriges hållning styras av en eventuell eller hypotetisk sovjetisk vägran att samtala, om nu detta mot förmodan skulle ske, och sovjetiska försök att därmed blunda för den situation som har uppstått och att den måste få en lösning.

Det har i den debatt som har förts i dag talats om olika typer av svenska bidrag till att föra denna process framåt. Jag tror att det är mycket viktigt att det klart sägs att det kan bli nödvändigt att Sverige får lov att engagera sig aktivt – någon form av medling och någon form av internationellt agerande för att man skall bidra till att frågan verkligen snabbt förs framåt. Ett naturligt sätt vore kanske om den svenska regeringen skyndsamt inbjöd den litauiske talmannen, som han kallas, eller presidenten Vytautas Landsbergis till Sverige och gav honom ett mottagande som motsvara det som t.ex. Nelson Mandela nu har fått. Likaså vore det naturligt om en svensk delegation kunde besöka Litauen för att på ort och ställe få klarhet i de verkliga förhållandena i landet. Under alla omständigheter är det nödvändigt att frågan hanteras med mer än den formalism som jag tycker att det har funnits vissa drag av i de uttalanden som hittills har gjorts. Det är nödvändigt att vi från svenskt håll visar värme och ett positivt intresse för den utveckling som sker.

Och det har vi ju tidigare kunnat visa mot representanter för andra folk som strävar efter självständighet.

På en punkt tycker jag att det är nödvändigt att litet utförligare kommentera det som har sagts tidigare. Närvaron av sovjetiska trupper i Litauen kan aldrig vara ett hållbart argument mot ett svenskt erkännande av republiken Litauen. Det talades ju här om tre olika kriterier, nämligen att det skulle finnas ett territorium, ett folk och att regeringen hade kontroll över sitt område. De två första kriterierna är uppfyllda. Men det finns ju sovjetiska och andra utländska trupper i en rad andra länder runt om i världen. Det finns sovjetiska trupper i Tjeckoslovakien sedan 1968. Om man skulle låta det faktum att det finns sovjetiska trupper förlagda i Litauen bli ett skäl mot ett svenskt erkännande uppstår ju frågan hur vi i Sverige har kunnat betrakta Tjeckoslovakien, vars regering som satt 1968 aldrig någonsin bad om någon utländsk truppförstärkning, som en självständig och suverän stat. Situationen nu är att den litauiska regeringen själv uttryckligen har medgett att trupperna tills vidare kan stanna kvar. Den litauiska regeringen har t.o.m. bett om att de skall stanna kvar i avvaktan på den vidare utvecklingen av den situation som har uppstått. Och därmed, vilket är det viktiga, har den litauiska regeringen markerat att den inte själv ser truppernas närvaro som ett hinder för den nationella suveräniteten. Att det finns sovjetiska trupper i Litauen behöver i längden inte vara konstigare än att det finns amerikanska trupper t.ex. på Island, i Norge, Danmark eller Västtyskland. Tvärtom är det väl naturligt att de tre baltiska länderna kommer att medge att det finns sovjetiska trupper förlagda där, eftersom det även finns rimliga sovjetiska intressen att bevaka i Östersjöområdet. Och detta strider i och för sig inte mot att de tre baltiska länderna skall kunna vara självständiga och internationellt erkända.

Utrikesministern har varit klok nog att inte uttryckligen sätta ett tillbakadragande av dessa trupper som ett villkor. Men i en del presskommentarer och annat som har tillkommit, som det förefaller för att stödja den svenska hållningen som den i dag formuleras, har detta argument använts. Och detta är logiskt fullständigt omöjligt att göra. Det går inte att argumentera på det sättet. Frågan om kontrollen över Litauens territorium beror på andra saker – om den regering som nu har valts kan administrera landet på ett normalt sätt, om den kan få tull, polis, m.m. att fungera på samma sätt som i normala demokratiska länder. Och allt tyder på att den kommer att klara av det.

När projektionen, som Brandys, som jag hänvisade till, uttryckte saken, upphör och människorna finner varandra och ljusen plötsligt tänds i biosalongen, då finns det också de som har stått tillsammans med maskinisterna för den film, den dystra fars, som har visats och som har litet svårt att ordna anletsdragen. Och till dem hör, inte alla men många inom det svenska kommunistpartiet. Jag tycker att Gudrun Schymans utbrott, får man väl säga, tidigare här i dag, när hon konfronterades med dokument ur partiets mycket nära förflutna, var ganska belysande. Förmätet, sade Gudrun Schyman. Det tycker jag är det som man kan minnas i den här debatten. Förmätet var det att demokrater i alla svenska partier – vpk förhåller sig väl något oklart i detta sammanhang – argumenterar för och försöker stödja uppbyggnaden av

demokratier i andra länder i Europa. Nu sade ju Gudrun Schyman själv att vpk också stöder de demokratiska landvinningarna. Detta går inte riktigt ihop. Det finns uppenbarligen något som vpk stöder och som vi andra inte stöder. Och det framskyntar i en av hennes formuleringar, nämligen att hon engagerat talade om de krafter som fortfarande verkar för de gamla socialistiska idealen i Östeuropa. Och det är väl de sonderfallande kommunistpartierna som det är fråga om.

En reflexion i sammanhanget är ju att det polska kommunistpartiet som bekant fick noll mandat vid de fria valen i våras till det polska nya Sejmen. Det är inte vi i Sverige som talar om för det polska folket eller andra folk i Östeuropa hur de skall ordna sina samhällsförhållanden. Polackerna själva talar om detta för sina gamla makthavare, och de vill ha hjälp utifrån att ordna upp det rättbo som de har tagit över.

När ljusen plötsligt har tänts tror jag att det finns en risk att vi som gläds åt detta blir alltför lyckliga och tror att nu är saken så att säga klar. Därför vill jag sluta mitt inlägg med att påminna om ett ämne som jag tog upp i förra årets utrikesdebatt, nämligen ett av de andra hoten mot frihet och demokrati: den "fortblossande" antisemitismen i åtminstone Sovjetunionen. Vi har sett exempel på detta också i Sverige. En närradiosändare i Stockholm har under ett par år prånglat ut propaganda som har varit enastående i sitt slag. Nu har man fått sluta efter en dom i Stockholms tingsrätt. Sändaren kallades sig Radio Islam – en förolämpning mot en stor världsreligion enligt min mening. Inte ett ord sades om vare sig islam eller andra religioner i de sändningar som skedde. Inte heller sade man någonting om konflikten i Mellanöstern, vilket har påståtts i en del försvarstal för denna verksamhet. Det nämndes över huvud taget inte. Däremot har man i Radio Islam meddelat alla som orkade lyssna att även PLO ingår i den judiska sammansvärjningen mot resten av mänskligheten. På den nivån har det hållit sig. Ändå har intresset från både massmedia och ledande politiker i Sverige varit måttligt. Jag fruktar att det finns risk för en gradvis tillvänjning i vårt land till allt grövre uttryck för den här typen av fördomar. Det obehagliga är att det under den tid som rättegången har pågått har visat sig att det finns ett internationellt nätverk bakom detta. Det finns en internationell sammanslutning, kan man säga, av revisionistiska historiker, som de ibland kallas, som förnekar att förintelsen av 6 miljoner judar under andra världskriget ägt rum, som påstår att den ökända förfalskningen av Sions Visors protokoll är autentiskt, m.m. i samma bedrägliga stil. Det klargjordes också uttryckligen i dessa sändningar för dem som orkade lyssna på dem eller läsa utskrifter.

Jag vill uppmana regeringen att när resultatet kommer från den utredning som har att titta på formerna för närradioverksamhet och också bedöma riskerna för antisemitism och rashets som nu arbetar – det är en enmansutredning som utförs av en socialdemokratisk kanslichef i riksdagen – ta dessa problem på allvar och lägga fram ett förslag som gör att det ändå blir litet svårare för sådana personer att komma igen omedelbart – i dag går det redan efter ett par år – och återuppta denna ytterst olustiga verksamhet.

Fru talman! När ett hot mot friheten försvinner får vi inte slappna av i vår uppmärksamhet mot de hot som återstår.

Fru talman! Var kommer barnen in? Så löd refrägen på en melodi som var mycket populär för ett antal år sedan. Texten passar väl så bra också i dag. 1990 är ett år som i mångt och mycket är barnens och ungdomarnas år. Men den här debatten handlar mestadels om situationen i världen och, som en del av den, situationen i Europa men så litet om dem som lever nu och som lever i framtiden och skall ta ansvar för de beslut som vi fattar i dag. Vi talar om Europas framtid och om hur Europa skall se ut. Det är viktigt, men det handlar inte bara om beslut i Bryssel, i Strasbourg eller i Berlin. Europas framtid handlar också om barn som växer upp just i dag. Här finns problem med miljöförstöring som leder till att missbildade barn föds i Polen. Här finns aidsoffren i Rumänien och barnarbete som vi vet figurerar i flera europeiska länder. Samtidigt som vi berör Europas problem och Europafrågor får vi inte glömma bort att ute i världen dör fortfarande 40 000 barn varje dag. Av dem dör ungefär 8 000 på grund av att de inte är vaccinerade, 7 000 av uttorkning och diarré. Omkring 6 000 barn dör varje dag i lunginflammation.

Att bekämpa detta skulle kosta mycket pengar. 15 miljarder kronor, redovisar UNICEF i sin skrift Barnens situation i världen 1990. 15 miljarder enligt de tidningsartiklar som berör UNICEF:s rapport. Det är så mycket som Sovjet lägger ned på vodka under ett år eller så mycket som USA lägger ned på reklam för cigaretter, så mycket – för att anknyta till EG – som EG årligen ger i subventioner till jordbruket. För detta skulle vi kunna rädda barnen.

I denna rapport finns också belagt att det är barnen som drabbas hårdast av orättvisorna i världen, av krig, förtryck och ojämlikhet. Nelson Mandelas seger är inte bara en seger för honom själv utan naturligtvis också för hans barn och barnbarn, som nu får träffa honom igen. Låt oss inte glömma bort att i Sydafrika under apartheid fängslas också barn på grund av hudfärg. Låt oss inte glömma bort att i världen politiseras alltmer sättet att se på barnen som en faktor. Kulor av plast skjuts på de palestinska barnen på de ockuperade områdena. Vi har hört att man nu skall skaffa sig stenslungor för att kunna kasta sten tillbaka. Låt oss inte glömma bort de barn som förtrycks på grund av olika religioner i olika länder. Låt oss inte glömma bort de flickor ute i världen som inte får rätt till utbildning just av det skälet att det är flickor. Låt oss för all del inte glömma bort handeln med barn som vi från det s.k. västerlandet sysslar med – handeln med barn i Thailand, handeln för att adoptera barn.

Med detta som bakgrund är det viktigt att vi nu får en konvention, som kan ge barnen i världen deras rättigheter tillbaka och få rättigheterna att slå igenom inte bara i lagstiftning utan också i handling. Mot denna bakgrund tycker jag att det är viktigt att en sådan dag som i dag glädjas över det som utrikesministern tog upp under morgonen, nämligen att det i år kommer att hållas ett toppmöte om barn, ett möte som tillkommit bl.a. på den svenska regeringens, eller rättare sagt statsministerns, initiativ. På detta toppmöte skall man ta upp hur barnen påverkas av de globala problemen som krig, våld, fattigdom, skulder, miljöförstöring och drogmissbruk. Det finns anledning för oss alla att se fram emot detta och hoppas på att toppmötet inte bara leder till samtal och rubriker utan också till handling och förståelse ute i

världen. För världens framtid är barnens framtid, och barnens framtid är med all säkerhet världens framtid.

Anf. 44 STIG GUSTAFSSON (s):

Fru talman! Det som just nu händer i Israel har vi all anledning att hälsa med stor tillfredsställelse. Vad som händer är att regeringskoalitionen mellan arbetarpartiet och likud bryts upp. Det kommer med all säkerhet att visa sig vara av stor betydelse för främst fredsprocessen i Mellersta Östern och naturligtvis också inrikespolitiskt.

Det finns, och har under hela koalitionstiden i Israel funnits, två Israel: ett Israel som har varit starkt avvisande till fredsprocessen i den form som vi från svensk sida och som man även från USA:s sida har velat se den utvecklas samt ett annat Israel, som hela tiden har varit positivt till denna fredsprocess och till förhandlingar med deltagande från Palestinaarabernas sida.

Detta kunde jag och ett tiotal andra socialdemokratiska riksdagsledamöter konstatera vid vårt besök i Israel i november i fjol. Det som nu händer i Israel är inte någon direkt överraskning för oss.

Det pågick då, och det pågår även just nu, en mycket livlig debatt inom arbetarpartiet i Israel om hur man skall kunna påskynda fredsprocessen. Särskilt intressant var det att möta Palestinaaraber dels i östra Jerusalem, dels i ett par arabbyar. Även i knessets socialdemokratiska parlamentsgrupp har det funnits en stark skepsis mot koalitionsregeringen – högerblocket likud och arbetarpartiet. Besvikelsen över att fredsprocessen hade kommit av sig gav ordföranden i den socialdemokratiska riksdagsgruppen särskilt starkt uttryck för. Han tillhör en yngre generation inom arbetarpartiets riksdagsgrupp och har hela tiden haft uppfattningen att arbetarpartiet bör lämna regeringen om regeringen inte uppnår en öppning i fredsprocessen.

Samtal med andra knessetmedlemmar och företrädare för Histadrut, den israeliska motsvarigheten till LO, gav samma intryck. Våra samtal med likudledaren, premiärminister Shamir, gav oss inte stor anledning till optimism. Han var försiktigt positiv till fredsprocessen. Men han var lika bestämmd som tidigare i sin uppfattning om att PLO var en terroristorganisation, som Israel inte ville ha något att göra med. Vi fick egentligen inte några svar på våra frågor om varför man såg så statiskt på PLO. Tidigare hade man ju upplevt att Egypten totalt hade bytt mening i fråga om att gå med på fredssamtal med Israel.

Samtal med arabiska ledare med nära anknytning till PLO visade att de var väl underrättade om de svenska insatserna för att få i gång fredssamtal. De ansåg, och där stod de nära den mera radikala opinionen inom arbetarpartiets knessetgrupp och ledningen för Histadrut, att det just nu var ett gyllene tillfälle att starta en konstruktiv dialog mellan Palestinaaraberna och israelerna. Utnyttjades inte den chansen, skulle man stå inför ett mycket allvarligt perspektiv. Missade fredssamtal skulle med all sannolikhet leda till en upptrappning av våldet. En av de arabiska ledarna i östra Jerusalem menade att både israeler och palestinier borde förkasta tanken på ett Storisrael och ett Storpalestina.

”Vi måste överge våra drömmar men också lämna bakom oss våra mar-drömmar”, sade han. Han trodde på ett Palestina och en judisk stat levande

sida vid sida och på ett deltagande i vad han kallade ett Mellersta Östern-EG. Han var inte ensam om att ha den visionen. Också många israeler som vi träffade hade samma vision.

Om stater som England, Frankrike, Tyskland och Italien kunde nå en överenskommelse om att de inte kan leva för sig själva, varför skulle då inte länder som Israel, Jordanien och Palestina kunna uppnå ett slags samexistens? frågade han.

Det finns, som jag sagt, många judiska ledare som resonerar på samma sätt. Det blir ett blodbad om gamla fiender nu inte tar chansen och konstruktivt samtalar med varandra, sade t.ex. en av arbetarpartiets knesetmedlemmar.

Fru talman! Jag har velat säga detta för att belysa att debatten i Israel ingalunda är så ensidig och att sakförhållandena inte är så enkla som många i vårt land tror. Den utveckling som nu håller på att komma i gång i Israel har vi all anledning att se positivt och optimistiskt på. Det gyllene tillfälle att starta en konstruktiv dialog som man talade om vid vårt besök i Israel har nu ryckt betydligt närmare.

Anf. 45 MAJ BRITT THEORIN (s):

Fru talman! När jag för många år sedan, under mitt första år i Sveriges riksdag, gick upp som sista talare i remissdebatten, beklagade mina kolleger detta och sade att det nog inte skulle vara någon som lyssnade. Jo, det fanns faktiskt de som lyssnade. T.o.m. på TV var man intresserad. Nu är det samma sak igen. Efter 19 år har jag alltså fått äran att sammanfatta den här utrikesdebatten, som av naturliga skäl har rört väldigt många frågor. I likhet med utrikesministern vill jag betona detta med avspänning, fred, säkerhet och nedrustning.

I en svindlande takt omvandlas den internationella situationen. Detta gäller inte bara andra världsdelar, utan för första gången på årtionden gäller det framför allt Europa.

Att den första hälften av 1980-talet präglades av frostiga öst-väst-förbindelser och av militär aggression i olika delar av världen har sjunkit i glömska. 1980-talets sista år blev avspänningens och fredsbyggandets år.

1988 – då flera långvariga krig och väpnade konflikter avslutades – blev fredsutbrottens år.

1989 – då frigörelseprocessen i Östeuropa tog fart – blev demokratiseringens år.

Blir då 1990 nedrustningens år?

Det är naturligtvis för tidigt att redan i dag beteckna 1990 som nedrustningens år. Men vi kan redan nu skönja konturerna av begynnande, parallella nedrustningsåtgärder: ensidiga åtaganden eller överenskommelser om strategiska och andra kärnvapen, om konventionella styrkor, om utvidgade förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder och om kemiska stridsmedel.

Sovjet och USA skrotar nu i enlighet med INF-avtalet sina landbaserade medeldistanskärnvapen. Det är egentligen det första riktiga nedrustningsavtalet på kärnvapenområdet någonsin och därmed politiskt banbrytande, om än militärt rätt marginellt.

Ett militärt betydelsefullt och därmed än mer epokgörande supermaktsav-

tal om strategisk kärnvapennedrustning är på gång, likaså – också det i år – ett öst–väst-avtal om kraftig konventionell nedrustning i Europa. Supermakterna har vidare gjort upp om nedskärningar beträffande sina kemiska stridsmedel som ett steg mot ett globalt heltäckande förbud mot kemiska vapen.

Utan att vi egentligen tänker på det tillämpas och fungerar Stockholmskonferensens paket av förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder i Europa. Det vidareutvecklas nu i förhandlingarna i Wien.

Jag tror inte att det är förhastat att påstå att både öst och väst nu är genuint inställda på att kraftigt trappa ned den konventionella rustningsnivån i Europa och att inte dra ut på tiden i onödan. President Bush är den som har gått ut hårdast när det gäller en uppgörelse om konventionell nedrustning i Europa redan 1990.

Utöver de förhandlade nedrustningsåtgärderna minskar nu flera länder i både öst och väst – supermakterna inräknade – ensidigt sina militärsatsningar.

Det mest dramatiska ensidiga nedrustningsutspelet kom för drygt ett år sedan, den 7 december 1988 i Gorbatsjovs historiska tal i FN.

Gorbatsjov förklarade att Sovjet ensidigt hade beslutat reducera sin krigsmakt med en halv miljon man under de närmaste två åren.

Sovjet skulle, förklarade Gorbatsjov, före 1991 upplösa och dra bort sex pansardivisioner från Östtyskland, Tjeckoslovakien och Ungern. De sovjetiska styrkorna i dessa länder skulle minskas med 50 000 man och 5 000 stridsvagnar. Kvarvarande sovjetiska styrkor skulle omorganiseras till rent defensiva enheter. Grovt räknat anser bedömare i väst att hälften av detta har genomförts.

Detta initiativ, som var helt sensationellt för bara drygt ett år sedan, är nu helt överspelat av den fortsatta händelseutvecklingen.

Det har utgjort ett bidrag när det gäller att bana väg inte bara för konventionell nedrustning i Europa utan också för fortsatt kärnvapennedrustning och en konsolidering av det systemskifte som inte bara gäller de östeuropeiska samhällena utan också hela den europeiska efterkrigsordningen.

Efter de truppernedskärningar i Östeuropa som Sovjet ensidigt har åtagit sig att göra – och som man delvis redan har genomfört – har man nyligen avslutat förhandlingar om fullständig militär reträtt från Tjeckoslovakien och Ungern före den 1 juli 1991.

Men mer dramatiskt än något av detta är ändå det genomgripande politiska systemskiftet i Östeuropa: Först glasnost och perestrojka i Sovjet och sedan dess omfattande, ensidiga nedrustningsåtgärder och framför allt fjol-årets väldiga demokratiseringssvåg i Polen, Ungern, Östtyskland, Tjeckoslovakien, Bulgarien och Rumänien.

Särskilt måste vi i Sverige, som har lång, gedigen demokratisk tradition, välkomna att allt detta – så när som på Rumänien – sker som ett resultat av folklig, fredlig, icke-väldslig, politisk mobilisering.

Ingen hade vid mitten av 1980-talet trott att detta vore möjligt. Ja, inte ens när Gorbatsjov i sitt historiska FN-tal för bara ett drygt år sedan förebådade en djärv omkastning av Sovjetunionens strategiska tänkande anade vi det.

Fru talman! Förenata staterna och Sovjetunionen innehar över 95 % av

världens kärnvapen. De förfogar över den överväldigande delen konventionella styrkor. De är helt dominerande i rymden och på världshaven. De är ensamma om att uttryckligen medge att de har kemiska stridsmedel. Den politiska rivaliteten dem emellan har varit motorn i den globala kapprustningen.

Därför är det lika betydelsefullt som välkommet att Förenta staterna och Sovjetunionen nu går före – mot samarbete, politisk avspänning och nedrustning. Men detta betyder inte att resten av världssamfundet kan tillåta sig passivitet. Om vi nu går mot ljusare tider på nedrustningsområdet är detta också tack vare de bidrag som givits av mindre stater och en målmedveten fredsopinion världen över.

Vad gör då Sverige mot denna bakgrund? Jag vill här peka på tre frågekomplex i svensk nedrustningspolitik som har hög aktualitet 1990.

Ett totalförbud mot kemiska vapen, stopp för alla kärnvapenprov och för fortsatt kärnvapenspridning och kärnvapennedrustning till havs är tre centrala delar av svensk nedrustningspolitik.

Dessa frågor illustrerar samtidigt att multilateralt och bilateralt arbete kan och måste samverka. Bilaterala överenskommelser kan naturligtvis underlätta eller rent av vara modell för de multilaterala avtal som till sist krävs.

Avsevärda framsteg har gjorts i Genève i den komplicerade förhandlingen om ett kemivapenavtal, där Sverige i år på nytt är ordförande. Huvuddelen av ett omfattande konventionsutkast är klar. Inga oöverstigligen politiska hinder för en kemivapenkonvention borde nu återstå, allra minst sedan de viktigaste kemivapenmakterna USA och Sovjet enats om att kraftigt skära ner sina arsenaler som ett steg mot ett globalt, heltäckande förbud.

Till skillnad från kemiska vapen, pågår inga som helst förhandlingar om ett fullständigt stopp för kärnvapenprov – detta trots att en förkrossande majoritet av FN:s medlemsstater varje år kräver sådana förhandlingar. En dialog om provstopp har förts i de multilaterala nedrustningsförhandlingarna i Genève ända sedan de inleddes 1962 men har formellt inte lett någon vart.

Frågan har emellertid ökad aktualitet i år. Skälen till detta är två: dels hålls i år en granskningskonferens i enlighet med icke-spridningsavtalet, dels förbereds en ändringskonferens i enlighet med det partiella provstoppavtalet. Frågan om fullständigt provstopp kommer då att vara helt central.

Målet – det fullständiga stoppet för alla kärnvapenprov – har såväl USA som Sovjetunionen för övrigt satt upp redan i 1963 års partiella provstoppavtal, dvs. för över 26 år sedan, och sedan bekräftat 1968 i icke-spridningsavtalet. Det är verkligen hög tid att de lever upp till sina egna utfästelser.

En tredje för svensk säkerhets- och nedrustningspolitik väsentlig fråga är kapprustningen till havs. Den har på senare tid tilldragit sig ökad uppmärksamhet.

De strategiska, ubåtsburna kärnvapnen är en del av basen för kärnvapenavskräckningen och kommer sannolikt att vara de sista att avskaffas. Men de taktiska kärnvapnen till havs kan inte längre lämnas därhän. De måste in i nedrustningsprocessen.

Den svenska regeringen har länge pläderat för att dessa vapen skall av-

skaffas, eller åtminstone tas i land. Vi välkomnar naturligtvis att den amerikanska flottan nu ensidigt fasar ut en del av sina taktiska kärnvapen.

USA har emellertid officiellt avvisat alla försök att få till stånd en internationell dialog om nedrustning till havs. En spricka i den amerikanska muren har Paul Nitze varit. Han har offentligt pläderat för att taktiska kärnvapen skall avskaffas. Men intressant nog har såväl USA:s nyligen avgångne generalstabsordförande, amiral Crowe, som den brittiske amiralen Eberle förordat amerikansk-sovjetiska förhandlingar om att avskaffa taktiska kärnvapen till havs.

Sverige har under 1980-talet energiskt drivit frågan om nedrustning till havs i internationella nedrustningsföreläringar.

En fråga som har tilldragit sig stor uppmärksamhet, såväl här hemma som internationellt, är kärnvapen vid örlogsbesök. Det är, som bekant, förbjudet att medföra kärnvapen vid örlogsbesök i svenska hamnar. Regeringen meddelar detta vid sådana besök och utgår ifrån att förbudet respekteras.

Principen att varken bekräfta eller förneka förekomsten av kärnvapen ombord på besökande fartyg upprör med rätta många och har lett till ökade krav i riksdagen på att sådana besök skall stoppas.

Regeringen arbetar i enlighet med riksdagens uttalande i första hand internationellt för att denna praxis skall överges. Men nu förbereder vi att i år i FN ta upp kravet om förbud mot fartygsburna taktiska kärnvapen. Ett sådant förbud är självklart bättre och leder längre. Principen om att varken bekräfta eller förneka skulle därmed bli överflödig.

Fru talman! Det säkerhetspolitiska läget har den senaste tiden förändrats i ett hissande tempo – till det bättre. Detta har skapat helt nya förutsättningar för fortsatta nedrustningsåtgärder.

Att sja om framtiden är det svåraste som finns. Om det ännu är i tidigaste laget att kalla 1990 för nedrustningsår, vågar jag ändå förutspå att 1990-talet blir nedrustningsårtionde.

Utrikesdebatten var härmed avslutad.

3 § Hänvisning av ärenden till utskott

Föredrogs och hänvisades

propositionerna

1989/90:104 till trafikutskottet och

1989/90:115 bil. 1 till arbetsmarknadsutskottet,

bil. 2 till bostadsutskottet,

bil. 3 och punkten Ändrad benämning på utskott i bil. 4 till näringsutskottet

bil. 4 i övrigt till jordbruksutskottet samt

hemställan på s. 3 om bemyndigande att disponera anslag för budgetåret 1989/90 för att bekosta verksamheten vid departementet, utredningar m.m. till arbetsmarknadsutskottet, bostadsutskottet, näringsutskottet och jordbruksutskottet med

fördelning dem emellan som motsvarade fördelningen av bilagorna.

Prot. 1989/90:85
14 mars 1990

*Upphävande av
sanktioner mot
Namibia*

4 § Upphävande av sanktioner mot Namibia

Föredrogs
utrikesutskottets betänkande
1989/90:UU18 Upphävande av sanktioner mot Namibia (prop. 1989/90:97).

Anf. 46 KARL-GÖRAN BIÖRSMARK (fp):

Fru talman! Det är glädjande att kunna konstatera att utvecklingen i Namibia har gått dithän att vi i dag kan fatta beslut om upphävande av sanktionerna mot Namibia.

Att vi kan göra det beror på att årtionden av frihetskamp förra året ledde fram till att fria och rättvisa val kunde hållas och att detta i sin tur resulterat i att Namibia, från att ha styrts av apartheidens Sydafrika, nu leds av en demokratiskt vald regering.

När Namibia i nästa vecka – närmare bestämt nästa onsdag, den 21 mars – officiellt blir en suverän, oberoende republik, grundad på demokratiska och lagliga principer, där alla medborgare garanteras grundlagsfästa fri- och rättigheter, likhet inför lagen, mötes- och församlingsfrihet, är detta ett svindande nederlag för det orättfärdiga apartheidssystemet och seger för demokratin.

Utän tvivel har sanktionerna gentemot Namibia och Sydafrika haft effekt, och det internationella stöd frihetsrörelsen erhållit har bidragit till att Namibia nu är framme vid självständighetsmålet. Naturligtvis har år av sanktioner inneburit en försvagning för den industriella och ekonomiska verksamheten i Namibia, vilket nu kastar sin skugga över det fria landet. Det gäller därför att snabbt få fram investeringskapital samt att på olika sätt bidra till uppbyggnaden av det fria Namibia.

På grund av de historiska banden och det geografiska läget kommer Namibia att ekonomiskt vara beroende av Sydafrika.

Ordföranden i den nya grundlagsstiftande församlingen, tillika medlem i SWAPOS politbyrå, Hage Genigob sade i en intervju häromdagen: "Att vinna valet var ingen match, men att bryta Namibias ekonomiska beroende av Sydafrika kommer att ta lång tid. Det vore orealistiskt att tro att vi kan bryta beroendeförhållandet över en natt. Dessutom skulle det skada ekonomin."

I mer än 70 år har Namibia administrerats som Sydafrikas provins. I stort sett all ekonomisk verksamhet är direkt knuten till den sydafrikanska ekonomin. Produktionen har tillgodosett Sydafrikas behov, och i likhet med många andra utvecklingsländer är Namibias ekonomi ensidigt inriktad på export av råvaror. 90 % av Namibias produktion exporteras. 90 % av all import kommer från eller via Sydafrika.

Ett särskilt problem i detta sammanhang är Walvis Bay, den enda riktigt naturliga hamnen utmed hela Namibias långa Atlantkust. Denna enklav kommer även fortsättningsvis att tillhöra Sydafrika, vilket ytterligare för-

*Upphävande av
sanktioner mot
Namibia*

stärker Namibias beroendeförhållande till detta land. Det får dock inte betyda att man drar slutsatsen att lättnader vad gäller sanktioner mot Sydafrika skulle kunna bli aktuella.

I det särskilda yttrande som moderata samlingspartiets utskottsföreträdare bifogat betänkandet, och som bygger på samma tankegångar som finns i moderaternas motion U7, bibringas man uppfattningen att moderaterna nu är beredda att ompröva sanktionerna mot Sydafrika. Enligt mitt förmenande ett märkligt ställningstagande. Det kan knappast vara rätt tidpunkt att lägga på trycket nu när sanktionerna börjar få effekt. Den som tog del av Nelson Mandelas klara uttalande på denna punkt här i riksdagen i går måste förstå att det vore förödande att i detta skede ge signal till Sydafrika om lättnader vad gäller sanktioner. År av arbete för en mänskligare och mer hoppingsvande utveckling i Sydafrika skulle då snabbt kunna grusas.

Nu gäller det att gå in och på olika sätt stödja Namibia i landets utsatta och känsliga skede. Vi får tillfälle att återkomma till detta när vi längre fram i vår skall debattera det svenska biståndet.

Fru talman! Jag vill med dessa ord yrka bifall till hemställan i betänkande nr 18.

Anf. 47 AXEL ANDERSSON (s):

Fru talman! Karl-Göran Biörsmarks inlägg har lett till att jag kan stryka ungefär hälften av mitt anförande och på så sätt inte i onödan ta kammarens tid i anspråk.

Det är ett enligt utskott som står bakom betänkandet. Det innebär också att Karl-Göran Biörsmarks syn på Sveriges och de internationella samfundens roll efter frigörelseprocessen i Namibia är helt identisk med övriga ledamöters i utskottet. Vi har naturligtvis ett ansvar även efter den 21 mars.

Fru talman! Namibias väg mot frihet och oberoende har varit lång och krokig. Den har varit kantad av besvikelser. Men till slut måste Sydafrika vika under trycket av internationella sanktioner och under trycket av FN:s oförtrutna ansträngningar och upprepade fördömanden. Jag hade liksom Karl-Göran Biörsmark och några andra kolleger i denna kammare möjlighet att som observatör följa befrielseprocessen på ort och ställe under fjolåret. När vi åkte till Namibia första gången var oron påtaglig för att befrielseprocessen skulle skadas, ja kanske helt omintetgöras av våld och krigshandlingar. Men de farhågorna kom lyckligtvis på skam. I första hand är det det namibiska folkets egen förtjänst. Men också FN:s insatser bidrog i hög grad till att Namibia nu kan utropa sin frihet och sitt oberoende. FN-styrkan UNCTAD, som leddes av finländaren Martti Ahtisaari, våra svenska FN-poliser, våra valexperter, liksom vår personal på SIDA-kontoret i Windhoek, alla bidrog de på sitt sätt till den fredliga och demokratiska upplösningen på Namibias långa lidandes historia.

Fru talman! Det är värt att nämna detta en sådan här dag. Det är de många människornas och de många nationernas insatser och intresse för Namibias sak som har lett till detta lyckliga slut.

Jag ber, fru talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 48 MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Fru talman! Först vill jag i likhet med övriga talare understryka den glädjande utvecklingen som är bakgrunden till detta betänkande, nämligen att sanktionerna mot Namibia upphävs, och den viktiga roll som FN har spelat i detta sammanhang. Man önskar att FN kunde få spela en liknande roll i t. ex. Kampucheakonflikten.

Sedan vill jag kort kommentera det särskilda yttrande, för det är ju vad det är, som av oss moderater fogats till detta betänkande. Karl-Göran Biörsmark fann det i sitt inlägg märkligt att vi i detta särskilda yttrande säger att det är viktigt att omvärlden stimulerar en utveckling mot demokrati i Sydafrika och inte stärker de krafter som vill behålla apartheid. Vi säger också: "När det gäller de fortsatta sanktionerna mot Sydafrika finns det därför anledning att överväga dessa mot bakgrund av de betydelsefulla steg som under den senaste tiden har tagits i riktning mot förhandlingar och nationell försörjning och" – jag understryker det – "den betydande risk som också finns för ett bakslag i reformprocessen.

Vi anser att en analys bör göras av förutsättningarna för en förändrad inriktning av svensk Sydafrikapolitik."

Detta finner Karl-Göran Biörsmark märkligt. Men faktum är att de nordiska utrikesministrarna inte finner en sådan här attityd så märklig, så något stöd har vi i moderata samlingspartiet ändå.

Jag har framför mig ett pressmeddelande från Sveriges utrikesdepartement där man, vilket jag tycker är intressant, bland mycket annat talar om behovet av fortsatta påtryckningar, man talar om en fortsatt kraftfull reformprocess i Sydafrika. Men man säger också, och det är det jag noterar med intresse, att: den senaste utvecklingen i Sydafrika nödvändiggör emellertid en genomgång av det nordiska handlingsprogrammet mot apartheid. Det är Nordens utrikesministrar som säger detta.

Det som glädjer oss i moderata samlingspartiet särskilt är att man faktiskt också tar upp visumplikten och säger att det är tid att utvidga möjligheterna för mänskliga kontakter som bidrar till att främja dialogen och demokratiseringsprocessen i Sydafrika. Om det är något inslag i svensk Sydafrikapolitik som vi har haft svårt att förstå i moderata samlingspartiet, är det att det skall vara fel att sydafrikaner kommer till Sverige, möter vad vi tycker om apartheid och lär känna hur ett demokratiskt samhälle kan byggas upp.

Anf. 49 KARL-GÖRAN BIÖRSMARK (fp):

Fru talman! Det var inte alls den första meningen som lästes upp av Margaretha af Ugglas – Det är viktigt att omvärlden stimulerar en utveckling mot demokrati i Sydafrika och inte stärker de krafter som vill behålla apartheid. – som jag tyckte var märklig och inte heller det övriga citatet. Det var just det moderaterna kräver, nämligen ett övervägande av sanktionerna mot Sydafrika.

Jag måste säga att jag tycker att detta är illa tajmat. Vi lyssnade i går till Nelson Mandela här i riksdagen, och vi kunde också se intervjuer i TV där han klart och tydligt gav signalen att det är fel tidpunkt att lätta på trycket mot Sydafrika. Det kommer inte sådana signaler från de ledande i Sydafrika nu, från de Klerk och kompani, att världen skall lätta på trycket mot Sydaf-

rika. Vi hade inte varit i den situation som vi är i dag när det gäller Namibia heller, om vi inte hade haft ett sådant tryck och sådana sanktioner mot Sydafrika och mot Namibia. Att i dagens läge, när det börjar svida i skinnet så att säga, när Sydafrika börjar känna av sanktionerna ge signalen att det nu är dags att ompröva dem menar jag är märkligt och illa tajmat.

Anf. 50 MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Fru talman! Det vi säger är fortfarande att en analys bör göras av förutsättningarna för en förändrad inriktning av svensk Sydafrikapolitik. Även om Karl-Göran Biörsmark tycker att detta är fel, är det alldeles uppenbart att de nordiska utrikesministrarna har beslutat sig för att göra en genomgång av det nordiska handlingsprogrammet mot apartheid. Vi har alldeles uppenbarligen i viss mån blivit bönhörda på ett nordiskt plan.

Anf. 51 MARIANNE SAMUELSSON (mp):

Fru talman! Jag tänkte inte förlänga denna långa utrikesdebatt speciellt mycket. Jag ville bara för miljöpartiet de grönas del uttala vårt stöd till det namibiska folket och den frigörelsekamp de har utkämpat. Vi är mycket glada för att de nu äntligen står inför sin frigörelse. Vi hoppas och tror att detta skall bli något positivt och bra för landet.

Vi stöder till fullo det betänkande som utskottet har avgivit. Hela den process som pågår känns mycket glädjande. Vi hoppas att vi så småningom också skall kunna glädjas åt att apartheid i Sydafrika avskaffas. Vi kan dock inte tro att det nu är rätt tidpunkt att vidta de åtgärder som moderaterna här har föreslagit. Vi tycker att vi ganska kraftigt måste markera gentemot Sydafrika även fortsättningsvis – det är lång väg kvar tills den svarta befolkningen har en frihet värd namnet.

Anf. 52 KARL-GÖRAN BIÖRSMARK (fp):

Fru talman! Några tankar måste väl moderaterna ändå ha när de formulerar sig på det här sättet! Man säger t.ex.: "När det gäller de fortsatta sanktionerna mot Sydafrika finns det därför anledning att överväga dessa." Så heter det i yttrandet. Och vidare: "Vi anser att en analys bör göras av förutsättningarna för en förändrad inriktning av svensk Sydafrikapolitik." Det måste, åtminstone enligt vad jag kan förstå – på den punkten har jag inte blivit motsagd – peka mot en lättnad av sanktionerna. Några tankar kring detta måste moderaterna ändå ha!

Det menar jag är att ge fel signaler. De signalerna är fel tajmade, och det är märkligt att de kommer just i ett skede när tumskruvarna har dragits åt och man i Sydafrika känner av sanktionerna. Jag rekommenderar Margaretha af Ugglas att lyssna till vad Sydafrikas ledare, exempelvis Nelson Mandela, har för budskap till den övriga världen på just den punkten.

Anf. 53 MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Fru talman! Vi menar precis det vi har skrivit. Vi vill ha en analys, en beredskap. Och vi menar det mycket konkret, eftersom vi inte har föreslagit några åtgärder här. Jag tycker att just det som nu nämns i de nordiska utrikesministrarnas uttalande från Åbo, nämligen viseringsfrågorna, är just så-

dant som man bör titta närmare på. Jag har aldrig förstått att det främjar demokrati och förståelse mellan folken att förbjuda människor att komma till Sverige och möta vår syn på och vårt avståndstagande från apartheid. Jag tycker det är en viktig och bra fråga, där man kan börja.

Prot. 1989/90:85
14 mars 1990

*Upphävande av
sanktioner mot
Namibia*

Anf. 54 KARL-GÖRAN BIÖRSMARK (fp):

Fru talman! Jag tror inte att Margaretha af Ugglas och jag kommer att bli överens på den här punkten i dag. Jag skulle ändå bara vilja fråga Margaretha af Ugglas om det är enbart det som åsyftas när man säger att man vill se en förändrad inriktning av svensk Sydafrikapolitik. Margaretha af Ugglas har nämnt ett exempel. Är det det enda som man i så fall skall titta närmare på?

Anf. 55 MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Fru talman! Vi pekar ju på att det här är en process, Karl-Göran Biörsmark. Apartheid är ju inte avskaffat i Sydafrika. Det odemokratiska systemet finns kvar. Vissa betydelsefulla steg har tagits – det är därför vi har besök av Nelson Mandela. Vår förhoppning är att denna process skall fortsätta.

Om den fortsätter i positiv och rätt riktning måste vi och övriga världssamfundet understödja möjligheterna för de samtal som måste äga rum. Jag menar att vi måste ha en beredskap för en politik som understöder demokratiseringsprocessen. Jag kan inte förutspå framtiden – jag önskar att jag kunde det och att jag kunde se att den kommer att innebära att apartheid avskaffas; det är min förhoppning att det kommer att ske.

Anf. 56 KARL-GÖRAN BIÖRSMARK (fp):

Fru talman! Slutligen skulle jag bara vilja säga att Nelson Mandela aldrig hade haft tillfälle att stå i det svenska parlamentet och tala om vi inte hade haft tryck på Sydafrika genom sanktioner. Den signal han gav – jag är övertygad om att det är den rätta – var att vi inte skall släppa på sanktionerna förrän övriga som sitter i fängelse av politiska skäl i Sydafrika har kommit ut från fängelserna som fria män. Till dess skall sanktionerna pågå!

Överläggningen var härmed avslutad.

Beslut

Utskottets hemställan bifölles.

5 § Föredrogs

lagutskottets betänkande

1989/90:LU17 Ändring i utskökningsbalken (prop. 1989/90:56),

försvarsutskottets betänkande

1989/90:FöU5 Beredskapsbudget för totalförsvarets civila del (prop. 1989/90:100 delvis),

Prot. 1989/90:85
14 mars 1990

*Det allmännas skadeståndsansvar
m.m.*

arbetsmarknadsutskottets betänkanden
1989/90:AU17 Utveckling av offentlig sektor – Gemensamma frågor (prop. 1989/90:100 delvis),
1989/90:AU19 Anslag till arbetsmarknadsdepartementet m.m. (prop. 1989/90:100 delvis) samt

bostadsutskottets betänkande
1989/90:BoU10 Vissa anslag till bostads- och planadministrationen m.m. (prop. 1989/90:100 delvis).

Kammaren biföll vad utskotten hemställt.

6 § Det allmännas skadeståndsansvar m.m.

Föredrogs
lagutskottets betänkande
1989/90:LU14 Det allmännas skadeståndsansvar m.m.

Anf. 57 ALLAN EKSTRÖM (m):

Fru talman! Antag att det allmänna begår fel eller handlar oriktigt och därigenom tillfogar en enskild person ekonomisk skada som kan vara mer eller mindre kännbar. Vem skall slutligt stå för skadan – den som oförskyllt drabbats eller det allmänna, dvs. vi alla medborgare solidariskt?

Här som i andra sammanhang beror svaret på hur avvägningen utfaller mellan det allmännas, eller kollektivets, intresse å ena sidan, och den enskilde individens å andra sidan.

Utfallet är betecknande och avslöjande för skillnaden i rättsuppfattning mellan oss borgerliga och de socialistiska partierna. Medan vi borgerliga har den enskildes rättsställning till utgångspunkt, står de socialistiska partierna främst på kollektivets, allmänintressets sida. Vid ett juridiskt seminarium i Rättsfondens regi, som nyligen konkretiserats i skriften Domstolarna och rättsutvecklingen, var ett överläggningsämne Det kollektiva intressets övervikt.

Dagens ordning gynnar kollektivet på den enskildes bekostnad i orimligt stor utsträckning. Det är lätt att åskådliggöra detta med exempel som är rent stötande. Det allmänna slipper med andra ord att göra rätt för sig eller sålunda att kompensera den uppkomna skadan i motsvarande mån. På denna centrala punkt föreligger det, glädjande nog, en fullständig borgerlig samsyn.

Vi borgerliga i lagutskottet har också tålmodigt under en lång följd av år genom motioner och anföranden i kammaren och med hänvisningar till olika timade händelser med pedantisk noggrannhet slagits för att öka den enskildes rättsskydd. Våra ansträngningar och våra omsorger om den enskilde har emellertid varit förgäves. Socialdemokraterna har konsekvent sagt nej till varje förbättring av den enskildes ställning. De har funnit förhållandena tillfredsställande. År efter år har våra förslag sålunda röstats ned i kammaren.

Till sist fann socialdemokraterna läget emellertid så besvärande att de gjorde betydande eftergifter åt oss borgerliga. De närmare omständighe-

terna beskrev jag i mitt närmast föregående anförande i kammaren i december förra året. Eftergifterna bestod dels i en proposition om avskaffande av de s. k. begränsningsreglerna i 3 kap. 3–5 §§ skadeståndslagen – de reglerna var uppställda i skadeståndsbegränsande syfte – dels också i tillsättande av en stor parlamentarisk utredning med syfte att överse gällande, invecklade rättssystem.

Så långt är allt gott och väl. Gutta cavat lapidem ... – droppen urholkar stenen, inte genom sin tyngd utan genom att falla ofta.

Utredningen har för övrigt glädjande nog redan hållit sitt första sammanträde. Direktiven till utredningen är emellertid alltför snäva och hindrar därmed den förutsättningslösa och allsidiga prövning som vi pläderat för. Detta är djupt beklagligt. I reservationen till betänkandet utvecklar vi våra ståndpunkter närmare.

Fru talman! Med hänsyn till det anförda och till anföranden av mina borgerliga bröder Bengt Harding Olson och Martin Olsson yrkar jag bifall till reservationen, bakom vilken även miljöpartiet står.

Anf. 58 BENGT HARDING OLSON (fp):

Fru talman! Den parlamentariska följetongen om det allmännas skadeståndsansvar vid felaktig myndighetsutövning fortsätter här och nu med ett nytt kapitel.

Den positiva utgångspunkten är numera att det finns en samstämmig uppfattning om att ställningen för myndighetsoffren – jag tycker det är en god beteckning för de människor som har drabbats av felaktig myndighetsutövning – måste förbättras. På det sätt som Allan Ekström här har beskrivit skapades så småningom enighet i lagutskottet och i riksdagen om att tillsätta en parlamentarisk utredning med uppgift att göra en översyn av gällande rätt på skadeståndsområdet.

Emellertid kvarstår en allvarlig brist. Det kommer nämligen att dröja innan den nya lagen kan träda i kraft – jag räknar med att det blir tidigast den 1 januari 1994. Detta är en alldeles för lång väntetid när det gäller att få en bättre lag om skadestånd. Vem som helst förstår ju att risken är uppenbar att under den här väntetiden nya offer kommer att drabbas, både personligen och ekonomiskt. Det är uppenbarligen en oacceptabel situation i ett rättssamhälle.

Det finns en enkel lösning som kan avhjälpa detta problem. Man kan införa en s.k. säkerhetsventil. Det innebär att om den skadeståndslidandes behov med hänsyn till dennes ekonomiska villkor och övriga omständigheter är särskilt angeläget, skall staten kunna betala ut skadestånd. Denna säkerhetsventil skulle alltså eliminera risken att vi i vårt samhälle får nya skadeståndsrättsliga justitiemord av samma modell som i fallet med bilhandlaren i Vimmerby. Halvar Alvgård. Denna säkerhetsventil är avsedd att vara ett provisorium i avvaktan på en lagändring, som förhoppningsvis kommer.

För den här idén med en säkerhetsventil finns ett allt kraftigare politiskt stöd. Vi har i denna omgång, som vi nu diskuterar, en partimotion från folkpartiet, en trepartimotion undertecknad av företrädare för moderata samlingspartiet, folkpartiet och centerpartiet, samt en fyrtiendepartimotion, undertecknad av företrädare för nämnda partier plus miljöpartiet. I alla dessa

sammanhang lysar både socialdemokraterna och vpk med sin frånvaro, och det är beklagligt. Jag har här vid tidigare tillfällen försökt åstadkomma en ändrad inställning, i varje fall hos vpk. Hoppet är ju det sista som skall vika från människan, och jag hoppas fortfarande på en ändrad inställning från både vpk och den socialdemokratiska sidan, så att vi kan få en skadeståndsrättslig säkerhetsventil. Det skulle vara till fördel för brottsoffren, och det skulle vara värdigt ett rättssamhälle.

Fru talman! Det här betänkandet innehåller också andra punkter, utöver detta med säkerhetsventilen. De har berörts av Allan Ekström, och jag hänvisar till vad han har sagt. Martin Olsson kommer nu att fullfölja dessa synpunkter, och jag instämmer i hans resonemang.

Avslutningsvis yrkar jag bifall till reservationen.

Anf. 59 MARTIN OLSSON (c):

Fru talman! För centern är det en naturlig utgångspunkt att den som drabbas av skador eller förluster skall ha samma rätt till ersättning när den skadevällande är samhället som när enskild näringsverksamhet eller motsvarande är vällande och skadeståndsskyldig.

Eftersom möjligheterna att få skadestånd av samhället både när det gäller myndighetsutövning och när det gäller affärsmässig verksamhet är begränsade enligt speciella regler, har vi från centerns sida under en följd av år krävt att frågan om det allmännas skadeståndsansvar skulle utredas i syfte att stärka den enskildes rätt och möjligheter att få ersättning. De tre icke-socialistiska partierna har ju drivit den här frågan tillsammans, såsom föregående talare har framhållit.

Under många år avvisade den socialistiska majoriteten dessa utredningskrav. Men sedan drygt ett år har regeringen och riksdagsmajoriteten gett upp en del av motståndet. En departementspromemoria lämnades för snart ett år sedan, och vissa förslag i denna ledde till en proposition i höstas. Dessutom har det nyligen tillsatts en utredning som skall gå vidare med detta arbete.

Mot den bakgrunden frågar sig kanske en del varför vi även nu har en reservation gällande utredningen. Men det beror på att vi anser att utredningens direktiv inte är tillräckligt omfattande. De båda tidigare talarna har ju berört några av dessa frågor, och vi har gjort en viss uppdelning för att bespara kammaren viss debattid. Jag skall därför inskränka mig till att ta upp ett område som tyvärr inte behandlas av utredningen, nämligen det allmännas skadeståndsskyldighet i affärsmässig verksamhet. Det gäller närmast postverket, televerket och SJ. För dem gäller särskilda friskrivningsregler, som medför att det kan vara svårare för en enskild att få skadestånd från dessa verksamheter än från övrig, alltså privat, näringsverksamhet.

Första gången jag tog upp frågor inom detta område i riksdagen var när jag för flera år sedan väckte en motion med krav på att postverket skulle ta större ansvar – alltså utge större ersättning – för försenade, förkomna eller förstörda försändelser. Senare har motionen byggts ut till att gälla även de andra nämnda affärsdrivande verken samt rätten till skadestånd vid felaktig myndighetsutövning. Inte så sällan redovisas fall, där en enskild som drabbas av förlust på grund av dessa statliga verksamheter haft mycket svårt att

få rimlig ersättning. Det visar alltså att det är mycket motiverat att driva de här kraven.

Majoriteten i riksdagen har avvisat kravet på utredning av skadeståndet vid statlig affärsmässig verksamhet. Motiveringen var tidigare att ett stärkande av den enskildes ställning skulle medföra högre porton och avgifter samt dyrare tågbiljetter. Jag har aldrig kunnat förstå det argumentet. All förstärkning av konsumentskyddet kostar något, men det har ju inte hindrat att vi infört en rad lagar som skall skydda konsumenternas ställning och därigenom ge den svagare parten i avtalsförhållanden möjlighet att hävda sina rättigheter. Just nu har vi från regeringen fått förslag om en ny konsumentköplag som skall ge konsumenterna ett förstärkt skydd, men inte kommer väl majoriteten att avslå det med hänvisning till de prishöjningar som de nya reglerna eventuellt kan medföra?

Under fjolåret retirerade socialdemokraterna här i riksdagen och regeringen något. Det har nämligen tillsatts en särskild utredningsman, som skall se över postverkets och televerkets reglering av sina rättsförhållanden med enskilda. Nu hänvisar majoriteten i sin avslagsmotivering till denna utredningsman i stället för att hänvisa till risken för kostnadshöjningar. Det är en anpassning av argumenten till den reträtt som majoriteten tvingats göra, men det innebär ändå avslag på vårt egentliga utredningskrav.

Den bästa och riktigaste lösningen vore, som vi framhåller i reservationen, att den utredning som skall se över det allmännas skadeståndsansvar även finge till uppgift att se över skadeståndansvaret vid statens affärsdrivande verksamhet.

Problemen med de affärsdrivande verkens skadeståndsansvar är enligt vår mening av sådan betydelse och har ett sådant samband med statens skadeståndsansvar i övrigt att en fullständig och från alla synpunkter tillfredsställande kartläggning och översyn bör göras av den nu tillsatta parlamentariska utredningen. Därigenom skulle dessa frågor kunna få en bred och samlad belysning. Utan tilläggsdirektiv kan den nämnda utredningen inte ta upp dessa frågor. Ett av kraven i vår reservation är därför att riksdagen skall begära att regeringen utfärdar tilläggsdirektiv för utredningen gällande den affärsmässiga verksamhetens skadeståndsskyldighet.

Fru talman! Det är enligt centern en viktig rättsgrundsats att alla skall behandlas lika inför lagen. Men då måste även reglerna om den enskildes rätt till skadestånd vara lika för statlig affärsmässig verksamhet och för enskild näringsverksamhet.

Med detta yrkar jag, fru talman, bifall till reservationen.

Anf. 60 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Jag får anmäla att anslag nu har satts upp om att detta sammanträde skall fortsätta efter kl. 19.00.

Anf. 61 ELISABET FRANZÉN (mp):

Fru talman! Frågan om det allmännas skadeståndsansvar är en gammal bekant i riksdagen. Det här är fjärde gången bara under mina ett och ett halvt år i lagutskottet som frågan är uppe till behandling.

Debatten om culparegeln och det allmännas ansvar "vid" resp. "i samband

med” myndighetsutövning och den s.k. säkerhetsventilen, är välbekant vid det här laget, liksom diskussionen om de affärsdrivande verkens ansvar.

I direktiven till den kommitté som regeringen har tillsatt för att se över reglerna om det allmännas skadeståndsansvar, saknas, som vi har hört i tidigare anföranden, bl.a. uppdraget att utreda möjligheten att slopa culparegeln och att utreda de affärsdrivande verkens ansvar. Utskottsmajoriteten verkar trots allt inte helt ovillig att få även detta utrett, eftersom det sägs i betänkandet att ”utredningen bör vara oförhindrad att ta upp sådana frågor och lägga fram de förslag som utredningen finner påkallade”.

Jag hoppas därför att borgarna Allan Ekström, Bengt Harding Olson och Martin Olsson samt socialdemokraterna Lena Boström och Stig Gustafsson, alla ledamöter både i kommittén och i lagutskottet, tillsammans kommer att se till att vi får en fullständig utredning. De kan kanske också få den särskilda utredaren som ser på televerket och posten som en extra resurs. Jag skall även framföra den här förhoppningen till miljöpartiets representant i utredningen, Gunilla Oresten.

Jag hoppas att det inte längre skall finnas anledning till motioner och reservationer i detta ämne, när det är dags för nästa allmänna motionstid. Kanske har det då också kommit en proposition med förslag, som liknar den säkerhetsventil som reservationen innehåller.

Jag yrkar med detta bifall till reservationen.

Anf. 62 STIG GUSTAFSSON (s):

Fru talman! Vi skall här ta ställning till fem motioner om det allmännas skadeståndsansvar. Jag skall inte här redogöra för gällande rätt. När det gäller den saken hänvisar jag till betänkandet och till tidigare riksdagsdebatter. Jag skall försöka bli mycket kortfattad.

Låt mig bara inledningsvis slå fast följande. Med anledning av riksdagens beställning våren 1989 har regeringen nu tillkallat en kommitté med uppgift att göra en översyn av reglerna om det allmännas skadeståndsansvar. Kommittén har enligt sina direktiv till huvuduppgift att göra en förutsättningslös och allsidig analys, jag vill särskilt understryka detta, i vilken utsträckning det allmänna bör svara för skador som uppkommer för enskilda i samband med myndighetsutövning. Kommittén skall bl.a. undersöka om det allmännas ansvar enligt skadeståndslagen för fel eller försummelse vid myndighetsutövning bör vidgas, så att det inte krävs ett lika nära samband med myndighetsutövning som för närvarande. Vidare skall kommittén också undersöka om det på vissa särskilda rättsområden bör införas ett strikt skadeståndsansvar för det allmänna i samband med myndighetsutövning.

En annan uppgift för kommittén är att undersöka om det allmänna även skall betala ideellt skadestånd till enskilda på grund av skador som har uppkommit i samband med myndighetsutövning.

I direktiven anförts att det utöver de här särskilt angivna uppgifterna finns åtskilliga andra frågor om det allmännas skadeståndsansvar som behöver prövas och att utredningen därför bör vara oförhindrad att ta upp sådana frågor och lägga fram de förslag som utredningen finner påkallade.

Jag har varit relativt grundlig i min redogörelse för huvuddragen i direktiven, detta mot bakgrund av vad som nyss har anförts från talarstolen. Från

talarestolen har det ju hävdats att utredningen har fått alltför snäva direktiv. Det har också sagts att det borde ha framgått klart av direktiven att utredningsarbetet även skall omfatta frågan om införande av ett strikt ansvar för det allmänna, oberoende av vållande. I två motioner har det också framhållits att utredningen, som kommer att ta en viss tid i anspråk, bör lägga fram ett särskilt förslag om en skadeståndsrättslig säkerhetsventil. I talarestolen har det t.o.m. hävdats att riksdagen i dag borde besluta om en sådan.

Låt mig bara konstatera att direktiven är så utformade att de inte hindrar kommittén att ta upp också de synpunkter som har framförts i motionerna, om kommittén så önskar. Därför behövs det inte något förnyat tillkännagivande om utredningsarbetets bedrivande.

När det gäller frågan om statens skadeståndsansvar vid affärsmissig verksamhet, som Martin Olsson uppehöll sig vid, har jag den inställningen att en förbättring av enskildas möjligheter att få ersättning för sina skador bör åstadkommas inom ramen för de nuvarande ansvarighetsreglerna. I det sammanhanget kan det nämnas att regeringen har tillkallat en särskild utredning, vilket Martin Olsson mycket riktigt påpekade, med uppdrag att se över formerna för postverkets och televerkets reglering av sina rättsförhållanden med enskilda. Därmed borde väl i det avscendet all rättfärdighet vara uppfyllt.

Fru talman! Jag skulle naturligtvis kunna gå in och polemisera mot Allan Ekströms och Bengt Harding Olsons historieskrivning beträffande skadeståndsrättsutredningens tillkomst, men jag anser att vi i stället kan använda tiden till att blicka framåt. Utredningen är nu tillsatt. Den har börjat sitt arbete, och därför tycker jag att den här följetongen, som Bengt Harding Olsson talade om, nu skulle kunna avslutas här i riksdagen. Det blev nu också happy end i följetongen – den efterlängta utredningen tillsattes.

Sammanfattningsvis, fru talman: Det saknas anledning för riksdagen att nu, sedan knappt tre månader förflutit från det att frågorna senast behandlades och när utredningen just har startat sitt arbete, ompröva sitt tidigare ställningstagande.

Jag yrkar följaktligen bifall till utskottets hemställan och avslag på reservationen.

Anf. 63 ALLAN EKSTRÖM (m):

Fru talman! Jag tolkar Stig Gustafsson så, att kommittén har rätt att pröva även de frågor som upptas i den gemensamma reservationen. Detta är självfallet mycket glädjande och mycket tillfredsställande från den enskildes synpunkt, men det hindrar ju inte på något sätt att detta kan få sin formella bekräftelse genom bifall till reservationen.

Anf. 64 BENGT HARDING OLSON (fp):

Fru talman! Det är intressant att höra Stig Gustafsson redovisa sin syn på denna skadeståndsrättsliga fråga. Jag menar att vi inte skall fördjupa oss i historien kring hur läget var när utredningen tillsattes. Det skulle naturligtvis vara trevligt för oss att göra det, men jag tror att vi för socialdemokraternas del kan dra en glömskans slöja över detta.

Mera betänklig är Stig Gustafssons syn på vad som är målet när det gäller

skadeståndsansvar vid felaktig myndighetsutövning. Stig Gustafsson säger att vi nu kan avsluta följetongen, att målet nu är nått eftersom utredningen har startat. Men det kan ju inte vara rimligt att slutmålet är att vi nu har startat en utredning. Det viktiga är väl att vi kan ändra reglerna på ett sådant sätt att dessa myndighetsoffer får åtminstone ekonomisk ersättning för vad stat, kommun och landsting har ställt till med.

Om man har den inställningen att målet nu är nått, är man naturligtvis inte intresserad av vad som händer med dem som kommer att drabbas av myndigheters utövning under den tid utredningen pågår. Det handlar faktiskt om en tidsperiod av fyra år, och vi har i bästa fall nått målet den 1 januari 1994.

Jag är, Stig Gustafsson, fullt medveten om att denna utredning även självant kan ta upp frågan om en skadeståndsrättslig säkerhetsventil. Jag tänker också framföra det förslaget på kommitténs nästa sammanträde.

Vad som är intressant är hur Stig Gustafsson kommer att agera i det läget. Kommer jag då att mötas av samma negativa syn på myndighetsoffer som den jag möter nu? Eller kan Stig Gustafsson kanske t.o.m. lova stöd, i varje fall inom utredningen, för en snabb och effektiv undersökning av möjligheten att få fram denna skadeståndsrättsliga säkerhetsventil?

Anf. 65 MARTIN OLSSON (c):

Fru talman! I mitt anförande berörde jag en viss del av vad vi tar upp i reservationen, nämligen frågan om statens skadeståndsansvar när det gäller affärsmässig verksamhet. Jag skall med anledning av Stig Gustafssons anförande säga ytterligare några ord om detta.

Vi har i riksdagen under många år tagit upp dessa frågor, och det har ständigt funnits ett motstånd. Jag refererade i mitt anförande till att man angav kostnadsaspekten som anledning till de tidigare avlagen. Nu har det äntligen tillsatts en utredningsman. Det är en viss framgång, men den är inte en följd av regeringens och socialdemokraternas åtgärder, utan det är tack vare årligen återkommande krav från de tre icke-socialistiska partierna som detta har tvingats fram. Vad socialdemokraterna har gjort är att försena en lösning med flera år.

Vi hävdar att den parlamentariska utredningen även borde ha fått till uppgift att se över skadeståndsansvaret i statens affärsmässiga verksamhet. Nu hänvisas det till den speciella utredningsman som har tillsatts, men att tillsätta en utredningsman är inte detsamma som att låta en parlamentarisk, brett förankrad utredning se över hela området vad gäller statens skadeståndsansvar, både i fråga om myndighetsutövning och affärsmässig verksamhet.

Även om direktiven är förutsättningslösa så diskuterade vi vid det första och hittills enda sammanträdet vad som kunde ligga inom ramen för dessa direktiv och vad som inte låg inom direktivens ram. Det var uppenbart att frågan om skadeståndsansvaret för den affärsmässiga verksamheten ligger utanför direktiven.

Det måste alltså tilläggsdirektiv för att utredningen skall kunna ta upp dessa frågor, och vi vill också att riksdagen skall uttala sig för sådana tilläggsdirektiv genom att stödja reservationen.

Detta är en viktig konsumenträttslig fråga. Den som drabbas av förluster och skador skall ha möjlighet att få fullgod ersättning även om det är staten som har vållat skadorna. Det är en jämställdhetsfråga, för det är viktigt att de svaga kan hävda sina intressen. Detta är anledningen till att vi i många år här i riksdagen har bedrivit ett arbete för att få till stånd en bättre tingens ordning i dessa frågor.

Anf. 66 STIG GUSTAFSSON (s):

Fru talman! Bengt Harding Olson tar upp en diskussion om huruvida målet är nått. Det är klart att man kan ha olika uppfattningar om vad målet är, var det är beläget, osv. Men vad är det som Bengt Harding Olson har krävt? Jo, en utredning. Den har tillsatts. Utredningen har fått vissa direktiv, och vi är också överens om att dessa är utmärkta.

Bengt Harding Olson gör det litet för enkelt för sig när han argumenterar för ett snabbt införande av en säkerhetsventil. Som en ansvarig politiker bör han ställa sig vissa frågor. I vilken utsträckning skall medborgarna kollektivt, via skattsedeln, betala för enskildas förluster? Vilka ekonomiska konsekvenser får ett vidgat skadeståndsansvar? Vilka personella förstärkningar behövs? Leder ett vidgat skadeståndsansvar till krav på ökad juristmedverkan i förvaltningen, till att verksamheten "juristifieras"?

Varje de lege ferenda-fråga innehåller ju politiska bedömningar i denna mening. Til syvende og sidst är detta frågor som måste belysas i den utredning som nu arbetar innan vi fattar något beslut. Jag tror inte att någon är betjänt av snabba och ogenomtänkta beslut.

Anf. 67 BENGT HARDING OLSON (fp):

Fru talman! Detta är viktiga frågor i ett rättssamhälle. Det är viktiga frågor för medborgarna i allmänhet och särskilt för de medborgare som drabbas av en felaktig myndighetsutövning. Jag tror, i varje fall hoppas jag, att vi är överens om att förbättra dessa regler, även om det på Stig Gustafsson låter som att det är litet tveksamt om socialdemokraterna verkligen vill förbättra situationen för myndighetsoffer. Med en positiv tolkning utgår jag från att detta är fallet.

För mig är det då obegripligt att säga att reglerna är dåliga, att de måste förbättras men att vi skall vänta till 1994. Under tiden kommer människor att drabbas av denna felaktiga myndighetsutövning. Skall vi sitta passivt och titta på och rulla tummarna? Skall vi använda oss av det ordspråk som jag använde vid förra riksdagsdebatten i ärendet: att låta kon dö medan gräset växer?

Eller skall vi i stället engagera oss för de myndighetsoffer som drabbas och åtminstone ge dem en ersättning enligt den säkerhetsventil som jag har talat om? Denna säkerhetsventil är alltså inte någon juridisk innovation, någon specialtillverkning av undertecknad. Den är lånad från en annan lag i lagboken, nämligen från brottskadlagen, vilken har samma syfte.

Låt mig avslutningsvis till Stig Gustafsson säga följande. Ansvariga politiker är tydligen det som efterlyses här, och sådana efterlyser även jag. En ansvarig politiker kommer i den skadeståndsrättsliga utredningen att svara ja till att snabbt utreda och genomföra förslaget om en skadeståndsrättslig

*Onykterhet till
sjöss, m.m.*

Anf. 68 STIG GUSTAFSSON (s):

Fru talman! Jag tycker inte alls att Bengt Harding Olson skall sitta och rulla tummarna. Jag tycker att han skall bli mycket aktiv i den utredning som har tillsatts och som han tillhör.

Anf. 69 BENGT HARDING OLSON (fp):

Fru talman! På den punkten lovar jag att inte göra Stig Gustafsson besviken.

Överläggningen var härmed avslutad.

Beslut

Utskottets hemställan bifölls med 157 röster mot 146 för reservationen av Rolf Dahlberg m. fl.

7 § Beslut om uppskjuten votering av kvällsärenden

På förslag av förste vice talmannen medgav kammaren att de ärenden som hann debatteras färdigt under återstoden av dagens sammanträde skulle företas till avgörande i ett sammanhang i början av kammarens arbetsplenum onsdagen den 21 mars.

8 § Onykterhet till sjöss, m.m.

Föredrogs
lagutskottets betänkande
1989/90:LU15 Onykterhet till sjöss, m.m.

Anf. 70 MARTIN OLSSON (c):

Fru talman! Alkohol och trafik skall inte höra ihop. Det skall gälla såväl till lands som till sjöss. Det har varit centerns utgångspunkt i arbetet för en nollpromillegräns till lands liksom när det gäller vårt krav på att motsvarande promille regler även skall gälla till sjöss.

Vi har nu att ta ställning till den senare frågan, dvs. om vi skall våga slå fast att alkohol och båttrafik inte hör ihop. Samhällets signaler vad gäller alkohol och trafik måste vara klara och konsekventa. Vi måste därför ha klara regler även när det gäller alkohol och båttrafik. Sådana regler skulle ha ett stort pedagogiskt värde, och genom dessa regler skulle vi efter hand kunna begränsa olycksfall, skador och för tidig död på grund av onykterhet i samband med båttrafik.

Till skillnad från förhållandena gällande trafik till lands finns inga promil-

leregler för sjötrafik. I stället stadgas i sjölagen att den kan dömas till böter eller fängelse som framför fartyg eller eljest på fartyg fullgör uppgift av väsentlig betydelse för säkerheten till sjöss och därvid är så påverkad av alkoholhaltiga drycker eller annat berusningsmedel att det måste antas att han inte på ett betryggande sätt kan utföra sina uppgifter. Detta är litet krångligt, men lagtexten lyder ungefär så. Till skillnad från vad som gäller i reglerna för trafiken på land är alltså när det gäller båttrafik gränsen för straffbarhet inte knuten till viss mängd alkohol i blodet.

Samhället måste ständigt vara uppmärksamt på vilka åtgärder och nya åtgärder som erfordras för att leda in utvecklingen i önskvärd riktning. Riksdagens tidigare motstånd mot att uttala sig för promillegränser till sjöss får därför inte utgöra motiv för att fortsätta att avvisa dessa krav.

Sjötrafiken har under senare år förändrats avsevärt. På sina håll börjar den alltmer att likna trafiken på våra gator och vägar. Antalet fritidsbåtar har ökat kraftigt, och på våra farleder har trafiken blivit allt tätare. Dessutom har många fritidsbåtar utrustats med allt starkare motorer, som medger allt högre hastighet.

Många människor omkommer årligen i olyckor med fritidsbåtar. Av sjösäkerhetsrådets statistik framgår att alkoholförtäring är en väsentligt bidragande orsak till många båtolyckor. Detta är enligt vår mening en oroande utveckling, och den motiverar att samhället nu i högre grad än tidigare måste inskräpa kravet på fullständig nykterhet även för alla med ansvar för ett fartygs drift och säkerhet. Återkommande motionskrav om motsvarande promilleregler till sjöss som till lands har dock avslagits, med hänvisning främst till kontrollsvårigheterna. Däremot beslöt riksdagen våren 1988 att valet av påföljd för trafiknykterhet enligt sjölagen borde anpassas till de strängare reglerna enligt trafikbrottslagen. Något förslag härom har regeringen ännu inte lagt fram.

Vi anser att utvecklingen av sjötrafiken liksom den ökade olycksfrekvensen på ett påtagligt sätt har visat på nödvändigheten av att strängare krav än de nuvarande på nykterhet till sjöss införs. Ett system med samma promillegränser för sjötrafik som för landsvägstrafik och spårbinden trafik bör därför prövas och påföljderna bli desamma.

Frågan om införande av promilleregler till sjöss har aktualiserats i Nordiska rådet genom ett medlemsförslag, som utgjorde en del av olika åtgärder för ett nordiskt aktionsprogram för att uppfylla WHO:s mål om en 25-procentig minskning av alkoholkonsumtionen fram till sekelskiftet. Nordiska rådets social- och miljöutskott framhöll i sitt betänkande att den starkt ökande trafiken med fritidsbåtar och antalet alkoholrelaterade båtolyckor gjorde det rimligt att frågan om samma promillegränser till sjöss som vid trafik till lands skulle utredas i samband med aktionsprogrammet för att minska alkoholkonsumtionen.

Eftersom riksdagen tidigare klart avvisat krav på promillegränser till sjöss, är det enligt vår mening nödvändigt att riksdagen nu fattar ett annat beslut, så att Sveriges regering tillsammans med övriga nordiska länders regeringar kan pröva frågan om sådana promillegränser.

Myndigheter som har ansvar för nykterhetsfrågor och sjösäkerhetsfrågor har under senare tid klart uttalat sig för införande av promillegränser. Låt

mig först nämna att socialstyrelsen, som har det övergripande ansvaret på det alkoholpolitiska området, har krävt att onykterhet till sjöss i lagstiftningen skall jämföras med onykterhet i trafiken till lands. Detta krav återfinns nämligen i det av socialstyrelsen nyligen framlagda handlingsprogram som syftar till att Sverige skall uppnå WHO-målet om en 25-procentig minskning av alkoholkonsumtionen fram till sekelskiftet. Jag vill citera en del ur det programmet. Under rubriken "Helnykter båttrafik" skriver socialstyrelsen:

"Antalet fritidsbåtar har under de senaste tio åren ökat markant. Samtidigt har antalet olyckor på sjön där alkohol har förorsakat drunkningstillbud ökat.

Vid sju av tio drunkningsolyckor var offret påverkat av alkohol. Av hävd är sjölivet förknippat med alkohol. Det ökande antalet av fritidsbåtar ställer större krav på båtförarna. Detta gäller även de allt högre hastigheterna. Socialstyrelsen anser att dessa förändrade förhållanden måste leda till åtgärder som i nykterhetshänseende jämför båttrafiken med biltrafiken."

Under rubriken "Socialstyrelsen föreslår" redovisas följande att-satser:

1. "att informationen till båtägare om alkoholens inverkan intensifieras."
2. "att regeringen verkar för att lagstiftningen jämför onykterhet till sjöss med onykterhet i trafiken."
3. "att kontrollen ökas av nykterheten hos båtförare."

Även ett annat organ, nämligen katastrofkommissionen, har nyligen krävt promillegränser till sjöss. I sitt betänkande "Beredskapen mot oljeutsläpp till sjöss" skriver kommissionen:

"Olyckor som har inträffat till sjöss på senare tid aktualiserar åter frågan om att för den som framför fartyg eller eljest på fartyg fullgör uppgift av väsentlig betydelse för säkerheten till sjöss införa en promillegräns. Enligt kommissionens mening bör lagstiftningen om onykterhet till sjöss innehålla samma bestämmelser om alkoholkoncentrationen i blodet (promillegränser) som lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott. Med de förenklade provtagningsmetoder som numera står till buds kommer övervakningen av bestämmelserna att underlättas."

Mot bakgrund av vikten av att öka trafiksäkerheten till sjöss och med hänsyn till arbetet både på nordisk nivå och i vårt land för att begränsa alkoholkonsumtionen bör enligt vår mening motsvarande promilleregler införas i sjölagen som de som nyligen har införts i trafikbrottslagen. Vi är väl medvetna om att man vid en sådan anpassning av sjölagen till trafikbrottslagens straffbestämmelser måste ta hänsyn till att sjölagens bestämmelser har betydligt vidsträcktare tillämpningsområde än trafikbrottslagens regler.

Enligt vår mening bör det ankomma på regeringen att låta utreda frågan om införande av promilleregler i sjölagen och deras omfattning. Frågan om regeln skall gälla alla båtar eller om eventuellt undantag skall göras för icke motordrivna båtar bör prövas i detta sammanhang.

Antalet ledamöter som motionerat i denna fråga är större vid årets riksmöte än vid tidigare riksmöten. Från centern har väckts en kommittémotion med mig som första namn. Från miljöpartiet har väckts en motion med Roy Ottosson som första namn. Från folkpartiet har väckts en motion av Elver

Jonsson och Lars Ernestam. Dessutom har väckts en motion av den nyligen bortgångne socialdemokraten Sven-Erik Alkemark.

Fru talman! Fyra partier, centern, folkpartiet, miljöpartiet och vpk, står bakom reservationen med krav på att regeringen skall överväga frågan om promilleregler till sjöss. Jag yrkar bifall till reservationen.

Prot. 1989/90:85
14 mars 1990

*Onykterhet till
sjöss, m.m.*

Anf. 71 -LOLA BJÖRKQUIST (fp):

Fru talman! Alkohol och trafik hör inte ihop. Det har sagts många gånger i denna kammare, nu senast av Martin Olsson. Det framförs också med stor envishet i de motioner som har väckts i riksdagen. Nu senast har mina partivänner Elver Jonsson och Lars Ernestam hävdade att samma promilleregler som gäller i trafiken på land också bör gälla till sjöss. Folkpartiet delar uppfattningen att det är dags att överväga ett införande av promilleregler även i sjölagen.

Det har bara gått tre och en halv månad sedan vi senast debatterade frågan om hur vi ser på onykterheten till sjöss, och bara för cirka en månad sedan beslutade riksdagen om skärpta regler för att motverka trafiknykterhetsbrott.

Med andra ord: Detta är brännande frågor, som väcker stort intresse. Tack vare den intensiva opinionsbildningen genom åren ställer sig nu de flesta bakom en mycket strängare syn när det gäller alkohol och trafik.

Lagutskottet har i sina senaste betänkanden som gällt onykterheten till sjöss uttalat att alkoholförtäring i samband med sjötrafik inte är förenlig med de krav sjölivet ställer. Påpekande görs också om att mängden av båtar har ökat kraftigt och gjort trafiken allt tätare, samtidigt som båtarna blivit snabbare. Man har också begärt att straffpåföljderna skall ses över. Däremot har argumenten varit många från majoriteten, bestående av socialdemokraterna och moderaterna, för att inte förorda att regeringen skall ens *överväga* ett införande av samma promilleregler på sjön som gäller för trafiken på land.

Denna hållning måste bli allt svårare att hävda. Allt fler medborgare har motsatt uppfattning. Också andra instanser har den senaste tiden framfört att promilleregler bör införas i sjölagen. Som Martin Olsson nämnde tar man t.ex. i SOU 1990:15, "Beredskapen mot oljeutsläpp till sjöss", upp att promilleregler behöver införas. Detsamma görs i socialstyrelsens programarbete, som Martin Olsson också nämnde.

När det gäller det nordiska samarbetet har man diskuterat hur man skall komma till rätta med WHO:s mål att alkoholkonsumtionen skall minska med 25 % till år 2000. Även i det sammanhanget har man tagit upp frågan om att införa promilleregler till sjöss.

För att Sverige skall kunna vara pådrivande i Nordiska rådets arbete krävs att regeringen får en signal ifrån riksdagen om att vi tycker att detta är viktigt. Hittills har regeringen inte fått det.

I den departementspromemoria som innehåller en översyn av sjölagen som kommer nu till våren – den skulle ha kommit i höstas – övervägs bara straffpåföljder. Riksdagen har i varje fall inte begärt något annat. Vi får väl se vad den innehåller. Förhoppningsvis har man övervägt även detta med promilleregler.

Fru talman! För att inte upprepa alla de argument som framförts tidigare

från folkpartiet när det gäller alkoholfrågorna vill jag hänvisa till debattprotokollen, senast från den 30 november förra året och den 14 februari i år.

Jag vill dock poängtera att folkpartiet förordar en principiell nollgräns när det gäller alkohol och trafik. Vi har också föreslagit att man skall dömas för grovt rattfylleri redan när man har en blodalkoholhalt på 1,0 ‰. För att inte uppmuntra till "promilletänkande" har vi också förordat att regeln om kliniskt rattfylleri skall inleda straffbestämmelserna och att promilleregeln skall komma först därefter. Dessa förslag har avvisats av riksdagens majoritet.

Med detta yrkar jag, fru talman, bifall till reservationen till detta betänkande, som begär att regeringen överväger införande av promilleregler i sjölagen samt att förslag om ändrade straffbestämmelser skall framläggas.

Folkpartiet står också bakom det särskilda yttrandet, som gäller obligatorisk ansvarsförsäkring. Vi vidhåller att det inte behövs något båtregister för fritidsbåtar för att man skall kunna förverkliga en obligatorisk ansvarsförsäkring. Det kan försäkringsbolagen sköta.

Anf. 72 ELISABETH PERSSON (vpk):

Fru talman! Martin Olsson glömde säkert oavsiktligt att nämna att även vänsterpartiet kommunisterna ställer sig bakom reservationen om promilleregler i sjölagen. Våra ställningstaganden när det gäller dessa frågor torde vara väl kända, inte minst efter debatten i höstas om skärpta promilleregler när det gäller den vanliga trafiken på land.

Vi är dessutom övertygade om att det finns en mycket djupt förankrad uppfattning om att alkohol och trafik inte hör ihop vare sig till lands eller till sjöss. Många människor utgår faktiskt redan nu ifrån att det är brottsligt att exempelvis köra motorbåt och vara alkoholpåverkad. Jag vill påstå att skärpta regler eller promillegränser för sjötrafik redan har ett brett stöd bland folk i allmänhet.

Det är därför förvånande att utskottets majoritet är så försiktig när det gäller den här frågan. Utskottet har – framför allt under tidigare år när denna fråga har behandlats – hela tiden pekat på svårigheterna att komma till rätta med onykterheten till sjöss.

Att det finns komplikationer just för sjöfart av olika slag har också tagits som intäkt för att låta allt bero och låta det vara som det är.

Jag vill belysa mitt anförande med några exempel från den tidigare diskussionen:

"Det ligger i sakens natur att trafikförhållandena till lands ställer högre krav på förarna än förhållandena till sjöss. En annan skillnad är att det till sjöss ofta kan uppkomma situationer då det får anses mindre straffvärt att någon fört båt i alkoholpåverkat tillstånd, t.ex. då en båtägare av olika skäl kan bli tvungen att flytta sin båt från en ankar- eller förtöjningsplats."

Så hette det tidigare. Jag har, fru talman, som bilägare och bilförare mycket svårt att känna medlidande med den båtägare som det då ömmades för. Jag tror att det fortfarande ömmas på samma sätt. Jag undrar varför han/hon inte kan hålla sig nykter när båten behöver flyttas. Som bilförare kommer jag inte på tanken att det skulle vara ett problem att avstå från alko-

hol, om jag tror att jag måste flytta min bil från en parkeringsplats eller något annat ställe där den står olämpligt. Det skulle alltså en båtförare ifrågasätta.

Man har tidigare sagt att "riskerna för olyckor till följd av alkohelpåverkan är typiskt sett inte desamma i sjötrafiken som i trafiken till lands." Nej, det är nog sant, men jag tycker att det är ett mycket dåligt argument för att inte införa hårdare regler till sjöss.

Riskerna för olyckor till följd av alkohelpåverkan är typiskt sett inte desamma till lands som i luften heller. Ingen människa skulle väl ändå använda det påståendet för att tumma på alkoholreglerna till lands eller i luften.

Fru talman! Jag raljerar litet, men det är klart att det finns problem i denna fråga. Jag är dock övertygad om att justitiedepartementet i sina lagskrivningar är kompetent att klara ut detta. Problemen får dock inte överdrivas. Alla båtar är inte ubåtar. Hade de varit det skulle jag mot bakgrund av hur svårt det är att upptäcka dem förstå att man är litet tveksam till sådana här regler. Så är tack och lov inte fallet.

Jag tror således att det är ett dåligt försvar att skylla på svårigheterna. Det är glädjande att trots allt se att utskottsmajoriteten antyder att man håller på att tänka om.

Vi i vpk är dock övertygade om att det krävs starka påtryckningar till förmån för promilleregler i sjölagen för att inte gamla idéer om att det är så stora praktiska problem förknippade med lagstiftningen på detta område ånyo skall ta överhanden. Vi ansluter oss därför till reservationen till lagutskottets betänkande nr 15.

Anf. 73 ELISABET FRANZÉN (mp):

Fru talman! Det finns ingen anledning att vänta med att börja arbetet på en lagstiftning med promilleregler till sjöss. Det är som vi hört tidigare ett ökande problem. Det blir allt fler fritidsbåtar och tätare trafik till sjöss. Det blir större båtar med starkare motorer och större segel. Antalet olyckor har ökat – kanske oftast i samband med alkohol. Inom den yrkesmässiga trafiken finns också alkoholproblem. Färjor och oljetankfartyg har varit inblandade i flera svåra olyckor och katastrofer

Det är därför viktigt att vi får nykterhet till sjöss. Allt fler kräver strängare regler till sjöss, liksom i trafiken till lands. Det är dock mera komplicerat att införa promilleregler till sjöss än till lands. Det går inte att kopiera trafikbrottslagens regler. Förhållandena är annorlunda till sjöss och i andra vattendrag. Reglerna i sjölagen måste vara betydligt mera vidsträckta och inte bara omfatta föraren utan också andra som har en uppgift ombord, kanske även passagerarna på mindre båtar.

Det faktum att det är svårt att övervaka onykterhet och nykterhet till sjöss är inget argument för att inte lagstifta. Det går i viss mån att övervaka, och lagstiftningen har dessutom en pedagogisk effekt. Vi har lagstiftning mot onykterhet på landsväg och vi har infört hastighetsgränser på landsväg. Det är förbjudet att aga barn i hemmet. Det är förbjudet att smuggla, t. ex. sprit och avlyssningsutrustning. Det går inte att övervaka allt. Brott upptäcks bara i några fall. Det faktum att vi har en lagstiftning har dock minskat antalet brott. Det är inte så många som gör dessa saker när det är förbjudet.

Ett skäl som har angetts för att vänta med att införa promillegränser till

sjöss är att överväganden sker i Nordiska rådet. Men varför skall alltid Sverige vänta tills alla andra länder har bestämt sig och infört lagar? Varför kan inte vi vara först denna gång, så kommer de andra länderna i Norden efter oss?

Med detta vill jag yrka bifall till reservationen.

Anf. 74 ROLF DAHLBERG (m):

Fru talman! Frågan om onykterhet till sjöss regleras i dag i 325 § sjölagen. Den som framför en båt eller har annan viktig uppgift av betydelse för säkerheten ombord får inte vara så påverkad av alkohol eller andra berusningsmedel att det kan antas att han eller hon inte på ett betryggande sätt kan utföra sina uppgifter. Bryter man mot denna lag kan man dömas till böter eller fängelse i högst ett år. Lagen gäller all sjöfart.

Frågan om att anpassa sjölagens straffbestämmelser till trafikbrottslagens regler har övervägts upprepade gånger. Detta skedde under förarbetena till den nuvarande sjölagen, likaså under fritidsbåtsutredningens arbete. I riksdagen har frågan väckts ett flertal gånger motionsvägen. Genom interpellationer har frågan också aktualiserats här i kammaren.

Vid samtliga tillfällen har man avvisat tanken på att helt anpassa sjölagens regler till de regler som gäller på land. Förhållandena på sjön är så annorlunda att det inte är möjligt att utan vidare överföra trafikbrottslagens bestämmelser. Här kan jag kort peka på att sjölagen har ett mera vidsträckt tillämpningsområde och berör sålunda andra personer än bara den som styr båten. Lagen gäller också alla typer av farkoster, från ekor, jollar, segelbåtar och motorbåtar till stora färjor, tankrar och andra stora skepp.

Lagutskottet har också tidigare framhållit att trafikförhållandena till lands ställer högre krav på förarna än förhållandena till sjöss. Likaså har utskottet pekat på att det till sjöss kan uppstå situationer då en båt snabbt måste flyttas, t.ex. av väderleksskäl.

Elisabeth Persson sade, när hon stod i talarstolen för en stund sedan, att båtförarna får skylla sig själva: "Varför håller de sig inte nyktra, så att de kan flytta båten?" Det visar, tycker jag, att man inte riktigt har förstått att många av de båtar som trafikerar våra farvatten under lång tid, flera veckor under semestern, är hemmet för flera personer. De kommer till en hamn där de ankrar och lever så att säga ett vanligt hemmaliv på båten. Sedan blåser kanske stormarna upp hastigt. Skall man då inte ha möjlighet att flytta båten i säkerhet utan att göra en olaglig handling? Det är alltså inte så enkelt som att peka på att det är precis likadant som när man har ställt ifrån sig bilen hemma. Det är det inte. Bilen behöver man inte rusa ut och flytta när vädret blir sämre.

I sitt betänkande våren 1988 underströk utskottet sin grundinställning, att alkoholförtäring i samband med sjötrafik inte är förenlig med de krav som sjölivet ställer. Den stora ökningen av antalet fritidsbåtar, ofta med starka motorer som möjliggör höga farter, gör att kravet på nykterhet ökar. Det var utskottet helt enigt om.

Ett mål i högsta domstolen 1987, som finns relaterat i dagens betänkande, föranledde utskottet att ge regeringen till känna att en ändring av sjölagen bör övervägas, så att en skärpning av straffskalan för onykterhet till sjöss

kommer till stånd. Som framgår av dagens betänkande väntas denna översyn av sjölagen föreligga redan nu i vår. Vi kan därför inom en snar framtid få ett förslag i denna del hit till riksdagen.

Kravet på att införa promillegränser till sjöss har utskottets majoritet i år liksom tidigare år avvisat. Möjligheterna att övervaka efterlevnaden av en sådan lag på Sveriges alla sjöar och vattendrag är så begränsade att lagen inte skulle få någon större effekt. Samordningen av lagstiftningen med länderna runt omkring oss, med vilka vi delar vattnen, är också en viktig aspekt när vi lagstiftar på ett sådant här område. Som framgår av vad tidigare talare har sagt övervägs dessa frågor i Nordiska rådet. Det är naturligtvis mycket lämpligt att avvakta och se vad man i det sammanhanget kan komma fram till. Detta har lett en majoritet i utskottet till att återigen avvisa de motionsyrkanden som finns beträffande införandet av promilleregler till sjöss.

Fru talman! I en annan motion tas frågan om införande av en obligatorisk ansvarsförsäkring för fritidsbåtar åter upp. Det är motion L.615 av Birger Rosqvist och Lisbet Calner. Utskottet är i dag liksom tidigare överens med motionärerna om att det är angeläget att en sådan försäkring införs. Eftersom regeringen tidigare har fått del av utskottets och även riksdagens uppfattning i denna fråga, har utskottet emellertid inte funnit anledning att biträda yrkandet om ett tillkännagivande till regeringen.

Med det nu anförda ber jag att få yrka bifall till lagutskottets hemställan och avslag på reservationen.

Anf. 75 MARTIN OLSSON (c):

Fru talman! Jag har begärt ordet närmast i anledning av inlägget från utskottets värderade ordförande. Först vill jag dock be Elisabeth Persson om ursäkt för att jag glömde att nämna att även vpk står bakom reservationen.

Rolf Dahlberg söker argument för att motivera att riksdagen återigen skall avvisa krav på utredning om promillegränser till sjöss. Han säger bl.a. att vi skall avvakta Nordiska rådets ställningstagande. Vi anser att regeringen självfallet bör följa vad riksdagen uttalat, då riksdagen är efter år har sagt nej till en utredning om promillegränser till sjöss. Det vore formellt fel av regeringen att då börja överväga promillegränser i samband med nordiska överläggningar. Ett riksdagsbeslut i positiv anda behövs nu för att regeringen så att säga skall få fria händer att arbeta med denna fråga.

Rolf Dahlberg säger att man avvisar tanken på att helt anpassa reglerna som gäller till sjöss till dem som gäller till lands. I reservationen och de olika motionerna anges att det är speciella förhållanden. Det går inte att helt överföra dem. Man måste dra vissa gränser osv. Men det är inte riksdagens sak att i detalj undersöka om man kan ha en helt likartad lagstiftning och var man skall dra gränser när det gäller t.ex. storlek på båtar. Riksdagen skall ange färdriktningen. Sedan är det regeringens och dess myndigheters uppgift att hitta de praktiska lösningarna på problemen.

Om riksdagen nu säger nej till kravet på promillegränser, anser jag att samhället ger fel signaler. Det går inte att komma ifrån att signalen från riksdagen blir att det inte finns behov av att införa promillegränser till sjöss. Det räcker inte med att det stod i utskottsbetänkandet för något år sedan, och kanske även i årets betänkande, att man bör vara nykter till sjöss. De regler

som framgår av lagstiftningen och de påföljder som är förknippade med överträdelse av reglerna anger vilka krav samhället har.

Bara två partier kämpar emot förslaget. Det är anmärkningsvärt att moderater och socialdemokrater kämpar emot förslaget. Som jag och andra talare redovisat har ju den myndighet som framför andra har ansvaret att föreslå åtgärder för att vi skall klara alkoholpolitiken här i landet, alltså socialstyrelsen, entydigt uttalat sig i samma riktning som vi motionärer.

Den andra hänvisningen gäller den utredning som har att bedöma vilka åtgärder som behöver vidtas för att säkerheten till sjöss skall öka, alltså den utredning som jag citerade i mitt förra inlägg.

Det väger starkt att både det organ som har ansvaret för alkoholpolitiken och den utredning som har fått i uppdrag att föreslå åtgärder för att öka säkerheten har kommit till samma slutsats som de motionärer som jag räknade upp och de fyra partier som står bakom reservationen. Hur länge tänker moderaterna kämpa emot? Jag skall inte fråga socialdemokraterna, eftersom de inte har någon talare anmäld till debatten. Jag uttrycker i stället förhoppningen att socialdemokraternas tystnad i dagens debatt innebär att de åtminstone överväger en reträtt även i den här frågan, vilket jag i så fall hälsar med tillfredsställelse.

Anf. 76 LOLA BJÖRKQUIST (fp):

Fru talman! Det är litet svårt att förstå hur moderaterna och socialdemokraterna kan hålla fast vid det som sades för några år sedan i lagutskottet. Händelserna har nu gått förbi dem. Här i riksdagen brukar vi ligga litet före med våra förslag, men nu bromsar man, och vi får väl se vad som står i promemorian. Det skulle inte förvåna mig ifall regeringen faktiskt har tagit upp frågan om promilleregler i den.

Det är litet märkligt att moderaterna skall försvara både socialdemokraternas och moderaternas ståndpunkt. Det fick vi uppleva före jul också. Jag får väl göra som Martin Olsson. Jag tolkar detta välvilligt, nämligen på det sättet att socialdemokraterna är på väg mot vår ståndpunkt, att de allvarligt funderar på att införa promilleregler även till sjöss.

Men, Rolf Dahlberg, det har aldrig varit tal om att vi nödvändigtvis måste införa samma regler som dem som gäller för trafiken på land. Det handlar ju om att se över lagstiftningen och ta ställning till vilka möjligheter som finns att överföra de promilleregler som gäller för trafiken på land till sjötrafiken.

Det är tokigt att lagutskottet bromsar detta och inte vill ge regeringen till känna vad som anförts i motionen om införande av promilleregler till sjöss.

Vi får väl se om ett år, då frågan kommer upp igen, om inte moderaterna och socialdemokraterna då trots allt är beredda att gå åt samma håll om vi.

Anf. 77 ELISABET FRANZÉN (mp):

Fru talman! Rolf Dahlberg hänvisar till att det finns regler i sjölagen som stadgar att en båtförare inte får vara mer berusad än att han kan föra båten på ett betryggande sätt. Det är alltså en bedömningsfråga. Det är just detta som är haken, alltså uppfattningen om hur full man kan vara och ändå föra båten på ett betryggande sätt. Alltför många missbedömer sin förmåga, har

det visat sig. Bedömningsförmågan tycks bli sämre under rusets inverkan. Tyvärr behövs därför en promillegräns. Det behövs regler som stadgar hur berusad man får vara. Jag skulle önska att de inte behövdes, men de behövs ändå.

Anf. 78 ROLF DAHLBERG (m):

Fru talman! Martin Olsson sade att det bara är två partier som står bakom majoritetsskrivningen. Det är ju riktigt i och för sig, men faktum är att i de två partierna återfinns 11 av utskottets 17 ledamöter. Ser man saken på det sättet är det en ganska rejäl majoritet i alla fall.

Jag förstär mycket väl att motionärerna i det här ärendet driver sin tro på att just införandet av promilleregler löser de problem som uppenbarligen föreligger. Jag har förståelse för det. Har man inställningen och tron att det bara är införandet av bestämmelser om promilleregler som löser problemen, då för man debatten på det här viset.

Vi har ju varit med om att utöva påtryckning på regeringen om att skärpa straffet för onykterhet till sjöss. Redan i vår väntar vi alltså en promemoria. Den kommer naturligtvis i någon form till riksdagen. Vi vet inte vad den kommer att innehålla, men någon har nämnt att den kanske kommer att innehålla synpunkter på promilleregler. Om den gör det har man naturligtvis gjort en bedömning, och vi får väl se om tankarna kan överföras till lagtext och anpassas på ett sådant sätt att reglerna passar trafiken till sjöss. Naturligtvis skall vi pröva den frågan.

Lola Björkquist sade att vi moderater spjärnar emot och motsätter oss en översyn. En översyn pågår just nu, och vi måste väl vänta på resultatet av den innan vi begär ytterligare åtgärder. Jag tror att det är mycket viktigare att vi alla ställer upp bakom kravet på rejäl information till alla dem som kommer ut på sjön. Vi måste framhålla hur farlig kombinationen alkohol och båttrafik är och vilka följder i form av våldsamma olyckor de kraftiga motorerna och höga farterna kan få.

Rejäl information är säkert en betydligt bättre väg att gå än att blint stirra på möjligheten att införa en lagstiftning innehållande regler om promillegränser.

Anf. 79 MARTIN OLSSON (c):

Fru talman! Jag skall inte förlänga debatten så mycket, men det är illa om detta skall stå oemotsagt.

Vi har inte sagt att promilleregler skulle lösa alla problem. Låt oss anta att promilleregler skall vara en insats för att förbättra förhållandena. Ingen kan väl hitta på tillräckliga åtgärder för att lösa alla problem. Det behövs lagstiftning och information.

Det är fel att, som Rolf Dahlberg gör, försöka ställa informationen emot promilleregler. Självfallet skall vi ha både promilleregler och information.

Låt mig i all vänlighet få påpeka att moderaterna är ett synnerligen svagt oppositionsparti här i riksdagen. Nu går de emot förslaget om promilleregler. Samtidigt väntar de på regeringens förslag, och skulle det innebära införande av promilleregler är moderaterna beredda att säga ja. Detta är inte det

sätt varpå Sveriges riksdag bör arbeta. Riksdagen, som representerar svenska folket, skall väga ha en uppfattning i den här frågan.

Det är illa att moderaterna bara väntar och avvaktar regeringens slutsats. Några nya fakta i målet torde väl inte framkomma. Regeringen har väl i så fall börjat ändra ståndpunkt, och det är vi mycket glada över. Men det vore bättre om även moderaterna ställde upp och var pådrivande i frågan och inte var så passiva.

Anf. 80 LOLA BJÖRKQUIST (fp):

Fru talman! Jag tycker också att det är litet märkligt att moderaterna avvaktar. Moderaterna brukar ju annars inte precis vara kända för att vänta på vad regeringen säger i olika frågor. Det handlar alltså inte om att vi stirrar oss blinda på promilleregeln. Jag hänvisade till debatten i november då jag bl.a. tog upp den viktiga informationen. Jag ville inte göra det i dag, men vid den förra debatten hade jag inriktat mig mycket på informationen. Vi vet ju att informationen har gjort mycket stor nytta. Den har varit bra, och vi vill naturligtvis att den skall fortgå.

Vi har också mycket stor hjälp av de olika ideella organisationerna som arbetar med dessa frågor. Självfallet skall vi stötta dessa organisationer, så att de kan fortsätta med arbetet. Men om vi även får en promilleregeln och ändrade straffbestämmelser, tror jag att det kommer att innebära ett mycket bra pedagogiskt medel att gå ut med. Nu gäller olika regler till sjöss och till lands, och det har, som det har sagts här tidigare, t.o.m. ansetts att man kan få ha litet alkohol i kroppen om man kan föra sin båt någorlunda i alla fall. Det synsättet måste bort. Det visade sig ju vid undersökningar som gjorts att det vid de allra flesta druckningsolyckorna är medelålders män som är inblandade. De är ute och fiskar och har tagit ad notam att det är tillåtet att ta sig en sup på sjön.

Som sagt, vi vill ha denna översyn, men lagutskottet nöjde sig vid detta tillfälle med att begära en översyn, vilket riksdagen biföll. Det innebar att straffbestämmelserna sågs över. Detta är ju en del när det gäller att komma till rätta med onykterheten till sjöss. Men det märkliga är att lagutskottet inte också begärde att regeringen skulle se över möjligheterna att införa promilleregeln. Det är detta som vi reagerar mot.

Anf. 81 ELVER JONSSON (fp):

Fru talman! Av och till har Nordiska rådet återopats. Och såvitt jag kan se är jag den ende närvarande Nordiska råds-delegaten här i kammaren. Det finns därför anledning att tala om, vad som sades vid Nordiska rådet. I en brett upplagd motion av 15 motionärer från alla de nordiska länderna och från alla partifraktioner, även partikamrater till Rolf Dahlberg, krävdes det att Nordiska rådet skulle rekommendera de nordiska länderna att införa en promilleregeln när det gäller nykterhet till sjöss. Det pågår ett arbete, och det finns en klar inriktning om att det vore angeläget om länderna fattade beslut om en lagstiftning som liknar den som gäller för landsvägstrafiken. Man kan säga att Sveriges riksdag, från vilken en del av ledamöterna i Nordiska rådet kommer, har anledning att ta till sig en sådan propå. Och jag hade tänkt ställa en fråga till Rolf Dahlberg, eftersom han på något sätt lutat sig mot vad

Nordiska rådet skulle tycka. Om det framförs en rekommendation, kommer Rolf Dahlberg då att motsätta sig ett införande av promilleregler när det gäller nykterhet till sjöss?

Jag blev även apostroferad av utskottets ordförande som sade att om vi som har motionerat om detta tror att detta löser problemen, à la bonne heure, då är det okej att vi ändå pläderar för det. Min uppfattning är att detta är ett mycket gott verktyg. Vi har ju prövat det när det gäller andra trafikgrenar. Och det är inget tvivel om att det även skulle vara ett bra verktyg i kampen mot sjönykterhet. Det skulle då vara möjligt att på ett enkelt sätt fastställa graden av onykterhet. Nu är det ju utomordentligt svårt att göra det enbart enligt sjölagens 325 §, vilket Rolf Dahlberg mycket väl vet. Rolf Dahlberg hör till de förtröstansfulla, och han lutar sig nu mot regeringen och säger att regeringen nog kommer med något klokt. Skall vi tolka detta som att om regeringen är så pass progressiv – det är svårt att veta vad regeringen vill, eftersom socialdemokraterna är tysta som skeppsmöss här i kammaren, men justitieministern har ju ett par gånger lovat mig att hon skall lägga fram förslag som skall vara verkningfulla – och lägger fram detta förslag så är Rolf Dahlberg beredd att stödja kravet på införande av promilleregler även till sjöss?

*Onykterhet till
sjöss, m.m.*

Anf. 82 ROLF DAHLBERG (m):

Fru talman! Får jag först till Elver Jonsson säga att jag vet att han är en av de första motionärerna i det här ärendet, och jag högaktar naturligtvis Elver Jonssons arbete för ett nyktrare Sverige.

Elver Jonsson talade om arbetet i Nordiska rådet, det som har pågått en tid och som föranleddes av den stora flerpartimotionen. Vi har naturligtvis ännu inte sett något resultat av detta arbete. Men det beror ju på att detta är så pass komplicerade frågor att det tar tid innan man får fram en lagstiftning som verkligen passar för den speciella trafik som vi har på sjön.

Elver Jonsson sade också att promilleregler är ett gott verktyg. Jag är inte övertygad om det. Problemet är ju att någon måste kunna kontrollera efterlevnaden av dessa regler. Som jag sade i mitt inledningsanförande är det hart när omöjligt om man betänker vilka mängder av sjöar och vattendrag som vi har i Sverige. Jag är alltså inte övertygad om att en lagstiftning som innehåller promilleregler skulle bli bättre än den nuvarande lagstiftningen. Men jag har också sagt att om regeringen, som nu har utrett en eventuell straffskärpning på detta område, skulle lösa detta problem på något sätt och då ta hänsyn till att det rör sig om helt olika typer av farkoster, från små ekor som man rör till stora färjor och tankrar, så skall vi naturligtvis se på detta förslag och bedöma värdet av det.

Fru talman! Martin Olsson sade i sitt senaste inlägg att moderaterna är ett svagt oppositionsparti. Men i denna fråga är moderaterna inte något oppositionsparti. Vi har bedömt frågan sakligt och har tillsammans med socialdemokraterna kommit fram till den ståndpunkt som är redovisad i utskottsberäkningen. Vi har inte haft någon anledning att till varje pris vara ett oppositionsparti i just denna fråga.

Samtidigt tyckte jag att det var litet vågat av Martin Olsson att över huvud

taget beröra styrkan i oppositionspartierna här i riksdagen. Centern har ju nämligen inte blivit känd för att vara något starkt oppositionsparti.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 21 mars.)

9 § Ajournering för middagsuppehåll

Kammaren beslöt kl. 17.58 att ajournera förhandlingarna till kl. 19.00 för middagsuppehåll.

10 § Återupptagna förhandlingar

Förhandlingarna återupptogs kl. 19.00 under ledning av andre vice tal-
mannen.

11 § Lagstiftning beträffande ideella föreningar

Föredrogs
lagutskottets betänkande
1989/90:LU16 Lagstiftning beträffande ideella föreningar.

Anf. 83 ALLAN EKSTRÖM (m):

Herr talman! Överläggningsämnet – behovet av lag rörande ideella före-
ningar – kan förefalla tråkigt och oinspirerande. Ingenting kan dock vara
mer felaktigt. Ämnet angår alla och envar. Låt mig ge några exempel.

- Skall en enskild ha rätt att bli medlem i en förening?
- Skall en enskild slippa att tillhöra en förening mot sin vilja?
- Skall medlemskap i viss förening kunna ställas som villkor för att erhålla
en arbetsanställning?
- Skall rätten att etablera sig som näringsidkare eller att utöva sin näring
vara mer eller mindre beroende av beslut i en förening som man inte till-
hör?
- Kan en enskild medlem överklaga ett föreningsbeslut till högre organ inom
sammanslutningen – och i så fall på vilka villkor?
- Finns det några gränser för föreningskollektivets maktbefogenheter i för-
hållande till en medlem?
- Hur långt sträcker sig helt allmänt majoritetens intresse över den enskilde?

Att märka är att den enskilde i många fall är helt beroende av att tillhöra
sammanslutningen i fråga för sin arbetsanställning eller av liknande anled-
ning: medlemskap kan vara närmast obligatoriskt.

Rättsläget kan i stort karakteriseras som "det kollektiva intressets över-
vik", en beteckning som jag hämtat från Rättsfondens skrift "Domstolarna

och rättsutvecklingen”, 1989. Detta sätter den enskilde i motsvarande underläge. Makt går före rätt.

De inledningsvis ställda frågorna har jag ställt år efter år från denna talars-
tol. Så frågorna är väl kända. Detsamma gäller svaren som på samma sätt
lämnats från talarstolen av min lärde kollega Stig Gustafsson. Så även hans
ståndpunkt bör vara väl känd.

Varför, herr talman, förnekar socialdemokraterna eller fäster så liten vikt
vid att föreningskollektivet kan missbruka sin makt och att den enskilde
medlemmen bör skyddas för sådant missbruk, sådant övertramp? Vår rege-
ringsform erkänner ett motsvarande spänningstillstånd mellan staten, det
allmänna, och oss medborgare genom att innehålla en katalog av rättigheter
som tillkommer den enskilde *just* gentemot det allmänna. En helt annan sak
är huruvida regeringsformen i denna del är mycket mer än sirliga rosetter,
för övrigt av ganska enkel kvalitet, för högtidligt bruk. Beskrivningen är
hämtad från docenten Axberger, BRÄ Forskning 1988:3 s. 157.

Motsvarande gäller då det fundamentala begreppet ”rättsstat” skall defi-
nieras. Staten har sin makt från fria suveräna medborgare. Denna makt kan
å andra sidan missbrukas och därigenom bli farlig för just samma medbor-
gare. Medborgarna måste därför genom rättsregler skyddas mot risken för
sådant missbruk: Axberger s. 152.

Varför motsätter sig socialisterna med sådant eftertryck att den enskilde
får tillgång till rättsregler med enda syfte att upprätthålla balansen mellan
föreningen och honom själv? Varför står socialisterna alltid på kollektivets
sida?

I en välskrivna intervju med statsrådet Odd Engström i Svenska Dagbla-
det den 24 september 1989 berörs denna fråga. Här har vi kanske pudelns
kärna. Jag vill därför återge några brottstycken.

Menar du – frågar intervjuaren – att det kan gå med välfärdsstaten som
det gjorde med dig, den fokuserar allt mindre på kollektiva lösningar och
alltmer på det personliga, det individuella?

Ja, svarar Odd Engström. Det är svårt att erkänna för en socialdemokrat,
en process. Men historiskt ser jag det som två steg: befrielse är det första
steget, frihet det andra. Och befrielsen – fortsätter Engström – har krävt kol-
lektiva ansträngningar. Du kan inte kasta av dig förtryck, hunger och orätt-
visa utan tillgång till den kraft, den makt som finns i de stora kollektiven,
folkrörelserna, partierna, fackföreningarna. Men befrielsen är inget mål i
sig: målet är frihet. Och vägen till friheten måste du gå ensam.

Det här är ett tal som i enklare politisk slagväxling skulle betraktas som
borgerligt, kommenterar intervjuaren. Odd Engström svarar: Socialisterna
har alltså trott att när människan blir befriad från förtryck blir hon fri. Libe-
ralerna menar att när människan är fri så befriar hon sig från förtrycket.
Båda dessa lösningar är ofullkomliga.

Intervjun väckte sådant intresse hos mig att jag sparade den för framtida
ändamål. Odd Engströms karakteristik av det historiska skeendet är värd
begrundan. Det kollektiva tänkandet har alltså sitt ursprung i ett skede, där
de sociala förhållandena präglades av allvarliga orättvisor av olika slag. Det
krävdes då kollektiva insatser för att sätta makt bakom orden. Detta skede
tillhör det förgångna.

Nu befinner vi oss i ett *nytt* skede, en iakttagelse som också är Odd Engströms. Detta skede kännetecknas av att den enskilde inte längre behöver tvingas att underkasta sig och sålunda begränsa sin frihet till förmån för kollektiva lösningar mot sin vilja. Det socialdemokratiska tänkandet har emellertid inte lyckats frigöra sig från det förflutna. Var det inte, herr talman, Tegnér som skaldade:

Evigt kan ej bli det gamla
ej kan vanans nötta läxa
evigt repas opp igen.
Vad förmulnat är skall ramla,
och det friska, nya växa
opp utur förstörelsen.

Det är att beklaga att vice statsministerns nytänkande inte slagit igenom i det socialdemokratiska ställningstagandet i detta ärende. Hur länge får vi vänta på perestrojka här?

Med hänvisning till det anförda, till alla tidigare anföranden i samma ämne och till vad Martin Olsson kommer att åberopa i sitt anförande, vill jag, herr talman, yrka bifall till reservation 1.

Anf. 84 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Frågan om den enskildes ställning inom och gentemot en organisation har årligen diskuterats här i kammaren under drygt ett årtionde. Men med hänsyn till frågans vikt och med tanke på att dess aktualitet närmast ökat under årens lopp, återkommer vi motionärer i ärendet.

Låt mig först erinra om att den enskilde medborgarens rättigheter kontra samhället är reglerade i regeringsformen. I dess 2 kap. anges de grundläggande fri- och rättigheter som varje medborgare är tillförsäkrad gentemot det allmänna. Där anges yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten, religionsfriheten och föreningsfriheten. Den sistnämnda friheten uttrycks som frihet att sammansluta sig med andra för allmänna och enskilda syften.

De olika fri- och rättigheter som anges i detta kapitel i regeringsformen är av avgörande betydelse både för den enskilde medborgaren och för vårt demokratiska samhälle. Dessa rättigheter skall inte kunna åsidosättas genom annan lagstiftning i och med att de är intagna i regeringsformen.

I vårt moderna samhälle är det emellertid inte enbart relationer till och rättigheter gentemot samhället som är av stor betydelse för den enskilde. Organisationerna har successivt kommit att betyda alltmer såväl för samhället i stort som för den enskilde. Vad gäller relationerna till organisationerna finns ingen motsvarande lagstiftning som garanterar den enskilde medlemmen rättigheter eller anger hans eller hennes skyldigheter gentemot sin organisation eller andra organisationer.

Med hänsyn till organisationernas stora betydelse och viktiga uppgifter vore det enligt centern naturligt att i lagstiftningen även ange vissa grundläggande regler om relationer mellan medlem och organisationer.

Allan Ekström har berört de här frågorna, och vi har en gemensam reservation, men jag vill tillägga något därutöver. Eventuellt kommer jag in

på en del av det som Allan Ekström har tagit upp men då med andra vinklingar.

Under många år har vi arbetat för att den enskilde skall garanteras rätt att själv ansluta sig till ett politiskt parti och inte behöva riskera att bli kollektivansluten. Det är en fråga som behandlas i konstitutionsutskottet.

En annan fråga är rätten att stå utanför en organisation, den s.k. negativa föreningsrätten. Regeringsformen anger att det allmänna inte får tvinga någon att tillhöra viss organisation, men något motsvarande skydd mot att bli utsatt för påtryckningar från en organisation för att bli medlem finns inte. Även den frågan behandlas av konstitutionsutskottet.

Den föreningsrättsliga fråga inom detta område som lagutskottet har att behandla är behovet av grundläggande lagstiftning gällande ideella organisationer. Kritik mot vissa inträffade händelser och rådande förhållanden visar klart att vi behöver en ramlagstiftning för ideella föreningar för att stärka den enskildes ställning.

Som exempel på sådana händelser kan erinras om uppmärksammade fall av dels uteslutning eller hot om uteslutning av medlemmar, dels vägran att få utträde. Andra exempel är fall där förening avtalat med visst försäkringsbolag om kollektiva sakförsäkringar för sina medlemmar utan att ha inhämtat deras samtycke.

När det gäller övriga samhällsmedborgares förhållande till vissa organisationer kan nämnas fackföreningars blockader dels mot enmansföretagare utan anställda, dels mot företagare utan anställda som är medlemmar i den blockerande organisationen. Jag tog upp den första frågan för många år sedan här i riksdagen när jag inom min region, om vi så säger, upplevde hur en bensinmacksägare blev blockerad under ett helt år och därefter måste lägga ner verksamheten. Han hade inga anställda, men han blockerades av en facklig organisation. Men inte heller den frågan handläggs av vårt utskott utan av arbetsmarknadsutskottet.

Enligt vår uppfattning finns det utan tvekan starka skäl för en närmare utredning rörande såväl behovet som den lämpliga utformningen av lagstiftning om ideella föreningar. En utgångspunkt måste vara att variationsrikedomen i föreningslivet inte får begränsas eller att föreningslivet och organisationsväsendet hindras på något sätt.

Det viktigaste i en sådan lagstiftning bör vara det som ur samhällets synpunkt är mest skyddsvärt, nämligen den enskildes ställning i förhållande till organisationen. Det gäller exempelvis rätten att bli medlem i, rätten till utträde ur och rätten att stå utanför en organisation. Det gäller även medlems rättigheter och skyldigheter vid hot om eller beslut om uteslutning samt medlems bundenhet av beslut som fattas utan hans medverkan eller som rör frågor utanför föreningens verksamhetsområde.

Ytterligare frågor där lagreglering bör övervägas är minoritetsskyddet, ekonomi och revision, skadeståndsskyldighet, ansvar för uppkomna förbindelser, upplösning av förening och villkoren för att en ideell förening skall anses vara en juridisk person.

Jag kan erinra om att för ekonomiska föreningar har det alltid varit naturligt att det funnits en lagreglering. Lagen om dessa – både den tidigare lagen och den nya – innehåller noggranna regler, dels sådana som motsvarar aktie-

bolagslagens, dels bl.a. regler om medlems rättigheter och skyldigheter samt minoritetsskydd.

Även om det är skillnader mellan ekonomiska och ideella föreningar, visar lagen om ekonomiska föreningar att man för den typen av föreningar kan ha lagreglering utan att på något sätt begränsa föreningsfriheten. Dessa regler motsvarar ungefär dem vi vill att man skall pröva att införa i en lag om ideella föreningar – alltså den del av lagen som rör medlems ställning, självfallet inte den som motsvarar aktiebolagslagen.

Det är, som vi ser det, varken för föreningslivet eller ur föreningsfrihetssynpunkt något nytt att pröva att finna lämpliga sådana regler även för de organisationer som ingår i den stora gruppen ideella organisationer. Men riksdagsmajoriteten har även i år avvisat utredningskraven utan andra motiveringar än att det har redovisats i tidigare betänkanden att det saknas skäl att införa lagstiftning om ideella föreningar i vårt land och att någon anledning för riksdagen att nu inta en annan ståndpunkt i frågan inte föreligger. Det är slutsatsen i majoritetens skrivning.

Eftersom föreningslivet är så avgörande för vårt samhälle och för praktiskt taget alla medborgare, är det av största betydelse att alla har förtroende för organisationerna. En lagreglering av grundläggande principer skulle vara ett medel att stärka såväl medlemmarnas som övrigas tilltro till organisationerna och deras verksamhet och därigenom vara till gagn för alla, inbegripet även föreningarna och deras funktionärer.

Föreningsfriheten är, som jag har nämnt, grundlagsfäst och får självfallet inte på några villkor begränsas genom en föreslagen lagstiftning. Men inom ramen för föreningsfriheten bör bl. a. möjligheterna prövas att ge garantier i lagstiftningen för den enskilde medlemmens ställning inom och gentemot "sin" organisation. Det skall ske utan att på något sätt verka hindrande på föreningslivet och organisationsväsendet eller att det ges byråkratiska inslag.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation 1, bakom vilken står lagutskottets moderater och centerpartister.

Anf. 85 ELISABET FRANZÉN (mp):

Herr talman! Vi skall nu ta ställning till fyra borgerliga motioner, som begär lagreglering av ideella föreningars verksamhet. Jag yrkar i likhet med utskottets majoritet avslag på dem, och det gör jag eftersom den fria föreningsrätten är dyrbar. Rättigheten att fritt bilda föreningar, att tillhöra dem och att verka i och genom dem är en av hörnstenarna i vår svenska demokratiska tradition, och den skall vi vara mycket rädda om.

Jag yrkar alltså avslag på motionerna, men jag delar inte den socialistiska utskottsmajoritetens åsikt att det inte finns några skäl att lagstifta om de företeelser som de borgerliga motionerna handlar om. Det behovet måste man ändå ställa i relation till den fria föreningsrätten. Det är väldigt svårt att börja lagstifta om ideella föreningar utan att på något sätt begränsa föreningarnas form, deras innehåll och verksamhetsområde, att inte fördröja bildandet av föreningar, osv.

De missförhållanden som de borgerliga motionerna handlar om – vem som får vara medlem eller inte medlem, hur man skall slippa vara medlem, hur stort inflytande föreningen skall ha över sina medlemmars privata liv och

i vissa fall över andra parters förhållanden, tredje mans förhållanden – måste man ta tag i på annat sätt. Där har medlemmarna ett eget ansvar. Den fria föreningsrätten medför också ansvar.

Man måste kunna kräva av medlemmarna att de, när de är missnöjda, ställer sin styrelse till svars, att de byter styrelseledamöter, att de lämnar föreningen om det behövs, att de verkligen aktivt i sin förening verkar för den sorts förening de vill ha. Det är enda sättet att komma fram utan att begränsa den fria föreningsrätten, och den vill vi i miljöpartiet slå vakt om.

Jag yrkar därmed bifall till reservation 2.

Anf. 86 STIG GUSTAFSSON (s):

Herr talman! De motioner som rör lagstiftning om ideella föreningar, som vi nu diskuterar, liknar alltmör galten Särimner som slaktades ena dagen och återuppstod den andra. Jag tror att det är trettonde året i rad som vi diskuterar denna fråga. Därför skall jag, herr talman, fatta mig mycket kort.

I de borgerliga motionerna och i reservationen uppger man sig vilja värna om skyddet för den enskilde. Det är den enskildes medlemmens ställning i förhållande till organisationen som man säger sig vilja tillskapa ett skydd för. Det kan man göra i många former. Men vad man från borgerligt håll i själva verket vänder sig emot tycks vara enbart de fackliga organisationernas verksamhet. Detta är emellertid inget nytt. Den enskildes frihet hotas, säger man från borgerligt håll, men det är nu liksom tidigare inte den enskildes arbetstidens frihet som man tänker på. Nej, vad debatten i själva verket handlar om är en kampanj mot de fackliga organisationerna. Motionerna och den debatt som förts här i dag är ingenting annat än ett led i en antifacklig kampanj, även om den kampanjen i dag har klätts i juridisk språkdräkt.

Man säger från borgerligt håll att detta är ett juridiskt problem. Men det är inte något sådant problem. Det är ett politiskt problem. Man vill ha en lagstiftning riktad mot fackliga organisationer, vilken inskränker deras möjligheter att på bästa sätt arbeta för sina medlemmar. Det saknas också i övrigt bärande skäl för särskild lagstiftning om ideella föreningar. I själva verket är det främst företets utövare utanför ramen för sådan lagstiftning som motionärerna har haft i åtanke i sina förslag, t.ex. förekomsten av fackliga organisationsklausuler. Men förbud mot sådana klausuler hör inte till området lagstiftning om ideella föreningar. De hör till den arbetsrättsliga lagstiftningen.

Betydelsen av fria föreningar på samhällslivets olika områden kan inte nog framhållas. En lagstiftning skulle bara bidra till att inskränka denna frihet. Det finns inga missförhållanden som gör det motiverat att vidta den begränsning av föreningsfrihet som man från borgerligt håll är inne på.

När det gäller den finska lagstiftningen om ideella föreningar, som har tagits upp i bl.a. motionerna, kan det först konstateras att det är historiska skäl till att man sedan början av detta sekel i Finland har en föreningslag. Finland är ju också det enda land i Norden som har en sådan lagstiftning. Syftet med den finska lagen var att skydda föreningsfriheten mot statsmakten och speciellt då mot det ryska väldet. Lagen utarbetades under åren 1906–1917. När man diskuterar den finska föreningslagstiftningen, måste man ha denna historiska bakgrund helt klar för sig. I slutet av 1800-talet och i början av det

här seklet stramade nämligen den ryska statsmakten till möjligheten att bilda föreningar i Finland. Därför behövdes en lagstiftning där.

Att man sedan i Finland har behållit denna lagstiftning och vidareutvecklat den har med den historiska traditionen i det landet att göra. Utskottet gjorde ett besök i Finland, och vid det besöket fick vi klart för oss att det finns 115 000 föreningar registrerade i det föreningsregister som måste föras enligt lagen. Lagen är för övrigt mycket detaljerad. Den har inte mindre än 70 paragrafer.

Herr talman! Jag har svårt att föreställa mig att man i Sverige skulle vilja införa en liknande lagstiftning. Det skulle utan tvivel kännas som en tvångströja för de ideella föreningar som vi har i vårt land.

Inom justitiedepartementet i Helsingfors, där man för föreningsregistret, berättade man att ungefär 2 000 nya föreningar registreras varje år och 15 000 olika beslut fattas varje år som rör föreningarna. Det finns visserligen möjlighet för en förening i Finland att vara oregistrerad, men en sådan förening kan inte öppna konto i bank och inte ens kvittera ut ett rekommenderat brev. Så vill vi inte ha det i Sverige.

Låt mig till sist, herr talman, något bemöta min lärde kollega Allan Ekströms mycket intressanta synpunkter som kanske mera var filosofiska än praktiska i fråga om kollektivet den enskilde. Allan Ekström hänförde sig till bl.a. en intervju med vice statsminister Odd Engström, som har talat om att befrielsen inte är något mål i sig utan målet är frihet. Detta uttalande står, som jag ser det, inte i någon motsatsställning till motståndet mot ytterligare lagstiftning. Tvärtom förespråkar vi socialdemokrater här friheten, friheten från lagstiftning på detta område, med andra ord mindre förtryck. Friheten att bilda föreningar är en ståndpunkt som väl tål att försvaras.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan och avslag på reservationen.

Anf. 87 MARTIN OLSSON (c) replik:

Herr talman! Om det är tillåtet för en icke lärd kollega att yttra sig vill jag ifrågasätta om Stig Gustafsson tror på vad han säger. Han talar om antifackliga kampanjer och kampanjer mot fackliga organisationer osv. Detta är överdrifter och påståenden som saknar varje grund. Åtminstone gäller detta de motioner och den reservation som centern står bakom.

Vissa frågor kommer tillbaka år efter år i riksdagen. De gör det därför att det finns en viss kraft i dessa frågor, och det finns en aktualitet. Det finns säkert åtskilliga exempel på frågor som har tagits upp år efter år i riksdagen och som efter hand fått tillräckligt stöd så att de har kunnat genomföras. Vi skäms inte i det här fallet för att liknas vid galten Särimmer. Den hade synnerligen stor livskraft. Det har den här frågan också, och den kommer att föras vidare. Målet är att stärka den enskilde medborgarens ställning. Vi får inte förtrötta och blunda för att lagen från tid till annan behöver ses över för att den enskilde i vårt moderna samhälle skall få en tillräckligt stark ställning.

Vi har diskuterat den enskildes ställning i olika sammanhang i lagutskottet. Det här är ett viktigt område. Som framgår både av mitt anförande som jag höll här tidigare och av reservationen är det inte fråga om att inskränka föreningsrätten på något vis. Vi har klart deklarerat att den är fastslagen i

grundlagen. Självfallet skall det respekteras. En lag om grundläggande rättigheter för den enskilde skall vara till nytta främst för den enskilde men i lika hög grad för föreningslivet och för hela vårt samhälle.

Stig Gustafsson, undvik dessa enorma övertoner. Det var liknande övertoner så länge socialdemokraterna försvarade kollektivanslutningen. Det var "en kampanj mot facket" och de socialdemokratiska organisationerna. Där har man nu till sist måst inse fakta, och om inte kollektivet självt så har kollektivanslutna medlemmar klart börjat inse fakta.

Anf. 88 STIG GUSTAFSSON (s) replik:

Herr talman! Martin Olsson säger att motionerna och reservationen inte alls skulle rikta sig mot de fackliga organisationerna. Då skall jag be att få citera ur den reservation som även Martin Olsson står bakom. Där nämns som exempel på varför man vill ha lagstiftning mot negativ föreningsrätt, kollektivanslutning – alltså fackliga organisationer – och organisationsklausuler "av innebörd att arbetsgivaren förbinder sig att icke anställa personer som ej tillhör den avtalsslutande arbetstagarorganisationen". Det är återigen de fackliga organisationerna man tänker på. Det hör för övrigt inte till den här frågan, som jag sade, utan det är en arbetsrättslig fråga. Vidare talas om "en skiljedoms klausul i stadgarna för ett LO-förbund underkändes som oskälig". Ett annat exempel är "ett fackförbunds beslut att teckna en kollektiv hemförsäkring för sina medlemmar".

Jag skulle kunna fortsätta uppräknigen, men jag tycker att detta talar för sig själv. Därför kan jag nog inte acceptera talet om övertoner. Övertonerna finner man i motionerna och i reservationen.

Till slut: Grundlagen har jag inte alls blandat in i det här. Jag har inte påstått att den på något sätt skulle ha kränkts.

Anf. 89 MARTIN OLSSON (c) replik:

Herr talman! Om man läser reservationen, ser man att det inte finns något stöd för de övertoner som fanns i Stig Gustafssons första anförande. I reservationen hänvisas det till olika områden där det har förekommit begränsningar vad gäller den enskildes rättigheter. Är det inte fråga om en begränsning av den enskildes rättigheter om någon kollektivanslutes till ett parti eller om någon mer eller mindre tvingas vara med i en organisation för att kunna fungera osv?

Vi reserverar har velat ge en bild av förhållandena på det aktuella området. Men det är bara en del av det området som lagutskottet har att handlägga. I den senare delen av reservationen antyder vi hur utredningsarbetet skall vara inriktat då det gäller att pröva lämpligheten och förutsättningarna för en lagstiftning som stärker den enskildes ställning. Det råder inget som helst tvivel på den punkten.

Jag tror att socialdemokraterna så småningom kommer till samma insikt. Ni har ju tidigare tvingats backa när det gäller kollektivanslutningen. Även den har ni försvarat med uttalanden om högsta grad av frihet osv.

Anf. 90 LOLA BJÖRKQUIST (fp):

Herr talman! Det finns åtskilliga inslag i dagens demokrati som vi måste ta upp till allvarlig diskussion. Därmed följer dock inte att vi nödvändigtvis

måste stifta en mängd nya lagar för att demokratin skall fungera på det sätt som flertalet önskar. Genom att var och en vårdar demokratin så, att flertalet invånare känner att de får den rätt som lagen och dess intentioner avser att ge behöver inte varje detalj regleras i lagen.

Det vi nu ser hända i Östeuropa borde innebära att vi allvarligt funderar över hur det fungerar i Sverige, hur demokratin här fungerar. Inte heller i Sverige kan vi nämligen vara säkra på att klara oss från allvarliga oroshärdar.

Det är tragiskt när stora organisationer, som borde föregå med gott exempel, utnyttjar sin makt mot enskilda, som det beskrivs i motionerna.

Det kan vara föreståeligt att man, med stöd av de exempel som motionärerna och reservanterna anför, föreslår en ny generell lagstiftning för våra ideella föreningar. Men en sådan lagstiftning skulle kunna innebära en styrning av föreningarnas arbete. Därmed skulle det utrymme inskränkas som vi vill ge våra ideella föreningar och deras medlemmar och som de själva skall få bestämma över.

Jag var inte med vid besöket i Finland. Men det har sagts mig att den finländska lagstiftningen är mycket omfattande och mycket byråkratisk. I och för sig tror jag inte att man är ute efter att åstadkomma en direkt kopia av det finländska systemet. Men risken är stor att det blir betydligt mera av byråkrati för de ideella föreningarnas del.

Vi i folkpartiet blir lika indignerade som moderater och centerpartister när enskilda människor kommer i kläm. Men, som sagt, vi kan ändå inte stödja förslag om en generell lagstiftning. Vi vill tro att medlemmarna och medborgarna själva reagerar när orättvisor och felaktigheter förekommer i föreningarnas namn. Vi skall inte tro att svensken hur länge som helst låter bli att reagera. Under den senaste tiden har det ju funnits många tecken på att man nu är beredd att snabbare agera mot oförrätter.

Däremot är vi i folkpartiet beredda att medverka till en lagstiftning när det gäller enskilda fall. Som exempel kan nämnas den negativa föreningsrätten, dvs. rätten att gå ur eller stå utanför en förening.

I regeringsformen finns det regler för de grundläggande fri- och rättigheterna. Det gäller då bl.a. föreningsrätten. Det innebär ett skydd av den positiva föreningsrätten, alltså att få bilda eller gå med i föreningar. Men vi vill att även den negativa föreningsrätten skall garanteras i lagen.

Dessutom har vi under många år tillsammans med de borgerliga partierna begärt att kollektivanslutningen till politiskt parti skall förhindras med hjälp av lagen.

Det finns ytterligare ett område där vi i folkpartiet har föreslagit lagstiftning. Det gäller då förbudet mot blockad mot enmansföretag.

Med detta, herr talman, har jag motiverat mitt och folkpartiets ställningstagande. Jag yrkar bifall till lagutskottets hemställan i betänkandet.

Anf. 91 ELISABET FRANZÉN (mp):

Herr talman! Jag hade egentligen tänkt begära ordet i tidigare replikväxling. Jag tycker nog, i likhet med Stig Gustafsson, att en del av motionerna i detta sammanhang har drag av antifacklig kampanj. Men det är utan tvivel så, att förhållandena inom fackföreningsrörelsen ibland är anmärkningsvärda. Det gäller dock också inom intresseföreningar. Lantbruksrörelsen

t. ex. utövar påtryckningar på jordbrukare som inte går med på de villkor som föreskrivs, och man försöker hindra dessa att bilda nya föreningar.

Lagstiftning är dock inte den rätta lösningen. Vad som är fel här är ju att föreningarna har en monopolsituation. Det är medlemmarna själva som måste ta tag i detta. De får bilda nya föreningar om de inte är nöjda. På det sättet får vi konkurrens mellan föreningarna och således en förbättring i detta avseende.

Martin Olsson sade att centern absolut inte vill inskränka den fria föreningsrätten. Men det går knappast att undvika om man vill tillgripa lagstiftning. Om man lagstiftar om föreningars makt i förhållande till medlemmarna – om vad föreningar får ägna sig åt – är man genast inne på den fria föreningsrättens område. Det går inte att undvika. Om man skall bestämma hur, i vilka former och vem som skall få räknas som medlem i en förening och detta alltså skall regleras i lagen, är man också inne på den fria föreningsrättens område. När uppstår en förening? Hur kan man lagstifta om sådant här? Vem bestämmer att en förening har bildats? Skall sådant regleras, är den fria föreningsrätten ansluten.

Anf. 92 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Eftersom mitt namn nämndes alldeles nyss vill jag säga några ord.

Jag tror att Elisabet Franzén något har missuppfattat vad som sagts här. Vi slår nämligen vakt om föreningslivet. Det framgår klart och tydligt av reservationen. Jag upprepar vad Elisabet Franzén sade i sitt första anförande, att även miljöpartiet slår vakt om föreningslivet. På den punkten har vi således samma åsikt. Det är vägarna som skiljer sig.

Vi slår, som sagt, vakt om föreningslivet och om den enskildes ställning. Det har jag framhållit i tidigare anförande. I det avseendet skall det alltså inte behöva råda något tvivel.

När Elisabet Franzén exemplifierade hur det kan förhålla sig råkade hon nämna ekonomiska föreningar. Hon kom ju in på jordbrukets föreningsrörelse, konkurrenslagstiftningen etc. – alltså saker som är fjärran från lagstiftningen om ideella föreningar. Tvärtom handlar det om föreningar som lyder under en viss lagstiftning. Vi är alla överens om att denna form skall finnas. Det gäller en lagstiftning som klart anger hur det skall vara i frågor om minoritetsskydd, medlemmars rättigheter, medlemmars skyldigheter osv.

Jag tror att Elisabet Franzén, efter att ha studerat detta mera, till ett annat år kommer att inse att det handlar om att slå vakt om föreningslivet och den enskildes ställning. Jag tror alltså att ni miljöpartister vill göra det om ni bara betänker vad det verkligen är fråga om.

Anf. 93 ELISABET FRANZÉN (mp):

Herr talman! Jag hyser inget tvivel om att även centerpartiet vill slå vakt om föreningsrätten. Det är bara det att vi vill göra det på något olika sätt. Jag är övertygad om att det bästa sättet att säkra den fria föreningsrätten är att låta bli reglering genom lagstiftning.

Jag har inte några som helst funderingar om att centern faktiskt avser att

*Lagstiftning be-
träffande ideella
föreningar*

minska föreningsfriheten. Men jag tror att det blir följderna om man tar till lagstiftning.

Sedan är jag fullt medveten om att det exempel som jag anförde gällde en ekonomisk förening. Fackföreningarna är ideella föreningar men deras medlemmar är många gånger samtidigt ekonomiskt beroende av fackföreningarna för att klara sin situation i arbetet. Det handlar om monopolföreningar. Det finns alltså många likheter. Mot den bakgrunden var jämförelsen inte felaktig.

Anf. 94 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Lagar om skydd för än det ena och än det andra behövs för att de skall kunna tillämpas om en enskild drabbas på något sätt. Om vi ser på t.ex. lagstiftningen om de grundläggande fri- och rättigheterna skulle vi ju kunna säga att samhället är så bra att det inte behöver skrivas någon lag, eftersom det är självklart att vi i vårt samhälle respekterar medborgarnas rättigheter osv. Men reglerna finns i bakgrunden som en säkerhetsgaranti.

Det måste bli på samma sätt när det gäller medlemmens ställning i en ideell förening. Om någon upplever att han har blivit misshandlad finns det en lagstiftning som han kan falla tillbaka på och som ger honom möjligheter att hävda sin rätt. Vad vi har visat i reservationen är att det saknas en klar lagstiftning att falla tillbaka på när det har uppstått konflikter mellan medlemmar och organisationer.

Anf. 95 ELISABET FRANZÉN (mp):

Herr talman! Det är kanske där som skillnaden mellan Martin Olssons och min uppfattning ligger. Martin Olsson ser inte att medlemmen har ett ansvar i sin förening, utan medlemmen är ett objekt i den förening han tillhör, och samhället skall skydda medlemmen om föreningen är elak. Jag ser det så, att om man går med i en förening tillsammans med andra, som man har starka gemensamma intressen ihop med, för att driva dessa i föreningen, skall man kunna samarbeta om detta. Om det inte går får man lösa konflikten på något annat sätt än genom att samhället och det allmänna går in och lagstiftar om saken.

Anf. 96 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Människor går in i en förening och allt är frid och fröjd, men det kan uppstå komplikationer som gör att det blir ovänskap, någon känner sig negativt särbehandlad osv., och då behövs det regler.

För att Elisabet Franzén skall få en jämförelse kan jag nämna den allra minsta föreningen, som vi också handlägger i lagutskottet, och det är när en man och en kvinna förenas i äktenskap. Det är helt frivilligt, och det är frid och fröjd i början, men det finns mycket noggranna regler för hur en konflikt skall lösas. Vi hoppas att den inte skall uppstå, men när den ändå gör det behövs det regler. Om vi tänker i de banorna inser vi att en lagstiftning kan behövas som en säkerhet i bakgrunden för att tillvarata medlemmars rättigheter.

Anf. 97 ELISABET FRANZÉN (mp):

Herr talman! Det var en mycket intressant jämförelse, att se äktenskapet som en ideell förening. Jag skulle önska att det var så. Äktenskapet är dock också en ekonomisk bas för många av dem som gifter sig, med ett gemensamt ansvar för barn m.m. Därför är liknelsen inte helt riktig. Det är just det sociala ansvaret och ansvaret för barn som gör att det behövs en lagstiftning där. Vi vet att det i dag är många som lever tillsammans i samboförhållanden, som i en ideell förening, men även där har man börjat lagstifta.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 21 mars.)

12 § Automatspel

Föredrogs
näringsutskottets betänkande
1989/90:NU20 Automatspel (prop. 1989/90:46).

Anf. 98 KARIN FALKMER (m):

Herr talman! Flipperspel, dataspel och automatspel av olika slag av förströelsekaraktär blir i detta betänkande föremål för förslag till vidgad lagstiftning och ytterligare regleringar.

Enligt nu gällande automatspelslag krävs det tillstånd för anordnande av spel på spelautomater i förvärvssyfte. Detta gäller även för spel som inte ger vinst eller som ger vinst endast i form av frispel på automaten.

Regeringen vill nu i lagen om automatspel införa tillståndsplikt för all uppställning av spelautomater på plats dit allmänheten har tillträde. Dessa ytterligare begränsningar ger uttryck för en missriktad regleringsiver, som riktas mot näringsidkare, föreningar, ideella organisationer och andra anordnare av sammankomster av olika slag.

Regeringen anger två skäl för den föreslagna lagskärpningen. Man vill komma till rätta med det illegala spelet på t.ex. pokermaskiner, och man vill motverka att det uppkommer en miljö som är olämplig för barn och ungdomar.

Spel om pengar är redan i dag reglerat i lag och medför straffansvar om man bryter mot lagen. Automatspel med penningsvinster förbjöds den 1 januari 1979.

Förbud medför ofta att verksamhet som förbjuds fortsätter illegalt. Så har uppenbarligen skett vad avser automatspel med penningvinster. När de enarmade banditerna förbjöds skapades samtidigt jordmån för tvåarmade banditer att bryta mot lagen. I och med att spelet gått under jorden, växer det okontrollerat och blir mer omfattande. Lagstiftning får många gånger helt motsatt effekt mot den avsedda, i synnerhet om allmänheten upplever åtgärderna som mindre angelägna.

Det är föga troligt att de nu aktuella kraven på utökad tillståndsplikt för automatspel kommer att minska problemen med den illegala spelklubbsverksamhet som bedrivs av människor som sätter sig över nu gällande lagar.

Herr talman! Genom de skärpta lagstiftningsregler som nu föreslås försvårar man i stället för de automatspelsföretag som i dag ställer ut flipperspel och andra förströelsespel. De seriösa automatspelsföretagen riskerar att slås ut, medan den illegala spelverksamheten lever vidare.

Det andra skälet för utökad tillståndsplikt anges vara att förhindra olämpliga barn- och ungdomsmiljöer. Här försöker regeringen angripa sociala problem bland ungdomar genom åtgärder riktade mot en speciell typ av förströelsespel, automatspel. Man tycks vara övertygad om att förekomsten av automatspel medför negativ ungdomsmiljö.

Detta är ett mycket ytligt betraktelsesätt på en allvarlig social fråga. De sociala problemen bland ungdomar har mycket djupa orsakssammanhang. Att dra slutsatsen att en miljö är olämplig för ungdomar att vistas i om det finns automater i lokalen är att göra det väl lätt för sig.

Automatspel behöver inte vara en negativ företeelse. Många ungdomar har egna data- eller TV-spel som ger såväl förströelse som uppövar viss koncentration och skicklighet. Automatspel kan lika väl medverka till god ungdomsmiljö som motsatsen. I många ungdoms- och fritidsgårdar finns förströelsespel av olika slag, inkl. automatspel, som bidrar positivt till miljön.

Statliga och kommunala strävanden att skapa bättre ungdomsmiljöer bör inte inriktas på förbud mot verksamheter som är populära hos ungdomar, såvida det inte finns mycket starka skäl.

Förbud som är onödiga och svåra att upprätthålla stjälar ofta engagemang och arbetstid som i stället borde utnyttjas till positiva insatser för att stödja ungdomar med sociala problem eller för att öka fritidsutbudet för barn och ungdomar. En bättre modell för att motverka olämpliga ungdomsmiljöer är t.ex. att mer verksamt stödja de lokala idrotts- och ungdomsföreningarna och deras verksamhet.

Förslaget att tillståndsplikten skall utökas till att omfatta allt automatspel, oavsett om det sker i förvärvssyfte eller ej, och att all uppställning av spelautomater skall kräva tillstånd från myndighet medför utökad byråkrati, godtycke och onödigt krångel. Socialnämnder och polismyndigheter torde ha mer angelägna uppgifter att ägna sin arbetstid åt.

Herr talman! När det gäller verkligt svåra ungdomsproblem står regeringen handfallen. Vi moderater har i andra sammanhang här i riksdagen framlagt våra förslag för att motverka att ungdomar får sociala problem. Det absolut viktigaste förebyggande medlet är att stärka familjen. Här har en familjefientlig politik med socialistiska förtecken direkt medverkat till att många ungdomar fått en otrygg start i livet.

Tidigt insatta kraftfulla åtgärder för ungdomar som visar socialt negativa beteenden är nödvändiga. Även här har den nuvarande politiken misslyckats. Kraftig kritik har riktats mot resultaten inom ungdomsvården, bl.a mot LVU-hemmen som inte fungerar.

Mot brottslig verksamhet eller farliga sociala beteenden hos ungdomar är regeringens politik kraftlös. De ungdomar som har de svåraste sociala problemen lämnas ofta vind för våg. Eller också, som fallet är med de s.k. värstingarna, skickas de ut på maktlöshetens hav.

Lagskärpningen mot automatspel förefaller vara en åtgärd där man genom förbud tror sig lösa sociala problem för att stilla en form av dåligt samvete.

De skärpta bestämmelserna i automatspelslagen vittnar om bristande sinne för proportioner i den problembild som finns inom ungdomsvården.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation nr 1 till detta betänkande.

Anf. 99 GUDRUN NORBERG (fp):

Herr talman! Regeringen vill med den här propositionen vidga tillståndsprövningen för spelautomater. Vid tillståndsprövningen föreslår man vidare att, förutom risken för att det uppkommer en miljö som är olämplig för barn och ungdomar, även möjligheten att spelautomaten används för annat ändamål än den är avsedd för skall beaktas. Regeringen vill också öka möjligheten att återkalla tillstånden.

Vi vet att spel om pengar har blivit allt vanligare. Vi har inget att invända mot att socialnämnderna ges ökade möjligheter att vid tillståndsprövningen väga in om risk föreligger för att spelautomaterna kommer att kunna användas för hasardspel. Från folkpartiets sida accepterar vi också att kriterierna för att återkalla tillstånd anpassas härtill.

Men förslaget att tillståndsplikten dels skall omfatta allt automatspel som anordnas för allmänheten, oavsett vinstsyfte eller inte, dels skall gälla även för uppställande av spelautomater ställer vi oss avvisande till. Vi anser att det skulle göra tillståndsfrågan onödigt komplicerad och byråkratisk. Spelautomater som finns t.ex. på fritidsgårdar där spelet är gratis skulle bli tillståndspliktiga. Det kommer att krävas ett tämligen omfattande administrativt arbete av socialnämnden. Ansökan måste underställas polismyndigheten på orten för yttrande. Särskilt beslut måste fattas och tillståndet måste lösas ut av den som vill anordna spelet. Personalen på fritidsgården kommer att få ägna tid åt frågan, trots att det egentligen bara är en formalitet.

Vi finner inte att risken för kringående av lagen är sådan att den skulle svara mot allt det extra arbete och alla de ökade resurser som kommer att fordras. Vi anser därför att tillståndsplikten även i fortsättningen enbart skall gälla automatspel som anordnas i förvärvssyfte. Skälen till att tillståndsplikten även skall omfatta enbart uppställande av spelautomater finner vi inte heller särskilt övertygande, varför folkpartiet avvisar även detta förslag.

Herr talman! Jag yrkar därför bifall till reservation nr 2 till betänkandet.

Anf. 100 LARS NORBERG (mp):

Herr talman! Jag tänker inte ge mig in på den generella frågan om allt som det allmänna kunde och borde göra för ungdomen, utan hålla mig ganska strikt till frågan om automatspel.

Frågan är enligt min och miljöpartiets uppfattning dels en miljöfråga, dels en resursfråga. Det är därför naturligt att vi har synpunkter. Den är visserligen inte en av de stora frågorna i samhället, men det gäller ingalunda en så oförarglig verksamhet som vissa medlemmar av denna kammare kanske föreställer sig.

Dessa spelhallar med sina elektroniska spel utgör en mycket torftig psykosocial miljö. Spelen är ofta våldsbetonade och våldsinspirerande. Dess värre är det en miljö som i stor utsträckning drar till sig ungdomar. De som inte har besökt sådana spelhallar rekommenderas ett besök. De kommer sanno-

likt att finna att detta inte är platser där de vill att deras barn eller barnbarn skall tillbringa en stor del av sin fritid.

Dessutom är som bekant spel beroendeframkallande. Många ungdomar fångas av den s.k. speldjävulen ungefär som av ett narkotikum. Det är motiverat att samhället drar vissa konsekvenser av denna kunskap. Hela den lagstiftning som omger automatspel visar att samhället verkligen har dragit vissa slutsatser. Vi menar dock att samhällets reaktion bör förstärkas. Den här formen av spel bör därför beskattas genom en punktskatt. Parallellen med skatter på narkotika, såsom tobak och alkohol, kan vara vägledande.

En relativt hård beskattning av verksamheten skulle förhoppningsvis minska dess omfattning och därigenom också minska en lyx- och skräpkonsumtion, som tyvärr drar resurser från positiv verksamhet i samhället. Vi har därför i reservation nr 4 begärt att regeringen skall utarbeta förslag till en sådan beskattning. De influtna medlen kan sedan användas till en mer positiv verksamhet bland ungdomar. Beskattningen bör vara kommunal.

I det lagförslag vi här behandlar står det också att den som anordnar spel med automater skall svara för att "barn eller ungdom inte otillbörligen lockas att delta i spelet". Vi miljöpartister föredrar ett rakare och entydigare språkbruk. Som framgår av reservation nr 3 menar vi att spelanordnaren helt enkelt skall sägas svara för att "barn eller ungdom inte lockas att delta i spelet". Frågan om tillbörlig eller otillbörlig propaganda för automatspel är rimligen ganska svår att avgöra.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 3 och 4.

Anf. 101 SVEN-ÅKE NYGÅRDS (s):

Herr talman! Det betänkande vi nu behandlar handlar om automatspel. Regeringen har i proposition 1989/90:46 föreslagit vissa ändringar i lagen om anordnande av visst automatspel. Propositionen föranledde fem motioner. Efter utskottsbehandlingen gav dessa anledning till fyra reservationer.

I den första reservationen avvisar moderaterna den föreslagna tillståndsplikten. Majoriteten anser dock att regeringens förslag bör genomföras.

Folkpartiet hävdar i reservation 2 att tillståndsplikten inte bör vara så omfattande som föreslagits. Även här finns en klar majoritet i utskottet för regeringens förslag.

I reservation 3 har miljöpartiet hakat upp sig på ordet otillbörligen i föreskrifterna för spelanordnare. Man hävdar att reglerna blir klarare om ordet utgår. Utskottsmajoriteten anser att detta nog ändå är en lek med ord och förordar att ordet otillbörligen skall vara kvar.

Miljöpartiet menar i reservation 4 att kommunerna skall ges möjlighet att beskatta automatspelet. Man menar att regeringen skall återkomma med ett sådant förslag till riksdagen. Majoriteten i utskottet avvisar det här förslaget.

Herr talman! Jag hemställer om kammarens bifall till utskottets skrivning i betänkandet och avslag på de fyra reservationerna.

Anf. 102 KARIN FALKMER (m):

Herr talman! Det var inte mycket till debatt Sven-Åke Nygårds ägnade det här ämnesområdet. Jag vill nog i alla fall säga någonting mer.

Förslag om utvidgad tillståndsplikt och skärpt lagstiftning mot automat-

spel som medel för att komma till rätta med olämpliga ungdomsmiljöer och sociala problem visar en brist på sinne för proportioner. Visst förekommer det miljöer som vid olika tillfällen är olämpliga för ungdomar att vistas i. Jag tänker nämna ett tyvärr ganska vanligt exempel. Många gånger kan ungdomsdans i Folkets park innebära en synnerligen olämplig ungdomsmiljö. Men ingen kommer väl för den skull på tanken att lagstifta mot dans i parken?

Uppenbarligen är det mycket enklare med nya restriktioner mot automatspel, och det är också mycket enklare för socialtjänsten att engagera sig i tillståndsplikt än att besöka Folkets park en danskväll. Den föreslagna lagstiftningen mot spelautomater påminner om strutsen som sticker huvudet i sanden och inbillar sig att den här visat handlingskraft i en viktig fråga.

Anf. 103 LARS NORBERG (mp):

Herr talman! Sven-Åke Nygårds säger att det är en lek med ord att ta bort ordet "otillbörligen". Jag tycker tvärtom att uttalandet i lagen att man inte otillbörligen skall locka ungdomen till spel med automater inspirerar till lek med ord. Vad är otillbörligen? Hur lockar man tillbörligen ungdomen att använda de här automaterna? Vårt förslag är rakt och enkelt, i syfte att undvika lek med ord, nämligen att man uttalar att ungdom icke skall lockas till automatspel – punkt och slut. Att man inte har vågat sig på detta i lagstiftningen utan infört ordet "otillbörligen" har bara den effekten att det ger utrymme för tolkningstvister. Det tycker jag att man borde vara angelägen om att undvika.

Beträffande frågan om beskattningen var Sven-Åke Nygårds huvudargument att det fanns majoritet i utskottet för att en sådan beskattning inte skulle komma till stånd. Det visste jag faktiskt förut.

Anf. 104 SVEN-ÅKE NYGÅRDS (s):

Herr talman! Till Karin Falkmer vill jag säga att den lagstiftning vi har haft på det här området faktiskt har kritiserats, inte för att den har varit för sträng utan därför att den inte har varit tillräckligt effektiv. Vi har olika uppfattningar om detta. Jag och majoriteten anser att lagen bör skärpas. Det handlar, som Karin Falkmer också själv sade, om olämpliga ungdomsmiljöer. I varje fall vi socialdemokrater tar på fullaste allvar att våra barn och ungdomar kan hamna i fel miljö.

I Malmö har både polisen och socialnämnden aktualiserat det här. Man har ansett att man med dagens lag har stora problem att komma åt framför allt tillsynen när det gäller den här lagstiftningen. Men det är tydligen så att moderaterna vet bättre. Vi fick en redovisning av hur det egentligen skulle vara. Dess bättre har inte de övriga partierna i utskottet den uppfattningen.

Till Lars Norberg vill jag säga att jag vidhåller att det inte skulle förstärka föreskriften att stryka ordet "otillbörligen".

När det gäller beskattningen finns det självfallet fler argument. Utan att vara speciellt skatteklok är jag ganska övertygad om att om vi skulle införa en beskattning på det här området skulle kontrollsystemet för att ta in dessa skatter säkert kosta mer pengar än man får in med skatten. Därför finns det ingen anledning att beskatta automatspel.

Anf. 105 KARIN FALKMER (m):

Herr talman! Den lagstiftning som vi nu diskuterar gäller en lagändring om automatspel utan penningvinster som sätts upp på platser dit allmänheten har tillträde, t.ex. i fritidsgårdar eller ungdomsgårdar. Samtidigt förekommer det i andra sammanhang miljöer som faktiskt är olämpliga för ungdomar, t.ex. ungdomsdanser i Folkets park, som jag nämnde. Anser Sven-Åke Nygårds att det finns skäl att lagstifta även mot den formen av olämpliga ungdomsmiljöer eller har Sven-Åke Nygårds något recept för att lösa det problemet?

Anf. 106 LARS NORBERG (mp):

Herr talman! Ett av våra skäl för att vilja begränsa den här verksamheten är att det är ett relativt destruktivt sätt att använda samhällets resurser. De här apparaterna är ingalunda gratis. Jag har inte tagit reda på vad de kostar, men jag misstänker att det rör sig om i varje fall femsiffriga tal i inköpspris. Beskattningen kan ju läggas som en accis på inköpet eller utformas som en avgift för uppställningen. Jag tror inte att uppördssystemet skulle sluka mer än några procent av den intäkt som skulle kunna inbringas.

Anf. 107 SVEN-ÅKE NYGÅRDS (s):

Herr talman! Karin Falkmer kan jag lugna med att jag inte har några ytterligare förslag till lagstiftning.

Till Lars Norberg vill jag säga att erfarenheter från liknande verksamheter visar att det i varje fall kan bli mycket svårt att få ett skattesystem effektivt på just sådana här områden. Därför avstyrker jag det förslaget.

Anf. 108 KARIN FALKMER (m):

Herr talman! Det är i och för sig glädjande att Sven-Åke Nygårds inte har fler innovationer att komma med på lagstiftningsområdet. Jag vill då bara påpeka det ologiska i att ta olämpliga ungdomsmiljöer till intäkt för att lagstifta mot förströelsespel där man spelar utan vinst.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 21 mars.)

13 § Plan- och bygglagen

Föredrogs
bostadsutskottets betänkande
1989/90:BoU11 Plan- och bygglagen.

Anf. 109 BERTIL DANIELSSON (m):

Herr talman! Så är det åter dags för den årliga PBL-debatten i kammaren. Förmodligen är inte heller denna den sista i raden.

Anledningen till att plan- och byggfrågorna så ofta är förmål för behandling är att det finns två helt skilda synsätt när det gäller hur dessa skall lösas: Å ena sidan socialdemokraternas uttalade förkärlek för långtgående lagstift-

ning, styrande regler och byråkratiska överbyggnader, å andra sidan en önskan att avreglera, att öka de enskilda människornas valfrihet och att minska byråkrati och styrning. Dessa målsättningar arbetar vi moderater för.

Även om det numera är näst intill ogörligt att riva upp hela PBL-lagstiftningen, finns det ingen anledning att för den skull slå sig till ro och tro att allt är som det skall. Den grundläggande kritiken mot PBL från moderat håll kvarstår, varför vi oförtrutet arbetar vidare för att rätta till det som vi uppfattar som felaktigt. I de flesta fall rör det sig om viktiga principiella frågor, och i några fall om detaljfrågor.

Innan jag går in på de enskilda avsnitten och reservationerna i det betänkande som vi nu skall behandla, vill jag framhålla att mycket av vad som utlovades när PBL infördes inte har infriats. Det gäller uteblivna förenklingar, kostsammare och mera svårhanterlig ärendehantering, en försvagad ställning för enskilda mark- och fastighetsägare, osv. Den översyn som har gjorts har resulterat i vissa ändringar, vilka emellertid är för få och för ytliga. Rejälare tag behövs.

Så till de konkreta förslagen som vi moderater lagt fram och som återfinns som reservationer till detta betänkande.

Utformningen av planinstitutet Översiktsplan är felaktig. Eftersom översiktsplanerna är obligatoriska och redovisar endast ett alternativ, har en alltför stark låsning gjorts redan på en nivå som bör vara just översiktlig.

Rimligare är att i dessa översiktliga planer redovisa flera olika alternativa utbyggnadsmöjligheter inom kommunen. Planerna skall inte heller vara obligatoriska, utan det bör vara upp till varje kommun att själv avgöra på vilket sätt den översiktliga planeringen skall ske.

Det hävdas från socialdemokratiskt håll att översiktsplanerna inte är bindande och inte får ligga till grund för bygglovsprövning. Jag anser att översiktsplaner i varje fall indirekt kan komma att avgöra enskilda bygglov. Detta kan ske genom kopplingen till områdesbestämmelser. Det heter nämligen i 5 kap. 16 § PBL: "För begränsade områden som inte omfattas av detaljplan kan områdesbestämmelser antas för att säkerställa att syftet med översiktsplanen uppnås."

Med områdesbestämmelsernas hjälp kan bygglov ges, eller vägras, med hänvisning till översiktsplanen. På detta sätt kommer översiktsplanen att styra enskilda bygglovsärenden, vilket uttryckligen inte skulle vara tillåtet.

Detta visar hur felaktig utformningen av översiktsplaner och områdesbestämmelser är. Egentligen fyller områdesbestämmelserna ingen rimlig funktion i plansammanhang. Med dess hjälp kan t.o.m. verksamheter förhindras och förbjudas som i andra paragrafer är tillåtna, och omfattande bygglovsprövning kan ske utan att området i fråga är detaljplanelagt.

Vår uppfattning är att kommunerna skall kunna arbeta med en frivillig och översiktlig planering och att i alternativa förslag redovisa tänkbara användningar av kommunens mark- och vattenområden. Detaljplaneläggning skall ske genom detaljplan.

Utanför detaljplanelagt område skall bygglov inte kunna vägras. Innehav av mark utanför detaljplan skall ge markägaren rätten att bygga. Det är endast i fråga om byggnadens placering och utformning som kommunen kan ge anvisningar.

Herr talman! Jag vill betona att vi moderater gör en klar skillnad mellan förhållanden inom detaljplanlagt område och utanför detaljplan. I detaljplan råder ofta sådana förhållanden att stor hänsyn måste tas till närboende, till miljön, till trafiken, osv. Därför måste återhållsamhet iakttas, så att olägenheter i olika hänseenden inte uppkommer. Att oreflekterat öka ytan på komplementbyggnader inom detaljplan bör alltså undvikas. Detta betyder dock inte att komplementbyggnader, s.k. friggebodar, som är större än 10 m² generellt skall stoppas.

Utom detaljplan bör det, som jag nyss sade, vara tillåtet att bygga fritt, dvs. utan formellt bygglov, och därmed självfallet även komplementbyggnad av valfri storlek. Vid gles byggnation finns sällan några konflikter i fråga om buller, miljöstörningar eller trafikproblem. Vi tycker att det är självklart att man inte genom lagar eller andra bestämmelser skall förhindra och försvåra människors möjlighet att bygga och bo där de själva väljer och på sådant sätt som de trivs med.

Ett sådant system skulle, i kombination med en uppmjukning av strandskyddslagen – vilket jag senare kommer in på – innebära att byggnationen på landsbygden på ett avgörande sätt kommer att öka. Det är alls inte säkert att landsbygdsutvecklingen bäst främjas med styrmedel eller bidragsregler. Undanröjande av hinder och borttagande av onödig byråkrati har säkert en mera positiv inverkan på byggnation och bosättning på landsbygden. Det är mot denna bakgrund våra förslag skall ses.

Om kommunen av skilda anledningar vill förhindra att gles bebyggelse kommer till stånd, eller anser att den mera i detalj måste regleras, skall detaljplan upprättas och bygglov därefter prövas i vanlig ordning.

Den byggrätt som regleras i detaljplan skall inte vara tidsbegränsad till 5 eller 15 år. Skiftande förutsättningar och oförutsedda händelser kan innebära att dessa genomförandetider visar sig vara för korta. Vi anser att en i detaljplan fastställd byggrätt skall gälla utan tidsbegränsning.

En annan fråga som har med byggrätt och planbestämmelser att göra är strandskyddsbestämmelserna. Det är orimligt att ett generellt förbud finns som förbjuder att våra kuster och stränder bebyggs med fritids- eller permanentus. Sverige har mycket god tillgång på stränder kring såväl alla insjöar, vid å- och älvstränder som längs kusterna. För att endast ta ett exempel kan nämnas att det bara i Blekinge finns ca 3 900 km strandsträcka, vilket motsvarar avståndet från Blekinge till Kanarieöarna. Även om varje blekingebo utnyttjade 40 meter av dessa stränder för bebyggelse skulle det finnas 1 300 km över för exempelvis det rörliga friluftslivet.

Av detta kan man dra den slutsatsen att det inte är från trängselsynpunkt eller rekreationssynpunkt som socialdemokraterna så hårdnackat motsätter sig en uppmjukning av strandskyddslagen. Motståndet har uppenbarligen andra och svårbegripliga motiv.

Det är alltså hög tid att förändra strandskyddslagen så att en större tillgänglighet skapas och allt fler kan få möjlighet att bygga och bo vid vatten. Något hinder för det s.k. rörliga friluftslivet kommer detta inte att innebära, utan tillgängligheten skulle i många fall öka. Vårt förslag är att kommunerna själva skall få bestämma vilka stränder de anser så skyddsvärda att bebyggelse där inte bör ske. I dessa fall måste detaljplan upprättas.

När en kommun av särskilda skäl nödgas göra intrång på enskilds mark eller då fastighetsägare åsamkas skada måste full ekonomisk ersättning utgå.

I detaljplan kan mindre avvikelse medges för att tillgodose önskemål om viss flexibilitet vid förverkligandet av en plan. Dessa avvikelser är dock i många fall inte tillräckliga för att man på ett smidigt sätt skall kunna ta hänsyn till de förändrade förutsättningar som kan uppstå inom ett planområde. Vidgade möjligheter bör därför införas. Dispens från plan i vissa fall bör övervägas under förutsättning att dispensen överensstämmer med planens syfte och att den godkänns av sakägarna.

Den vidgning av sakägarbegreppet som infördes i PBL har medfört ett betydande merarbete för kommunerna. Kostnaderna stiger för planarbetet, osäkerheten om vem som skall ha ett inflytande i planprocessen är stor och de närmast berörda sakägarna – mark- eller fastighetsägarna – har fått en svagare ställning. Detta är en olycklig utveckling, varför vi föreslår en renodling av sakägarbegreppet, så att de som verkligen är berörda ges en rättmätig ställning. Andra enskilda eller grupper som också berörs skall givetvis ges möjlighet att få sina synpunkter framförda och beaktade. Detta kan ske vid informationsmöten eller på annat sätt som kommunen finner lämpligt.

Herr talman! Även om en del frågor som vi fört fram motionsvägen inte direkt berörts av vad jag hittills har sagt har ändå de viktigaste kommit med i denna genomgång.

Den avgörande frågan är på vilket sätt enskilda människor påverkas av och behandlas i bygglagstiftningen. Vår utgångspunkt är att i största möjliga utsträckning ta hänsyn till enskildas önskemål, att slå vakt om äganderätten, att ha enkla och raka bestämmelser för att därmed göra dem lättfattliga och lättillgängliga för allmänheten. Det är också viktigt att inte i onödan sätta upp hinder för byggande, utan i stället underlätta för enskilda att kunna bygga och bo. Socialdemokraternas inställning tycks vara att hellre stifta en lag för mycket än låta människorna själva ta ett ökat ansvar och ge dem större frihet. Plan- och bygglagstiftningen skall inte vara till för lagstiftarna utan för de enskilda människorna.

Herr talman! Jag yrkar härmed bifall till de reservationer i bostadsutskottets betänkande 11 där moderata samlingspartiet finns med och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 110 ERLING BAGER (fp):

Herr talman! Riksdagen behandlade och fastställde den nuvarande plan- och bygglagen den 26 november 1986. Från folkpartiet framförde vi då kritik på flera viktiga områden i lagstiftningen som grund för vårt avslagsyrkande. Jag skall i detta anförande upprepa något av vad vi då framförde och som vi även tidigare tagit upp ett antal gånger här i kammaren.

Det måste starkt understrykas att en utgångspunkt för en plan- och bygglag måste vara den enskilda människans rätt att förfoga över sin mark och egendom. Det är bara med stöd av lagen som den enskilde kan hävda sin rätt gentemot myndigheter. När de allmänna intressena måste göra sig gällande skall därför rimliga ersättningsregler garantera kompensation.

Den nya plan- och bygglagen med s.k. genomförandetider har gjort det möjligt för kommunerna att begränsa byggerätten för den enskilde ända ned

till fem år. Den nu gällande minimitiden är för många fastighetsägare alldeles för kort för att medge genomförande av byggrätten. Det här kan på ett mycket negativt sätt påverka den enskildes möjligheter att bygga på sin tomt.

Med starkt reducerad byggrätt kan det bli så att en del grannar kan ha hunnit bygga inom fem år. De blir då helt tillgodosedda, medan andra som haft olika förhinder inte hinner bygga alls. Detta kan skapa en betydande orättvisa människor emellan. Det nu gällande lagförslaget ger också markägaren en mycket svag ställning efter det att genomförandetiden gått ut.

Jag skall ta några exempel. Svårigheter kan uppstå för personer som inte har kunnat använda sin byggrätt på grund av arbetslöshet eller sjukdom under en viss period. Efter genomförandetidens slut har kommunen rätt att ensidigt häva byggplanerna. Kort genomförandetid kan också försvåra generationsväxling. En avstyckad villatomt från exempelvis föräldrarnas mark är givetvis inte ofta aktuell att bebygga inom så kort tid som fem år.

I de här exemplen kan konsekvenserna bli allvarliga för den enskilde. Detta speciellt om den aktuella kommunen har skiftat politisk majoritet under genomförandetiden och det tidigare varit politisk strid om byggplanen.

Folkpartiet kräver i reservation nr 6 att en lång genomförandetid införes för byggrätten, med minst 15 år i normalfallet, och att någon övre gräns inte bör anges i lagstiftningen. Kommunerna kan därför med vårt förslag fastställa rätten att bebygga mark för den enskilde till en mycket lång tidsperiod, exempelvis 20 år, 30 år osv.

Jag skall nu beröra vissa ersättningsanspråk i plan- och bygglagen. Folkpartiets principiella utgångspunkt är att äganderättens ställning inte får försvagas ytterligare utan snarare bör stärkas i PBL. Det innebär att det inte är rätten att använda mark för bebyggelse utan inskränkningar i denna rätt som behöver motiveras. I det betänkande vi nu behandlar finns från utskottsmajoriteten ett tillkännagivande till regeringen över en socialdemokratisk motion där tanken är att förkorta fastighetsägarens tidsmarginaler för att begära ersättning när hans fastighetsanvändning avsevärt försvåras på grund av bestämmelser som läggs till stadsplanen.

Jag tycker att sakägare som av hänsyn till allmänna intressen drabbas av inskränkningar i sin äganderätt bör ha rätt till rimlig tid för att kräva ersättning, dvs. den tid som nu gäller på två år skall inte minskas enligt vår uppfattning. Jag yrkar som en konsekvens till detta bifall till reservation nr 16, som är gemensam för folkpartiet, moderata samlingspartiet och centern.

Herr talman! Jag vill nu ta upp inlösen efter genomförandetidens utgång. Enligt PBL 6 kap. 24 § andra stycket i lagförslaget kan kommunen efter genomförandetidens utgång få rätt att lösa in mark som inte har bebyggts i huvudsaklig överensstämmelse med en detaljplan. Folkpartiet anser att kommunerna inte skall ha en sådan lösenrätt. Anledningen till att en plan inte har genomförts kan vara att planen varit så utformad att den har varit svår att förverkliga. Det kan finnas sådana skäl som jag tidigare nämnt. Det kan också finnas skäl till att markägaren inte bebyggt sin mark, t.ex. att han velat spara den för sina barn eller andra anhöriga.

Markägarens motiv bör kunna prövas mot de motiv som kommunen kan ha för att vilja lösa marken. Kommunen bör därför vara hänvisad till att an-

söka om expropriationstillstånd varvid dess behov av marken prövas. På det sättet kan också markägarens synpunkter vägas in. Jag yrkar i enlighet med detta bifall till reservation nr 9.

Herr talman! Jag skall nu ta upp handikappfrågor. Även om PBL ger de handikappade och deras organisationer goda möjligheter att tillvarata sina intressen finns det anledning att överväga om inte lagstiftningen borde skärpas. Bostaden och dess miljö har avgörande betydelse för de handikappades möjligheter att delta i samhällslivet. Utvecklingen mot ökad tillgänglighet går oacceptabelt långsamt. De handikappades egna erfarenheter och kunskaper om handikappvänliga byggnadslösningar tas inte till vara i tillräcklig utsträckning.

Handikapporganisationerna bör därför vara obligatoriska remissinstanser i frågor som rör deras medlemmars situation. Även andra möjligheter som kan bidra till att förbättra de handikappades villkor bör tas till vara i samhällsplanering. Jag yrkar bifall till reservation nr 19 som är gemensam för folkpartiet, centern och miljöpartiet.

Herr talman! Som framhålls i folkpartiets motion Bo515 finns det inte anledning att begränsa besvärsmöten när det gäller organisationer till att endast omfatta hyresgästorganisationer. Enligt vår uppfattning bör även villaägarföreningar ges denna rätt. Det finns i dag ca 1,7 miljoner småhus i landet, i vilka det bor ca 5 miljoner människor en så stor boendegrupp bör självfallet få möjlighet att också via sina villaägarföreningar besvara sig över kommunala planbeslut. PBL bör därför ändras i enlighet med vad som nu föreslås. Jag yrkar bifall till folkpartiets reservation nr 20.

Herr talman! Moderaterna har slutligen i reservation nr 24 tagit upp detaljhandelns lokalisering. Motiveringen i den reservationen stämmer väl med tidigare ställningstagande från folkpartiet och med en folkpartimotion som nu behandlas i näringsutskottet. Jag yrkar därför också bifall till reservation nr 24, och folkpartiets riksdagsgrupp har för avsikt att stödja denna reservation när kammaren här senare skall ta ställning.

I övrigt yrkar jag återigen bifall till samtliga reservationer som folkpartiet står bakom i detta betänkande.

Anf. 111 BIRGER ANDERSSON (c):

Herr talman! Under innevarande riksmöte är det tredje gången som vi diskuterar plan- och bygglagen. Vi diskuterade PBL i oktober och i december i höstas. Nu är det dags igen. Det är därför lätt hänt att det blir upprepningar i våra diskussioner.

För att undvika upprepningar tänker jag endast beröra några centerreservationer och i stället komma med några övergripande funderingar när det gäller planeringsprocessen. Vi har lämnat 1980-talet bakom oss, och det är nu första gången under 1990-talet som vi diskuterar plan- och bygglagstiftningen.

Plan- och bygglagen trädde i kraft den 1 juli 1987 efter nära 20 års förarbeten. Samtidigt gjordes följdändringar i ca 40 andra lagar.

Sverige har en långvarig tradition när det gäller samhällsplanering. Det är en utbredd uppfattning att samhällsproblem kan lösas med en klok planering enligt principer som formulerats i lagar och praxis. Den gamla byggnadslag-

stiftningen kännetecknades dels av en beslutshierarki, dels av en planhierarki. Medborgarnas inflytande över planeringen var begränsat. Planerna och en liten grupp aktiva politiker ansåg sig kunna avgöra vad som var bäst för kommunerna.

I den nya plan- och bygglagen skrevs in hårdare regler för hur medborgarnas inflytande skulle tas till vara i planeringen. Gruppen sakägare utvidgades till att omfatta i princip alla som berörs av en plan. Tidigare var det huvudsakligen fastighetsägarna.

Samrådet är numera en väl etablerad metod att diskutera planer med dem som är berörda. Vill planerna i kommunerna få sina förslag till planer genomförda, måste man kunna motivera förslagen väl. Man måste komma med starka argument för att kunna övertyga även motvilliga kommuninvånare om att den föreslagna planen är den bästa lösningen.

Hur har då den nya PBL-lagstiftningen fungerat? Jag har den uppfattningen att plan- och bygglagen efter hand blivit accepterad. Men det är också naturligt att en så omfattande lagstiftning nog måste följas upp av berörda myndigheter. Det är därför mycket glädjande att en arbetsgrupp med företrädare för bostadsdepartementet, boverket, lantmäteriverket och Kommunförbundet har samlat in erfarenheter från fältet. Det är mycket värdefullt att arbetsgruppen gått ut i länen och frågat hur plan- och bygglagen fungerar. I höstas behandlade vi här i riksdagen en del av arbetsgruppens förslag. Det är nödvändigt att fler förslag till justeringar i PBL presenteras för oss i riksdagen allteftersom ytterligare erfarenheter samlats in från fältet.

Hur kommer då 1990-talets samhällsplanering att gestalta sig? Jag är för min del övertygad om att det kommer att bli en ytterligare demokratisering och decentralisering. Kommuninvånarnas inflytande och engagemang kommer att öka.

På 1990-talet måste, som vi ser det i centern, miljö- och ekologifrågor integreras på ett tydligare sätt i samhällsplaneringen. Att beskriva de miljömässiga konsekvenserna av olika åtgärder måste ingå som en integrerad del i ett tidigt skede i planeringsprocessen. De miljömässiga konsekvenserna kommer i nuläget ofta in för sent i planeringsprocessen. Vi i centern anser att tänkandet måste vara ekologiskt från början. Miljökonsekvensbeskrivningarna måste även omfatta konsekvenser av planeringsåtgärder för den sociala miljön. Det har talats länge om att sociala aspekter måste beaktas i samhällsplaneringen. Hittills har det inte gjorts i tillräcklig grad.

I flera av våra centerreservationer tar vi upp miljöfrågorna i planeringsprocessen. Bebyggelseplaneringen måste inriktas mot ett mera resursbevarande samhälle.

En bättre miljöanpassning av bl. a. byggandet måste till. Det är därför nödvändigt, enligt vår uppfattning i centern, att miljökonsekvensbeskrivningar används som underlag i samhällsplaneringen.

Vi i centern anser att det är viktigt att slå vakt om grönområdena i storstäderna. Det finns möjligheter härtill i PBL redan i dag, men vi bedömer att de nuvarande bestämmelserna inte är helt tillräckliga. Vi vill ha ett stärkt lagskydd, så att grönytorna i våra storstadsområden bevaras. Miljön hotas ju inte bara av luftföroreningar och försurning. Naturmiljön hotas också om

exploateringsstrycket på kvarvarande grönområden blir för starkt genom den pågående koncentrationen av näringsliv och befolkning till storstäderna.

Vi tror att exploateringsstrycket på storstädernas grönytor kan komma att öka under de närmaste åren, eftersom kommunernas ekonomi håller på att försämrans. På många håll i storstadsområdena har det som brukar kallas för förhandlingsplanering blivit den planeringsmetod som ses som den mest effektiva i dagens situation med knappa ekonomiska resurser i kommunerna.

Över huvud taget måste varje möjlighet att skapa trivsamma bostadsområden tas till vara. Vi har alla blivit väl medvetna om de många exempel på trista yttre boendemiljöer och dålig standard på den inre boendemiljön som blev resultatet av det socialdemokratiska miljonprogrammet i bostadsbygget.

Hyresgäster som bor i lägenhet har i stor utsträckning samma behov av att känna närhet till naturen som villaägare som bor i sina friliggande villor. Det är därför nödvändigt att det i samhällsplaneringen skapas goda yttre miljöer för dem som bor i de stora flerbostadshusen. En viktig åtgärd är, som vi ser det i centern, att se till att odlingslotter och koloniträdgårdar finns i omedelbar närhet till bostadsområdena.

Som jag nyss framhöll finns klara tendenser till förtätning av bostadsområdet. Det är inte bra. Förtätningen främjar inte en god boendemiljö. I stället begränsas möjligheterna för de boende att känna närhet till naturen, att få den avkoppling som skötsel av en egen odlingslott kan ge.

Vid nyetablering bör därför bostadsområden planeras så, att särskilda odlingslotter integreras i bostadsområdena.

Centerns syn på den yttre boendemiljön finns redovisad i våra reservationer nr 17, 18 och 23.

Jag vill liksom Erling Bager också något beröra reservation nr 19, som är gemensam för centern, folkpartiet och miljöpartiet. Vi tar där upp handikappfrågornas behandling i plan- och bygglagen. Det är i all samhällsplanering viktigt att planerarna tänker på att skapa en bra boendemiljö för de handikappade. Samhällets strävan måste vara att göra boendet så litet segregerat som möjligt. Delaktighet innebär inte bara att få tillgång till en handikappanpassad lägenhet. Även den yttre boendemiljön måste anpassas för att ge valfrihet åt oss alla. Att få välja bostadsort och boendemiljö måste gälla oss alla.

Även nya bostadsområden, byggnader och anläggningar kan uppvisa brister vad gäller tillgänglighet för de handikappade. Därför tycker vi i centern att PBL-lagstiftningen bör skärpas. Vi tycker att handikapporganisationerna bör vara obligatoriska remissinstanser i samhällsplaneringen. Vi har en med folkpartiet och miljöpartiet gemensam reservation i den här frågan.

I annat sammanhang under riksmötet kommer vi i centern att ta upp frågan om bidrag till handikappanpassning av föreningsägda lokaler. Vi i centern anser det också angeläget att arbetet kan fortsätta med att göra en allt större del av bostadsbeståndet tillgänglig för handikappade med rörelsehinder. Därför har vi i centern föreslagit att de särskilda bidragen för hissinstallationer bör behållas. Denna fråga kommer upp senare under riksmötet, så den får vi anledning att återkomma till.

Centern har en reservation nr 33, som rör komplementbyggnader. Till

komplementbyggnader räknas fristående uthus, garage och andra mindre byggnader. Tidigare gällde att komplementbyggnadernas sammanlagda byggnadsyta inte fick överstiga 10 m², om de skulle vara befriade från kravet på bygglov. Under hösten 1989 beslutade riksdagen att storleksbegränsningen skulle tas bort när det gäller komplementbyggnader utanför detaljplan och utanför samlad bebyggelse. Det var ett glädjande beslut, ett bra beslut.

Vi i centern tycker inte att beslutet var tillräckligt. Vi vill öka den bygglovsfria ytan för komplementbyggnader även inom detaljplan och inom samlad bebyggelse från 10 m² till 16 m². Då kan ytterligare värdefulla förvaringsutrymmen skapas. Användningssättet förändras inte utan är detsamma. Ibland sägs det att tomterna är alldeles för små för att kunna medge dessa förändringar. Så mycket har vi väl alla dock klart för oss, att när det gäller tomter inom samlad bebyggelse är i allmänhet ytan väl tillagen.

Centern anser det motiverat att ge villaägaren denna större frihet. Om centerns motion hade fått majoritet i utskottet hade villaägarna sluppit extra krångel och extra kostnader för ansökan om bygglov.

Till sist vill jag säga några ord om strandskyddet. Bertil Danielsson var inne på det i sitt inledningsanförande. Jag vill dock inte kommentera denna fråga så mycket, eftersom det tydligen görs överväganden inom bostadsdepartementet med anledning av boverkets och lantmäteriverkets rapport.

När vi ledamöter i bostadsutskottet – antingen hela utskottet eller mindre grupper – har sammanträffat med kommunpolitiker har nästan alltid strandskyddsbestämmelserna kommit upp till diskussion. Kommunpolitikerna har oberoende av partifärg med skärpa slagit fast att förhållandena i Sverige är så varierande. Man har upplevt de nuvarande bestämmelserna som alltför rigida, och man har efterlyst större flexibilitet. Man har framhållit den stora skillnaden mellan en glest befolkad kommun som är mycket stor till ytan och en till ytan liten kommun i en tätbefolkad region.

Även om vi i centern vill avvakta bostadsdepartementets arbete har vi i ett särskilt yttrande mycket kortfattat redovisat våra synpunkter.

Centern anser det viktigt att slå vakt om människors rätt att röra sig fritt i skog och mark. Vi vänder oss emellertid emot det stelbenta sätt på vilket strandskyddsbestämmelserna tillämpas. Förhållandena varierar som sagt så väldigt i vårt land. En flexiblere tillämpning med hänsynstagande till varierande förhållanden skulle säkert vara till gagn för många.

Jag avslutar mitt anförande här och går inte in på våra ytterligare reservationer.

Herr talman! Jag yrkar bifall till de reservationer i bostadsutskottets betänkande nr 11 där centern finns med och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 112 JAN STRÖMDAHL (vpk):

Herr talman! Jag vill först anknyta till vad Birger Andersson här sade om plan- och bygglagens allmänna karaktär och till hur den har fungerat. Jag delar Birger Anderssons uppfattning att den i stort sett har fungerat väl under den tid den har varit i kraft. Det behövs smärre justeringar, men systematiken verkar fungera mycket väl.

De allvarligaste klagomålen när det gäller plan- och bygglagen hör nog

samman med det som Bertil Danielsson var inne på, nämligen att man uppfattar att det finns vissa hinder och viss tröghet i planeringsprocessen. Man uppfattar att man inte får fram planer i tillräckligt snabb takt och att folk lägger sig i och överklagar och strör grus i maskineriet.

I det sammanhanget tycker jag att det är viktigt att notera att ett av syftena med den nya lagstiftningen trots allt var att stärka demokratin i planeringen och att öka möjligheterna att påverka planerna både för dem som redan tidigare haft sådan möjlighet och för nya grupper. De nya grupperna som fick liknande möjligheter som de gamla grupperna att påverka markplaneringen bestod av sådana som inte äger mark och fastigheter. Det var ett mycket stort och viktigt framsteg när den gamla bygglagstiftningen ersattes med den nya. Plötsligt blev även icke markägare myndigförklarade och fick likartade möjligheter att påverka.

Det är mycket avslöjande att moderaterna och Bertil Danielsson skjuter in sig på detta och säger att de grupper som inte äger mark inte skall ha något att bestämma över heller. Det är faktiskt innebörden av det som maskeras med att man säger att man skall se över det vidgade sakägarbegreppet. Moderaterna säger att bara de som äger mark och fastigheter skall ha full rättighet till inflytande och bestämmande över planeringen. Jag hoppas egentligen att detta är en missuppfattning, men jag är rädd för att det inte är det. Jag tror att detta snarare avslöjar moderaternas verkliga inställning i sådana här frågor.

Moderaterna tar också återkommande upp att de vill göra större systemförändringar. Man vill ta bort de obligatoriska översiktsplanerna och man vill skrota det nya planinstitutets områdesbestämmelser, som är likartade med detaljplanerna, men som inte har samma krav på heltäckning. För vår del vill vi i stället betona möjligheterna med de obligatoriska översiktsplanerna. De utgör det instrument som kommunerna har för att konkretisera och förverkliga de grundläggande hushållningsbestämmelserna i naturresurslagen. Sedan kan man med hjälp av områdesbestämmelser eller detaljplaner binda markens användning för de syften som framgår av översiktsplanerna, som vilar på naturresurslagen.

Detta system accepteras inte heller av moderaterna. Vi för vår del vill att man skall få bättre möjligheter att förverkliga naturresurslagens intentioner genom att områdesbestämelseinstitutet inte skall vara så begränsat utan skall kunna användas för större områden och även för områden som inte är bebyggelseområden. Det lustiga är att Bertil Danielsson egentligen var inne på samma princip när han sade att han ville reglera icke bebyggda stränder med detaljplan. Det är således i princip detsamma som vi vill här.

Herr talman! Nästa avsnitt som jag vill ta upp gäller vårt yrkande om detaljplanekrav då man bygger allmänna vägar. Detta förslag hänger också ihop med vår strävan att demokratisera planeringen. Som det är nu styrs planering och byggande av vägar litet vid sidan av resten av mark- och samhällsplaneringen, åtminstone när vägarna finns utanför detaljplanlagt område. Innanför detaljplanlagt område måste vägplaneringen så att säga underordnas den övriga markplaneringen. Utanför detaljplanlagt område bedrivs och styrs vägplaneringen av samma intressen som sedan skall bygga och förvalta vägarna. För att användningen av mark för vägar skall få samma allsi-

diga belysning som användningen av mark för bebyggelse är det rimligt att införa ett krav på detaljplan för byggande av allmänna vägar, särskilt med tanke på den stora påverkan på miljön och den stora betydelse för bebyggelse och alla andra förhållanden inom samhällena som vägbyggandet har.

Nästa krav som vi har framfört från vpk:s sida och som vi har reserverat oss till förmån för handlar om den ersättningsrätt som kan gälla om någon förvägras riva sin byggnad eller om skyddsbestämmelser utfärdas för kulturhistoriskt intressant hus. Vi menar att man skall utmönstra sådana ersättningsbestämmelser ur plan- och bygglagen. Vi tycker inte att det är någon skada för den enskilde om man från kommunens sida vill förhindra rivning av hus eller vill ålägga en fastighetsägare bestämmelser som innebär att denne skall underhålla sitt hus med respekt för dess värde. Det är sådant som man egentligen skall göra ändå. Kommunen kan alltså precisera i särskilda skyddsbestämmelser hur underhåll skall gå till.

Vi har uppfattat det som att kommunerna ibland är oroliga för att fatta beslut om att vägra rivningslov eller utfärda skyddsbestämmelser, därför att det kan utlösa ersättningskrav. Detta förhindrar en förbättring av våra miljöer. Därför vill vi ha bort dessa ersättningsmöjligheter.

Den sista fråga som jag vill ta upp och som knyter an till våra reservationer gäller ett miljöpartiförslag om införande av obligatoriska cykelplaner. Kjell Dahlström kommer säkert att prata mera om det. Jag vill dock peka på att vi stödjer detta krav. Vi tror att det är bra att man inför som ett obligatorium att kommunerna skall tänka på cykelförbindelserna. Cykeltrafiken har ju inte några starka intresseföreträdare i vanliga fall i den kommunala planeringen.

Med det yrkar jag bifall till reservationerna 4, 10, 15 och 28.

Anf. 113 BERTIL DANIELSSON (m) replik:

Herr talman! Det var kanske inte förvånande att Jan Strömdahl inte accepterade vårt sätt att betrakta frågan om sakägarbegreppet. Det är känt att betydande kostnader har åsamkats kommunerna genom de regler som har införts. Det är också känt att det tar mycket längre tid att anta och ändra planer och att osäkerheten om vilka som verkligen är berörda har ökat. Det har gjort att det ute i kommunerna har upplevts som ganska jobbigt att ha dessa bestämmelser som de nu är utformade.

Med vårt förslag när man en ökad klarhet om var gränserna går. Det tror jag kan vara till fördel. Detta utesluter på intet sätt att de som har intresse och berörs av planen skall få framföra sina synpunkter. Jag är övertygad om att kommunen tar hänsyn till de synpunkterna på ett riktigt sätt om de är tungt vägande. Vårt förslag syftar till att få en enklare planprocess, minska kostnaderna och göra reglerna klara. Jag är inte alldeles säker på att de regler som har införts har inneburit ett reellt större inflytande.

Vi har, som Birger Andersson sade, ute på våra resor mött en stor irritation när det gäller strandskyddslagens bestämmelser. Någoting behöver göras. Vi har också här klara och rena linjer för hur vi vill ordna det hela. Inom områden som verkligen är värda att skydda och bevara skall man upprätta detaljplaner. I övrigt skall det vara möjligt att fritt nyttja den mark som finns.

Vi tycker att det är solklart att man på detta sätt når gott resultat och kan ta vara på de miljöer och områden som är skyddsvärda.

Prot. 1989/90:85
14 mars 1990

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Plan- och bygglagen

Anf. 114 JAN STRÖMDAHL (vpk) replik:

Herr talman! Bertil Danielsson bekräftar nu mina farhågor om vad man ville åt. Bertil Danielsson påstår att det är de nytillkomna med sakägare likställda, dvs. i princip hyresgäster och hyresgästorganisationer, som har ställt till trassel och fördyrat planeringen. Därför skall de inte få vara med och ha samma rättigheter som ägare av mark och fastigheter. Jag tycker att det är en mycket avslöjande bild av moderaternas syn på demokrati: fullt inflytande för dem som äger mark och fastigheter. De andra skall bli informerade och få säga vad de tycker, men inte kunna fullfölja det med t.ex. överklagande.

Anf. 115 BERTIL DANIELSSON (m) replik:

Herr talman! Det är inte bara så att jag påstår att vissa förhållanden råder, som Jan Strömdahl säger. Erfarenheterna visar att problemen är betydande ute i kommunerna, liksom osäkerheten och de ökade kostnaderna. Det är självfallet även Jan Strömdahl medveten om. Det är fråga om realiteter. Vi vill på detta sätt försöka få litet klarare, rakare linjer i denna fråga. Vi vill på intet sätt förringa de synpunkter som framförs av de berörda. Men vi vill ändå i lagstiftningen ha en ökad klarhet, och det kan väl ingen ha någonting emot.

Anf. 116 JAN STRÖMDAHL (vpk) replik:

Herr talman! Det kan hända att demokrati kostar litet pengar och tar litet tid. Det är klart att det enklaste är att en enda person bestämmer allting utan att behöva fråga några andra. Detta är frågeställningen här liksom i andra demokratisammanhang.

Talmannen anmälde att Bertil Danielsson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 117 KJELL DAHLSTRÖM (mp):

Herr talman! I detta betänkande om plan- och bygglagen blandas smått med stort: Hur stor skall en friggebod få vara? Borde inte all samhällsplanering ske med kunskap om dess miljökonsekvenser, dvs. samhällsplaneringens miljökonsekvenser – kanske även friggebodens?

Ett tjugotal motioner från oppositionspartier avstyrks, medan socialdemokraterna får gehör för skärpningar av lagen på ett par smärre punkter gällande brunnsborrning och ersättningsanspråk.

Betänkandets titel borde egentligen vara Vissa ändringar i plan- och bygglagen, eftersom ingen motionär har tagit sig för att föreslå genomgripande förändringar av den fortfarande färska lagen. Det kan då tyckas att plan-

och bygglagen är ett fullgånget instrument som knappt behöver ändras. Men detta är ett bedrägligt sken.

Under tre decennier har man utrett och föreslagit förändringar av lagstiftningen kring planering och byggande. Före denna lag hade vi en byggnadsstadga från 1874 och byggnadslagen från 1947. Plan- och bygglagen 1987 blev, som många vet, inte stort mer än vad byggnadslagen redan var. Resan dit var emellertid komplicerad.

Utredningarna kring den fysiska riksplaneringen i början av 70-talet ledde, parallellt med ett ökat miljömedvetande, till att vi samtidigt med plan- och bygglagen fick en naturresurslag. Den är dock tämligen tandlös utan särskilda rättsverkningar. Samtidigt har vi andra miljölagar, bl.a. naturvårdslagen och miljöskyddslagen, vilka lappar över varandra och försvårar förståelsen av lagstiftningen och därmed efterlevnaden.

Herr talman! Det är klart att vi inom miljöpartiet de gröna inte är tillfreds med lagstiftningen inom miljö-, plan- och byggområdena. Vi kräver därför att all miljölagstiftning förs samman i en miljöbalk. Plan- och bygglagstiftningen bör ingå i eller knytas till en sådan miljöbalk. Plan- och byggverksamheten måste underordnas de ekologiska förutsättningarna vars ramar närmare måste anges i miljöbalken. Litet av detta har Birger Andersson från centerpartiet förespråkat.

Det är olyckligt att i lagstiftningen skilja miljöskydd och naturvård från människans uppenbara drivkrafter att, liksom bävern, rumstera om i naturen, att bygga hus, städer och komplicerade nätverk av vägar och anläggningar. Trots allt är människan, liksom bävern, en del av naturen. Men vi har insett att det finns gränser för hur mycket vi kan tillåta oss att bygga och att böka i naturen utan att äventyra framtidens möjligheter för natur, djur och människa.

Naturvård, miljöskydd, människoskapad bebyggelse och kulturmiljö måste ses i *ett* sammanhang. I dag behandlas dess värre alltför ofta, och fortfarande, bygg- och miljöintressen skilda från varandra.

Vi bör gå tillbaka till den fysiska riksplaneringen och riksdagens beslut 1972 om hushållning med mark och vatten. Denna riksplanering bör utvecklas till något av vad jag skulle vilja kalla riksgestaltning, där grundläggande skydd av omistliga naturvärden och av naturens återhämtande krafter bestämmer det utrymme som kan finnas för människoskapad miljö. En sådan riksgestaltning skulle exempelvis stoppa vidare utbyggnad av stora stadslänkande regioner kring Stockholm, Göteborg och i Skåne. I stället skulle en lämplig utbyggnad av landets alla småorter bli ett uppenbart mål i överensstämmelse med naturens lagar i första hand och politikens lagar i andra hand.

Herr talman! Miljöpartiet de gröna återkommer med förslag till sammanhängande lagstiftning om natur, miljö och gestaltning.

Jag yrkar sammanfattningsvis bifall till miljöpartiets alla reservationer enskilt eller tillsammans med centern resp. vpk. Dessutom instämmer vi i centerreservationerna 17 om en bättre miljöanpassning av byggande och boende, vilken i mycket överensstämmer med vad jag här har anfört, och 23 om koloni- och odlingslotter.

Jag vill också fästa uppmärksamheten på vårt förslag om obligatoriska

cykelplaner, som Jan Strömdahl berörde. Han instämde i vårt krav på obligatoriska cykelplaner ute i kommunerna. Fot- och cykelfolket är ju i dag uppskrämda längs fasader eller nedskrämda i gryt under de glänsande bilstråken och har, som Jan Strömdahl mycket riktigt påpekar, inga kraftiga företrädare i planprocessen.

Kraven att bevara norra Djurgården, ett område av riksintresse för att inte säga av internationellt intresse, kommer Anna Horn att tala om.

Jag yrkar slutligen avslag på moderaternas och folkpartiets samtliga reservationer med undantag för den som gäller folkpartiets önskan i fråga om besvärsrätten för villaägarorganisationer. Dessa blå partier synes ha väldigt liten förståelse för behovet av att genom en stark lagstiftning säkerställa att plan- och byggaktiviteter inte äventyrar natur- och miljövärden liksom sociala och demokratiska värden i den fysiska planeringen. Således står, som så ofta, blå partier mot gröna partier, och det skall bli intressant att se var socialdemokraterna som vågmästare i planpolitiken står.

Anf. 118 RUNE EVENSSON (s):

Herr talman! I detta betänkande behandlas ett antal motioner som väckts under den allmänna motionstiden och som rör plan- och bygglagen PBL. Många av dessa motionskrav är väl kända av utskottet och har hängt med under flera års behandling av PBL.

PBL har nu varit i funktion sedan den 1 juli 1987. Lagen fungerar i stort väl och är uppskattad i kommunerna. Under året skall kommunerna ha utarbetat sin första översiktsplan enligt lagen.

Sedan lagens ikraftträdande har en styrgrupp följt tillämpningen av lagen och gör det alltjämt. Denna grupp lade för något år sedan fram förslag till ändringar som i första hand syftade till förenklingar på olika områden. En del av dessa biföll riksdagen hösten 1989. Kvarstående förslag och ytterligare ändringar övervägs nu i departementet, och förslag väntas under 1991.

Bostadsministern har bl.a. uttryckt oro över det stora antalet ärenden med överklaganden av planer som kommer in till departementet. Jag förutsätter att dessa också ingår i de överväganden som departementet gör.

Till betänkandet har fogats 33 reservationer, och jag tänker kommentera några.

Moderaterna vill att det skall vara frivilligt att göra översiktsplaner. De vill avskaffa områdesbestämmelser och genomförandetid i detaljplan – ett krav som för övrigt också framförts av folkpartiet.

Moderaterna vill också återinföra dispensrätten. Dessa krav innebär angrepp på PBL:s vitalaste delar. Det som angrips i dessa reservationer är allmänt accepterat ute i kommunerna och utgör grundläggande delar av lagstiftningen.

I perspektivet av tidigare system med evig byggrätt i planer som i praktiken upphävdes efter några år genom nybyggnadsförbud och dispensrätt framstår PBL som vida överlägset med bl.a. den förstärkta roll som fastighetsägaren har under genomförandetiden.

I en reservation vill moderaterna upphäva bygglovsplikten utanför plan. Markinnehavaren skall ha rätt att fritt uppföra byggnader. Kravet påushållning med naturresurserna nämns inte i reservationen, endast markinne-

havarens rätt. Samtidigt sägs i nästa mening att kommunen skall påverka byggnadens utformning och placering. Det är en mycket märklig reservation. Ena stunden släpps allt byggande fritt utanför plan, för att i nästa stund tas tillbaka. Den prövning som reservanterna vill att kommunerna skall göra är ju den som i dag sker i samband med bygglovsprövningen.

Kan vi få besked av Bertil Danielsson i debatten om vad som gäller i denna helgardering? Skall byggandet släppas fritt utanför plan eller skall som i dag byggnadsnämnderna pröva detta?

Moderaterna vill också minska sakägarbegreppet genom att ta ifrån de boende inom ett planområde deras rätt att enligt PBL påverka planutformningen. Detta skall enbart vara förbehållet fastighetsägarna – något som Jan Strömdahl också berörde.

Den vidgning av möjligheterna att påverka planeringen som gavs alla boende inom ett planområde tycker utskottsmajoriteten självfallet skall vara kvar. Lika självklart anser vi bevarandet av strandskyddet vara. Moderaterna attackerar mot detta tillbakavisas lika bestämt som tidigare.

Folkpartiet vill ge villaägarorganisationerna besvärsmått. Utskottsmajoriteten vill inte utöka kretsen av besvärberättigade. Det finns heller ingen sammanhållna organisation inom detta område.

Centern vill i PBL införa föreskrifter om kolonilotter samt skydd för grönytor i storstadsmiljö. Detta är frågor som kommunerna skall bevaka. PBL ger kommunerna tillräckliga möjligheter till detta.

Vpk och miljöpartiet vill att områdesbestämmelserna skall kunna antas för större geografiska områden.

Vid det ursprungliga framtagandet av lagstiftningen om PBL betonades vikten av att områden med detaljplan och områdesbestämmelser ej fick omfattas alltför stora arealer och att också fastighetsägarföreteckning skulle upprättas för att markera denna avgränsning. Vi kan inte se att någonting hänt som gör att vi skall ändra denna inställning.

Dessa partier visar också en planeringsiver som sträcker sig längre än dagens lagstiftning. Det gäller detaljplaner för vägbyggande och obligatoriska cykelplaner.

Dessa frågor kan hanteras i kommunerna enligt de regler som gäller i PBL. Dessutom regleras byggandet av allmänna vägar enligt väglagen enligt vilken byggandet bl. a. skall föregås en arbetsplan. Detta anser utskottsmajoriteten är till fyllest.

Utskottet föreslår också två tillkännagivanden till regeringen om fastighetsägarnas ersättningskrav i samband med planprocessen och saltvatteninträngning vid brunnsborrning. Vi tycker att regeringen bör se över detta och på olika sätt återkomma till riksdagen.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till hemställan i utskottets betänkande och avslag på reservationerna.

Anf. 119 BERTIL DANIELSSON (m) replik:

Herr talman! Rune Evensson påstår att plan- och bygglagen är uppskattad i kommunerna. Man skall ju vara varsam med orden, och jag tror nog att detta var att ta i litet. Rune Evensson och jag har varit på samma resor i kommunerna, och man kan visserligen höra fel, men det var nog att ta i att

säga att plan- och bygglagen är uppskattad. Åtskilligt har framförts som behövs rättas till, och det känner säkert Rune Evensson till.

I sin kritik gentemot oss moderater när vi säger att det finns brister i PBL återkommer Rune Evensson med samma gamla påståenden om att det tidigare systemet med bygglagstiftning var helt felaktigt och ohållbart. Indirekt menar Rune Evensson att det är detta system som vi vill ha tillbaka. Men så är det inte. Det är ett ganska dåligt argument att säga att det var mycket sämre förr och att PBL i jämförelse med det gamla systemet är bättre. Vi har sagt att PBL inte fyller de rimliga krav som kan ställas när det gäller skydd gentemot enskilda på enkelhet och klarhet i bestämmelserna.

När det gäller bebyggelserätten på landsbygden och i glesbygden har Rune Evensson tydligen inte riktigt förstått vad detta rör sig om. Vi har sagt att det skall finnas en rätt att bygga om man äger marken utanför ett detaljplanelagt område. Man skall alltså ha en oavvislig rätt att bygga. Sedan kan kommunen givetvis ha synpunkter och rätt att säga att det är olämpligt att placera en byggnad i nära anslutning till ett väggors, osv. Det är detta som vi menar med placering och utformning. Men rätten att bygga skall inte kunna tas ifrån markägaren när det handlar om mark utanför detaljplanelagt område.

Sedan påstår Rune Evensson att vi moderater utför attackar mot strandskyddslagen. Det är inte alls på det sättet att vi attackerar. Vi vill förändra den så att man får en rimlig avvägning mellan olika intressen. Det är beklagligt och litet förvånande att Rune Evensson inte har ett enda ord att anföra till försvar för det komplicerade förhållande som råder. Vi besökte gemensamt Blekinge för en tid sedan. Där reste sig kommunmännen som en man och kritiserade strandskyddslagen ganska ordentligt. Det vore verkligen behövt och välkommet om Rune Evensson hade några synpunkter på alla de praktiska problem som då framkom. Men därav hördes inte ett ord.

Anf. 120 ERLING BAGGER (fp) replik:

Herr talman! Rune Evensson kommenterade folkpartiets reservationer, bl. a. att vi vill ha en längre genomförandetid när det gäller byggrätten. Jag hörde inte något sakskäl mot att man inte skulle kunna ha längre genomförandetider. Vi har från folkpartiet sagt att den korta genomförandetiden som kommunerna nu kan sätta, ända ned till fem år, är alldeles för kort. Detta kan få konsekvenser, vilket jag tog upp i mitt tidigare inlägg, vid bl. a. generationsväxlingar då någon på grund av t. ex. sjukdom eller arbetslöshet inte kan utnyttja sin byggrätt. Då kan denna byggrätt av kommunen ensidigt utsläckas genom att genomförandetiden inte förlängs. Vi anser alltså att denna tid är alldeles för kort. När genomförandetiden har gått ut kan kommunen dessutom ha rätt att ensidigt inlösa marken utan att detta blir föremål för vanlig expropriation som kan gå via domstol, vilket förekommer i många andra sammanhang.

Rune Evensson tog även upp folkpartiets förslag om att villaägareföreningarna skall få besvärsmätt och att inte bara hyresgäströrelsen skall ha denna rätt. Ett skäl är att det kan finnas olika villaägareföreningar. Det kan ju inte vara ett skäl till att neka villaägareföreningarna besvärsmätt. Oavsett om det finns en, två eller tre organisationer, måste man låta villaägareföre-

ningarna i det område som berörs av en förändrad stadsplan ha rätt att anföra besvär.

Anf. 121 BIRGER ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Rune Evensson nämnde den arbetsgrupp, eller styrgrupp, som är tillsatt och som har haft kontakter ute i länen för att få fram erfarenheter av PBL.

Om jag uppfattade Rune Evensson rätt sade han att det dröjer ganska länge innan det kommer ytterligare synpunkter från bostadsdepartementet. Såvitt jag förstod nämnde Rune Evensson 1991. Detta förvånar mig, eftersom den första rapporten kom redan i maj 1989. Det som vi hade att ta ställning till i december i fjol var en del av de synpunkter som finns i den rapport som heter Förslag till ändringar i plan- och bygglagen och naturvårdslagen. Jag hade givetvis hoppats att bostadsdepartementet skulle arbeta snabbare och komma med ytterligare förslag till justeringar.

Jag var ganska positiv till plan- och bygglagen i mitt inledningsanförande. Jag sade att den har blivit alltmer accepterad ute i kommunerna. Men samtidigt framhöll jag att det behövs en kontinuerlig översyn och erfarenhetsinsamling när det gäller en så omfattande lagstiftning. Därför är jag förvånad över att bostadsdepartementet inte kan åstadkomma några förslag till justeringar förrän någon gång under 1991. Jag vill fråga Rune Evensson om jag uppfattade årtalet rätt eller om det var en felsägning från hans sida.

Jag saknade synpunkter på komplementbyggnader i Rune Evenssons inlägg. Det har vi diskuterat vid flera tillfällen här i kammaren. Håller socialdemokraterna möjligen på att ändra sig i fråga om detta, så att vi i centern efter hand får stöd för våra synpunkter om att den bygglovsfria ytan skall öka från 10 m² till 16 m²? Under debatten har vi fått ökat stöd från miljöpartiet för ett par av våra reservationer. Jag ser därför fram emot ett stöd även från Rune Evensson i denna fråga.

Anf. 122 RUNE EVENSSON (s) replik:

Herr talman! Bertil Danielsson sade i sitt inledningsanförande att PBL inte har inneburit någon förenkling. Det är en grov misstolkning av PBL. Det finns en mängd områden att peka på, t.ex. all den byggnation som kan ske utanför samlad bebyggelse. Genom planbeslut kan byggnadslovsfrihet genomföras. Det finns en mängd saker att peka på inom gransknings- och byggnadslovsidan. Planläggningen har också blivit förenklad. Att PBL har blivit uppskattad har jag grundat på erfarenheter. Dessutom kan jag meddela Bertil Danielsson att jag sitter i byggnadsnämnden i min kommun och kan där följa arbetet närmare än vad Bertil Danielsson kanske kan göra.

Moderaterna upprepar många gamla kända uppfattningar. De vill inte ha några översiktsplaner. Då kan man fråga om det inte är bra att kommunen redovisar hur den tänker sig den kommunala utvecklingen. Är det inte bra för kommuninnevånarna att få reda på hur kommunen skall se ut framöver, hur vägar skall byggas ut, osv?

Områdesbestämmelser utgör ett enkelt planeringsinstrument. Moderaterna säger nej till områdesbestämmelser och menar att detaljplaner skall göras i varje särskilt fall, trots att det går att komma lindrigare undan genom

en områdesbestämmelse. Moderaternas förslag innebär, som jag ser det, att byråkratin ökar.

Så till frågan om genomförandetider. Tidigare hade vi evig byggrätt i planerna. Det fungerade så att planerna belades med nybyggnadsförbud efter några år. Det betydde att fastighetsägarna hade i princip obyggbara tomter, vilka var högt värderade i fastighetstaxeringen. År efter år gick utan att tomterna kunde bebyggas.

Som det nu fungerar har fastighetsägarnas ställning stärkts under genomförandetiden. I dag kostar det alltså pengar för kommunerna att rota i planerna under genomförandetiden. Om något händer under genomförandetiden kan den förlängas. Det är en ganska enkel process.

Om genomförandetiden, som Erling Bager säger, skulle förlängas till 30–40 år, då frågar man sig vem som kan garantera att en plan är aktuell under så lång tid. Det är omöjligt, eftersom det kan hända så mycket under tiden. Skulle fastighetsägaren ha samma starka ställning under hela den tiden, då vore det omöjligt för kommunen att över huvud taget ändra några planer.

Jag tror, som också Birger Andersson i centern sade, att miljöfrågor och ekologiska frågor kommer att få en mycket större tyngd i framtiden. Delar av den rapport som arbetsgruppen lade fram i maj förra året har riksdagen fattat beslut om under hösten 1989. Nästa ändring kommer 1991.

I fråga om kompletteringsbyggen står vi fortfarande fast vid vår uppfattning att sådant bygge inom plan inte behöver vara större än 10 m².

Anf. 123 BERTIL DANIELSSON (m) replik:

Herr talman! Självfallet har PBL i något enstaka fall inneburit förenkling. Men samtidigt har det blivit krångligare, besvärligare, dyrare och mer svåröverskådligt i andra hänseenden för de enskilda fastighetsägarna. Det totala intrycket av PBL tror jag därför inte är det Rune Evensson anser.

Rune Evensson säger sedan att vi för fram gamla synpunkter. Ja, det gör vi, och det är jag faktiskt ganska stolt över. Vi håller fast vid vår linje inte bara över veckorna – det finns som bekant partier som ändrar sin uppfattning i vissa frågor vecka för vecka – utan vi håller fast vid våra grundläggande synpunkter även över åren.

I fråga om översiktsplanerna anser vi faktiskt att dessa oriktigt nog har en styrande effekt på enskilda bygglovsärenden, och det kan inte vara avsikten. Det vill vi få bort. Genom den koppling som görs i lagstiftningen till områdesbestämmelser får översiktsplanerna en alltför stark och styrande inverkan.

Vi vill självfallet ha en översiktlig planering. Om Rune Evensson hade lyssnat litet noggrannare på mitt anförande för en stund sedan hade han observerat detta. Vi säger att dessa översiktliga planeringar icke skall vara obligatoriska, och de skall kunna redovisa olika alternativa utbyggnadsmöjligheter så att man inte läser sig på ett alltför tidigt stadium i planeringen. På det sättet tror vi att bättre resultat skulle kunna uppnås och att man inte behöver hamna i sådana fällor som man nu kan hamna i. Vi står alltså fast vid våra ståndpunkter, och jag tror att vi gör det även nästa år.

Anf. 124 ERLING BAGER (fp) replik:

Herr talman! En sak tror jag att Rune Evensson och jag är helt överens om, nämligen att de gamla nybyggnadsförbuden har kunnat tas bort genom den nya plan- och bygglagen. Det var en stor orätt när man tidigare under flera årtionden kunde stoppa enskilda ägare från att utnyttja sin byggrätt.

När vi nu får en ny lagstiftning skall vi inte, Rune Evensson, skapa nya orätter. Vi i folkpartiet kritiserar att man kan ge så korta genomförandetider som fem år. Det skapar, som jag sade i mitt tidigare anförande, nya typer av orätter och förhindrar kanske den enskilde att utnyttja sin byggrätt under denna korta tid. Det är riktigt att markägaren under genomförandetiden har en relativt stark ställning. Men när den tiden har gått ut är det kommunen som så att säga har det stora inflytandet och har därmed en stark ställning på den enskildes bekostnad.

Det är klart att man med förståndigt folk i många byggnadsnämnder kan tillämpa lagstiftningen på ett generöst sätt. Jag upplever att Rune Evensson är en ganska hygglig person som i byggnadsnämnden i Lerum har varit med om att fatta många kloka beslut. Där händer det kanske inte så stora oegentligheter med korta byggrätter. Men jag har börjat få rapporter om att i många byggnadsnämnder har den politiska majoriteten gått hårt fram mot enskilda markägare. Jag vill definitivt försöka ändra lagstiftningen så att enskilda får en starkare ställning även efter det att genomförandetiden gått ut.

Utan att replikera på vad miljöpartiets företrädare sagt konstaterar jag att en väldig salva riktades mot reservationer från moderaterna och folkpartiet, de blå partierna, och man instämde i reservationer från centerpartiet och vpk. Jag är nu osäker på om miljöpartiet ställer sig bakom folkpartiets reservation i fråga om de handikappades organisationer.

Anf. 125 TALMANNEN:

Jag får upplysa Erling Bager om att replikskiftet gäller Rune Evenssons inlägg och icke miljöpartiet.

Anf. 126 ERLING BAGER (fp) replik:

Herr talman! Jag är nu färdig med min replik.

Anf. 127 BIRGER ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Jag är förvånad. Rune Evensson, över att det skall ta så lång tid i departementet att lägga fram de justeringsförslag som tydligen styrgruppen har samlat in och framlagt i sin rapport. Jag tror också det är viktigt att man i en så omfattande lagstiftning som denna, som ju har blivit allmänt accepterad i kommunerna, efter hand gör de justeringar som behöver göras. Som jag ser det finns det alltså mycket stor anledning för departementet att lägga fram förslag om justeringar redan i år. Om det har lämnats förslag till ändringar redan i maj 1989 finns det väl ingen anledning att vänta till 1991 innan man behandlar en del av dem. Jag vädjar därför till Rune Evensson, som säkerligen har goda kontakter inom departementet, att försöka se till att ytterligare justeringsförslag i fråga om PBL kommer så fort som möjligt. Då blir det möjligt för kommuninvånarna att än mer acceptera den nya lagstiftningen.

Låt mig också säga några ord om komplementbyggnader. Rune Evensson har tydligen tidigare sagt att han är orolig för att tomternas storlek inte räcker till. Den oron kan inte vara väl grundad. Vi i centern vill höja den bygglovsfria ytan från 10 m² till 16 m². Min erfarenhet i samlad bebyggelse är att tomterna där oftast är mycket stora. Jag tycker alltså inte att Rune Evenssons argument är hållbart. Finns det möjligheter för Rune Evensson att tänka till och tänka om i den här frågan?

Anf. 128 RUNE EVENSSON (s) replik:

Herr talman! Jag vänder mig till moderaterna när jag vidhåller min uppfattning att översiktsplanen ändå ger en samlad bild till gagn för kommuninvånarna och för alla som planerar i kommunen. All planering utgår ju från översiktsplanen. Det är viktigt att kommunen redovisar en bild av hur man har tänkt sig framtida vägar, vatten och avlopp osv.

Strandskyddet, som Bertil Danielsson som också var inne på, innebär ju att lagen i dag ger alla tillträde till stränderna. Det tycker moderaterna inte om, utan de vill att fastighetsägare skall kunna bygga och stänga till, och allmänheten skall då mötas av skyltar där det står "Privat". Det är alltså moderaternas mål i det här sammanhanget.

Det skulle betyda att endast de mindre attraktiva stränderna blir kvar för det rörliga friluftslivet. Vi slår naturligtvis vakt om strandskyddet.

Om man skulle, som moderaterna säger, skydda stränderna genom att upprätta detaljplaner, hur skulle det se ut? Det är en fullständigt horribel tanke. Hur många av de 3 900 kilometrarna i Blekinge tror Bertil Danielsson skulle skyddas, om man skulle göra detaljplaner för de ställena? Det är helt omöjligt, som jag ser det.

Erling Bager har tidigare talat om en genomförandetid på 30–40 år. Nu pratar han om fem år, och det är klart att det är den allra kortaste tiden. Då kan jag bara säga att när genomförandetiden har gått ut, fortsätter planen att gälla, och man kan bygga enligt planen såvida inte kommunen ändrar eller upphäver den. Uppstår det problem under genomförandetiden som det finns skäl att beakta, är det klart att byggnadsnämnderna förlänger genomförandetiden.

Sedan vill jag säga till Birger Andersson att styrgruppen lade fram en rapport i maj 1989. De frågor som inte var komplicerade fördes omedelbart fram från departementet till riksdagen, och vi fattade beslut om dem i december 1989. Det som man nu funderar på är frågor av mer omfattande art som behöver längre tid för beredning. Därför har regeringen aviserat att den kommer tillbaka våren 1991.

De dåliga miljöerna i miljonprogramområdena skyller Birger Andersson på socialdemokraterna. Jag vill påminna Birger Andersson om att det var stor uppslutning kring miljonprogrammet. Det man hörde från andra partier i det sammanhanget var oftast att de ville bygga fler bostäder. Så där är vi lika delaktiga, om man nu skall anklaga någon på det området.

När det gäller kompletteringsbyggnader vill jag bara säga att det skulle se väldigt konstigt ut, om man skulle tillåta 16 m² stora friggebodar på små radhustomter. Det måste också Birger Andersson förstå.

Talmannen anmälde att Bertil Danielsson, Erling Bager och Birger Andersson anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 129 ANNA HORN AF RANTZIEN (mp):

Herr talman! Motionen om utformningen av Stockholms universitetscampus kan kallas lokal och därmed förvisas till berörda kommuner för behandling. Men den kan också kallas och *är* en riksfråga med doft utav den stora internationella världen, eftersom vår huvudstads universitet är ett av landets förnämsta fönster mot världen, besökt av tusentals studenter och forskare från världens alla hörn och under månader och år deras arbetsplats och träffpunkt. Dessutom besöks området av en ström av människor – barn och vuxna – på väg till eller från Riksmuseet eller Bergianska trädgården.

Är inte detta skäl nog för att vi här i riksdagen skall engagera oss i detta ärende och ge det de bästa förutsättningar för en lyckad och rik utformning?

Herr talman! Norra Djurgårdens ekbackar, hasseldungar, bergklackar och ängar ger de bästa förutsättningar för att skapa en omväxlande, värdig och trivsam campus, gemensam för Naturhistoriska Riksmuseet, de många universitetsbyggnaderna, Lappis – eller Lappkärrsbergets studentbostäder – , Vetenskapsakademien, Lantbruksakademien, resterna av Skogshögskolan, Wallenberglaboratoriet och snart också Tekniska högskolans nya institutionslokaler, m.fl. Inom området ligger också Bergianska trädgården invid Brunnsviken med möjligheter för botanikstuderande och vanliga blomfans att öka på lärdom och upplevelser.

Artkunskapen är viktig i en tid av ekologisk nedbrytning; hur skall man annars kunna följa med vad som sker i naturen och med oss själva?

För den som söker passande stråk för romantiska upplevelser är den smala vägen längs stranden alldeles utmärkt – tror jag, för det var länge sedan jag gick där. Så här säger Stockholms skönhetsråd om förnyelsen av området och den planerade nya bebyggelsen:

”Rådet delar till fullo byggnadsstyrelsens uppfattning att det ur landskapsynpunkt är av största vikt att dalgångarna som skär igenom området hålls fria från ny bebyggelse och att den nytillkommande bebyggelsen bör, som föreslås i utredningen, grupperas utifrån denna förutsättning. Med denna utgångspunkt är det ytterst värdefullt för området i sin helhet att kontakten mellan Riksmuseet och Brunnsviken bibehålls och att denna utblick inte på något sätt blockeras.

Roslagsvägen klyver området på ett förödande sätt och nekar stora delar av institutionsområdet sin naturliga kontakt med Brunnsviken. Genom exploateringen av Kräftriket och Albanoområdet söker planen ge förutsättningar för en sammanhållen universitetscampus, en utveckling rådet ser mycket positivt på. Roslagsvägens sträckning begränsar dock på ett avgörande sätt möjligheterna att förverkliga dessa ambitioner. Med tanke på de långa tidsperspektiv som ett förverkligande av målen i översiktsplanen förutsätter vore det enligt rådet inte orimligt att höja ambitionsnivån på denna punkt. Enligt vad rådet erfarit finns inom vägverket tankar på att ge södra delen av vägen en ny sträckning. Om detta skedde genom en tunnel samtidigt som åtminstone en del av den resterande vägsträckan däckades över

skulle de fysiska förutsättningarna för en sammanhållen och på många sätt unik universitetsmiljö finnas tillgängliga." Så långt skönhetsrådet.

Herr talman! Det vore en skam att inte ta till vara alla dessa möjligheter till berikande och försköning som bjuds. Ett obrutet universitetsområde så som motionen beskriver, med delar av Roslagsvägen i tunnel, med en upp- rustad botanisk trädgård, som sträcker in blommande fingrar över campus och med fri vidd från universitets- och museiområdet förbi Bergianska mot Brunnsviken – det vore något att vara riksstolt över, att visa upp för gäster från hela världen, att ge som trivsam strövmiljö för universitetsfolket. En kulturgärning, som vi alla får tusenfalt igen.

Jag ber att på grundval av ovanstående och vad som anförts i motionen få yrka bifall till reservation 29 i bostadsutskottets betänkande 11.

Anf. 130 RUNE EVENSSON (s):

Herr talman! Anna Horn af Rantzien har talat mycket vackert om Djurgården, och jag kan hålla med om det mesta av det hon säger. Det är bara det att riksintressen skall bevakas av kommunen, och det skall då ske i samråd med länsstyrelsen.

Länsstyrelsen skall alltså se till att kommunen bevarar riksintressanta områden, och dit hör Djurgården, som är en tillgång för hela riket. Men vi måste hålla isär vad som är riksdagsfrågor och vad som är kommunala frågor. De frågor som tas upp i reservation 29 kan åtgärdas och bevakas inom gäl- lande lagstiftning.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 21 mars.)

14 § Bordläggning

Anmäldes och bordlades
Proposition
1989/90:109 Vissa aktiefrågor för Procordia AB

15 § Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställts

den 14 mars

1989/90:455 av *Kjell Ericsson* (c) till civilministern om fördelningen av va- kansmedel till polisdistrikten:

Inom polisväsendet råder det som bekant en stor brist på poliser. Detta på grund av många vakanser och stor arbetsbörda. För att någorlunda kunna klara av den polisiära verksamheten har man på olika håll inom de olika di- strikten försökt föra över en del uppgifter på administrativ personal. Medel

till detta erhålles genom överförande av vakansmedel från obesatta polis-tjänster.

På vissa håll, och då framför allt i de mindre distrikten, är dock tilldelningen av vakansmedel alltför liten, vilket gör att möjligheten till utnyttjande av administrativ personal är mycket liten. I de större distrikten är dock tilldelningen av vakansmedel mycket större.

Min fråga till statsrådet är därför:

Är regeringen villig att medverka till att även de mindre polisdistrikten erhåller vakansmedel så att även de kan överföra uppgifter från polispersonal till administrativ personal?

1989/90:456 av *Agne Hansson* (c) till bostadsministern om åtgärder mot spekulation på bostadsmarknaden:

Den regionala obalansen har länge varit besvärande och orsakar särskilt svåra bostadsproblem i storstadsområdena. Ett är de höga boendekostnaderna som är en följd av spekulation på bostadsmarknaden och den svåra bostadsbristen som skapar överpriser. En del tjänar stora pengar med hjälp av skattemedel, medan det stora flertalet tillhör förlorarna. Som följd av de nya skatteförslagen i skatteöverenskommelsen sveper nu en ny våg fram av spekulation och prispress uppåt på bostadsrätter, främst i storstadsområdena. Krav om att ändra stadgarna i bostadsrättsföreningarna för att tillåta juridiska personer förvärva bostadsrätter framförs med motivering om värdestegring på fastigheterna. Med de nya skattereglerna kan juridiska personer dra av hela räntekostnaden medan en enskild persons avdragsrätt är värd 30 %.

Mot bakgrund härav vill jag fråga bostadsministern:

Vilka åtgärder är bostadsministern beredd vidta för att motverka spekulation och överpriser på bostadsrätter?

16 § Kammarern ätskildes kl. 21.38.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

/Gunborg Apelgren

Innehållsförteckning

Onsdagen den 14 mars

1 §	Justering av protokoll	1
2 §	Utrikesdebatt	1
	Utrikesminister Sten Andersson	
	Carl Bildt (m)	
	Ingemar Eliasson (fp)	
	Pär Granstedt (c)	
	Gudrun Schyman (vpk)	
	Per Gahrton (mp)	
	Stig Alemyr (s)	
	Margaretha af Ugglas (m)	
	Maria Leissner (fp)	
	Karin Söder (c)	
	Marianne Samuelsson (mp)	
	Sture Ericson (s)	
	Inger Koch (m)	
	Ingela Mårtensson (fp)	
	Ingbritt Irhammar (c)	
	Viola Furubjelke (s)	
	Berith Eriksson (vpk)	
	Ragnhild Pohanka (mp)	
	Hans Göran Franck (s)	
	Eva Björne (m)	
	Karl-Göran Biörsmark (fp)	
	Håkan Holmberg (fp)	
	Margareta Israelsson (s)	
	Stig Gustafsson (s)	
	Maj Britt Theorin (s)	
3 §	Hänvisning av ärenden till utskott	98
4 §	Upphävande av sanktioner mot Namibia	99
	Utrikesutskottets betänkande UU18	
	Debatt	
	Karl-Göran Biörsmark (fp)	
	Axel Andersson (s)	
	Margaretha af Ugglas (m)	
	Marianne Samuelsson (mp)	
	Beslut	103
5 §	Ändring i utsökningsbalken	103
	Lagutskottets betänkande LU17	
	Beredskapsbudget för totalförsvarets civila del	103
	Försvarsutskottets betänkande FöU5	
	Utveckling av offentlig sektor – Gemensamma frågor	104
	Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU17	

Anslag till arbetsmarknadsdepartementet m.m.	104
Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU19	
Vissa anslag till bostads- och planadministrationen m.m.	104
Bostadsutskottets betänkande BoU10	
Beslut	104
6 § Det allmännas skadeståndsansvar m.m.	104
Lagutskottets betänkande LU14	
Debatt	
Allan Ekström (m)	
Bengt Harding Olson (fp)	
Martin Olsson (c)	
Förste vice talmannen (om sammanträdet fortsättning under kvällen)	
Elisabet Franzén (mp)	
Stig Gustafsson (s)	
Beslut	112
7 § Beslut om uppskjuten votering av kvällsärenden.	112
8 § Onykterhet till sjöss. m.m.	112
Lagutskottets betänkande LU15	
Debatt	
Martin Olsson (c)	
Lola Björkquist (fp)	
Elisabeth Persson (vpk)	
Elisabet Franzén (mp)	
Rolf Dahlberg (m)	
Elver Jonsson (fp)	
<i>Beslut skulle fattas den 21 mars</i>	
9 § Ajournering för middagsuppehåll	124
10 § Återupptagna förhandlingar	124
11 § Lagstiftning beträffande ideella föreningar	124
Lagutskottets betänkande LU16	
Debatt	
Allan Ekström (m)	
Martin Olsson (c)	
Elisabet Franzén (mp)	
Stig Gustafsson (s)	
Lola Björkquist (fp)	
<i>Beslut skulle fattas den 21 mars</i>	
12 § Automatspel	135
Näringsutskottets betänkande NU20	
Debatt	
Karin Falkmer (m)	
Guðrun Norberg (fp)	
Lars Norberg (mp)	
Sven-Åke Nygårds (s)	
<i>Beslut skulle fattas den 21 mars</i>	

13 § Plan- och bygglagen	140	Prot. 1989/90:85
Bostadsutskottets betänkande BoU11		14 mars 1990
Debatt		
Bertil Danielsson (m)		
Erling Bager (fp)		
Birger Andersson (c)		
Jan Strömdahl (vpk)		
Kjell Dahlström (mp)		
Rune Evensson (s)		
Talmannen (om debattreglerna)		
Anna Horn af Rantzien (mp)		
<i>Beslut skulle fattas den 21 mars</i>		
14 § Bordläggning	161	
15 § Meddelande om frågor		
1989/90:455 av Kjell Ericsson (c) om fördelningen av vakans- medel till polisdistrikten	161	
1989/90:456 av Agne Hansson (c) om åtgärder mot spekulation på bostadsmarknaden	162	

